<u>અસ્વીકરણ:</u> સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

સુશીલા અગ્રવાલ અને બીજા

વિરુદ્ધ

રાજ્ય (એનસીટી દિલ્હી) અને અન્ય

(સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નં. ૭૨૮૧–૭૨૮૨/૨૦૧૭)

૨૯ જાન્યુઆરી, ૨૦૨૦

[અરુણ મિશ્રા, ઈન્દિરા બેનર્જી, વિનીત સરન, એમ. આર. શાહ અને એસ.

રવિન્દ્ર ભટ, જેજે.]

ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતા, ૧૯૭૩–કલમ ૪૩૭, ૪૩૮, ૪૩૯ અને ૧૬૭ (૨)–કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીન આપવાનો આદેશ–સમયગાળો અને કામગીરી–શું કલમ ૪૩૮ હેઠળ આપવામાં આવેલ રક્ષણ એક

નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ કે જેથી વ્યક્તિ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરી શકે અને નિયમિત જામીન મેળવી શકે; શું આગોતરા જામીન નો સમયગાળો તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થવું જોઈએ કે જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીને બોલાવવામાં આવે અા બાબતે અલગ અલગ ખંડપીઠોનો વિરોધાભાસી અભિગમ. –મોટી બેન્ચનો સંદર્ભ– ઠરાવ્યુ **(ક્યુરિયમ મુજબ)** કલમ ૪૩૮ હેઠળ આપવામાં આવેલ રક્ષણ નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત ન હોવું જોઈએ; તે સમય પર કોઈ પ્રતિબંધ વિના આરોપીની તરફેણમાં હોવું જોઈએ–કલમ ૪૩૭ (૩) હેઠળ કલમ ૪૩૮ (૨) સાથે વાંચીને સામાન્ય શરતો લાદવી જોઈએ; જો કોઈ ગુનાના સંદર્ભમાં ચોક્કસ તથ્યો અથવા લક્ષણો હોય, તો અદાલત કોઈપણ યોગ્ય શરત (રાહતની નિશ્ચિત પ્રકૃતિ અથવા તેને કોઈ ઘટના સાથે જોડવા સહિત) વગેરે લાદી શકે છે. – વધુમાં, આગોતરા જામીન હુકમ નો સમયગાળો અથવા સમયગાળો સામાન્ય રીતે તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થતું નથી જ્યારે આરોપીને અદાલત દ્વારા બોલાવવામાં આવે છે, અથવા જ્યારે આરોપો ઘડવામાં આવે છે, પરંતુ સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રહી શકે છે–ફરીથી, જો કોઈ વિશેષ અથવા વિશિષ્ટ લક્ષણો હોય જેના લીધે અદાલતને આગોતરા જામીનની મુદતને મર્યાદિત કરવાની જરૂર હોય, તો તે આવું કરી શકે છે–સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે કેસમાં (અને અન્ય સમાન ચુકાદાઓ) અવલોકનો કે કોઈ પણ પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવામાં આવી શકે નહીં, જ્યારે આગોતરા જામીન મંજૂર કરવામાં આવે છે તે અવલોકનો અોવરરૂલ

કરેલ છે–તેવી જ રીતે, સલાઉદ્દીન અબ્દુલ સમદ શેખ કેસ અને તેના પછીના નિર્ણયો કે જે આવી પ્રતિબંધાત્મક શરતો અથવા આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરતી શરતોને અમુક સમય માટે નકારી કાઢે છે તેને અોવરરૂલ કરેલ છે–કલમ ૪૩૮–ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ (એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૦૫–કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર એમેન્ડમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૧૮–પેનલ કોડ, ૧૮૬૦–કલમ ૩૭૬ (૩), ૩૭૬એબી, ૩૭૬ડીએ, ૩૭૬ડીબી–ભારતનું બંધારણ–અનુચ્છેદ ૨૧–પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨–કલમ ૨૭–કાયદાનું અર્થઘટન.

ઉલ્લેખિત પ્રશ્નોના જવાબ આપતા કોર્ટે ઠરાવ્યુ

૧.૧ એમ. આર. શાહ, જજ મુજબ

સંહિતામાં "આગોતરા જામીન" શબ્દની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી નથી.બાલચંદ જૈનના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું તેમ, "આગોતરા જામીન" નો અર્થ "ધરપકડની અાશંકાએ જામીન" થાય છે.જેમ ઠરાવવામાં આવ્યું છે તેમ, "આગોતરા જામીન" એ એક ખોટું નામ છે કારણ કે એવું નથી કે ધરપકડની અાશંકાએ અદાલત દ્વારા હાલમાં જામીન આપવામાં આવે છે.ધરપકડની અાશંકાએ "આગોતરા જામીન" માટેની અરજી આરોપી દ્વારા એફ. આઈ. આર. દાખલ થાય તે પહેલાં અથવા એ તબક્કે દાખલ કરી શકાય છે

જ્યારે એફ. આઈ. આર. નોંધાયેલી હોય પરંતુ આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું ન હોય અને તપાસ પ્રગતિમાં હોય અથવા તપાસ પૂર્ણ થયા પછીના તબક્કે હોય.**Cr.P.C** ની કલમ ૪૩૮ હેઠળ "આગોતરા જામીન" આપવાની સત્તા ફક્ત સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ પાસે જ નિહિત છે.તેથી, આખરે તે સંબંધિત અદાલત પર છે કે તે "આગોતરા જામીન" માટેની અરજી પર વિચાર કરે અને "આગોતરા જામીન" આપતી વખતે આખરે તે સંબંધિત અદાલત પર છે કે તે "આગોતરા જામીન" ની મર્યાદિત અવધિ સહિતની શરતો લાદશે, જે તે તબક્કાઓ પર આધાર રાખે છે કે જેના પર આગોતરા જામીન માટેની અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે.જે વ્યક્તિની તરફેણમાં **Cr.P.C** ની કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીનનો આદેશ આપવામાં આવે છે તેની ધરપકડ કરવી પડશે.જો કે, એકવાર પૂર્વ–ધરપકડ જામીન/આગોતરા જામીનનો આદેશ આવે, અને જ્યારે તેની ધરપકડ કરવામાં આવે ત્યારે તેને જામીન પર મુક્ત કરવો પડે છે.અન્યથા, કલમ ૪૩૮ હેઠળ પૂર્વ–ધરપકડ જામીન આદેશ અને **Cr.P.C** ની કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ હેઠળ જામીન આદેશ વચ્ચે કોઈ અંતર અથવા તફાવત નથી. કલમ ૪૩૮ હેઠળ પૂર્વ–ધરપકડ જામીન આદેશ અને કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ હેઠળ જામીન આદેશ વચ્ચેનો એકમાત્ર તફાવત એ તબક્કાઓ છે કે જેના પર જામીન આદેશ પસાર કરવામાં આવે છે.**Cr.P.C** ની કલમ ૪૩૮ હેઠળ જામીનનો આદેશ તેની ધરપકડ પહેલા અને તેની ધરપકડની અાશંકાએ છે અને કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ હેઠળ જામીનનો આદેશ વ્યક્તિની ધરપકડ પછી

છે.**Cr**.**P**.**C** ની કલમ ૪૩૮ નું ખાલી વાંચન દર્શાવે છે કે કલમની ભાષામાં એવું કંઈ નથી જે દર્શાવે છે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન સમયબદ્ધ હોવા જોઈએ.આ સ્થિતિ **Cr**.**P**.**C** ની કલમ ૪૩૭ અને કલમ ૪૩૯ જેવી જ છે. [પેરા ૭.૧] [૩૩ **E**–**H**, ૩૪ **A**–**D**]

૧.૨ ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયાના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય બેંચના નિર્ણય અને સંબંધિત અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેતા, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રેના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય એ હદ સુધી અભિપ્રાય લે છે કે કલમ ૪૩૮ **Cr**.**P**.**C** હેઠળ આદેશના સમયગાળાને ઘટાડી શકાતો નથી. તે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયાના કેસમાં બંધારણીય બેંચ દ્વારા પેરા–૪૨ અને ૪૩ માં કરવામાં અ ાવેલ અવલોકનોને ધ્યાને રાખી સારો કાયદો નથી.સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટનો નિર્ણય, જે આત્યંતિક દૃષ્ટિકોણ ધરાવે છે કે "આગોતરા જામીન" નો આદેશ સમયમર્યાદામાં મર્યાદિત હોવો જરૂરી છે, તે પણ સારો કાયદો નથી અને તે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયાના કેસમાં નિર્ણયની વિરુદ્ધ છે, જે બંધારણીય બેન્ચનો ચુકાદો છે.[પેરા ૭. ૪]

૧.૩ આમ, ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયાના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટની બંધારણીય ખંડપીઠે કરેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેતા, અદાલત, જો આવું કરવા માટે કારણો હોય તો, આદેશ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલી બાબતના સંદર્ભમાં એફ.

આઈ. આર. દાખલ કર્યા પછી જ આદેશની કામગીરીને ટૂંકા ગાળા સુધી મર્યાદિત કરી શકે છે અને આવા કિસ્સામાં અરજદારને એફ. આઈ. આર. દાખલ કર્યા પછી વાજબી ટૂંકા ગાળામાં સંહિતાની કલમ ૪૩૭ અથવા ૪૩૯ હેઠળ જામીનનો આદેશ મેળવવાનો નિર્દેશ આપી શકાય છે. બંધારણીય ખંડપીઠે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે એક અપરિવર્તનીય નિયમ તરીકે તેનું પાલન કરવાની જરૂર નથી.તે આગળ અવલોકન કરવામાં આવે છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે સામાન્ય નિયમ સમયગાળાના સંબંધમાં ઓર્ડરની કામગીરીને મર્યાદિત ન કરવો જોઈએ.આગોતરા જામીન આદેશ આપતી વખતે સંબંધિત અદાલત દ્વારા શરતો લાદવામાં આવી શકે છે, જેમાં જો સંજોગો જરૂરી હોય તો સમયગાળાના સંબંધમાં આદેશની કામગીરીને મર્યાદિત કરવાનો સમાવેશ થાય છે, ખાસ કરીને જે તબક્કે "આગોતરા જામીન" અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, એટલે કે, તે એફ. આઈ. આર. દાખલ થાય તે પહેલાંના તબક્કે હોય કે જ્યારે એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવામાં આવે અને તપાસ પ્રગતિમાં હોય અથવા જ્યારે તપાસ પૂર્ણ થાય અને આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે તે તબક્કે હોય.જો કે, સામાન્ય નિયમ એ હોવો જોઈએ કે અાદેશને સમયગાળાના સંબંધમાં મર્યાદિત ન કરવો જોઈએ.[પેરા ૭.૫] [૪૯ **D–H**]

શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૧૯૮૦) ૨ એસસીસી ૫૬૫:[૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. આર. ૩૮૩–પર આધાર રાખ્યો.

સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી ૬૯૪:[૨૦૧૦] ૧૫ એસ. સી. આર. ૨૦૧– ઠરાવ્યુ કે સાચો કાયદો નથી.

સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧ એસસીસી ૬૬૭:[૧૯૯૫] ૬ પૂરક.એસ. સી. આર. ૫૫૬– ઠરાવ્યુ કે સારો કાયદો નથી.

ભદ્રેશ બિપિનભાઈ શેઠ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (૨૦૧૬) ૧ એસસીસી ૧૫૨:[૨૦૧૫] ૧૦ એસસીઆર ૩૯૮; કે. એલ. વર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૮) ૯ એસ. સી. સી. ૩૪૮; સુનીતા દેવી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૦૫) ૧ એસ. સી. સી. ૬૦૮:[૨૦૦૪] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૭૦૭; નિર્મલ જીત કૌર વિ. સ્ટેટ ઓફ એમપી (૨૦૦૪) ૭ એસસીસી ૫૫૮:[૨૦૦૪] ૩ પૂરક.એસસીઆર ૧૦૦૬; એચડીએફસી બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ જે.

જે. મન્નાન (૨૦૧૦) ૧ એસસીસી ૬૭૯:[૨૦૦૯] ૧૬ એસસીઆર ૫૯૦; સતપાલ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૪ એસસીસી ૩૦૩:[૨૦૧૮] ૩ એસસીઆર ૭૩૯; બાલચંદ જૈન વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય (૧૯૭૬) ૪ એસસીસી ૫૭૨:[૧૯૭૭] ૨ એસસીઆર ૫૨; જોગિંદર કુમાર વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય (૧૯૯૪) ૪ એસ. સી. સી. ૨૬૦; લલિતા કુમારી વિ. યુ. પી. રાજ્ય (૨૦૧૪) ૨ એસસીસી ૧:[૨૦૧૩] ૧૪ એસસીઆર ૭૧૩; અર્નેશ કુમાર વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૧૪) ૮ એસસીસી ૨૭૩:[૨૦૧૪] ૮ એસસીઆર ૧૨૮; એમ. સી. અબ્રાહમ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૩) ૨ એસસીસી ૬૪૯:[૨૦૦૨] ૫ પૂરક.એસસીઆર ૬૭૭; ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૧) ૫ એસસીસી ૪૫૩:[૨૦૦૧] ૨ એસસીઆર ૮૭૮–નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

ભારતના કાયદા પંચનો ૪૧મો અહેવાલ–સંદર્ભિત.

<u>મુજબ : એસ. રવિન્દ્ર ભટ, જજ . [કન્કરિંગ]</u>

૨.૧ કોડ હેઠળ જામીન ની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી નથી.હવે તેને વ્યાપકપણે એક ધોરણ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે જેમાં વહીવટી સિદ્ધાંતોનો સમાવેશ થાય છે જે આરોપી વ્યક્તિને સલામતીના આધીન સ્વતંત્રતા પર સ્થાપિત કરવા સક્ષમ બનાવે છે, જ્યારે પણ જરૂર પડે ત્યારે તે હાજર રહે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે જરૂરી છે.જામીન માટે વાજબીપણું એ છે કે જે વ્યક્તિ ઉપર કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરવાની શંકા છે પરંતુ તેના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવતી નથી, તેને અટકાયતની કઠોરતાથી સુરક્ષિત રાખે છે. **Cr.PC** ની કલમ ૪૩૮ ધરપકડની આશંકા ધરાવતી વ્યક્તિને જામીન આપવા માટે નિર્દેશો જારી કરવાની જોગવાઈ કરે છે.૧૯૭૩ના **Cr.PC** એ ૧૮૯૮ના જૂના કોડને બદલી નાખ્યો.જૂની સંહિતામાં ૧૯૭૩ની સંહિતાની કલમ ૪૩૮ને અનુરૂપ કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હતી.જૂની સંહિતા હેઠળ, વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતો વચ્ચે આ પ્રશ્ન પર તીવ્ર મતભેદ હતો કે શું અદાલતોને ધરપકડની અ ાશંકાએ જામીનનો આદેશ પસાર કરવાની સહજ સત્તા છે કે કેમ.મુખ્ય સ્થિતિ એ હતી કે અદાલતો પાસે આવી સત્તા નહોતી.ત્યારબાદ, સંહિતાને વધુ વ્યાપક બનાવવા માટે વિવિધ સુધારાઓની જરૂરિયાતને પરિણામે ૧૯૭૩માં ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતા લાગુ કરવામાં આવી હતી.કલમ ૪૩૮ માં સ્પષ્ટપણે "આગોતરા જામીન" શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં અ ાવેલ નથી; તેની ભાષા સંબંધિત અદાલતને જામીન આપવા માટે નિર્દેશો જારી કરવાની સત્તા આપે છે.[પારસ ૩૯,૪૦] [૯૪**H**], [૯૫**A–D**]

૨.૨ 'આગોતરા જામીન' શબ્દને **Cr.PC** માં કોઈ સ્થાન નથી મળતું પરંતુ તેનો ઉપયોગ ભારતના કાયદા પંચ દ્વારા તેના ૪૧મા અહેવાલમાં કરવામાં આવ્યો હતો.આ શબ્દનો ઉપયોગ એ જણાવવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો કે તે ધરપકડની અાશંકાએ જામીન માટેની અરજી હતી, એટલે કે, ધરપકડ કરવામાં આવે તે પહેલાં.સિબિયામાં મોટી બંધારણીય બેન્ચની પ્રબળ વિચારસરણી એ હતી કે બંધારણ અને કલમ ૨૧ દ્વારા સ્વતંત્રતા પર મૂકવામાં આવેલા મહત્વ અને મૂલ્યને ધ્યાનમાં રાખીને–અને અવાસ્તવિક ધરપકડ દ્વારા સતામણીનું વલણ જોવા મળ્યું હતું તે જોતાં, આગોતરા જામીન માટેની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. તેમાં કોઈ પણ શરતો અથવા મર્યાદાઓ ની જોગવાઇ ન હતી–ક્યાં તો તેના સમયગાળા તરીકે, અથવા અરજદાર પર કયા પ્રકારનાં કથિત ગુનાઓ કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો તેના માટે .અદાલતો પાસે આવી મર્યાદાઓ લાદવાની વિવેકબુદ્ધિ હતી (જેમ કે તપાસમાં સહકાર, પુરાવા સાથે ચેડા ન કરવી, દેશ ન છોડવો વગેરે) જે આપેલ કેસના વિશિષ્ટ સંજોગોમાં વાજબી અને જરૂરી હતી. જો કે, એવો કોઈ <u>અપરિવર્તનીય અથવા કઠોર નિયમ ન હતો કે અરજદારે કોઈ વિશેષ કેસ બનાવવો પડે, અથવા રાહત મર્યાદિત સમયગાળાની હતી, અથવા કોઈ ચોક્કસ વર્ગના ગુનાઓ માટે ઉપલબ્ધ ન હતી.</u>[પેરા ૪૨,૪૬] [૯૫ **G**, ૯૯ **G–H**, ૧૦૦ **A–C**]

૨.૩ કેટલાક ચુકાદાઓ, ખાસ કરીને રામ કિશના બાલોથિયા અને અન્ય અને જય પ્રકાશ સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્યએ એવું માન્યું હતું કે આગોતરા જામીન માટેની જોગવાઈ એ કલમ ૨૧નો આવશ્યક ઘટક નથી, ખાસ કરીને આગોતરા જામીન આપતી વખતે અદાલતોની વિવેકબુદ્ધિ પર મર્યાદાઓ લાદવાના સંદર્ભમાં, કાં તો સમયની મર્યાદામાં રાહત મર્યાદિત કરવાના સંદર્ભમાં, અથવા ગુનાની પ્રકૃતિના સંદર્ભમાં , અથવા કોઈ ઘટના બનવાના સંદર્ભમાં કોઈ અન્ય પ્રતિબંધ લગાવવા.આવા અવલોકનો સિબિયામાં આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે જાહેર કરેલી સત્તાની વ્યાપક શરતોની વિરુદ્ધ છે.મોટી ખંડપીઠે ખાસ કરીને એવું માન્યું હતું કે "કલમ ૪૩૮માં ન જોવા મળતી મર્યાદાઓ અને શરતોની અતિશય ઉદાર પ્રેરણા તેની જોગવાઈઓને બંધારણીય રીતે સંવેદનશીલ બનાવી શકે છે કારણ કે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકારને ગેરવાજબી પ્રતિબંધોના પાલન પર નિર્ભર કરી શકાતો નથી.” સંહિતામાં કલમ ૪૩૮ લાગુ કરવાનું કારણ સ્વતંત્ર અને લોકશાહી દેશમાં વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના નિર્ણાયક આધારની સંસદીય સ્વીકૃતિ હતી.સંસદ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા માટે આદર વધારવા અને ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંતને પ્રાધાન્ય આપવા ઈચ્છતી હતી, કે જ્યાં સુધી તે અથવા તેણી દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી દરેકને નિર્દોષ માનવામાં આવે.જીવન અને સ્વતંત્રતા એ દરેક વ્યક્તિના પ્રિય ગુણો છે.સ્વતંત્રતાની ઝંખના દરેક મનુષ્ય માટે સ્વાભાવિક છે.કલમ ૪૩૮ એ

દરેક વ્યક્તિની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા સાથે સંબંધિત એક પ્રક્રિયાગત જોગવાઈ છે, જે નિર્દોષતાની ધારણાના લાભ માટે હકદાર છે.જામીનનો ઇનકાર વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને વંચિત કરવા સમાન હોવાથી, અદાલતે કલમ ૪૩૮ ના અવકાશ પર બિનજરૂરી પ્રતિબંધો લાદવા સામે ઝુકવું જોઇએ, ખાસ કરીને જ્યારે વિધાનસભા દ્વારા લાદવામાં ન આવે.કલમ ૪૩૮નું અર્થઘટન–કે તે કલમ ૨૧નો સમાવેશ કરતું નથી, તે ભૂલભરેલું છે.આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે કલમ ૪૩૮ એ કલમ ૨૧નું આંતરિક તત્વ છે કે કેમ તે મુદ્દો નથીઃતેના બદલે તે જોગવાઈ વાજબી પ્રક્રિયાનો ભાગ છે કે કેમ.તે અંગે, તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે આગોતરા જામીન માટેની જોગવાઈ આઝાદી તરફી છે અને ધરપકડની અાશંકા રાખનાર વ્યક્તિને સક્ષમ બનાવે છે, તેની ધરપકડ ન થાય તે નિર્દેશ માટે અદાલતનો સંપર્ક કરવાની સુવિધા; તે ખાસ કરીને પોલીસ દ્વારા મનસ્વી ધરપકડ અને અપમાન સામે રક્ષણના પગલા તરીકે ઘડવામાં આવી હતી, જેને સંસદ પોતે પોલીસ તરફથી વ્યાપક કુપ્રથા તરીકે માન્યતા અાપી હતી.[પેરા ૪૭,૪૯ અને ૫૦] [૧૦૦ **C–F**, ૧૦૧ **B–D**, **E–G**]

૨.૪ અગાઉ ટાંકવામાં આવેલા વિવિધ નિર્ણયોની સંપૂર્ણ વિચારણા, ખાસ કરીને જે આગોતરા જામીનના આદેશના જીવનને મર્યાદિત કરવાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકે છે, તે વિવેકબુદ્ધિ પર આધારિત છે કે જામીનનો બિનશરતી આદેશ આપવાથી તપાસ નિષ્ફળ જશે. સૌ પ્રથમ, આ આધાર

પાયાવિહોણો છે, કારણ કે સિબિયાએ જણાવ્યું હતું કે આવો આદેશ કલમ ૪૩૮ની શરતોની વિરુદ્ધ હશે; અને વધુમાં, કલમ ૪૩૮ (૨) માં ઉલ્લેખિત શરતો આગોતરા જામીન આપતી વખતે લાદવામાં આવી શકે છે.શરતો લાદવાની જરૂરિયાત અનિવાર્ય નથી ("મે" શબ્દના ઉપયોગની નોંધ લેવી જે શરતો લાદવાની જરૂરિયાત પહેલા આવે છે).તેમ છતાં, કલમ ૪૩૮ (૨) માં ઉલ્લેખિત શરતો લાગુ ન કરવાના આદેશના અર્થમાં બિનશરતી આદેશ તપાસમાં અવરોધ અથવા અવરોધ લાવી શકે છે, સિબિયાએ જણાવ્યું હતું કે તે જોગવાઈમાં ઉલ્લેખિત શરતો લાદવી જોઈએ.રાહત આપતી વખતે આ જરૂરિયાત વધુ વિવેકબુદ્ધિ ની બાબત છે.કાયદા પંચના ૪૧મા અને ૪૮મા અહેવાલમાં અેક વિશેષ સમસ્યા, એટલે કે બિનજરૂરી ધરપકડનો સામનો કરવા માટે નિવારક અથવા ઉપચારાત્મક પગલા તરીકે જોગવાઈ (આગોતરા જામીન માટે) રજૂ કરવાની જરૂરિયાત પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું હતું.સિબિયાએ આ હકીકતની નોંધ લીધી, અને એ પણ કે નોંધપાત્ર રીતે, કલમ ૪૩૮ શરતો લાદવાની અદાલતની સત્તા પર કોઈ જવાબદારીથી ઘેરાયેલી નથી.તે સ્થિતિ યથાવત રહે છેઃજોગવાઈ અપરિવર્તિત રહે છે–ઓછામાં ઓછું નોંધપાત્ર રીતે (૨૦૦૫ માં થયેલા સુધારાને બાદ કરતાં, જેમાં આગોતરા જામીન માટે કોઈ આદેશ જારી કરતા પહેલા સરકારી વકીલને નોટિસ જારી કરવાની ફરજ પડી હતી).કાયદા પંચનો ૨૦૩ નો અહેવાલ, જેમાં આ વિષય પરના સમગ્ર કાયદાની સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી અને સલાઉદ્દીન, અદારી નારાયણ દાસ વગેરે જેવા

પછીના નિર્ણયોની નોંધ લેવામાં આવી હતી, તેમાં શરતો સંબંધિત આ પાસા પર કાયદામાં કોઈ ફેરફાર ન કરવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી.આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, એ નોંધવું અગત્યનું છે કે સંસદ દ્વારા સત્તાના ઉપયોગ (આગોતરા જામીન આપવા) પર લાદવામાં આવેલ એકમાત્ર પ્રતિબંધ હકારાત્મક પ્રતિબંધ છે, એટલે કે એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં આરોપીઓએ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ (૩) અથવા કલમ ૩૭૬એબી અથવા કલમ ૩૭૬ડીએ અથવા કલમ ૩૭૬ડીબી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ કર્યા હોવાનો આરોપ છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સંસદે હવે અદાલતો (એટલે કે સત્ર અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતો) ના અધિકારક્ષેત્રને આવા ગુનાઓના આરોપીઓને આગોતરા જામીન આપવાનો ઇનકાર કર્યો છે. આ સુધારા (કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર એમેન્ડમેન્ટ એક્ટ, ૨૦૧૮) માં કલમ ૪૩૮ (૪) રજૂ કરવામાં આવી હતી. સ્પષ્ટપણે, તેથી, જ્યાં સંસદ સંહિતાના કલમ ૪૩૮ હેઠળ અદાલતોની સત્તાને બાકાત અથવા પ્રતિબંધિત કરવા માંગતી હતી, ત્યાં તેણે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આમ કર્યું હતું. આગોતરા જામીન મેળવવાના અધિકારથી અન્ય ગુનાઓના આરોપી નાગરિકોના અધિકારને પ્રતિબંધિત કરવાની સંસદની ભૂલ, આવશ્યકપણે એવું માનવા તરફ દોરી જાય છે કે ન તો આ અદાલત દ્વારા સંપૂર્ણ પ્રતિબંધને વાંચી શકાય છે, ન તો વિવેકબુદ્ધિની કવાયતમાં કઠોર માર્ગદર્શિકા પર ભાર મૂકી શકાય છે–જે ન્યાયિક કાયદા સમાન હશે.[પેરા ૫૪–૫૬] [૧૦૫**B–D**, ૧૦૬**A–D**, ૧૦૭–**A–B–C**]

૨.૫ કલમ ૪૩૭ (૩) ના સંદર્ભમાં કલમ ૪૩૮ (૨) હેઠળ શરતો લાદવી એ પોલીસ અને અન્ય તપાસ એજન્સીઓ સહિત સત્તાવાળાઓ માટે પૂરતી સુરક્ષા છે, જેમણે આવી રાહત મેળવવા માંગતા અરજદારોની સંભવિત સંડોવણી ની તપાસ કરવી પડે છે.દરેક ચિંતાને ધ્યાનમાં રાખીને, એટલે કે. વધુ ગંભીર ગુનાઓનો ઉમેરો; મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓ અથવા ફરિયાદકર્તાઓની હાજરી; અસહકારની સંભાવના–તપાસમાં બિન–સહકાર અથવા તપાસ દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદનો દરમિયાન લેખો અને ગુનાહિત લેખો ને કબજે કરવામાં મદદ કરવા માટે આરોપીના નિવેદનની જરૂરિયાત–તે નોંધપાત્ર છે, મહત્વપુર્ણ રીતેઆમાંના દરેકને એક શરત તરીકે માનવામાં આવે છે અને આગોતરા જામીન આપતા દરેક આદેશમાં નિશ્ચિતપણે તેનો સમાવેશ થાય છે.આના ઉલ્લંઘન અથવા કથિત ઉલ્લંઘનની સ્થિતિમાં, સંબંધિત અધિકારી ઉપાયહિન નથી; કલમ ૪૩૭ (૩) સાથે વાંચીને કલમ ૪૩૮ (૨) નો આશ્રય લઈ શકાય છે.આ શરતોનું કોઈપણ ઉલ્લંઘન તેની ધરપકડ કરવાના નિર્દેશને આકર્ષિત કરશે.ધરપકડ કરવાની આ સત્તા અથવા નિર્દેશ કલમ ૪૩૭ (૫) માં જોવા મળે છે.જો કે, તે જોગવાઈમાં કલમ ૪૩૯ હેઠળ સેશન્સ કોર્ટ અથવા ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલા નિયમિત જામીન અથવા ધરપકડ ન કરવાના નિર્દેશો, એટલે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીનનો આદેશ માટે કોઈ લેખિત અરજી નથી.બીજું, કલમ ૪૩૯ (૨) જે વ્યાપક શબ્દોમાં વર્ણવવામાં

આવે છે, તે એવી પરિસ્થિતિઓને પર્યાપ્ત રીતે આવરી લે છે જ્યારે કોઈ આરોપી તપાસ દરમિયાન સહકાર આપતો નથી અથવા સાક્ષીને ધમકી આપે છે અથવા ડરાવે છે અથવા અન્ય પુરાવા સાથે ચેડા કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.કલમ ૪૩૮ની જોગવાઈઓમાં એવું કંઈ નથી કે જે સૂચવે છે કે સંસદ સમયગાળાના સંદર્ભમાં અથવા ગુનાઓની પ્રકૃતિની દ્રષ્ટિએ તેની કામગીરીને પ્રતિબંધિત કરવાનો ઈરાદો ધરાવે છે, જેના સંદર્ભમાં અરજદારને જામીન આપવાનો ઈનકાર કરવો પડ્યો હતો, અથવા જેના ઉપર વિશેષ વિચારણાઓ લાગુ થવાની હતી.[પારસ ૬૧,૬૨] [૧૦૯–**D**–**H**, ૧૧૦ **A**]

૨.૬ ઉપરોક્ત કારણોસર, આ બેન્ચને કરવામાં આવેલા સંદર્ભમાં પ્રથમ પ્રશ્નનો જવાબ એ છે કે <u>કલમ ૪૩૮ (૪) માં ઉલ્લેખિત ગુનાઓ સિવાય,</u> કલમ ૪૩૮ ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી બાકાત રહેલો કોઈ ગુનો નથી.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તમામ ગુનાઓના સંદર્ભમાં તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને આગોતરા જામીન આપી શકાય છે.તે જ સમયે, જો કોઈ વિશેષ કાયદો અથવા કાનૂનમાં એવા સંકેતો છે, <u>જે કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહતને બાકાત રાખે છે, તો તેમને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લેવા પડશે.</u>

એવી કોઈ કઠોર સમયમર્યાદા ન હોઈ શકે કે જેના માટે આગોતરા જામીનનો આદેશ ચાલુ રાખી શકાય.[પેરા ૬૮] [૧૧૫**G**–**H**, ૧૧૬ **A**, **B**–**C**]

<u>કૂરી પ્રશ્ન નંબર ૨:</u> શું આગોતરા જામીનનો સમયગાળો તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થવું જોઈએ કે જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીને બોલાવવામાં આવે.

૨.૭ પ્રથમ પ્રશ્નના જવાબમાં કલમ ૪૩૮ હેઠળ શક્તિની પહોળાઈ અને કંપનવિસ્તાર વિશેના અવલોકનો અહીં પણ સમાન રીતે સુસંગત છે.વર્તમાન સંદર્ભમાં, આગળ, કલમ ૧૬૭ (૨) ના અર્થઘટનમાં આ અદાલતના ચુકાદા અને અવલોકનો જણાવે છે.ગુરશરણ સિંહ કેસમાં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે, કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ આરોપીની જામીન મંજૂર કરીને મુક્તિ "માનવામાં આવેલ જામીન" સમાન છે.આને કલમ ૧૬૭ (૨) દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે જે જણાવે છે કે તેની જોગવાઈ હેઠળ જામીન પર મુક્ત કરાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિને "તે પ્રકરણના હેતુઓ માટે પ્રકરણ **XXXIII** ની જોગવાઈઓ હેઠળ મુક્ત કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવામાં આવશે." અસલમ બાબાલાલ દેસાઈના ચુકાદામાં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે કે જ્યારે કોઈ આરોપીને કલમ ૧૬૭ (૨) ની કાર્યવાહી દ્વારા મુક્ત કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેના જામીન રદ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી.આ સંજોગોમાં, માત્ર હકીકત એ છે કે આરોપીને કલમ ૪૩૮ હેઠળ એક તબક્કે રાહત આપવામાં આવે છે, તેનો અર્થ એ નથી કે આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી, તેણે આત્મસમર્પણ કરવું અથવા/અને નિયમિત જામીન માટે અરજી કરવી જરૂરી છે.આગોતરા જામીન

સાથે કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ 'ડીમ્ડ બેલ' ની સામ્યતા આ અદાલતને એવા નિષ્કર્ષ પર લઈ જાય છે કે આરોપપત્ર દાખલ કરવાની માત્ર અનુગામી ઘટના આરોપીઓને આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે મજબૂર કરી શકતી નથી.હકીકતમાં, રસપ્રદ વાત એ છે કે, જો ખરેખર, આરોપી આગોતરા જામીન પર હોય ત્યાં આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે, તો સામાન્ય સૂચિતાર્થ એ હશે કે તપાસ એજન્સી અથવા પોલીસ માટે તેની કસ્ટડીની જરૂર પડવાનો કોઈ પ્રસંગ ન હતો, કારણ કે તેના વર્તનમાં આવા પગલાંની જરૂર ન હોત.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આરોપી, જેને આગોતરા જામીન આપવામાં આવે છે, તે જ્યારે આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે ત્યારે મુક્ત રહે છે, સ્વાભાવિક સૂચિતાર્થ એ છે કે અદાલત દ્વારા તેની ધરપકડ કરવાના નિર્દેશ માટે કોઈ પ્રસંગ નથી અને વધુમાં તેણે તપાસમાં સહકાર આપ્યો હતો.જો કે, તે જ સમયે, તપાસ દરમિયાન કોઈપણ સમયે કલમ ૪૩૮ (૨) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૭ (૩) હેઠળ લાદવામાં આવેલી કોઈપણ શરતોનું ઉલ્લંઘન કરવા અથવા કેસના આપેલ તથ્યોમાં લાદવામાં આવેલી અન્ય કોઈપણ શરતોનું ઉલ્લંઘન કરવા માટે અદાલતના હસ્તક્ષેપની માંગ કરતી કોઈ પણ તક ઊભી થાય, તો કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ હંમેશા આશ્રય લઈ શકાય છે.[પેરા ૭૦] [૧૧૭**D–H**, ૧૧૮**A–C**]

૨.૮ કલમ ૪૩૮ (૩) જણાવે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને આગોતરા જામીન આપવામાં આવે છે, પછીથી "આવા આરોપ પર" પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા વોરંટ વિના ધરપકડ કરવામાં આવે છે, અને જામીન આપવા તૈયાર હોય છે, ત્યારે "તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે; અને જો આવા ગુનાની નોંધ લેતા મેજિસ્ટ્રેટ નક્કી કરે કે તે વ્યક્તિ સામે પ્રથમ વખતમાં વોરંટ બહાર પાડવું જોઈએ તો તે પેટા–કલમ (૧) હેઠળ કોર્ટના નિર્દેશને અનુરૂપ જામીનપાત્ર વોરંટ બહાર પાડશે".આગોતરા જામીન આપવાનો આદેશ પણ–અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, અને અગાઉના કેટલાક નિર્ણયોમાં, આ કલમ ૪૩૮ હેઠળ "નિર્દેશ" છે કે આવી ધરપકડની સ્થિતિમાં "અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે.તેથી, જ્યારે હકીકતમાં કોઈ આરોપીને જામીન આપવામાં આવે છે, અને કલમ ૪૩૮ (૨) માં દર્શાવેલ શરતો ધરપકડની સ્થિતિમાં તેને "મુક્ત" કરવાના નિર્દેશના ભાગ રૂપે શામેલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે તમામ જરૂરી શરતો અસ્તિત્વમાં છે જેનું તે પાલન કરવા માટે બંધાયેલો છે.કલમ ૪૩૮ (૩) કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહત આપવામાં આવેલી વ્યક્તિની ધરપકડની સ્થિતિમાં લેવા માટેના પગલાંની રૂપરેખા આપે છે.અદાલત, સંબંધિત એજન્સી અથવા પોલીસ દ્વારા લાદવામાં આવેલી કોઈપણ અથવા તમામ શરતોનું પાલન ન કરવાની સ્થિતિમાં, કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ અદાલત પાસેથી નિર્દેશ માંગી શકાય છે.[પેરા ૭૧] [૧૧૮ **C–F**]

૨.૯ વિપરીત સંજોગો સિવાયઃઆરોપીના ન્યાયથી ભાગી જવાના, અથવા અદાલતની સત્તા અથવા અધિકારક્ષેત્રને ટાળવા, અથવા તેના સાક્ષીઓને ડરાવવા, અથવા તેમને ડરાવવાનો પ્રયાસ કરવા, અથવા આગોતરા જામીન આપતી વખતે લાદવામાં આવેલી કોઈપણ શરતનો ભંગ કરવાના વર્તનના સ્વરૂપમાં, કાયદામાં વ્યક્તિને તેના પર સુનાવણી માટે સમન્સ આપવામાં આવે ત્યારે અદાલતમાં આત્મસમર્પણ કરવાની જરૂર નથી.લાદવામાં આવેલી શરતોનું પાલન કરવાને આધીન, વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન, સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રહી શકે છે.[પેરા ૭૬] [૧૨૩ **F–G**, ૧૨૪ **A**]

૨.૧૦ સંદર્ભના જવાબઃ

(૧) પ્રશ્ન નંબર ૧–કલમ ૪૩૮ **Cr.PC** હેઠળ આપવામાં આવેલ રક્ષણ હંમેશા અથવા સામાન્ય રીતે નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત ન હોવું જોઈએ; તે સમયના કોઈપણ પ્રતિબંધ વિના આરોપીની તરફેણમાં હોવું જોઈએ.કલમ ૪૩૮ (૨) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૭ (૩) હેઠળ સામાન્ય અથવા પ્રમાણભૂત શરતો લાદવી જોઈએ; જો કોઈ ગુના અથવા ગુનાના સંબંધમાં વિશિષ્ટ લક્ષણો હોય (જેમ કે ગંભીરતા અથવા ગંભીરતા વગેરે), તો અદાલત

કોઈપણ આરોપ લાદી શકે છે. યોગ્ય સ્થિતિ (રાહતની નિશ્ચિત પ્રકૃતિ, અથવા તેને કોઈ ઘટના અથવા સમયબદ્ધ સાથે બાંધવામાં આવે તે સહિત) વગેરે.

(૨) પ્રશ્ન નંબર ૨–આગોતરા જામીનનો સમયગાળો સામાન્ય રીતે તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થતું નથી જ્યારે આરોપીને અદાલત દ્વારા બોલાવવામાં આવે છે, અથવા આરોપ નક્કી કર્યા પછી, પરંતુ સુનાવણીના અંત સુધી પણ ચાલુ રહી શકે છે.જો કે, જો કોઈ વિશેષ અથવા વિશિષ્ટ લક્ષણો હોય જે અદાલતને આગોતરા જામીનની મુદતને મર્યાદિત કરવાની જરૂર હોય, તો તે આવું દ કરી શકે છે.[પેરા ૭૭] [૧૨૪ **B–C, D–E**]

૨.૧૧ અંતે, અે યાદ અપાવવું ઉપયોગી થશે કે નાગરિકો જે અધિકારોને ખૂબ જ મહત્વ આપે છે, તે મૂળભૂત છે–તે પ્રતિબંધો નથી જે મૂળભૂત છે.મહાન ન્યાયશાસ્ત્રી અને યુ. એસ. સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ જોસેફ સ્ટોરીએ ટિપ્પણી કરી હતી કે "વ્યક્તિગત સુરક્ષા અને ખાનગી સંપત્તિ સંપૂર્ણપણે ન્યાયની અદાલતોની વિવેકબુદ્ધિ, સ્થિરતા અને અખંડિતતા પર આધારિત છે." આપણા પ્રજાસત્તાકનો ઈતિહાસ–અને ખરેખર, સ્વતંત્રતા ચળવળે બતાવ્યું છે કે કેવી રીતે મનસ્વી ધરપકડ અને અનિશ્ચિત અટકાયતની સંભાવના અને સલામતીના અભાવે લોકોને સ્વતંત્રતાની માંગ કરવા માટે એકત્ર કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી હતી.

રોલેટ એક્ટ, તેની વિરુદ્ધ રાષ્ટ્રવ્યાપી વિરોધ, જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડ અને અન્ય ઘણી ઘટનાઓ જુઓ, જ્યાં સામાન્ય લોકો વિરોધ કરવાના તેમના અધિકારનો ઉપયોગ કરી રહ્યા હતા પરંતુ નિર્દયતાથી દબાવી દેવામાં આવ્યા હતા અને આખરે તેમને લાંબા સમય સુધી જેલમાં ધકેલી દેવામાં આવ્યા હતા.મનસ્વી અને ભારે હાથે ધરપકડનો ભયઃઘણી વાર, નાગરિકોને હેરાન કરવા અને અપમાનિત કરવા માટે, અને ઘણી વખત, શક્તિશાળી વ્યક્તિઓના હિતમાં (અને ગુનાઓની કોઈ અર્થપૂર્ણ તપાસને આગળ વધારવા માટે નહીં) કલમ ૪૩૮ લાગુ કરવામાં આવી હતી.કાયદા પંચના અનેક અહેવાલો અને અનેક સમિતિઓ અને આયોગોની ભલામણો છતાં, મનસ્વી અને પાયાવિહોણી ધરપકડ એક વ્યાપક ઘટના તરીકે ચાલુ છે.સંસદે , ખાસ કરીને સમયગાળાના સંબંધમાં, અથવા આરોપપત્ર દાખલ થાય ત્યાં સુધી, અથવા ગંભીર ગુનાઓમાં, ધરપકડ પૂર્વે અથવા આગોતરા જામીન આપવા માટે અદાલતોની સત્તા અથવા વિવેકબુદ્ધિને ઘટાડવાનું યોગ્ય માન્યું નથી.તેથી, જો અદાલત, ન્યાયિક અર્થઘટન દ્વારા, તે સત્તાના ઉપયોગને મર્યાદિત કરે તો તે સમાજના વ્યાપક હિતમાં નહીં હોયઃઆવી કવાયતનું જોખમ એ હશે કે , ધીમે ધીમે, વિવેકબુદ્ધિ, જેને વ્યાપક રાખવામાં આવેલ છે, તે ખૂબ જ સાંકડી અને અજાણ્યા નાના ભાગમાં સંકોચાઈ જશે, જેનાથી જોગવાઈ પાછળના ઉદ્દેશ્ય વિફળ થઈ જશે, જે

અ॰ા ૪૬ વર્ષોમાં સમયની કસોટી પર ખરૂ ઉતરયુ છે, [પેરા ૭૯,૮૦] [૧૨૭એ–એફ]

શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૧૯૮૦) ૨ એસસીસી ૫૬૫:[૧૯૮૦] ૩ એસસીઆર ૩૮૩; ચંદ્ર મોહન વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય [૧૯૬૭] ૧ એસસીઆર ૭૭; રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ પીયરલેસ જનરલ ફાઇનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડ અને અન્ય. (૧૯૮૭) ૧ એસસીસી ૪૨૪:[૧૯૮૭] ૨ એસસીઆર ૧; ડિરેક્ટોરેટ ઓફ એન્ફોર્સમેન્ટ વિરુદ્ધ દીપક મહાજન (૧૯૯૪) ૩ એસસીસી ૪૪૦: [૧૯૯૪] ૧ એસસીઆર ૪૪૫; હરિયાણા રાજ્ય અને અન્ય. વિ.સમ્પુરન સિંહ અને અન્ય. (૧૯૭૫) ૨ SCC ૮૧૦:[૧૯૭૬] ૧ એસસીઆર ૬૨૬; દોલત રામ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય [૧૯૯૫] ૧ એસસીસી ૩૪૯:[૧૯૯૪] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૬૯–તેના પર આધાર રાખ્યો હતો.

સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧ એસસીસી ૬૬૭:[૧૯૯૫] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૫૫૬; કે. એલ. વર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૮) ૯ એસ. સી. સી. ૩૪૮; સુનીતા

દેવી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૫) ૧ એસ. સી. સી. ૬૦૮:[૨૦૦૪] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૭૦૭; આદ્રી ધરણ દાસ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૨૦૦૫) ૪ એસસીસી ૩૦૩:[૨૦૦૫] ૨ એસસીઆર ૧૮૮; નિર્મલ જીત કૌર વિ. સ્ટેટ ઓફ એમપી એન્ડ અન્ય (૨૦૦૪) ૭ એસસીસી ૫૫૮:[૨૦૦૪] ૩ પૂરક.એસસીઆર ૧૦૦૬; એચડીએફસી બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ જે. જે. મન્નાન (૨૦૧૦) ૧ એસસીસી ૬૭૯:[૨૦૦૯] ૧૬ એસ. સી. આર. ૫૯૦; સતપાલ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮) એસ. સી. સી. ઓનલાઇન (એસ. સી. ૪૧૫); નરેશ કુમાર યાદવ વિરુદ્ધ રવિન્દ્ર કુમાર (૨૦૦૮) ૧ એસ. સી. સી. ૬૩૨:[૨૦૦૭] ૧૧ એસસીઆર ૬૧૫; સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી ૬૯૪:[૨૦૧૦] ૧૫ એસસીઆર ૨૦૧; ભદ્રેશ બિપિનભાઈ શેઠ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૧૬) ૧ એસસીસી ૧૫૨:[૨૦૧૫] ૧૦ એસસીઆર ૩૯૮–૨૬બાતલ.

દતારામ સિંહ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય (૨૦૧૮) ૩ એસ. સી. સી. ૨૨; ગુરચરણ સિંહ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી પ્રશાસન) (૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૧૧૮:[૧૯૭૮] ૨ એસસીઆર ૩૫૮; અસલમ બાબાલાલ દેસાઈ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૯૨) ૪ એસસીસી ૨૭૨:

[૧૯૯૨] ૧ પૂરક.એસસીઆર ૫૪૫; જોગિંદર કુમાર વિ. યુ. પી. રાજ્ય (૧૯૯૪) ૪ એસસીસી ૨૬૦; લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય (૨૦૧૪) ૨ એસસીસી ૧:[૨૦૧૩] ૧૪ એસસીઆર ૭૧૩; અર્નેશ કુમાર વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૧૪) ૮ એસસીસી ૨૭૩: [૨૦૧૪] ૮ એસસીઆર ૧૨૮; એમ. સી. અબ્રાહમ વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૩) ૨ એસસીસી ૬૪૯:[૨૦૦૨] ૫ પૂરક.એસ. સી. આર. ૬૭૭; પ્રદીપ રામ વિરુદ્ધ ઝારખંડ રાજ્ય (૨૦૧૯) એસ. સી. સી. ઓનલાઇન (એસ. સી.) ૮૨૫; મીઠાભાઈ પાશાભાઈ પટેલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (૨૦૦૯) ૬ એસ. સી. સી. ૩૩૨:[૨૦૦૯] ૭ એસસીઆર ૧૧૨૬; એમ. પી. રાજય અને અન્ય વિ. રામ કિશના બલોથિયા અને અન્ય (૧૯૯૫) પુરક (૩) એસ. સી. સી. ૪૧૯: [૧૯૯૫] ૨ પૂરક.એસ. સી. આર. ૫૯૦; સાવિત્રી અગ્રવાલ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૯) ૮ એસ. સી. સી. ૩૨૫: [૨૦૦૯] ૧૦ એસસીઆર ૯૭૮; એ. પી. વી.રાજ્યબિમલ કૃષ્ણ કુંડુ (૧૯૯૭) ૮ એસસીસી ૧૦૪:[૧૯૯૭] ૪ પૂરક.એસસીઆર ૪૧૨; મુરલીધરણ વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય (૨૦૦૧) ૪ એસસીસી ૬૩૮: [૨૦૦૧] ૩ એસસીઆર ૫૭; જય પ્રકાશ સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૧૨) ૪ એસસીસી ૩૭૯:[૨૦૧૨] ૫ એસસીઆર ૧; ગુડીકાંતી નરસિમ્હુલુ વિ. સરકારી વકીલ (૧૯૭૮) ૧ એસસીસી ૨૪૦:

[૧૯૭૮] ૨ એસ. સી. આર. ૩૭૧; પી. ચિદમ્બરમ વિરુદ્ધ ડિરેક્ટોરેટ ઓફ એન્ફોર્સમેન્ટ (૨૦૧૯) ૯ એસ. સી. સી. ૨૪; સ્ટેટ ઓફ યુ. પી. વી. દેવમાન ઉપાધ્યાય [૧૯૬૧] ૧ એસસીઆર ૧૪; વલ્લભદાસ લીલાધર વિરુદ્ધ આસિસ્ટન્ટ.કસ્ટમ્સ કલેક્ટર [૧૯૬૫] ૩ એસસીઆર ૮૫૪; હઝારી લાલ દાસ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય (૨૦૦૯) ૧૦ એસસીસી ૬૫૨:[૨૦૦૯] ૧૪ એસસીઆર૧૯૫; સુધીર વિ. મહારાષ્ટ્ર ૨૦૧૬ (૧) એસસીસી૧૪૬: [૨૦૧૫] ૧૨ એસ. સી. આર. ૩૮૭; અરવિંદ તિવારી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૧૮) ૮ એસ. સી. સી. ૪૭૫; મહંત ચંદ યોગી વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૨૦૦૩) ૧ એસ. સી. સી. ૨૩૬; પદ્માકર તુકારામ ભવનગરે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૨) ૧૩ એસ. સી. સી. ૭૨૦; એક્સ વિરુદ્ધ તેલંગાણા રાજ્ય, (૨૦૧૮) ૧૬ એસ. સી. સી. ૫૧૧: [૨૦૧૮] ૪ એસસીઆર ૪૬૬; પ્રકાશ કદમ અને વગેરે. વગેરે. વિરુદ્ધ રામપ્રસાદ વિશ્વનાથ ગુપ્તા અને અન્ય (૨૦૧૧) ૬ એસસીસી ૧૮૯:[૨૦૧૧] ૬ એસસીઆર ૮૦૦; સી. બી. આઈ. દ્વારા રાજ્ય વિ. અમરમણિ ત્રિપાઠી (૨૦૦૫) ૮ એસ. સી. સી. ૨૧–નો ઉલ્લેખ.

ડૉ. જસ્ટિસ વી. એસ. મલિમથ દ્વારા ક્રિમિનલ જસ્ટિસ સિસ્ટમના સુધારા પર સમિતિનો અહેવાલ; ભારતના કાયદા પંચના અહેવાલો–

૪૧મા, ૪૮મા, ૧૫૪મા, ૧૭૭મા, ૨૦૩મા અને ૨૬૮મા–નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ (હેલ્સબરીઝ લોઝ ઓફ ઇંગ્લેન્ડ ૪ થી આવૃત્તિ, વોલ્યુમ. ૧૧, પેરા ૧૬૬); કોડેક્સ જસ્ટિનિયનસ (અથવા 'કોડ જુસ') પુસ્તક ૯ માં શીર્ષક ૩ (૨); વોર્ટનનો કાયદો લેક્સિકોન–ઉલ્લેખિત.

અરુણ મિશ્રા, ઇન્દિરા બેનર્જી અને વિનિત સરન, જજો મુજબ

[કન્કરિંગ]

૩. શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૧૯૮૦ (૨) એસ. સી. સી. ૫૬૫ના તારણોને પુનરાવર્તિત કરવાની જરૂર છે અને વધુમાં સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય ૧૯૯૬ (૧) એસ. સી. સી. ૬૬૭માં કલમ ૪૩૮નું જે પ્રતિબંધાત્મક રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે તે ખોટું છે.તેથી, અમો સંમત છીએ કે સલાઉદ્દીન અને તેના પછીના અન્ય કેસોને નકારી કાઢવાની જરૂર છે.તેવી જ રીતે, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય ૨૦૧૧ (૧) એસ. સી. સી. ૬૯૪ માં વ્યાપક અર્થઘટન કરવામાં આવ્યુ છે, એટલે કે આગોતરા જામીનનો

આદેશ આપતી વખતે કોઈ શરતો લાદવામાં આવી શકે નહીં, તે ખોટું છે.તે હદ સુધી મેત્રે અને તેના પછીના અન્ય ચુકાદાઓ તે મુજબ નકારી કાઢવામાં આવે છે. [૧૨૮એ–સી]

શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૧૯૮૦) ૨ એસસીસી ૫૬૫:[૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. આર. ૩૮૩–પર આધાર રાખ્યો.

સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧ એસસીસી ૬૬૭:[૧૯૯૫] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૫૫૬; સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી ૬૯૪:[૨૦૧૦] ૧૫ એસસીઆર ૨૦૧–૨૬બાતલ.

<u>અરુણ મિશ્રા, ઈન્દિરા બેનર્જી, વિનિત સરન, એમ. આર. શાહ, એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, જજો [પર ક્યુરિયમ]</u>

<u>અંતિમ નિર્ણયો:</u>

૪. સંદર્ભના જવાબો:

(૧) પ્રશ્ન નંબર ૧–કલમ ૪૩૮ સીઆરપીસી હેઠળ વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ રક્ષણ નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત ન હોવું જોઈએ; તે સમય પર કોઈ પ્રતિબંધ વિના આરોપીની તરફેણમાં હોવું જોઈએ.કલમ ૪૩૮ (૨) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૭ (૩) હેઠળ સામાન્ય શરતો લાદવી જોઈએ; જો કોઈ ગુનાના સંદર્ભમાં ચોક્કસ તથ્યો અથવા લક્ષણો હોય, તો અદાલત કોઈપણ યોગ્ય શરત (રાહતની નિશ્ચિત પ્રકૃતિ અથવા તેને કોઈ ઘટના સાથે જોડવા સહિત) વગેરે લાદી શકે છે.

(૨) બીજો પ્રશ્ન–આગોતરા જામીન હુકમ નો સમયગાળો અથવા સમયગાળો સામાન્ય રીતે તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થતો નથી જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીઓને બોલાવવામાં આવે છે, અથવા જ્યારે આરોપો ઘડવામાં આવે છે, પરંતુ સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રહી શકે છે.ફરીથી, જો કોઈ વિશેષ અથવા વિશિષ્ટ લક્ષણો હોય જે અદાલતને આગોતરા જામીનની મુદતને મર્યાદિત કરવાની જરૂર હોય, તો તે આવું કરી શકે છે.

કલમ ૪૩૮, સી. આર. પી. સી. હેઠળની અરજીઓ સાથે વ્યવહાર કરતી અદાલતો દ્વારા નીચેની બાબતોને ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છેઃ

(૧) શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યના ચુકાદા સાથે સુસંગત, જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ ધરપકડની આશંકાની ફરિયાદ કરે છે અને આદેશ માટે સંપર્ક કરે છે, ત્યારે અરજી એક અથવા અન્ય ચોક્કસ ગુના સાથે સંબંધિત નક્કર તથ્યો (અને અસ્પષ્ટ અથવા સામાન્ય આક્ષેપો નહીં) પર આધારિત હોવી જોઈએ.આગોતરા જામીન માંગતી અરજીમાં ગુનાને લગતી ફક્ત આવશ્યક હકીકતો હોવી જોઈએ, અને અરજદારને શા માટે વાજબી રીતે ધરપકડ ની અાશંકા છે, તેમજ વાર્તાનો તેનો પક્ષ હોવો જોઈએ.આ અદાલત માટે જરૂરી છે કે તેની અરજી પર વિચાર કરશે, જેથી ધમકી અથવા આશંકા, તેની ગંભીરતા અથવા ગંભીરતા અને લાદવાની જરૂર પડી શકે તેવી કોઈપણ સ્થિતિની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન કરી શકાય.એ જરૂરી નથી કે એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી જ અરજી દાખલ થવી જોઈએ; જ્યાં સુધી હકીકતો સ્પષ્ટ હોય અને ધરપકડની આશંકા માટે વાજબી આધાર હોય ત્યાં સુધી તેને અગાઉ પણ રજુ કરી શકાય છે.

(૨) મર્યાદિત વચગાળાના આગોતરા જામીન આપતી વખતે પણ સરકારી વકીલને નોટિસ જારી કરવી અને તથ્યો મેળવવાની ધમકી (ધરપકડ) ની ગંભીરતાને આધારે કલમ ૪૩૮ હેઠળ અરજી નો નિર્ણય કરનાર અદાલત માટે સલાહભર્યું હોઈ શકે છે.

(૩) કલમ ૪૩૮ સી. આર. પી. સી. માં કંઈપણ અેવું નથી કે જો, અદાલતોને તપાસ અથવા પૂછપરછ વગેરે દરમિયાન પોલીસ દ્વારા સમયની દ્રષ્ટિએ, અથવા એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવા અથવા કોઈપણ સાક્ષીનું નિવેદન નોંધવા પર રાહત મર્યાદિત કરવા શરતો લાદવા માટે દબાણ અથવા ફરજ પાડે. (આગોતરા જામીન આપવા માટે) અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે અદાલતે ગુનાની પ્રકૃતિ, વ્યક્તિની ભૂમિકા, તપાસના માર્ગને પ્રભાવિત કરવાની અથવા પુરાવા સાથે ચેડા કરવાની સંભાવના (સાક્ષીઓને ડરાવવા સહિત), ન્યાયથી ભાગી જવાની સંભાવના (જેમ કે દેશ છોડવો) વગેરે પર વિચાર કરવો પડે છે. અદાલતો ન્યાયી ગણાશે–અને કલમ ૪૩૭ (૩), સી. આર. પી. સી. [કલમ ૪૩૮ (૨) ના આધારે] માં વર્ણવેલ શરતો લાદવી જોઈએ.અન્ય પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવાની જરૂરિયાત, કેસ–દર–કેસના આધારે અને રાજ્ય અથવા તપાસ એજન્સી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે નક્કી કરવી પડશે.આવી વિશેષ અથવા અન્ય પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવામાં આવી શકે છે જો કેસ અથવા કેસોની જરૂર હોય, પરંતુ તમામ કિસ્સાઓમાં નિયમિત રીતે લાદવી જોઈએ નહીં.તેવી જ રીતે, આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરતી શરતો આપવામાં આવી શકે છે, જો તે કોઈ પણ કેસ અથવા કેસોની હકીકતોમાં જરૂરી હોય તો; જો કે, આવી મર્યાદિત શરતો નિશ્ચિતપણે લાદી શકાય નહી.

(૪) આગોતરા જામીન આપવા કે નકારી કાઢવા તે અંગે વિચારણા કરતી વખતે અદાલતોને સામાન્ય રીતે ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા, અરજદારની ભૂમિકા અને કેસની હકીકતો જેવી વિચારણાઓ દ્વારા નિર્દેશીત હોવુ જોઈએ.મંજૂરી આપવી કે નહીં તે વિવેકબુદ્ધિની બાબત છે; સમાન રીતે, શું અને જો એમ હોય તો, કેવા પ્રકારની વિશેષ શરતો લાદવામાં આવશે (કે લાદવામાં નહીં આવે) તે કેસની હકીકતો પર આધારિત છે, અને તે અદાલતની વિવેકબુદ્ધિને આધિન છે.

(૫) આરોપીના વર્તન અને વર્તનને આધારે આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન, આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રહી શકે છે.

(૬) આગોતરા જામીનનો આદેશ એ અર્થમાં " સર્વ વ્યાપી" ન હોવો જોઈએ કે તે આરોપીઓને વધુ ગુનાઓ કરવા માટે સક્ષમ બનાવશે નહીં અને ધરપકડથી અનિશ્ચિત રક્ષણની રાહતનો દાવો કરશે નહીં.તે ગુના અથવા ઘટના સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ, જેના માટે કોઈ ચોક્કસ ઘટનાના સંબંધમાં ધરપકડની આશંકા માંગવામાં આવે છે.તે ભવિષ્યની ઘટનાના સંદર્ભમાં કામ કરી શકતું નથી જેમાં ગુનો કરવાનુ સામે હોય.

(૭) આગોતરા જામીનનો આદેશ કોઈ પણ રીતે પોલીસ અથવા તપાસ એજન્સીના અધિકારો અથવા ફરજોને મર્યાદિત અથવા પ્રતિબંધિત કરતું નથી, જે વ્યક્તિ સામેના આરોપોની તપાસ કરે છે અને જેને આગોતરા જામીન આપવામાં આવે છે.

(૮) તપાસ અધિકારીની જરૂરિયાતોને સરળ બનાવવા માટે "મર્યાદિત કસ્ટડી" અથવા "ડીમ્ડ કસ્ટડી" સંબંધિત સિબિયામાં અવલોકનો, કલમ ૨૭ ની જોગવાઈઓને પરિપૂર્ણ કરવાના હેતુ માટે પૂરતા હશે, કોઈ વસ્તુની વસૂલાતની સ્થિતિમાં, અથવા કોઈ હકીકતની શોધ, જે આવી ઘટના દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદન (એટલે કે ડીમ્ડ કસ્ટડી) સાથે સંબંધિત છે.આવી સ્થિતિમાં, આરોપીઓને અલગથી આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે કહેવાનો કોઈ પ્રશ્ન (અથવા આવશ્યકતા) નથી.સિબિયાએ અવલોકન કર્યું હતું કે "જો અને જ્યારે પ્રસંગ ઊભો થાય, ત્યારે ફરિયાદી પક્ષ માટે યુ. પી. વિરુદ્ધ દેવમાન ઉપાધ્યાયના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા જણાવેલા સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરીને જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતીના અનુસરણમાં કરવામાં આવેલી હકીકતોની શોધના સંદર્ભમાં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ના લાભનો દાવો કરવો શક્ય બની શકે છે. ”

(૯) પોલીસ અથવા તપાસ એજન્સી કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ આરોપીની ધરપકડ કરવાના નિર્દેશ માટે સંબંધિત અદાલતમાં જઈ શકે છે, જે આગોતરા જામીન આપે છે, કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ આરોપીની ધરપકડ કરવાના નિર્દેશ માટે, કોઈ પણ મુદતના ઉલ્લંઘનની સ્થિતિમાં, જેમ કે ફરાર, તપાસ દરમિયાન બિન–સહકાર, તપાસ અથવા સુનાવણીના પરિણામને પ્રભાવિત કરવાના દૃષ્ટિકોણથી સાક્ષીઓને ચોરી, ધાકધમકી અથવા પ્રલોભન વગેરે.

(૧૦) ઉપરના પેરા (૯) માં ઉલ્લેખિત અદાલત એ અદાલત છે જે પ્રવર્તમાન સત્તાવાળાઓ અનુસાર પ્રથમ વખત આગોતરા જામીન આપે છે.

(૧૧) જામીન આપવાના આદેશની ચોકસાઈ, રાજ્ય અથવા તપાસ એજન્સીના કહેવા પર અપીલ અથવા ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે, અને આ આધાર પર રદ કરી શકાય છે કે તેને મંજૂર કરતી અદાલતે ભૌતિક તથ્યો અથવા નિર્ણાયક સંજોગોને ધ્યાનમાં લીધા નથી.આ કલમ ૪૩૯ (૨), સી. આર. પી. સી. ની દ્રષ્ટિએ "રદ" કરવા સમાન નથી.

(૧૨) સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય (અને અન્ય સમાન ચુકાદાઓ) ના અવલોકનો કે આગોતરા જામીન આપતી વખતે કોઈ પણ પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવામાં આવી શકે નહીં તે આથી નકારી

કાઢવામાં આવે છે.તેવી જ રીતે, સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યનો નિર્ણય અને તેના પછીના નિર્ણયો (કે. એલ. સહિત). વર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય અને અન્ય; સુનીતા દેવી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને અન્ય; આદ્રી ધરણ દાસ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય; નિર્મલ જીત કૌર વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય. એચ. ડી. એફ. સી. બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ જે. જે. મન્નાન; સતપાલ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને નરેશ કુમાર યાદવ વિરુદ્ધ રવિન્દ્ર કુમાર) જે આવી પ્રતિબંધાત્મક શરતો અથવા આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરતી શરતોને અમુક સમય માટે નિર્ધારિત કરે છે, તેને આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે.[પેરા ૧] [૧૨૮–**E**–**H**; ૧૨૯–**A**–**H**; ૧૩૦–**A**–**H**; ૧૩૧–**A**–**D**]

સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી ૬૯૪:[૨૦૧૦] ૧૫ એસસીઆર ૨૦૧; સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧ એસસીસી ૬૬૭:[૧૯૯૫] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૫૫૬; કે. એલ. વર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૮) ૯ એસ. સી. સી. ૩૪૮; સુનીતા દેવી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૦૫) ૧ એસ. સી. સી. ૬૦૮: [૨૦૦૪] ૬ પૂરક.એસસીઆર ૭૦૭; આદ્રી ધરણ દાસ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય (૨૦૦૫) (૪) એસસીસી ૩૦૩:[૨૦૦૫] ૨ એસસીઆર ૧૮૮; નિર્મલ જીત કૌર વિ. સ્ટેટ ઓફ એમપી

(૨૦૦૪) ૭ એસસીસી ૫૫૮:[૨૦૦૪] ૩ પૂરક.એસસીઆર ૧૦૦૬; એચડીએફસી બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ જે. જે. મન્નાન (૨૦૧૦) ૧ એસસીસી ૬૭૯:[૨૦૦૯] ૧૬ એસસીઆર ૫૯૦; સતપાલ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૪ એસસીસી ૩૦૩: [૨૦૧૮] ૩ એસસીઆર ૭૩૯; નરેશ કુમાર યાદવ વિરુદ્ધ રવિન્દ્ર કુમાર (૨૦૦૮) ૧ એસસીસી ૬૩૨:[૨૦૦૭] ૧૧ એસસીઆર ૬૧૫–૨૬બાતલ.

શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૧૯૮૦) ૨ એસસીસી ૫૬૫:[૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. આર. ૩૮૩–પર આધાર રાખ્યો.

પ્રકાશ કદમ અને વગેરે. વગેરે. વિરુદ્ધ રામપ્રસાદ વિશ્વનાથ ગુપ્તા અને અન્ય (૨૦૧૧) ૬ એસસીસી ૧૮૯:[૨૦૧૧] ૬ એસસીઆર ૮૦૦; જય પ્રકાશ સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૧૨) ૪ એસસીસી ૩૨૫:[૨૦૧૨] ૫ એસસીઆર ૧; સી. બી. આઈ. રાજ્ય દ્વારા વિ. અમરમણિ ત્રિપાઠી (૨૦૦૫) ૮ એસ. સી. સી. ૨૧–નો ઉલ્લેખ.

કેસ કાયદા સંદર્ભ

એમ. આર. શાહ, જજ ના ચુકાદામાં.

[૧૯૮૦] ૩ **SCR** ૩૮૩ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૧

[૨૦૧૦] ૧૫ એસ. સી. આર. ૨૦૧ ઠરાવ્યુ કે કાયદો સાચો નથી

પેરા ૧

[૨૦૧૫] ૧૦ એસ. સી. આર. ૩૯૮ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૧

[૧૯૯૫] ૬ પૂરક.એસ. સી. આર. ૫૫૬ ઠરાવ્યુ કે સારો કાયદો નથી

પેરા ૧

(૧૯૯૮) ૯ એસ. સી. સી. ૩૪૮ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૧

[૨૦૦૪] ૬ પૂરક.એસ. સી. આર. ૭૦૭ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૧

[૨૦૦૪] ૩ પૂરક.એસ. સી. આર. ૧૦૦૬ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૧

[૨૦૦૯] ૧૬ એસ. સી. આર. ૫૯૦ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૧

[૨૦૧૮] ૩ એસ. સી. આર. ૭૩૯ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૧

[૧૯૭૭] ૨ એસ. સી. આર. ૫૨ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૨

(૧૯૯૪) ૪ એસ. સી. સી. ૨૬૦ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૩.૧

[૨૦૧૩] ૧૪ એસ. સી. આર. ૭૧૩ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૩.૧

[૨૦૧૪] ૮ એસ. સી. આર. ૧૨૮ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૩.૧

[૨૦૦૨] ૫ પૂરક.એસ. સી. આર. ૬૭૭ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૩.૧

[૨૦૦૧] ૨ એસ. સી. આર. ૮૭૮ સંદર્ભ આપ્યો પેરા ૫.૧

<u>એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, જજ ના ચુકાદામાં:</u>

[૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. આર. ૩૮૩ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૩

[૧૯૯૫] ૬ પૂરક.એસ. સી. આર. ૫૫૬ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

(૧૯૯૮) ૯ એસ. સી. સી. ૩૪૮ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

[૨૦૦૪] ૬ પૂરક.**SCR** ૭૦૭ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

[૨૦૦૫] ૨ એસ. સી. આર. ૧૮૮ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

[૨૦૦૪] ૩ પૂરક.**SCR** ૧૦૦૬ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

[૨૦૦૯] ૧૬ એસ. સી. આર. ૫૯૦ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

[૨૦૦૭] ૧૧ એસ. સી. આર. ૬૧૫ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

[૨૦૧૦] ૧૫ એસ. સી. આર. ૨૦૧ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

[૨૦૧૫] ૧૦ એસ. સી. આર. ૩૯૮ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

(૨૦૧૮) ૩ એસ. સી. સી. ૨૨ નો સંદર્ભ પેરા ૧૭

[૧૯૭૮] ૨ એસ. સી. આર. ૩૫૮ નો સંદર્ભ પેરા ૨૦

[૧૯૯૨] ૧ પૂરક.એસ. સી. આર. ૫૪૫ નો સંદર્ભ પેરા ૨૧

(૧૯૯૪) ૪ એસ. સી. સી. ૨૬૦ નો સંદર્ભ પેરા ૨૪

[૨૦૧૩] ૧૪ એસ. સી. આર. ૭૧૩ નો સંદર્ભ પેરા ૨૪

[૨૦૧૪] ૮ એસ. સી. આર. ૧૨૮ નો સંદર્ભ પેરા ૨૪

[૨૦૦૨] ૫ પૂરક.એસ. સી. આર. ૬૭૭ નો સંદર્ભ પેરા ૨૪

[૨૦૦૯] ૭ એસ. સી. આર. ૧૧૨૬ નો સંદર્ભ પેરા ૨૭

[૧૯૯૫] ૨ પૂરક.એસ. સી. આર. ૫૯૦ નો સંદર્ભ પેરા ૩૪

[૨૦૦૯] ૧૦ એસ. સી. આર. ૯૭૮ નો સંદર્ભ પેરા ૩૫

[૧૯૯૭] ૪ પૂરક.એસ. સી. આર. ૪૧૨ નો સંદર્ભ પેરા ૩૬

[૨૦૦૧] ૩ એસ. સી. આર. ૫૭ નો સંદર્ભ પેરા ૩૬

[૨૦૧૨] ૫ એસ. સી. આર. ૧ નો સંદર્ભ પેરા ૪૭

[૧૯૭૮] ૨ એસ. સી. આર. ૩૭૧ નો સંદર્ભ પેરા ૪૮

(૨૦૧૯) ૯ એસ. સી. સી. ૨૪ નો સંદર્ભ પેરા ૫૩

[૧૯૬૭] ૧ **SCR** ૭૭ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૬૨

[૧૯૮૭] ૨ એસ. સી. આર. ૧ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૬૨

[૧૯૯૪] ૧ એસ. સી. આર. ૪૪૫ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૬૩

[૧૯૭૬] ૧ એસ. સી. આર. ૬૨૬ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૬૪

[૧૯૬૧] ૧ એસ. સી. આર. ૧૪ નો સંદર્ભ પેરા ૬૬

[૧૯૬૫] ૩ એસ. સી. આર. ૮૫૪ નો સંદર્ભ પેરા ૬૬

[૧૯૯૪] ૬ પૂરક.એસ. સી. આર. ૬૯ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૭૩

[૨૦૦૯] ૧૪ એસ. સી. આર. ૧૯૫ નો સંદર્ભ પેરા ૭૪

[૨૦૧૫] ૧૦ એસ. સી. આર. ૩૯૮ નો સંદર્ભ પેરા ૭૪

[૨૦૧૫] ૧૨ એસ. સી. આર. ૩૮૭ નો સંદર્ભ પેરા ૭૫

(૨૦૧૮) ૮ એસ. સી. સી. ૪૭૫ નો સંદર્ભ પેરા ૭૫

(૨૦૦૩) ૧ એસ. સી. સી. ૨૩૬ નો સંદર્ભ પેરા ૭૫

(૨૦૧૨) ૧૩ એસ. સી. સી. ૭૨૦ નો સંદર્ભ પેરા ૭૫

[૨૦૧૮] ૪ એસ. સી. આર. ૪૬૬ નો સંદર્ભ પેરા ૭૫

[૨૦૧૧] ૬ એસ. સી. આર. ૮૦૦ નો સંદર્ભ પેરા ૭૮

(૨૦૦૫) ૮ એસ. સી. સી. ૨૧ નો સંદર્ભ પેરા ૭૮

<u>અરુણ મિશ્રા, ઈન્દિરા બેનર્જી અને વિનીત સરન, જજો ના ચુકાદામાં</u>

[૧૯૮૦] ૩ એસ. સી. આર. ૩૮૩ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૩

[૧૯૯૫] ૬ પૂરક.એસ. સી. આર. ૫૫૬ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

[૨૦૧૦] ૧૫ એસ. સી. આર. ૨૦૧ નકારી કાઢ્યું પેરા ૪

પર ક્યુરિયમના ચુકાદામાંઃ

[૨૦૧૧] ૬ એસ. સી. આર. ૮૦૦ નો સંદર્ભ પેરા ૧ (૧૧)

[૨૦૧૨] ૫ એસ. સી. આર. ૧ નો સંદર્ભ પેરા ૧ (૧૧)

(૨૦૦૫) ૮ એસ. સી. સી. ૨૧ નો સંદર્ભ પેરા ૧ (૧૧)

[૧૯૮૦] ૩ **SCR** ૩૮૩ પર આધાર રાખ્યો પેરા ૧ (૧૧)

[૨૦૧૦] ૧૫ એસસીઆર ૨૦૧ નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

[૧૯૯૫] (૬) પૂરક.એસ. સી. આર. ૫૫૬નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

(૧૯૯૮) ૯ એસ. સી. સી. ૩૪૮ નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

[૨૦૦૪] ૬ પૂરક.**SCR** ૭૦૭ નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

[૨૦૦૫] ૨ એસ. સી. આર. ૧૮૮ નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

[૨૦૦૪] (૩) પૂરક.એસ. સી. આર. ૧૦૦૬નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

[૨૦૦૯] ૧૬ એસ. સી. આર. ૫૯૦ નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

[૨૦૧૮] ૩ એસ. સી. આર. ૭૩૯ નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

[૨૦૦૭] ૧૧ એસ. સી. આર. ૬૧૫ નકારી કાઢ્યું પેરા ૧ (૧૨)

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડીક્શનઃસ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (ક્રિમિનલ) નંબર ૭૨૮૧–૭૨૮૨/૨૦૧૭.

જામીન અરજી નંબર ૧૪૧૫/૨૦૧૭ માં નવી દિલ્હી ખાતે દિલ્હી હાઈકોર્ટના ૨૫/૦૭/૨૦૧૭ અને ૦૨/૦૮/૨૦૧૭ ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

તુષાર મહેતા, સોલિસિટર જનરલ, અમન લેખી, અ ાસીસટન્ટ સોલિસિટર જનરલ, વિક્રમજીત બેનર્જી, અ ાસીસટન્ટ સોલિસિટર જનરલ, વી.શેખર, સુશ્રી ઐશ્વર્યા ભાટી, વરિષ્ઠ વકીલો., અભય કુમાર, વિનીત કુમાર સિંહ, સૌરભ મિશ્રા, સુશ્રી વંશજા સલુજા, સંજય કુમાર ત્યાગી, પ્રણય રંજન, કનુ અગ્રવાલ, આયુષ આનંદ, શાંતનુ શર્મા, બી. વી. બલરામ દાસ, દિયાંશ રાય, સી. એસ. એન. મોહન રાવ, લોકેશ કુમાર શર્મા, નિપુન સક્સેના, સુશ્રી સુકન્યા સિંહ, કાર્તિકેય કનોજિયા, વિવેક જૈન, સુશ્રી સુચિત્રા કુંભટ, સુશ્રી સાશા મારિયા પોલ, મેહુલ એમ. ગુપ્તા, ધનંજય રે, સુશ્રી વૃંદા ભંડારી, અપૂર્વ સિંઘલ , રાજીવ દુબે, એ. મિશ્રા, કે. મિશ્રા, વકીલો. હાજર પક્ષકારો તરફે.

હરિન પી. રાવલ, કે.વી. વિશ્વનાથન, વરિષ્ઠ વકીલ(એ. સી. એસ.)

અદાલતના ચુકાદાઓ એમ. આર. શાહ, જજ દ્વારા અ ાપવામાં અ ાવ્યા.

૧. જુદી જુદી તાકાત ધરાવતી વિવિધ બેંચોના વિરોધાભાસી મંતવ્યોના પ્રકાશમાં, ખાસ કરીને શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૧૯૮૦) ૨ એસસીસી ૫૬૫; સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૧૧) ૧ એસસીસી ૬૯૪; ભદ્રેશ બિપિનભાઈ શેઠ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય (૨૦૧૬) ૧ એસસીસી ૧૫૨ એક બાજુએ અને સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૧૯૯૬) ૧ એસસીસી ૬૬૭ના કિસ્સામાં, ત્યારબાદ કે. એલ. વર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય અને અન્ય (૧૯૯૮) ૯ એસ. સી. સી. ૩૨૮; સુનીતા દેવી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૦૫) ૧ એસ. સી. સી. ૬૦૮; નિર્મલ જીત કૌર વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય. (૨૦૦૪) ૭ એસ. સી. સી. ૫૫૮; એચ. ડી. એફ. સી. બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ જે. જે. મન્નાન (૨૦૧૦) ૧ એસ. સી. સી. ૬૭૯; અને સતપાલ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય (૨૦૧૮) ૪ એસ. સી. સી. ૩૦૩, નીચેના પ્રશ્નો મોટી બેન્ચ દ્વારા વિચારણા માટે મોકલવામાં આવ્યા છેઃ

> "(૧) શું કલમ ૪૩૮ Cr.P.C હેઠળ વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ રક્ષણ એક નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ કે જેથી તે વ્યક્તિ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરી શકે અને નિયમિત જામીન મેળવી શકે.

(૨) શું આગોતરા જામીન નો સમયગાળો તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થવું જોઈએ કે જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીને બોલાવવામાં આવે. ”

૨. એમિકસ ક્યુરી તરીકે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હરિન પી. રાવલે બાલચંદ જૈન વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય (૧૯૭૬) ૪ એસ. સી. સી. ૫૭૨ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને રજૂઆત કરી છે કે જોકે "આગોતરા જામીન" શબ્દને સંહિતામાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી, જેમ કે આ અદાલતે ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં અવલોકન કર્યું છે, "આગોતરા જામીન" નો અર્થ "ધરપકડની અાશંકાએ જામીન" થાય છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં, આ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું છે કે "આગોતરા જામીન" એ એક ખોટું નામ છે કારણ કે એવું નથી કે હાલમાં ધરપકડની અાશંકાએ અદાલત દ્વારા જામીન આપવામાં આવે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જ્યારે સક્ષમ અદાલત "આગોતરા જામીન" આપે છે, ત્યારે તે આદેશ આપે છે કે ધરપકડની સ્થિતિમાં, વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિની ધરપકડ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી જામીન પર મુક્ત થવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી અને તેથી, માત્ર ધરપકડ પર જ "આગોતરા જામીન" આપવાનો આદેશ અમલમાં આવે છે.

૨.૧. શ્રી રાવલ, વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર, અમોને Cr.P.C ની કલમ ૪૩૮નો સમાવેશ કરવા અંગેના ઐતિહાસિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં લઈ ગયા છે. અેવી રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે ભારતના કાયદા પંચની ભલામણ પર તેના ૪૧મા અહેવાલમાં ૨૪/૦૯/૧૯૬૯, સંસદે Cr.P.C ની કલમ ૪૩૮ હેઠળ "આગોતરા જામીન" ના રૂપમાં નવી જોગવાઈ રજૂ કરી હતી. અેવી રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે ભારતના કાયદા પંચે તેના ૪૧મા અહેવાલમાં ફકરા ૩૯.૯ માં "આગોતરા જામીન" આપવાની સત્તાનું સમર્થન કર્યું છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે કાયદા પંચ અનુસાર "આગોતરા જામીન" આપવાની જરૂરિયાત મુખ્યત્વે એટલા માટે ઊભી થાય છે કારણ કે કેટલીકવાર પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓ તેમના હરીફોને બદનામ કરવાના હેતુથી અથવા અન્ય હેતુઓ માટે તેમને કેટલાક દિવસો માટે જેલમાં ધકેલીને ખોટા કેસોમાં ફસાવવાનો પ્રયાસ કરે છે. અેવી રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે કાયદા પંચે વધુમાં અવલોકન કર્યું છે કે રાજકીય દુશ્મનાવટના વધારા સાથે, આ વલણ સતત વધવાના સંકેતો દર્શાવે છે.ખોટા કેસો સિવાય, જ્યાં જામીન પર હોય ત્યારે ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ ફરાર થવાની શક્યતા નથી, અથવા અન્યથા તેની સ્વતંત્રતાનો દુરુપયોગ નહી કરે તેવી ધારણા માટે વાજબી આધારો હોય, ત્યાં તેને પહેલા કસ્ટડીમાં જમા કરાવવાનું, કેટલાક દિવસો સુધી જેલમાં રહેવાનું અને પછી જામીન માટે અરજી કરવાનું કોઈ વાજબી કારણ નથી લાગતું.

૨.૨ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે "આગોતરા જામીન" આપવાની સત્તા માત્ર ઉચ્ચ અદાલતો અથવા સત્ર અદાલતોમાં જ નિહિત છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે "આગોતરા જામીન" વિવિધ તબક્કે લાગુ કરી શકાય છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એવા કેસમાં પણ કે જ્યાં કોઈ એફ. આઇ. આર. દાખલ કરવામાં ન આવે અને કોઈ વ્યક્તિ એફ. આઇ. આર. દાખલ કરવામાં આવે તો તેની ધરપકડ થવાની આશંકા હોય, તે કિસ્સામાં તે "આગોતરા જામીન" માટે અરજી કરી શકે છે અને સરકારી વકીલને નોટિસ આપ્યા પછી કોર્ટ "આગોતરા જામીન" આપી શકે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે એવા કેસમાં પણ કે જ્યાં એફ. આઇ. આર. દાખલ કરવામાં આવી છે પરંતુ તપાસ હજુ શરૂ થઈ નથી, એટલે કે, તપાસ પૂર્વેનો તબક્કો, "આગોતરા જામીન" લાગુ કરી શકાય છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે "આગોતરા જામીન" તપાસ પછીના તબક્કે પણ આપી શકાય છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વિવેકબુદ્ધિનો વિવેકપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કર્યા પછી, ઉચ્ચ અદાલત અથવા સેશન્સ કોર્ટ "આગોતરા જામીન" આપે છે અને તે પણ સરકારી વકીલને સાંભળ્યા પછી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે એકવાર ધરપકડની આશંકાએ જામીન મંજૂર થયા પછી, જ્યાં સુધી કોર્ટ દ્વારા સમન્સ જારી કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેને મર્યાદિત કરવાનું કોઈ કારણ નથી અને/અથવા મંજૂર કરવામાં આવેલી જામીનનો સમયગાળો મર્યાદિત કરવાનું કોઈ કારણ નથી.

૨.૩ ન્યાયમિત્ર તરીકે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હરિન પી. રાવલે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે અવલોકન કર્યું છે અને ચુકાદો આપ્યો છે કે કલમ ૪૩૮, Cr.P.C જે સુવિધા પૂરી પાડે છે તેને સામાન્ય રીતે "આગોતરા જામીન" તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, એક અભિવ્યક્તિ જેનો ઉપયોગ કાયદા આયોગે તેના ૪૧મા અહેવાલમાં કર્યો હતો.ન તો કલમ કે ન તો તેની સીમાંત નોંધ તેનું વર્ણન કરે છે, પરંતુ "આગોતરા જામીન" એ અભિવ્યક્ત કરવાની એક અનુકૂળ રીત છે કે ધરપકડની અાશંકાએ જામીન માટે અરજી કરવી શક્ય છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે જામીનનો કોઈપણ આદેશ, અલબત્ત, માત્ર ધરપકડની તારીખથી જ અસરકારક બની શકે છે કારણ કે વોર્ટન લો લેક્સિકોનમાં જણાવ્યા મુજબ જામીન આપવા માટે, "ધરપકડ કરાયેલ અથવા કેદ કરાયેલ વ્યક્તિને તેની હાજરી માટે સુરક્ષા પર મુક્ત કરવો" છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે આમ, જામીન મૂળભૂત રીતે સંયમમાંથી મુક્તિ છે, ખાસ કરીને, પોલીસની કસ્ટડીમાંથી મુક્તિ.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે ધરપકડનું કાર્ય પોલીસ દ્વારા ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિની અવરજવરની સ્વતંત્રતાને સીધી અસર કરે છે, અને સામાન્ય રીતે કહીએ તો, જામીનનો આદેશ આરોપીને તે શરતે સ્વતંત્રતા પરત આપે છે કે તે તેની સુનાવણીમાં હાજર રહેશે.જામીન, બોન્ડ અને આવી અન્ય પદ્ધતિઓ એ માધ્યમ છે જેના દ્વારા

આરોપી પાસેથી ખાતરી મેળવવામાં આવે છે કે તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં, તે ગુના અથવા ગુનાઓની સુનાવણીમાં પોતાને રજૂ કરશે જેના માટે તેના પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે અને જેના માટે તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હતી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જામીનનો સામાન્ય આદેશ અને આગોતરા જામીનનો આદેશ વચ્ચેનો તફાવત એ છે કે જ્યારે પહેલા ને ધરપકડ પછી આપવામાં આવે છે અને તેથી તેનો અર્થ પોલીસની કસ્ટડીમાંથી મુક્તિ થાય છે, પછી ને ધરપકડની આશંકાએ આપવામાં આવે છે અને તેથી તે ધરપકડ વખતે અમલમાં આવે છે. એવી રજુઆત કરવામાં આવી છે કે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ધરપકડ પછીના જામીનના આદેશથી વિપરીત, તે એક પૂર્વ–ધરપકડ કાનૂની પ્રક્રિયા છે જે નિર્દેશ આપે છે કે જે વ્યક્તિની તરફેણમાં તે જારી કરવામાં આવે છે તે વ્યક્તિની ત્યારબાદ જે આરોપના સંદર્ભમાં નિર્દેશ જારી કરવામાં આવે છે તેના આધારે ધરપકડ કરવામાં આવે તો તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે.

૨.૪ એમિકસ ક્યુરી તરીકે હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી હરિન પી. રાવલે વધુમાં રજૂઆત કરી છે કે જોકે આ અદાલત સમક્ષ મુખ્ય પ્રશ્નો આ છે, (એ) એકવાર સક્ષમ અદાલત દ્વારા આગોતરા જામીન મંજૂર કરવામાં આવે તો તેનો સમયગાળો અથવા કાયદેસરતા શું છે?; (બી) એકવાર આગોતરા જામીન આપવાનો આદેશ પસાર થઈ ગયા પછી, શું ઉપરોક્ત આગોતરા જામીન

માત્ર આરોપપત્ર/ચલણ/અંતિમ અહેવાલ દાખલ કરવાના તબક્કા સુધી જ ટકી રહે છે અથવા તે સુનાવણીના સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન ટકી રહે છે? શ્રી રાવલ દ્વારા આગળ રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે એક બીજો પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે છે, એટલે કે, એવા કેસમાં કે જ્યાં તપાસ દરમિયાન નવી ગુનાહિત સામગ્રી મળી આવે, તો શું કોર્ટ દ્વારા આગોતરા જામીન રદ કરવા માટે તેમના પર આધાર રાખી શકાય કે જે પહેલેથી જ આપવામાં આવ્યો છે?

૨.૫ એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે, ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા નિર્ણયને ધ્યાનમાં રાખીને ઉપરોક્ત પ્રશ્નો સંકલિત નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે ચુકાદો આપ્યો છે કે આગોતરા જામીનના આદેશની કાયદેસરતાની કોઈ મર્યાદા નથી.અદાલતને ટ્રાયલનો સમયગાળો નિર્દેશિત કરવા માટે સંપૂર્ણ વિવેકબુદ્ધિ આપવામાં આવી છે, જે થોડા અઠવાડિયાથી લઈને આરોપપત્ર દાખલ ન થાય ત્યાં સુધી તે સમયગાળો પણ હોઈ શકે છે અને જે ટ્રાયલના સમગ્ર સમયગાળા સુધી પણ વિસ્તરી શકે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે અેવુ પણ જોવામાં અાવ્યુ છે કે એકમાત્ર વિચારણા બે સ્પર્ધાત્મક હિતોને સંતુલિત કરવાના દૃષ્ટિકોણ સાથે હોવી જોઈએ, એટલે કે., આરોપીની સ્વતંત્રતા અને નિષ્પક્ષ તપાસ હાથ ધરવા માટે પોલીસની સાર્વભૌમ શક્તિનું રક્ષણ

કરવું.વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર શ્રી રાવલે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના ફકરા ૪૨ અને ૪૩માં આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે કરેલા અવલોકનો પર ઘણો આધાર રાખ્યો છે.

૨.૬ શ્રી રાવલ દ્વારા વધુમાં રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના અનુગામી નિર્ણયમાં, આ અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે એકવાર આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીનનો આદેશ સામાન્ય રીતે સુનાવણીના સમગ્ર સમયગાળા દરમિયાન અસ્તિત્વ ધરાવે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે એવુ પણ જોવામાં આવ્યુ છે કે જો સંજોગો અસ્તિત્વમાં હોય અથવા નવી જરૂરિયાતો ઊભી થાય કે જે દખલગીરીને લાયક હોય, તો સેશન્સ કોર્ટ અથવા ઉચ્ચ અદાલતની આગોતરા જામીન આપવાના તેના આદેશની સમીક્ષા કરવાની સત્તા ઘટાડવામાં આવે છે. સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ફકરા ૯૪,૯૫,૯૮,૧૦૦,૧૨૨ અને ૧૨૩ માં આ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર ભારે નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે.

શ્રી રાવલે રજૂઆત કરી છે કે, જોકે, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) માં ફકરા ૯૫,૧૦૮,૧૨૨ અને ૧૨૩માં આપવામાં આવેલા ચુકાદામાં, ખાસ કરીને ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય

ખંડપીઠે ફકરા ૪૨ અને ૪૩ માં આપેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવેલા નથી, જે સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટની વિવેકબુદ્ધિ તમામ સુસંગત પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખીને આગોતરા જામીનનો સમયગાળો મર્યાદિત કરવા તેમજ સ્પષ્ટ કરવા માટે પૂરતી વ્યાપક છે, જે કોર્ટની વિવેકબુદ્ધિને પ્રભાવિત કરી શકે છે. એવી રજુઆત કરવામાં આવી છે કે સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (સુપ્રા) એ એવું માન્યું હતું કે આગોતરા જામીન સુનાવણીના સમગ્ર સમય દરમિયાન અસ્તિત્વમાં રહેશે અને ખાસ કરીને એ ધારણાને નકારી કાઢી હતી કે આગોતરા જામીન મર્યાદિત સમય માટે પણ હોઈ શકે છે, જેની મુદત પૂરી થતાં આરોપીએ આત્મસમર્પણ કરવું પડશે અને નિયમિત જામીન માટે અરજી કરવી પડશે. એવી રજુઆત કરવામાં આવી છે કે વિરોધાભાસી અભિગમને ધ્યાનમાં રાખીને, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં આપવામાં આવેલા નિર્ણય, ખાસ કરીને ફકરા ૯૫,૧૦૮,૧૨૨ અને ૧૨૩ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનોની સમીક્ષા કરવાની જરૂર છે.

૨.૭ એમિકસ ક્યુરી શ્રી રાવલ દ્વારા આગળ રજુઆત કરવામાં આવી છે કે સેશન્સ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટની વિવેકબુદ્ધિ સંપૂર્ણ છે, અને વિધાનસભા દ્વારા કોઈ મર્યાદાઓ લાદવામાં આવી નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તેથી વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ આગોતરા જામીનનો સમયગાળો

મર્યાદિત કરવા માટે પણ કરી શકાય છે, જેથી ખાતરી કરી શકાય કે આરોપી પણ તપાસમાં સહકાર આપે છે, અથવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ ગુનાહિત સામગ્રીને સુરક્ષિત કરવા માટે સંબંધિત શોધ કરી શકાય છે, અથવા નવા ગુનાહિત સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને જે આરોપીની સંડોવણી સ્થાપિત કરે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અ ાવી છે કે તેથી સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલત દ્વારા લેવામાં આવેલો મત કે સુનાવણીના સમગ્ર સમયગાળા માટે આગોતરા જામીન ટકી રહે છે, તે સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટના આગોતરા જામીનના આવા સમયગાળાને મર્યાદિત કરવાના વિવેકને ઘટાડે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અ ાવી છે કે આ પ્રકારનું અર્થઘટન ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં બંધારણીય ખંડપીઠે જાહેર કરેલા કાયદાનું સંપૂર્ણ ઉલ્લંઘન છે.

૨.૮ ઉપરોક્ત રજૂઆતો કરીને અને આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠનાં ઉપરોક્ત નિર્ણયો પર આધાર રાખીને, વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર શ્રી રાવલે નીચે મુજબ તારણ કાઢ્યું છેઃ

૧) સંસદ દ્વારા સેશન્સ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ જેવી ઉચ્ચ ફોજદારી અદાલતોને પદાનુક્રમના ક્રમમાં આપવામાં આવેલી સત્તા, આગોતરા જામીન માટેની અરજીને મંજૂરી આપી શકાય કે નકારી શકાય કે નહીં તે નક્કી કરવા માટે

સંપૂર્ણ વિવેકબુદ્ધિ પ્રદાન કરવાની સત્તા છે, અને આ વિવેકબુદ્ધિમાં, આગોતરા જામીનનો સમયગાળો કોઈ પણ સમયે અથવા કોઈ પણ તબક્કા સુધી મર્યાદિત કરવાની વધારાની સત્તા પણ છે, જેથી અદાલતો કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં અને તમામ હાજર સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય માને;

૨) આગોતરા જામીન આપવાનો આદેશ કેસની તપાસ ચાલુ રાખવાની તપાસ એજન્સીની સત્તામાં અવરોધ લાવશે નહીં અથવા તપાસ એજન્સીને તપાસના હેતુઓ માટે અનુક્રમે આરોપીની પોલીસ કસ્ટડી માંગવા અને મંજૂર કરવામાં અટકાવશે નહી અને જ્યાં તપાસ અધિકારીને લાગે કે આરોપીની કસ્ટડી જરૂરી છે.વધુમાં ધરપકડના પ્રથમ ૧૪ દિવસમાં જ પોલીસ કસ્ટડી આપી શકાય છે, તેથી જામીનનો સમયગાળો મર્યાદિત કરવાનો નિર્ણય બેવડા સ્પર્ધાત્મક હિતને સંતુલિત કરશે., વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા અને કેસની તપાસ કરવાની પોલીસની સાર્વભૌમ સત્તા;

૩) આગોતરા જામીન આપવાના આદેશના સમયગાળાને પ્રતિબંધિત કરી શકાય છે, જે એવા તબક્કે હોઈ શકે છે કે જ્યાં કોઈ સંજ્ઞેય કેસના સંબંધમાં ધરપકડ થવાની વાજબી આશંકા પર આવો આદેશ આપવામાં આવે, જ્યાં એફ. આઇ. આર. અથવા ફરિયાદ હજુ સુધી દાખલ કરવામાં આવી નથી; જે કિસ્સાઓમાં એફ. આઇ. આર. અથવા ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવે છે, તે

ધરપકડ પછીના દસ દિવસના સમયગાળા સુધી મર્યાદિત હોઈ શકે છે (કારણ કે તે તપાસ એજન્સીને ૧૪ દિવસની બાહ્ય મર્યાદાની અંદર પોલીસ કસ્ટડી મેળવવા માટે ૪ દિવસનો સમયગાળો છોડી દે છે) અને પછી કલમ ૪૩૭/૪૩૯ હેઠળ નિયમિત જામીન માટે અરજી કરવા માટે આગોતરા જામીન પર મુક્ત કરાયેલા આરોપી માટે તેને ખુલ્લો છોડી દે છે. વૈકલ્પિક રીતે આવો આદેશ આરોપપત્ર દાખલ થાય ત્યાં સુધી ટકી શકે છે, જે ધરપકડના ૯૦ દિવસની અંદર દાખલ કરવાની હોય છે.અહીં એ યાદ રાખવુ જોઈએ કે ધરપકડના ૯૦ દિવસની અંદર આરોપપત્ર દાખલ ન કરવું એ ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતા, ૧૯૭૩ની કલમ ૧૬૭માં સમાવિષ્ટ સ્પષ્ટ શરતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અધિકારની બાબત તરીકે આરોપી, વૈધાનિક જામીન અથવા ડિફોલ્ટ જામીનનો હકદાર છે.ઉપરાંત, જો કોઈ આરોપી આગોતરા જામીન પર મુક્ત થાય છે, તો તપાસ સત્તાવાળાઓ ૯૦ દિવસની અંદર આરોપપત્ર દાખલ કરવાની મર્યાદા મુકી શકશે નહીં કારણ કે તેનું કોઈ પરિણામ નહીં આવે કારણ કે આરોપી પહેલેથી જ જામીન પર છે.તેથી ધરપકડના ૧૦ દિવસ માટે આગોતરા જામીન આપવાના આદેશની આજીવન કામગીરીને પ્રતિબંધિત કરવા માટે ન્યાયિક પૂર્વધારણાઓ દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલી અગાઉની પ્રથાનું પાલન કરવું સલામત હોઈ શકે છે, જેમાં આરોપી સંહિતાની કલમ ૪૩૭/૪૩૯ હેઠળ નિયમિત જામીન અરજી કરી શકે છે અને તે જ રીતે કોર્ટ આગોતરા જામીન આપવાની હકીકતથી કોઈ પણ રીતે પ્રભાવિત થયા વિના આવી અરજી પર વિચાર કરી શકે છે, કારણ કે તે તબક્કે

વિચારણાઓ ખૂબ જ પ્રારંભિક તબક્કામાં છે જ્યાં તપાસ પોતે પ્રારંભિક તબક્કામાં હોઈ શકે છે અથવા સામગ્રીઓ એકત્રિત કરવાની બાકી છે અને આરોપીની પૂછપરછ કરવાની બાકી છે; અને

૪) એકવાર આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન પણ રદ કરી શકાય છે, કાં તો પડકાર પર ઉચ્ચ મંચને અપીલમાં અથવા તે જ અદાલત દ્વારા જામીન રદ કરવા સંબંધિત સારી રીતે સ્વીકૃત અને કાયદેસર રીતે સ્થાપિત સિદ્ધાંતોની સ્થાપના પર.

૩. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી કે. વી. વિશ્વનાથન, જેમને ન્યાયમિત્ર તરીકે પણ અમારી મદદ કરવા માટે વિનંતી કરવામાં આવી હતી, તેમણે રજૂઆત કરી છે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ એ કલમ ૪૩૭ અને કલમ ૪૩૯ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા જેવો જ છે. તેથી રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે, કલમ ૪૩૮ હેઠળ ધરપકડની અાશંકાએ આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન દોષિત ઠેરવવાના આદેશ સુધી અથવા કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ હકારાત્મક નિર્દેશ પસાર ન થાય ત્યાં સુધી જામીન આપતા અન્ય કોઈપણ આદેશની જેમ કામ કરવા જોઈએ. ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (સુપ્રા) અને સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (સુપ્રા) ના કેસો સાચો કાયદો રજૂ કરે છે.એવી રજૂઆત

કરવામાં અાવી છે કે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં ખાસ કરીને પેરા ૧૯,૪૨ અને ૪૩ માં કોતરવામાં આવેલા અપવાદો સંહિતાની યોજનાની અંદર છે.

૩.૧ એમિકસ ક્યુરી શ્રી વિશ્વનાથન દ્વારા આગળ રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે પોલીસની ધરપકડ કરવાની સત્તા Cr.P.C ની કલમ ૪૧ હેઠળ છે. રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે આ કલમના બે આવશ્યક ભાગો છે.એક, એવા ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે જેમાં મહત્તમ સજા સાત વર્ષની જેલ સુધીની હોઈ શકે છે.બીજું, એવા ગુનાઓ કે જેમાં મહત્તમ સજા સાત વર્ષથી વધુ કેદ અથવા મૃત્યુદંડ સુધીની હોઈ શકે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે તેમની શરતો અને મર્યાદાઓ અલગ–અલગ હોવા છતાં, બંને કિસ્સાઓમાં કલમના ખાલી વાંચનથી તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૧૫૪ Cr.P.C હેઠળ નોંધાયેલી દરેક એફ. આઇ. આર. માં ધરપકડ કરવાની શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી.વધુમાં, આ સિદ્ધાંત કે દરેક કેસમાં ધરપકડ કરવાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર નથી, તેને જોગિંદર કુમાર વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય (૧૯૯૪) ૪ એસ. સી. સી. ૨૬૦ (પેરા ૨૦) ; લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય (૨૦૧૪) ૨ એસ. સી. સી. ૧ (પેરા ૧૦૭–૧૦૮); અને અર્નેશ કુમાર વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૧૪) ૮ એસસીસી ૨૭૩ (પેરા ૫ અને ૬) ના કેસોમાં માન્યતા અાપવામાં અાવી હતી.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે, હકીકતમાં, એમ. સી. અબ્રાહમ

વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૩) ૨ એસ. સી. સી. ૬૪૯ (પેરા ૧૫) ના કેસમાં આ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો છે કે પોલીસ માટે વ્યક્તિની ધરપકડ કરવી ફરજિયાત નથી ફકત એવા કારણે તેના આગોતરા જામીન નામંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા.

૩.૨ એમિકસ ક્યુરી શ્રી વિશ્વનાથન દ્વારા આગળ રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ધરપકડ કરવાની સત્તા પછી કલમ ૪૩૮ Cr.P.C દ્વારા વધુ મર્યાદિત કરવામાં આવે છે. એવી રજુઆત કરવામાં આવી છે કે કાયદા પંચ દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત એવા કિસ્સાઓ છે કે જ્યાં ધરપકડ કરવાની શક્તિની જરૂર નથી અથવા તેનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આવા કિસ્સાઓમાં ધરપકડ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવો એ વ્યક્તિના અધિકાર અને સ્વતંત્રતાનું ગંભીર ઉલ્લંઘન હશે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સત્તાનો આ પ્રકારનો ઉપયોગ કલમ ૪૧નો દુરુપયોગ સમાન હશે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કલમ ૪૩૭ અથવા ૪૩૯ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ ધરપકડ અને કસ્ટડીની સત્તા પરનું નિયંત્રણ મર્યાદિત છે કારણ કે આ નિયંત્રણ પછીજ થાય છે. રજુઆત કરવામાં આવી છે કે ત્યાં સુધીમાં ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિ પહેલેથી જ ધરપકડનો આઘાત અને અપમાન સહન કરી ચૂક્યો હોય છે.

૩.૩ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ પરિસ્થિતિની સુરક્ષા માટે, કલમ ૪૩૮ રજૂ કરવામાં આવી હતી જેથી જરૂરી કેસોમાં ન્યાયિક હસ્તક્ષેપની જોગવાઈ કરી શકાય.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે છે કે ધરપકડની સત્તા અદાલતોની તપાસ હેઠળ નિયંત્રિત થાય.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ધરપકડની સત્તા અને આરોપીના અધિકારો વચ્ચે વધુ સંતુલન જાળવવા માટે, આ સત્તા ખાસ કરીને સત્ર અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતને આપવામાં આવી હતી જેથી આ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ મેજિસ્ટ્રેટ સ્તરે નહીં પણ સુપરવાઇઝરી સ્તરે કરવામાં આવે તેની ખાતરી કરી શકાય.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ પ્રકાશમાં જ વર્તમાન સંદર્ભમાં ઉઠાવવામાં આવેલા બે પ્રશ્નોના જવાબ આપવાની જરૂર છે.

૩.૪ કાયદા પંચના ૪૧મા અહેવાલની ભલામણો અને ડૉ. જસ્ટિસ વી. એસ. મલિમથની અધ્યક્ષતાવાળી ક્રિમિનલ જસ્ટિસ સિસ્ટમના સુધારા પરની સમિતિના અહેવાલમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો તરફ આપણને લઈ જતા, શ્રી વિશ્વનાથન દ્વારા રજુઆત કરવામાં આવી છે કે કલમ ૪૩૮ એ પોલીસની ધરપકડ કરવાની સત્તા ને નિયંત્રીત કરે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ઉપરોક્ત કાયદા પંચના અહેવાલમાં જણાવ્યા મુજબ, તે માત્ર ખોટા કેસો સામે જ નહીં, પણ એવા કિસ્સાઓમાં પણ નિયંત્રીત કરે છે કે જ્યાં ધરપકડ કરવાની જરૂર નથી.

૩.૫ વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે અન્યથા પણ આ કલમનું ખાલી વાંચન દર્શાવે છે કે કલમની ભાષામાં એવું કંઈ નથી જે દર્શાવે છે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન સમયબદ્ધ હોવા જોઈએ.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સ્થિતિ કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ જેવી જ છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે આ તબક્કે કલમ ૪૩૮ (૩) ધ્યાનમાં લેવા માટે સુસંગત છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે કલમ ૪૩૮ (૩) Cr.P.C માં બે ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ પાસાઓ છે જે સંહિતાની યોજનાને સમજવા માટે ધ્યાનમાં લેવા માટે સુસંગત છે, એટલે કે., ((ક) જેની તરફેણમાં કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીનનો આદેશ આપવામાં આવ્યો હોય તે વ્યક્તિની પહેલા ધરપકડ કરવામાં આવે છે.આવી વ્યક્તિને આગોતરા જામીન આદેશના આધારે જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે છે.આવી મુક્તિ માટે વ્યક્તિએ બોન્ડ અથવા જામીન આપવાની કલમ ૪૪૧ની જરૂરિયાતનું પાલન કરવું પડશે; અને (બી) જ્યાં કલમ ૨૦૪ હેઠળ સંજ્ઞાન લેતા મેજિસ્ટ્રેટનો મત છે કે પ્રથમ વખતમાં વોરંટ જારી કરવું જરૂરી છે, તો આવા મેજિસ્ટ્રેટને માત્ર જામીનપાત્ર વોરંટ જારી કરવાની સત્તા છે, બિનજામીનપાત્ર વોરંટ નહીં.મેજિસ્ટ્રેટની સત્તામાં આ ઘટાડો સ્પષ્ટપણે વિધાનસભાનો ઈરાદો દર્શાવે છે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ જામીન આપવામાં આવેલી વ્યક્તિની ઉપરોક્ત આગોતરા જામીન આદેશને કારણે સંજ્ઞાનના તબક્કે ધરપકડ થવી જોઈએ નહીં.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે

કે આ સ્પષ્ટ જોગવાઈના પ્રકાશમાં, ઉપરોક્ત વિભાગને અન્ય કોઈ અર્થઘટન આપવું શક્ય નથી. અેવી રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે અહીં ઉલ્લેખિત બીજો પ્રશ્ન આ પેટા વિભાગ દ્વારા આવરી લેવામાં આવ્યો છે.

૩.૬ એમિકસ ક્યુરી શ્રી વિશ્વનાથન દ્વારા આગળ રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ પસાર કરાયેલો આદેશ, જે આગોતરા જામીન આદેશની પ્રકૃતિમાં છે, તે જોકે કલમ ૪૩૯ (૨), Cr.P.C હેઠળ સત્ર અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતને આપવામાં આવેલી સત્તાને આધિન છે, જે સત્ર અદાલત અથવા ઉચ્ચ અદાલતને કોઈપણ સમયે આરોપીની ધરપકડનો નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે આ સુનિશ્ચિત કરે છે કે ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ દ્વારા જો જરૂર પડે તો બે સ્પર્ધાત્મક સિદ્ધાંતો વચ્ચેના સંતુલનની ફરીથી સમીક્ષા કરી શકાય છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે માત્ર એટલો જ તફાવત છે કે આ કેસોમાં ધરપકડ કરવાની શક્તિનો ઉપયોગ ન્યાયિંક તપાસ પછી જ કરવામા આવે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે કોઈ પણ કિસ્સામાં અને આ અદાલત દ્વારા ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં અવલોકન કર્યા મુજબ, કલમ ૪૩૮ હેઠળ એકવાર પસાર કરાયેલા આદેશો સુનાવણી સુધી ચાલુ રહેશે, સિવાય કે ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ કેસની હકીકતો અને સંજોગો અને કલમ ૪૩૮ Cr.P.C હેઠળ જે તબક્કાઓ પર સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં આવે છે તેને

ધ્યાનમાં રાખીને તેને મર્યાદિત કરે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સંહિતા એ પુર્વધારણા કરે છે કે કલમ ૪૩૮ અથવા ૪૩૯ હેઠળ પસાર કરાયેલ આદેશ કામચલાઉ સમયબદ્ધ હોઈ શકે અથવા નહી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જે વ્યક્તિની તરફેણમાં આગોતરા જામીનનો આદેશ પસાર કરવામાં આવે છે તે પછી જ કસ્ટડીમાં લઈ શકાય છે જ્યારે સંહિતાની કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ ચોક્કસ નિર્દેશ પસાર કરવામાં આવે.

૩.૭ એમિકસ ક્યુરી તરીકે જાણીતા શ્રી વિશ્વનાથને ઉપરોક્ત રજૂઆતો કરતી વખતે અને આ અદાલતના ઉપરોક્ત નિર્ણયો પર આધાર રાખીને તારણ કાઢ્યું છે કે સંહિતાની કલમ ૪૩૮ હેઠળ આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન એ સંહિતાની કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલા જામીનના આદેશો જેવા જ છે; સંહિતામાં યોગ્ય કારણોસર કલમ ૪૩૮ હેઠળ સમયબદ્ધ આદેશો પસાર કરવા માટે અદાલતો ને કોઇ સત્તા આપવામા આવેલ નથી; બીજી તરફ, તપાસ એજન્સી કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ અદાલતનો સંપર્ક કરી શકે છે અને પોલીસ કેસ કરે તેવી સ્થિતિમાં, . આરોપીઓને કસ્ટડીમાં લેવાનો નિર્દેશ આપવાની તમામ સત્તા અદાલત પાસે છે.

૪. ભારતના વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ શ્રી તુષાર મહેતાએ ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના પરિચ્છેદ ૪૨ અને ૪૩ પર ભારે આધાર રાખ્યો છે

અને રજૂઆત કરી છે કે આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે અવલોકન કર્યું છે અને ચુકાદો આપ્યો છે કે કોર્ટ આપેલ કેસમાં અને ન્યાયી કારણોસર આગોતરા જામીનનો સમયગાળો મર્યાદિત કરી શકે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાને અમુક મર્યાદિત હદ સુધી ખોટો વાંચ્યો છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જ્યાં સુધી સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) જણાવે છે કે "બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા કાયદાની સ્પષ્ટ ઘોષણાને ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૪૩૮ Cr.P.C હેઠળ જામીન મંજુર કરવાના આદેશની મર્યાદામાંઘટાડો કરી શકાતો નથી", તે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા પેરા ૪૨ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનોના પ્રકાશમાં સાચો કાયદો ન હોઈ શકે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય ખંડપીઠે મર્યાદિત સમયગાળા માટે આગોતરા જામીન આદેશ પર સ્પષ્ટ રીતે પ્રતિબંધ મૂક્યો નથી, અને તે જ સમયે, માત્ર એટલું જ જણાવ્યું છે કે "સામાન્ય નિયમ" સમયગાળાને મર્યાદિત ન કરવો જોઈએ.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તે જ સમયે, સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય, તે હદ સુધી જણાવે છે કે આગોતરા જામીનનો આદેશ સમયમર્યાદામાં મર્યાદિત હોવો જરૂરી છે, તે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણયની વિરુદ્ધ છે, જે ખાસ કરીને જણાવે છે કે આગોતરા જામીનના આદેશને મર્યાદિત

ન કરવાનો "સામાન્ય નિયમ" છે. અેવી રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે તેથી સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (સુપ્રા) અને સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (સુપ્રા) માં બંને બાજુના આત્યંતિક મંતવ્યો, તે મર્યાદિત હદ સુધી, ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (સુપ્રા) ના અવલોકનોને સાચા પ્રકાશમાં માનતા નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે "સામાન્ય નિયમ" થી વિચલિત થવાના કારણો દર્શાવતા, વાજબી કારણો સાથે લેખિતમાં નોંધાયેલા કેસમાં, આગોતરા જામીન મર્યાદિત સમયગાળા માટે આપી શકાય છે, જેની સમયમર્યાદા તે મુજબ સમાપ્ત થઈ જશે.

૪.૧ ભારતના વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ શ્રી તુષાર મહેતા દ્વારા આગળ રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે જ્યાં સુધી બીજા સંદર્ભની વાત છે, એટલે કે, જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીને બોલાવવામાં આવે ત્યારે આગોતરા જામીન નો સમયગાળો તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થવું જોઈએ કે કેમ, રજુઅાત કરવામાં અાવી છે કે સ્ટ્રેટજેકેટ ફોર્મ્યુલા ન હોઈ શકે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે જે કેસમાં આગોતરા જામીન મર્યાદિત સમયગાળા માટે આપવામાં આવે છે, તે મુજબ સમયગાળો સમાપ્ત થઈ જશે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે જે કેસમાં શરતો વિંના આગોતરા જામીન આપવામા આવે છે, તે કેસમાં આવા જામીન રદ કરવા અથવા આવી દખલગીરીની બાંયધરી આપતા સંજોગો પર સમયગાળો સમાપ્ત થઈ શકે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં

અાવી છે કે કાયદો આરોપપત્ર દાખલ કરવા પર આપમેળે રદ કરવાનું વિચારતો નથી અને તેથી એચડીએફસી બેંક લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં આ અદાલતનો ચુકાદો, તે હદ સુધી, સાચો કાયદો નિર્ધારિત કરી શકશે નહીં.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે, તે જ સમયે, માનનીય અદાલતોએ જામીન/આગોતરા જામીનના વ્યાપક આદેશોની પ્રથાને નકારી કાઢી છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે દરેક કેસમાં ઊભી થતી સંભાવનાઓ અલગ હોઈ શકે છે અને તેથી દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો અનુસાર તે મુજબ કાર્યવાહી કરવી જરૂરી છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે આગોતરા જામીન આપતી વખતે પણ, તપાસ એજન્સીના કસ્ટોડિયલ પૂછપરછના અધિકારને યાંત્રિક રીતે અવરોધી શકાતો નથી.

૫. એચડીએફસી બેંક લિમિટેડ (ઉપરોક્ત) અને સતપાલ સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસોમાં આ અદાલતના નિર્ણયો પર આધાર રાખીને, ભારતના એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ શ્રી વિક્રમજીત બેનર્જી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદા મુજબ, કલમ ૪૩૮ નો હેતુ માત્ર તપાસની પ્રક્રિયા દરમિયાન રક્ષણ પૂરું પાડવાનો છે અને આરોપીએ તેની સામે આરોપપત્ર રજૂ કર્યા પછી નિયમિત જામીન મેળવવા જોઈએ.એવી રજૂઆત કરવામાં અાવી છે કે કોઈ પણ સંજોગોમાં કલમ ૪૩૮

Cr.P.C હેઠળ આગોતરા જામીનની મંજૂરી તપાસ એજન્સીના કસ્ટોડિયલ પૂછપરછ અને વધુ તપાસ કરવાના અધિકારને અસર કરશે નહીં.

૫.૧ શ્રી બેનર્જીએ એ. એસ. જી. દ્વારા આગળ રજૂઆત કરી છે કે ઉદય મોહનલાલ આચાર્ય વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય (૨૦૦૧) ૫ એસ. સી. સી. ૪૫૩ ના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા ચુકાદા મુજબ, જ્યારે આરોપી કમીટલ કાર્યવાહીના તબક્કે જામીન પર હોવાનું જણાય છે, ત્યારે પણ કમીટલ મેજિસ્ટ્રેટને જામીન રદ કરવાની અને તેને કસ્ટડીમાં મોકલવાની સત્તા છે, જો તે આવું કરવા માટે જરૂરી માને છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં આ અદાલત દ્વારા અવલોકન અને ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ ધરપકડથી રક્ષણનો આદેશ સુનાવણીના અંત સુધી કાર્યરત રહેશે તે અર્થઘટન અસરકારક રીતે Cr.P.C ની કલમ ૨૦૯ (b) ને અયોગ્ય બનાવશે.

૫.૨ અંતે, શ્રી બેનર્જી, વિદ્વાન એ. એસ. જી. એ રજૂઆત કરી છે કે આગોતરા જામીનનો આદેશ આપવામાં જરૂરી શરતો લાદવી જોઈએ અને તે સંપૂર્ણ આદેશ ન હોઈ શકે; કલમ ૨૦૯ (બી) અને કલમ ૨૪૦ (૨) હેઠળ આરોપીને તપાસના તબક્કા દરમિયાન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કસ્ટડીમાં મોકલી શકાય છે, જો તે અંતિમ અહેવાલ/આરોપપત્ર અથવા કમીટલ કાર્યવાહી રજૂ કરવાના તબક્કે આવું કરવું જરૂરી માને છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે તેથી તે

જરૂરી છે કે જો આરોપી અગાઉની ફોજદારી તપાસની સ્થિતિ દરમિયાન આગોતરા જામીન લે છે, તો આરોપીઓને કસ્ટડીમાં મોકલવાની મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા સહિત Cr.P.C ની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓ હેઠળ મેજિસ્ટ્રેટની સત્તા જાળવી રાખવી જોઈએ.

૬. શ્રી સી. એસ. એન. મોહન રાવ, સામાવાળા નં.૨ તેમણે ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી છે કે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય ખંડપીઠે આગોતરા જામીનના વિવિધ પાસાઓ પર કાર્યવાહી કરી છે અને આગોતરા જામીન માટેની અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે અદાલતો પર વિધાનસભા દ્વારા આપવામાં આવેલી વિવેકાધીન શક્તિને જાળવી રાખી છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે બંધારણીય ખંડપીઠે કોઈ પણ મર્યાદા અથવા શરતો લાદવાનો ઇનકાર કર્યો છે, જે સંસદ દ્વારા લાદવામાં આવી નથી.

૬.૧ સામાવાળા નં. ૧ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આગળ રજુઆત કરવામાં આવી છે કે આગોતરા જામીનની મુદત અંગેના બંધારણીય ખંડપીઠનાં નિર્ણય પર કોઈ ચુકાદા દ્વારા સવાલ ઉઠાવવામાં આવતો નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા સૂચિત આગોતરા જામીનની અવધિ અને સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (ઉપરોક્ત) ના આદેશને લઈને સ્પષ્ટ વિરોધાભાસ છે, જે પછીના સંખ્યાબંધ ચુકાદાઓમાં

અનુસરવામાં આવ્યો હતો.એવી રજૂઆત કરવામાં અ ાવી છે કે સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતનો નિર્ણય અને સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (ઉપરોક્ત) પછીના અનુગામી ચુકાદાઓ તમામ ઇન્ક્યુરિયમ મુજબ છે.

૬.૨ સામાવાળા નં. ૧ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આગળ રજુઅ ાત કરવામાં અ ાવી છે કે સામાન્ય નિયમ તરીકે, આગોતરા જામીનનો સમયગાળો મર્યાદિત કરવાની જરૂર નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં અ ાવી છે કે, જો કે, અદાલત આગોતરા જામીન આપતી વખતે, કેસની વિશિષ્ટ હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને, આગોતરા જામીનનો સમયગાળો મર્યાદિત કરી શકે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં અ ાવી છે કે આગોતરા જામીનનો સમયગાળો આરોપપત્ર દાખલ કરવાથી સમાપ્ત થશે નહીં.

૬.૩ સામાવાળા નં. ૧ વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આગળ રજુઅ ાત કરવામાં અ ાવેલ છે કે મોટી બેન્ચ દ્વારા વિચારણા માટે ઘડવામાં આવેલા કાયદાના બંને પ્રશ્નો વિચારણા માટે ઉદ્ભવતા નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં અ ાવી છે કે આગોતરા જામીન આપવા માટે અદાલતની વિવેકાધીન સત્તા પર કોઈ બંધન અથવા મર્યાદા ન મૂકવા માટે બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા વિસ્તૃત કારણોને ધ્યાનમાં રાખીને અને બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદામાં

કોઈ અસ્પષ્ટતા ન હોવાથી, આ અદાલત ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાને પુનરાવર્તિત કરી શકે છે.

૭. અમે સંબંધિત પક્ષોના વિદ્વાન વકીલશ્રીને વિસ્તૃતપણે સાંભળ્યા છે.

વિવિધ બેંચોના વિરોધાભાસી મંતવ્યોને ધ્યાનમાં રાખીને, નીચે આપેલા પ્રશ્નોને મોટી બેન્ચ દ્વારા વિચારણા માટે મોકલવામાં આવે છેઃ

> "(૧) શું કલમ ૪૩૮ Cr.P.C હેઠળ વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ રક્ષણ એક નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ કે જેથી તે વ્યક્તિ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરી શકે અને નિયમિત જામીન મેળવી શકે.
>
> (૨) શું આગોતરા જામીન નો સમયગાળો તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થવું જોઈએ કે જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીને બોલાવવામાં આવે. "

૭.૧ શરૂઆતમાં, એ નોંધવું જરૂરી છે કે જેમ કે "આગોતરા જામીન" શબ્દને સંહિતામાં વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યો નથી.બાલચંદ જૈન (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું છે તેમ, "આગોતરા જામીન" નો અર્થ "ધરપકડની અાશંકાએ જામીન" થાય છે.આ અદાલત દ્વારા ઠરાવવામાં આવ્યું છે તેમ, "આગોતરા જામીન" શબ્દ એક ખોટું નામ છે કારણ કે એવું નથી કે ધરપકડની અાશંકાએ અદાલત દ્વારા હાલમાં જામીન આપવામાં આવે છે.ધરપકડની અાશંકાએ "આગોતરા જામીન" માટેની અરજી આરોપી દ્વારા એફ. આઇ. આર. દાખલ થાય તે પહેલાં અથવા એ તબક્કે દાખલ કરી શકાય છે જ્યારે એફ. આઇ. આર. નોંધાયેલી હોય પરંતુ આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું ન હોય અને તપાસ પ્રગતિમાં હોય અથવા તપાસ પૂર્ણ થયા પછીના તબક્કે હોય.Cr.P.C ની કલમ ૪૩૮ હેઠળ "આગોતરા જામીન" આપવાની સત્તા ફક્ત સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ પાસે જ નિહિત છે.તેથી, આખરે તે સંબંધિત અદાલત પર છે કે તે "આગોતરા જામીન" માટેની અરજી પર વિચાર કરે અને "આગોતરા જામીન" આપતી વખતે આખરે તે સંબંધિત અદાલત પર છે કે તે "આગોતરા જામીન" ની મર્યાદિત અવધિ સહિતની શરતો લાદશે, જે તે તબક્કાઓ પર આધાર રાખે છે કે જેના પર આગોતરા જામીન માટેની અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે.જે વ્યક્તિની તરફેણમાં Cr.P.C ની કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીનનો આદેશ આપવામાં આવે છે તેની ધરપકડ કરવી પડશે.જો કે, એકવાર આગોતરા જામીન/આગોતરા જામીનનો આદેશ આવે, અને જ્યારે

તેની ધરપકડ કરવામાં આવે ત્યારે તેને જામીન પર મુક્ત કરવો પડે છે.અન્યથા, કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીન આદેશ અને Cr.P.C ની કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ હેઠળ જામીન આદેશ વચ્ચે કોઈ તફાવત અથવા તફાવત નથી. કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીન આદેશ અને કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ હેઠળ જામીન આદેશ વચ્ચેનો એકમાત્ર તફાવત એ તબક્કાઓ છે કે જેના પર જામીન આદેશ પસાર કરવામાં આવે છે.Cr.P.C ની કલમ ૪૩૮ હેઠળ જામીનનો આદેશ તેની ધરપકડ પહેલા અને તેની ધરપકડની અ ાશંકાએ છે અને કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ હેઠળ જામીનનો આદેશ વ્યક્તિની ધરપકડ પછી છે.Cr.P.C ની કલમ ૪૩૮ નું ખાલી વાંચન દર્શાવે છે કે કલમની ભાષામાં એવું કંઈ નથી જે દર્શાવે છે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન સમયબદ્ધ હોવા જોઈએ.આ સ્થિતિ Cr.P.C ની કલમ ૪૩૭ અને કલમ ૪૩૯ જેવી જ છે.

૭.૨ અહીં ઉપર ઉલ્લેખિત મોટી બેન્ચને સંદર્ભિત મુદ્દાઓ પર વિચારણા કરતી વખતે, ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતના બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણયનો સંદર્ભ અને વિગતવાર વિચાર કરવો જરૂરી છે.ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં બંધારણીય બેન્ચ સમક્ષનો મુદ્દો પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટની પૂર્ણ બેન્ચના નિર્ણયને કારણે ઊભો થયો હતો.ઉચ્ચ અદાલતે સારાંશ આપ્યા પછી જામીન માટેની અરજીને નકારી કાઢી હતી, જે તેના અનુસાર સાચી કાનૂની સ્થિતિ હતી, આમ,

"(૧) કલમ ૪૩૮, ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતા હેઠળની સત્તા અસાધારણ સ્વરૂપની છે અને તેનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ થવો જોઈએ.

(૨) કલમ ૪૩૮ કે સંહિતાની અન્ય કોઈ જોગવાઈ હજુ સુધી ન આચરવામાં આવેલા ગુનાઓ અથવા અત્યાર સુધી ન લગાવવામાં આવેલા આરોપોના સંદર્ભમાં આગોતરા જામીન આપવાની મંજૂરી આપતી નથી.

(૩) ઉપરોક્ત સત્તા માર્ગદર્શિત અથવા અનધિકૃત નથી પરંતુ અગાઉની કલમ ૪૩૭ માં લાદવામાં આવેલી તમામ મર્યાદાઓ તેમાં ગર્ભિત છે અને તેને કલમ ૪૩૮ માં વાંચવી આવશ્યક છે.

(૪) કલમ ૪૩૭ માં ઉલ્લેખિત મર્યાદાઓ ઉપરાંત, અરજદારે આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે એક વિશેષ કેસ બનાવવો આવશ્યક છે.

(૫) જ્યાં તપાસ એજન્સી દ્વારા કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ ગુનેગારને પોલીસ કસ્ટડીમાં મોકલવા માટે કાયદેસરનો કેસ દાખલ કરી શકાય છે અથવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ ગુનેગાર પાસેથી પ્રાપ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતી માહિતીમાંથી ગુનાહિત સામગ્રી મેળવવાનો વાજબી દાવો કરી શકાય છે, ત્યાં કલમ ૪૩૮ હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ થવો જોઈએ નહીં.

(૬) કલમ ૪૩૮ હેઠળની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનાઓના સંદર્ભમાં કરી શકાતો નથી, સિવાય કે તે જ તબક્કે અદાલતને સંતોષ થાય કે આવા આરોપ ખોટા અથવા પાયાવિહોણા લાગે.

(૭) જાહેર અને રાજ્યના વ્યાપક હિતની માંગ છે કે વહીવટી અને રાજકીય સત્તાના ઉચ્ચ સ્તરોમાં ખુલ્લેઆમ ભ્રષ્ટાચારને સંડોવતા આર્થિક ગુનાઓ જેવા ગંભીર કિસ્સાઓમાં, સંહિતાની કલમ ૪૩૮ હેઠળ વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ થવો જોઈએ નહીં; અને

(૮) અરજીમાં દુર્ભાવનાપૂર્ણ સામાન્ય આક્ષેપો અપૂરતા છે.અદાલતને તેની સમક્ષની સામગ્રી પર સંતોષ થવો જોઈએ કે દુર્ભાવનાપૂર્ણ આક્ષેપો નોંધપાત્ર છે અને આરોપ ખોટો અને પાયાવિહોણો લાગે છે. ”

૭.૩ કલમ ૪૩૮, Cr.P.C હેઠળ "આગોતરા જામીન" ની યોજનાને ધ્યાનમાં લીધા પછી અને પૂર્ણ બેન્ચ સાથે સંમત ન થયા પછી, આ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું છે અને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો છેઃ

“૧૨. .....બાંધકામના કોઈપણ જાણીતા સિદ્ધાંત દ્વારા, પહોળાઈ અને કંપનવિસ્તારના શબ્દોને સામાન્ય રીતે કાપી નાખવા જોઈએ નહીં જેથી કાયદાના નિયંત્રણો અને શરતોની ભાષામાં વાંચી શકાય જે વિધાનસભા પોતે જ તેને યોગ્ય અથવા લાદવા માટે જરૂરી માનતી ન હતી.આ ખાસ કરીને ત્યારે સાચું છે જ્યારે વૈધાનિક જોગવાઈ જે વિચારણા માટે આવે છે તે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકાર જેવા મૂલ્યવાન અધિકારને સુરક્ષિત કરવા માટે રચાયેલ છે અને તેમાં નિર્દોષતાની ધારણા તરીકે આપણા ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં હિતકારી અને ઊંડા દાણાદાર ધારણાને લાગુ કરવાનો સમાવેશ થાય છે.જો કે આગોતરા જામીન માટે અરજી કરવાનો અધિકાર પ્રથમ વખત કલમ ૪૩૮ દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે તે જોગવાઈને લાગુ

કરતી વખતે વિધાનસભા અભૂતપૂર્વ પગલું ભરવાના અર્થમાં ક્લીન સ્લેટ પર લખી રહી ન હતી, જ્યાં સુધી જામીન માટે અરજી કરવાના અધિકારની વાત છે.તેની સમક્ષ સંહિતાની બે માન્ય જોગવાઈઓ હતીઃકલમ ૪૩૭ જે સત્ર અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલત સિવાયની અદાલતોની બિનજામીનપાત્ર કેસોમાં જામીન આપવાની સત્તા સાથે સંબંધિત છે અને કલમ ૪૩૯ જે જામીન સંબંધિત ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતની "વિશેષ સત્તાઓ" સાથે સંબંધિત છે....

કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ની જોગવાઈઓએ કલમ ૪૩૮ લાગુ કરતી વખતે વિધાનસભા માટે નકલ કરવા માટે એક અનુકૂળ મોડેલ રજૂ કર્યું હતું.જો તેણે આવું ન કર્યું હોય અને જરૂરી ફેરફારો સાથે સરળતાથી અપનાવી શકાય તેવી પેટર્નથી દૂર થઈ ગયું હોય, તો તે કોઈ ચોક્કસ અથવા ચોક્કસ હેતુ પૂરો કરવાનો ઈરાદો ન હતો એમ ધારીને પ્રસ્થાનને તેની સંપૂર્ણ અસર આપવાનો ઇનકાર કરવો ખોટો હશે.અમારા મતે, પ્રસ્થાન સલાહપૂર્વક અને હેતુપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હતુંઃસલાહપૂર્વક, ઓછામાં ઓછું આંશિક રીતે, કાયદા પંચના ૪૧મા અહેવાલને કારણે, જેણે ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આગોતરા જામીન આપવા માટે સક્ષમ બનાવતી સંહિતામાં જોગવાઈ રજૂ કરવાની જરૂરિયાત તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું, પેરા ૩૯.૯ માં કહ્યું હતું

કે તેણે "કાયદામાં કેટલીક શરતો નક્કી કરવાના પ્રશ્ન પર કાળજીપૂર્વક વિચાર કર્યો હતો કે જેના હેઠળ માત્ર આગોતરા જામીન આપી શકાય છે" પરંતુ તે નિષ્કર્ષ પર આવ્યો હતો કે આવા જામીન આપવાનો પ્રશ્ન "અદાલતની વિવેકબુદ્ધિ પર" છોડવો જોઈએ અને તેને વૈધાનિક જોગવાઈ દ્વારા જ અવરોધિત ન કરવો જોઈએ, કારણ કે વિવેકબુદ્ધિ ઉચ્ચ અદાલતોને આપવામાં આવી રહી હતી જે અપેક્ષિત હતી. તેનો ન્યાયી રીતે ઉપયોગ કરવો.વિધાનસભાએ ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આગોતરા જામીન આપવા માટે વ્યાપક વિવેકબુદ્ધિ આપી હતી કારણ કે તેને દેખીતી રીતે લાગ્યું હતું કે, પ્રથમ, તે શરતોની ગણતરી કરવી મુશ્કેલ હશે કે જેના હેઠળ આગોતરા જામીન આપવા જોઈએ કે નહીં અને બીજું, કારણ કે તેનો હેતુ ઉચ્ચ અદાલતોને આગોતરા જામીનની પ્રકૃતિમાં રાહત આપવા માટે થોડી છૂટ આપવાનો હતો.તેથી જ, કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ની શરતોથી અલગ, કલમ ૪૩૮ (૧) એ ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે કે જે ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલત "જો યોગ્ય લાગે તો" અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.કલમ ૪૩૮ ની પેટા કલમ (૨) એ આગોતરા જામીન આપવા માટે વ્યાપક વિવેકાધીન સત્તા પ્રદાન કરવાના સમાન કાયદાકીય ઉદ્દેશની વધુ અને સ્પષ્ટ અભિવ્યક્તિ છે.તે જોગવાઈ કરે છે કે ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલત,

આગોતરા જામીન મંજૂર કરવા માટે નિર્દેશ જારી કરતી વખતે, પેટા કલમ (૨) ની કલમ (i) થી (iv) માં દર્શાવેલ શરતો સહિત, "ચોક્કસ કેસની હકીકતોના પ્રકાશમાં આવી શરતો સામેલ કરી શકે છે, જે તે યોગ્ય લાગે".કાયદાકીય ઉદ્દેશનો પુરાવો વિધાનસભા જે ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે તેમાં શ્રેષ્ઠ રીતે મળી શકે છે.અસ્પષ્ટતાઓને નિઃશંકપણે બાહ્ય સહાયનો આશરો લઈને ઉકેલી શકાય છે પરંતુ કલમ ૪૩૮માં ઉપયોગમાં લેવાતા વ્યાપક અને સ્પષ્ટ શબ્દોને તેમની સંપૂર્ણ અસર આપવી જોઈએ, ખાસ કરીને જ્યારે આમ કરવાનો ઇનકાર કરવો તે વ્યક્તિની સ્વતંત્રતામાં અનુચિત ક્ષતિ અને નિર્દોષતાની ધારણામાં પરિણમશે.એ ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે જ્યારે અરજદારે બિનજામીનપાત્ર ગુનો કર્યો હોવાના આરોપ પર માત્ર ધરપકડની આશંકા હોય ત્યારે આગોતરા જામીન માંગવામાં આવે છે.જે વ્યક્તિએ હજુ ધરપકડ કરીને પોતાની આઝાદી ગુમાવી નથી, તે ધરપકડની સ્થિતિમાં આઝાદી માંગે છે.આ તે તબક્કો છે કે જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિ કરી શકે ત્યાં સુધી તેની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરવું અને તે નિર્દોષ છે તેવી ધારણાને સંપૂર્ણ રમત આપવી અનિવાર્ય છે.હકીકતમાં, જે તબક્કે જો સામાન્ય રીતે આગોતરા જામીનની માંગ કરવામાં આવે તો તે પરિસ્થિતિ સાથે તેની નોંધપાત્ર અસમાનતા લાવે છે જેમાં બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિ જામીન

માંગે છે.પછીની પરિસ્થિતિમાં, અદાલતને પૂરતી માહિતી ઉપલબ્ધ છે, અથવા તેના દ્વારા માંગી શકાય છે, જેના પ્રકાશમાં તે રાહત આપી શકે છે અથવા નકારી શકે છે અને તેને આપતી વખતે, કલમ ૪૩૭ માં ઉલ્લેખિત તમામ અથવા કોઈપણ શરતો લાદીને તેમાં ફેરફાર કરી શકે છે.

૧૩. આનો અર્થ એ નથી કે આગોતરા જામીન, જો મંજૂર કરવામાં આવે તો, કોઈપણ શરતો લાદ્યા વિના જ મંજૂર કરવા જોઈએ.તે કલમ ૪૩૮ની શરતોથી સ્પષ્ટ રીતે વિરુદ્ધ હશે.જોકે તે કલમની પેટા કલમ (૧) કહે છે કે અદાલત "જો તેને યોગ્ય લાગે તો તે જામીન માટે જરૂરી નિર્દેશ જારી કરી શકે છે", પેટા કલમ (૨) અદાલતને તે પેટા કલમની કલમ (૧) થી (૪) માં ઉલ્લેખિત શરતો સહિત ચોક્કસ કેસની હકીકતોના પ્રકાશમાં યોગ્ય લાગે તેવી શરતોને તે દિશામાં સામેલ કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે.તેથી વિવાદ એ નથી કે કોર્ટ પાસે આગોતરા જામીન આપતી વખતે શરતો લાદવાની સત્તા છે કે કેમ.તેમાં સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ રીતે તે શક્તિ છે.સાચો પ્રશ્ન એ છે કે શું બાંધકામની પ્રક્રિયા દ્વારા, ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આગોતરા જામીન આપતી વખતે યોગ્ય લાગે તેવી શરતો લાદવા માટે જે ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ આપવામાં આવે છે, તેને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા

વિકસાવવામાં આવેલી અથવા વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ દ્વારા પ્રચાર કરવામાં આવેલી કાયદાકીય શરતોને વાંચીને કાપી નાખવી જોઈએ. અમારો જવાબ, સ્પષ્ટ અને ભારપૂર્વક, નકારાત્મક છે.ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલત કે જેમને આગોતરા જામીન માટેની અરજી કરવામાં આવે છે, તેમને તેમના ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને જામીન આપવા માટે મુક્ત રાખવા જોઈએ, જો તેઓ તેને યોગ્ય માને તો કેસના ચોક્કસ તથ્યો અને સંજોગો પર અને કેસ માટે જરૂરી તેવી શરતો પર.તેવી જ રીતે, કલમ ૪૩૭ માં ઉલ્લેખિત અથવા જે સામાન્ય રીતે સંહિતાની કલમ ૪૩૯ હેઠળ સુસંગત માનવામાં આવે છે તેવી જ વિચારણાઓ પર, જો કેસના સંજોગો માટે જરૂરી હોય તો તેઓ જામીન નકારવા માટે મુક્ત હોવા જોઈએ.

XXX XXX XXX XXX XXX

૧૮. ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા ઘડવામાં આવેલી છઠ્ઠી દરખાસ્ત અનુસાર, કલમ ૪૩૮ હેઠળની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાના ગુનાઓના સંદર્ભમાં કરી શકાતો નથી, સિવાય કે, આગોતરા જામીન આપવાના તબક્કે અદાલતને સંતોષ થાય કે આવા આરોપ ખોટા અથવા પાયાવિહોણા

લાગે.હવે, કલમ ૪૩૮ ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આગોતરા જામીન આપવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે જો અરજદાર પાસે એવું માનવાનું કારણ હોય કે તેની "બિનજામીનપાત્ર ગુનો" કરવાના આરોપમાં ધરપકડ થઈ શકે છે.સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૧) હેઠળ જામીન આપી શકાય તેવી શરતોને આ જોગવાઈમાં વાંચવા માટે અમને વાજબીપણુ જણાતુ નથી.તે કલમ, બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓના કેસોમાં જામીન આપવાની સત્તા આપતી વખતે, અપવાદ તરીકે જોગવાઈ કરે છે કે બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે આરોપી અથવા શંકાસ્પદ વ્યક્તિને "આમ મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં" જો તે માનવા માટે વાજબી આધારો હોય કે તે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનામાં દોષિત છે.જો તેનો ઈરાદો હતો કે કલમ ૪૩૭ (૧) માં સમાવિષ્ટ અપવાદ કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહતની મંજૂરીને સંચાલિત કરે, તો પછીની કલમમાં સમાન જોગવાઈ દાખલ કરવા સિવાય વિધાનસભા માટે કંઈ સરળ ન હોત.અમે પહેલેથી જ આ બે વિભાગો વચ્ચેના મૂળભૂત તફાવત તરફ ધ્યાન દોર્યું છે.કલમ ૪૩૭ ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ, જેના પર બિનજામીનપાત્ર ગુનો કરવાનો આરોપ છે, તેની ધરપકડ કરવામાં આવે છે અથવા વોરંટ વિના અટકાયત કરવામાં આવે છે અથવા અદાલતમાં હાજર થાય છે અથવા લાવવામાં આવે છે.કલમ ૪૩૮ ધરપકડ કરવામાં આવે

તે પહેલાં લાગુ પડે છે અને હકીકતમાં, તેની અરજીની એક પૂર્વશરત એ છે કે જે વ્યક્તિ તેના હેઠળ રાહત માટે અરજી કરે છે, તે બતાવવા માટે સક્ષમ હોવી જોઈએ કે તેની પાસે એવું માનવાનું કારણ છે કે "તેની ધરપકડ થઈ શકે છે", જેનો સ્પષ્ટ અર્થ છે કે તેની હજુ સુધી ધરપકડ કરવામાં આવી નથી.જામીનની મંજૂરી અથવા અસ્વીકાર સાથે આ તફાવત જે સાંઠગાંઠ ધરાવે છે તે એ છે કે કલમ ૪૩૭ હેઠળ આવતા કેસોમાં, કેટલાક નક્કર ડેટા છે જેના આધારે તે બતાવવું શક્ય છે કે અરજદાર મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનામાં દોષિત હોવાનું માનવા માટે વાજબી આધારો હોવાનું જણાય છે.કલમ ૪૩૮ હેઠળ આવતા કેસોમાં તે તબક્કો હજી આવવાનો બાકી છે અને તે હેઠળના કેસોની સામાન્યતામાં, એવું માનવા માટે વાજબી આધારો છે કે નહીં તે આગાહી કરવી અકાળ અને ખરેખર મુશ્કેલ હશે.કલમ ૪૩૭ (૧) માં જણાવેલી માન્યતાનો પાયો, જેના કારણે અદાલત અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરી શકતી નથી, તે સામાન્ય રીતે, પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં સમાવિષ્ટ આક્ષેપોની વિશ્વસનીયતા છે.કલમ ૪૩૮ હેઠળ આવતા મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, જરૂરી માન્યતા રચવા માટે તે માહિતીનો અભાવ હશે.જો કલમ ૪૩૭ માં ઉલ્લેખિત તમામ શરતોને કલમ ૪૩૮ ની જોગવાઈઓમાં વાંચવી હોય, તો પ્રત્યારોપણ અંગવિચ્છેદન વિના કરવું પડશે.એટલે કે, ઉચ્ચ

અદાલતના તર્ક પર, કલમ ૪૩૮ (૧) ને એ કલમ ધરાવતી હોવાનું વાંચવું પડશે કે અરજદારને "જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં" જો તે માનવા માટે વાજબી આધારો દેખાય કે તે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનામાં દોષિત છે.આ પ્રક્રિયામાં કોઈએ એ વાતની અવગણના કરવી જોઈએ કે, જો ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલત આવું કરવા માટે "યોગ્ય લાગે" તો કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ કરી શકાય છે, કલમ ૪૩૭ (૧) તે જ વ્યાપક શબ્દોમાં જામીન આપવાની સત્તા પ્રદાન કરતી નથી.અમે કલમ ૪૩૮ ને ફરીથી લખવા માટે કોઈ માન્ય કારણ જોતા નથી, ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આપવામાં આવેલા વિવેકબુદ્ધિના અવકાશ અને મર્યાદાને વિસ્તૃત કરવા માટે નહીં, પરંતુ તેને મર્યાદિત કરવાના હેતુ માટે.તદનુસાર, અમે હાઈકોર્ટના દૃષ્ટિકોણને સમર્થન આપવામાં અસમર્થ છીએ કે ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત જેવા ગુનાઓના સંદર્ભમાં આગોતરા જામીન માત્ર એટલા માટે આપી શકાતા નથી કે તેના માટે આપવામાં આવેલી સજા આજીવન કેદ છે.સંજોગો પણ આવા કેસોમાં જામીનની મંજૂરીને વ્યાપક રીતે ન્યાયી ઠેરવી શકે છે, જોકે અલબત્ત, જો આવા ઇનકારને ન્યાયી ઠેરવતી સામગ્રી હોય તો અદાલત કોઈપણ કેસમાં આગોતરા જામીનનો ઇનકાર કરવા માટે સ્વતંત્ર છે.

૧૯. ઉચ્ચ અદાલતે તેના દ્વારા ઘડવામાં આવેલી પાંચમી દરખાસ્ત પર ઘણું કહ્યું છે, જે અનુસાર, અન્ય બાબતોની સાથે, કલમ ૪૩૮ હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહીં જો તપાસ એજન્સી વાજબી દાવો કરી શકે કે તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ ગુનેગાર પાસેથી પ્રાપ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતી માહિતીમાંથી ગુનાહિત સામગ્રીને સુરક્ષિત કરી શકે છે. ઉચ્ચ ન્યાયાલયના જણાવ્યા અનુસાર, તેમના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવેલા ગુનાઓની તપાસ કરવી એ પોલીસનો અધિકાર અને ફરજ છે અને તેથી અદાલતોએ સાવચેત રહેવું જોઈએ કે તેઓ તેમની સત્તાનો ઉપયોગ એવી રીતે ન કરે કે જેનાથી તેમાં દખલગીરી થાય.....આગોતરા જામીનનો આદેશ કોઈ પણ રીતે, પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે, પોલીસને જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ સામે કરવામાં આવેલા આરોપોની તપાસ કરવાનો અથવા બનાવવાનો તેમનો અધિકાર છીનવી લેતો નથી.હકીકતમાં, કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશમાં સમાવિષ્ટ બે સામાન્ય શરતો પેટા કલમ (૨) (i) અને (ii) માં ભલામણ કરવામાં આવી છે, જેમાં અરજદારે પોલીસને સહકાર આપવો જરૂરી છે અને ખાતરી આપવી જરૂરી છે કે તે તપાસ દરમિયાન અને પછી સાક્ષીઓ સાથે ચેડા નહીં કરે.કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહત આપતી

વખતે, કલમ ૪૩૮ (૨) હેઠળ યોગ્ય શરતો લાદવામાં આવી શકે છે જેથી અવિરત તપાસ સુનિશ્ચિત થઈ શકે.આવી શરતોમાંની એક એવી પણ હોઈ શકે છે કે પોલીસ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ સંભવિત શોધનો કેસ કરે તેવી સ્થિતિમાં, જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ શોધને સરળ બનાવવા માટે પોલીસ કસ્ટડીમાં લેવા માટે જવાબદાર રહેશે.આ ઉપરાંત, જો અને જ્યારે પ્રસંગ ઊભો થાય, ત્યારે ફરિયાદી પક્ષ માટે યુ. પી. વિ. દેવમાન ઉપાધ્યાય [AIR ૧૯૬૦ SC ૧૧૨૫:(૧૯૬૧) ૧ એસસીઆર ૧૪,૨૬:૧૯૬૦ સી. આર. આઇ. એલ. જે. ૧૫૦૪] કેસમાં આ અદાલત દ્વારા જણાવેલા સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરીને જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતીના અનુસરણમાં કરવામાં આવેલી હકીકતોની શોધના સંદર્ભમાં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ના લાભનો દાવો કરવો શક્ય બની શકે છે.દેએ અસર માટે કે જ્યારે કસ્ટડીમાં ન હોય તેવી વ્યક્તિ ગુનાની તપાસ કરતા પોલીસ અધિકારીનો સંપર્ક કરે છે અને તેની સામે કરવામાં આવેલા આરોપને અસર કરતી હકીકતની શોધ તરફ દોરી જતી માહિતી આપવાની રજૂઆત કરે છે, ત્યારે તે યોગ્ય રીતે માનવામાં આવી શકે છે જેથી તેણે પોતાને પોલીસ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કર્યું હોય.આ નિયમનો વ્યાપક પાયો એ જણાવવામાં આવ્યો છે કે ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતાની કલમ ૪૬ કોઈ વ્યક્તિને

કસ્ટડીમાં લેવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય તે પહેલાં કોઈ ઔપચારિકતાને ધ્યાનમાં લેતી નથી:વ્યક્તિ દ્વારા શબ્દ અથવા ક્રિયા દ્વારા કસ્ટડીને રજૂઆત કરવી પૂરતી છે.સમાન કારણોસર, અમે સંમત થવામાં અસમર્થ છીએ કે જો તપાસ એજન્સી દ્વારા સંહિતાની કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ ગુનેગારને પોલીસ કસ્ટડીમાં મોકલવા માટેનો કાયદેસરનો કેસ બનાવવામાં આવે તો આગોતરા જામીન નકારવા જોઈએ.

૨૦. ઉચ્ચ ન્યાયાલયની ત્રીજી દરખાસ્તને ખુબ વિસ્તારથી ધ્યાનમાં લેવી બિનજરૂરી છે કારણ કે અમે પહેલેથી જ સંકેત આપ્યો છે કે કલમ ૪૩૭ માં ઉલ્લેખિત મર્યાદાઓને કલમ ૪૩૮ માં વાંચવા માટે કોઈ વાજબીપણું નથી.ઉચ્ચ અદાલત કહે છે કે આવી મર્યાદાઓ કલમ ૪૩૮ માં ગર્ભિત છે પરંતુ, સંદર્ભ સાથે, આવી કોઈ અસરો ઊભી થતી નથી અથવા તે કલમમાં વાંચી શકાતી નથી. કલમની સંપૂર્ણતાને તેનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ આપવો આવશ્યક છે.

૨૧. ઉચ્ચ અદાલતે તેની ચોથી દરખાસ્તમાં કહ્યું છે કે કલમ ૪૩૭માં ઉલ્લેખિત મર્યાદાઓ ઉપરાંત, અરજદારે આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે "વિશેષ કેસ"

બનાવવો જોઈએ.આ, વર્ચ્યુઅલ રીતે, કલમ ૪૩૮ દ્વારા ડેડ લેટરને આપવામાં આવેલી લાભદાયી શક્તિને ઘટાડે છે.તેની ચિંતામાં, અન્યથા ન્યાયી, એ બતાવવા માટે કે કલમ ૪૩૮ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તા "માર્ગદર્શિત અથવા અનધિકૃત" નથી, ઉચ્ચ અદાલતે તે શક્તિને પ્રતિબંધને આધિન કરી છે જેની અસર સત્તાને સંપૂર્ણપણે માર્ગદર્શિત કરવાની હશે.આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે અરજદારે "વિશેષ કેસ" બનાવવો જ જોઈએ એમ કહેવું એ ખરેખર કશું જ ન કહેવાનો અર્થ છે.અરજદારે નિઃશંકપણે આગોતરા જામીન આપવા માટે કેસ કરવો પડશે.પરંતુ કોઈ આગળ વધીને એમ ન કહી શકે કે તેણે "વિશેષ કેસ" બનાવવો જોઈએ.અમે સમજી શકતા નથી કે કલમ ૪૩૮ ની જોગવાઈઓમાં અસ્થિર અથવા ઉશ્કેરણીજનક કંઈક હોવાની શંકા શા માટે થવી જોઈએ, જેને સૌથી વધુ કાળજી અને સાવચેતી સાથે સંભાળવાની જરૂર છે.ન્યાયિક સત્તાની સમજદારીપૂર્વકની કવાયત અનિવાર્યપણે દુષ્ટ પરિણામોની કાળજી લે છે જે તેના અનિયંત્રિત ઉપયોગમાંથી બહાર આવે તેવી શક્યતા છે.દરેક પ્રકારની ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ, તે બાબતની પ્રકૃતિ ગમે તે હોય કે જેના સંદર્ભમાં તેનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે, તેનો યોગ્ય કાળજી અને સાવધાની સાથે ઉપયોગ કરવો પડશે.હકીકતમાં, જે સંદર્ભમાં વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે અને તેના

ઉપયોગના વ્યાજબી રીતે અનુમાનિત પરિણામો વિશેની જાગૃતિ એ ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિની વિવેકપૂર્ણ કવાયતની ઓળખ છે.કોઈએ આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાને ગેરમાર્ગે દોરવી જોઈએ નહીં.

૨૨. દરખાસ્ત નંબર ૧ દ્વારા ઉચ્ચ અદાલત કહે છે કે કલમ ૪૩૮ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તા "અસાધારણ સ્વરૂપની છે અને તેનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ થવો જોઈએ".આ સત્તાને અસાધારણ સ્વરૂપ તરીકે વર્ણવવી કદાચ યોગ્ય હોઈ શકે કારણ કે સામાન્ય રીતે કલમ ૪૩૭ અથવા કલમ ૪૩૯ હેઠળ જામીન માટે અરજી કરવામાં આવે છે.આ કલમો પોલીસની કસ્ટડીમાં રહેલી વ્યક્તિને જામીન આપવાની અથવા નકારવાની સત્તા સાથે સંબંધિત છે અને તે સામાન્ય પરિસ્થિતિ છે જેમાં સામાન્ય રીતે જામીન માટે અરજી કરવામાં આવે છે.પરંતુ આ એ નિષ્કર્ષને યોગ્ય ઠેરવતું નથી કે સત્તાનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ થવો જોઈએ, કારણ કે તે અસાધારણ સ્વરૂપની છે.આપણે ખરેખર ઘણી વાર કહીશું કે તમામ વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ તેની કવાયતને ન્યાયી ઠેરવતા સંજોગો પર આધાર રાખીને કાળજી અને સાવધાની સાથે થવો જોઈએ.તેનાથી આગળ વધવુ અને વિધાનસભા દ્વારા આપવામાં

આવેલી વ્યાપક સત્તાને સ્વ–લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓની સખત સંહિતાને આધિન કરવી બિનજરૂરી છે.

XXX XXX XXX XXX

૨૫. .....અમે આદર સાથે સંમત છીએ કે કલમ ૪૩૮ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તા ઉપર દર્શાવેલ અર્થમાં અસાધારણ સ્વરૂપની છે, એટલે કે, તેનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ દ્વારા આપવામાં આવેલી શક્તિની જેમ કરવામાં આવતો નથી.અમે એ વાત સાથે પણ સંમત છીએ કે આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ યોગ્ય કાળજી અને સાવધાની સાથે થવો જોઈએ પરંતુ તેનાથી આગળ, એક સંપૂર્ણપણે અલગ મુદ્દા પર સંપૂર્ણપણે અલગ સંદર્ભમાં.બાલચંદ જૈન [(૧૯૭૬) ૪ એસસીસી ૫૭૨ ૧૯૭૬ એસસીસી (સીઆરઆઇ) ૬૮૯:(૧૯૭૭) ૨ એસ. સી. આર. ૫૨] માં કરવામાં આવેલા અવલોકનો સાથે સંમત થવું શક્ય નથી:

XXX XXX XXX XXX

૩૩. તેથી, અમે ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને તેમની વિવેકબુદ્ધિનો સમજદારીપૂર્વક અને સાવચેતીપૂર્વક ઉપયોગ કરીને કલમ ૪૩૮ હેઠળ તેમના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે છોડી દેવાનું પસંદ કરીએ છીએ, જે તેમની લાંબી તાલીમ અને અનુભવ દ્વારા, તેઓ કરવા માટે આદર્શ રીતે યોગ્ય છે.આ અદાલતો પર નિરપેક્ષપણે અને વર્ષોથી માન્યતા પ્રાપ્ત જામીનની મંજૂરીને સંચાલિત કરતા સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત રીતે કાર્ય કરવા માટે વિશ્વાસ કરીને ન્યાયના હેતુઓ વધુ સારી રીતે પૂર્ણ થશે, નહી કે તેમને તેમની વિવેકબુદ્ધિથી વંચિત કરીને, જે વિધાનસભાએ , સામાન્ય અરજીના કઠોર નિયમો નિર્ધારિત કરીને તેમને આપી છે.તે રૂઢિગત છે, લગભગ જુની વાત છે, કારણ કે કોઈને તે આધાર પર લાગે છે કે, છેવટે, "વિધાનસભાએ તેના વિવેકબુદ્ધિમાં" કોઈ ચોક્કસ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરવો યોગ્ય માન્યું છે.એક પરંપરા ઉપયોગી રીતે વિકસી શકે છે જેમાં ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલત પર તેમની વિવેકપૂર્ણ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે વિશ્વાસ કરી શકાય છે, ખાસ કરીને જ્યારે વિધાનસભા દ્વારા તેમની વિવેકપૂર્ણ સંભાળ માટે વિવેકબુદ્ધિ સોંપવામાં આવે છે.જો તેઓ ભૂલ કરે છે, તો તેઓ સુધારવા માટે જવાબદાર છે.

XXX XXX XXX XXX

૩૫. સંહિતાની કલમ ૪૩૮ (૧) એક શરત મૂકે છે જે આગોતરા જામીન મંજૂર થાય તે પહેલાં સંતોષવી પડે છે.અરજદારે બતાવવું પડશે કે તેની પાસે એવું માનવાનું કારણ છે કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ થઈ શકે છે."માનવાનું કારણ" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ દર્શાવે છે કે અરજદારની આ રીતે ધરપકડ થઈ શકે છે તેવી માન્યતા વાજબી આધારો પર આધારિત હોવી જોઈએ.માત્ર 'ભય' એ 'માન્યતા' નથી, આ કારણોસર અરજદાર માટે તે બતાવવું પૂરતું નથી કે તેને કોઈ પ્રકારની અસ્પષ્ટ આશંકા છે કે કોઈ તેની સામે આરોપ મૂકવા જઈ રહ્યું છે, જેના પગલે તેની ધરપકડ થઈ શકે છે.જે આધારો પર અરજદારની માન્યતા છે કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ થઈ શકે છે, તે અદાલત દ્વારા નિરપેક્ષપણે તપાસ કરવામાં સક્ષમ હોવી જોઈએ, કારણ કે તે પછી જ અદાલત નક્કી કરી શકે છે કે શું અરજદાર પાસે એવું માનવાનું કારણ છે કે તેની આવી ધરપકડ થઈ શકે છે.કલમ ૪૩૮ (૧), તેથી, અસ્પષ્ટ અને સામાન્ય આક્ષેપોના આધારે લાગુ કરી શકાતી નથી, જાણે કે સંભવિત ધરપકડ સામે કાયમી ધોરણે પોતાને સશસ્ત્ર કરવા.નહિંતર, આગોતરા જામીન માટેની અરજીઓની સંખ્યા કોઈ

પણ સંજોગોમાં પુખ્ત વસ્તી જેટલી મોટી હશે.આગોતરા જામીન એ વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને સુરક્ષિત કરવા માટેનું એક સાધન છે; તે ન તો ગુનાઓ કરવા માટેનો પાસપોર્ટ છે અને ન તો કોઈપણ અને તમામ પ્રકારના આરોપો સામે ઢાલ છે, જે સંભવિત અથવા અસંભવિત છે.

૩૬. બીજું, જો ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલતમાં આગોતરા જામીન માટેની અરજી કરવામાં આવે તો તેણે આ પ્રશ્ન પર પોતે વિચારવુ જોઈએ અને નક્કી કરવું જોઈએ કે આવી રાહત આપવા માટે કેસ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ.જ્યારે પણ કોઈ પ્રસંગ ઊભો થાય ત્યારે તે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ હેઠળ સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટના નિર્ણય પર પ્રશ્ન છોડી શકે નહીં.આવો માર્ગ કલમ ૪૩૮ના ઉદ્દેશ્યને જ નિષ્ફળ કરી દેશે.

૩૭. ત્રીજું, પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરવો એ કલમ ૪૩૮ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગની પૂર્વશરત નથી.વાજબી માન્યતા પર આધારિત સંભવિત ધરપકડની નિકટતા અસ્તિત્વમાં હોવાનું દર્શાવી શકાય છે, ભલે હજુ સુધી એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવામાં ન આવી હોય.

૩૮. ચોથું, જ્યાં સુધી અરજદારની ધરપકડ કરવામાં ન આવી હોય ત્યાં સુધી એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી પણ આગોતરા જામીન આપી શકાય છે.

૩૯. પાંચમું, આરોપીની ધરપકડ પછી કલમ ૪૩૮ની જોગવાઈઓ લાગુ કરી શકાતી નથી.ધરપકડ હેઠળના આરોપીને "આગોતરા જામીન" આપવાની બાબતમાં, જ્યાં સુધી તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હોય તેવા ગુના અથવા ગુનાઓની વાત છે, તે સંદર્ભમાં વિરોધાભાસ સામેલ છે.ધરપકડ પછી, આરોપીએ કલમ ૪૩૭ અથવા સંહિતાની કલમ ૪૩૯ હેઠળ તેનો ઉપાય માંગવો જોઈએ, જો તે ગુના અથવા ગુનાઓના સંદર્ભમાં જામીન પર મુક્ત થવા માંગે છે, જેના માટે તેની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.

૪૦. અમે કહ્યું છે કે હાઈકોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલી એક દરખાસ્ત છે જેની સાથે અમે સહમત થવા માટે ઈચ્છુક છીએ.તે દરખાસ્ત (૨) છે.અમે સંમત છીએ કે આગોતરા જામીનનો 'બ્લેન્કેટ ઓર્ડર' સામાન્ય રીતે પસાર થવો જોઈએ નહીં.આ કલમની જ ભાષામાંથી વહે છે, જેમાં ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, અરજદારે બતાવવું જરૂરી છે કે તેની પાસે "માનવાનું કારણ" છે કે તેની ધરપકડ થઈ શકે

છે.કોઈ માન્યતા વાજબી આધારો પર આધારિત હોવાનું ત્યારે જ કહી શકાય જ્યારે એવું કંઈક ઠોસ અાધાર હોય જેના આધારે એવું કહી શકાય કે અરજદારની તેની ધરપકડ થઈ શકે તેવી આશંકા વાસ્તવિક છે.તેથી જ, સામાન્ય રીતે, કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ અેવો કોઈ નિર્દેશ જારી થવો જોઈએ નહીં કે અરજદારને "જ્યારે પણ ગમે તે ગુના માટે ધરપકડ કરવામાં આવે ત્યારે" જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે.આગોતરા જામીનના 'બ્લેન્કેટ ઓર્ડર' નો અર્થ એ છે કે, એક એવો આદેશ જે કોઈપણ અને દરેક પ્રકારની કથિત ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિને આવરી લેવા અથવા તેનું રક્ષણ કરવા માટે એક ધાબળો તરીકે કામ કરે છે, હકીકતમાં કોઈ પણ ઘટના, સંભવિત અથવા અસંભવિત, જેના વિશે કોઈ નક્કર માહિતી હોઈ શકે નહીં.કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ નિર્દેશનો તર્ક એ અરજદારની એવી માન્યતા છે જે વાજબી આધારો પર આધારિત છે કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ થઈ શકે છે.અરજદાર સિવિલ કેસમાં દલીલની જેમજ તેની અરજી તૈયાર કરે તેવી અપેક્ષા રાખવી અવાસ્તવિક છે અને આવી કલમની આવશ્યકતા નથી.પરંતુ ચોક્કસ ઘટનાઓ અને તથ્યો અરજદાર દ્વારા જાહેર કરવા આવશ્યક છે જેથી અદાલત તેની માન્યતાની વાજબીતાનો ન્યાય કરી શકે, જેનું અસ્તિત્વ કલમ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના ઉપયોગની અનિવાર્યતા છે.

૪૧. કાયદાની ભાષા જ આ રચનાને મજબૂર કરે છે તે હકીકત ઉપરાંત, આ આગ્રહમાં એક મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંત સામેલ છે કે હકીકતો, જેના આધારે કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ નિર્દેશ માંગવામાં આવે છે, તે સ્પષ્ટ અને ચોક્કસ હોવા જોઈએ, અસ્પષ્ટ અને સામાન્ય નહીં.તે સિદ્ધાંતના પાલન દ્વારા જ વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના અધિકાર અને તેમને નોંધાયેલા ગુનાઓની તપાસ કરવાના પોલીસના અધિકાર વચ્ચે સંભવિત સંઘર્ષને ટાળી શકાય છે.આગોતરા જામીનનો સંપૂર્ણ આદેશ તપાસની બાબતમાં પોલીસના અધિકાર અને ફરજ બંનેમાં ગંભીર દખલગીરી કરવા માટે બંધાયેલો છે કારણ કે, અરજદાર દ્વારા કેવા પ્રકારનો ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનો આરોપ છે અને જ્યારે, જામીનનો આદેશ જે કોઈપણ વર્ણનની કથિત ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિને સમજે છે, ત્યારે પોલીસ અરજદારની ધરપકડ કરવાથી અટકાવશે, પછી ભલે તે લોકોની હાજરીમાં હત્યા કરે.આવો આદેશ પછી અરાજકતાનો ચાર્ટર બની શકે છે અને ગુનાઓની તાત્કાલિક તપાસને રોકવા માટેનું એક હથિયાર બની શકે છે, જે કદાચ જ્યારે આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો ત્યારે આગાહી કરી શકાતી નથી.તેથી, જે અદાલત આગોતરા જામીન આપે છે તેણે તે ગુના અથવા ગુનાઓને સ્પષ્ટ કરવા

માટે કાળજી લેવી જોઈએ કે જેના સંબંધમાં માત્ર આદેશ જ અસરકારક રહેશે.શક્તિનો ઉપયોગ શૂન્યાવકાશમાં થવો જોઈએ નહીં.

૪૨. કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ જામીનના આદેશો પસાર કરવા સંબંધિત કેટલીક નાની પદ્ધતિઓ પર અમારી સામે થોડી ચર્ચા થઈ હતી.શું સરકારી વકીલને નોટિસ આપ્યા વિના આ કલમ હેઠળ જામીનનો આદેશ પસાર કરી શકાય? અ ાવુ કરી શકાય ? .પરંતુ સરકારી વકીલ અથવા સરકારી વકીલને તાત્કાલિક નોટિસ આપવી જોઈએ અને પક્ષકારોની સંબંધિત દલીલોને ધ્યાનમાં રાખીને જામીનના પ્રશ્ન નો ફરીથી વિચાર થવો જોઈએ. વચગાળાનો આદેશ પણ કલમની જરૂરિયાતોને અનુરૂપ હોવો જોઈએ અને તે તબક્કે પણ અરજદાર પર યોગ્ય શરતો લાદવી જોઈએ.શું કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશની કામગીરી સમયની દ્રષ્ટિએ મર્યાદિત હોવી જોઈએ?જરૂરી નથી.અદાલત, જો આવું કરવા માટે કોઈ કારણો હોય, તો આદેશ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલી બાબતના સંદર્ભમાં એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી ટૂંકા ગાળા સુધી આદેશની કામગીરીને મર્યાદિત કરી શકે છે.આવા કિસ્સાઓમાં અરજદારને ઉપરોક્ત એફ. આઈ. આર. દાખલ કર્યા પછી વ્યાજબી ટૂંકા ગાળામાં સંહિતાની કલમ ૪૩૭ અથવા ૪૩૯ હેઠળ જામીનનો આદેશ મેળવવાનો નિર્દેશ આપી

શકાય છે.પરંતુ આને અપરિવર્તનીય નિયમ તરીકે અનુસરવાની જરૂર નથી. **સામાન્ય નિયમ એ હોવો જોઈએ કે સમયગાળાના સંબંધમાં ઓર્ડરની કામગીરીને મર્યાદિત ન કરવી.**

૪૩. છેલ્લા બે વર્ષ દરમિયાન આ અદાલતે વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો સામેની અપીલ પર કાર્યવાહી કરતી વખતે કલમ ૪૩૮ (૨) (i), (ii) અને (iii) માં નિર્ધારિત શરતો લાદીને ઘણા લોકોને આગોતરા જામીન આપ્યા છે.વધુમાં, અદાલતે મોટાભાગના કેસોમાં નિર્દેશ આપ્યો છે કે (એ) જો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ કોઈ શોધ કરવાની હોય તો અરજદારે ટૂંકા ગાળા માટે પોલીસ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરવું જોઈએ અથવા જો આવી શોધ કરવાની હોય તો તેણે આત્મસમર્પણ કર્યું હોવાનું માનવું જોઈએ.કેટલાક અપવાદરૂપ કેસોમાં, અદાલતે તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને નિર્દેશ આપ્યો છે કે આગોતરા જામીનનો આદેશ આદેશમાં આવરી લેવામાં આવેલી બાબતોના સંદર્ભમાં એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી માત્ર એક અઠવાડિયા કે તેથી વધુ સમય સુધી અમલમાં રહેશે.એકંદરે, આ આદેશોએ સંતોષકારક રીતે કામ કર્યું છે, જેનાથી સંબંધિત વ્યક્તિઓને ઓછામાં ઓછી અસુવિધા થઈ છે અને પોલીસના તપાસના અધિકારોમાં

ઓછામાં ઓછી દખલગીરી થઈ છે.અદાલતે તે આદેશો દ્વારા વ્યક્તિના વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકાર અને પોલીસના તપાસના અધિકારો વચ્ચે સંતુલન જાળવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.વિવિધ અદાલતો દ્વારા આગોતરા જામીન નકારી કાઢવામાં આવેલા અપીલકર્તાઓને લાંબા સમયથી આ અદાલત દ્વારા સંહિતાની કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે. ”

૭.૪ ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં બંધારણીય બેન્ચનો ઉપરોક્ત નિર્ણય ઘણા વર્ષોથી આ ક્ષેત્રમાં છે અને દેશના તમામ અદાલતો દ્વારા તેનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે.આગોતરા જામીન આપતી વખતે, સામાન્ય રીતે કોર્ટ/અદાલતો દ્વારા નીચેની શરતો લાદવામાં આવે છે, જે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણય અને Cr.P.C ની કલમ ૪૩૭ (૩) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૮ (૨) સાથે સુસંગત છેઃ

૧. અરજદાર એટલે કે _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ તેના તાજેતરના સ્વપ્રમાણિત ફોટોગ્રાફ સાથે Rs._____ નું વ્યક્તિગત બોન્ડ અને તપાસ અધિકારીના સંતોષ પર નીચેની શરતો પર સમાન રકમની જામીન રજૂ કરશે;

૨. અરજદાર સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ વચ્ચે _ પર હાજર રહેશે;

૩. અરજદાર તપાસમાં સહકાર આપશે અને જ્યારે પણ જરૂર પડશે ત્યારે પૂછપરછ માટે પોતાને ઉપલબ્ધ કરાવશે.

૪. અરજદારે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે કેસની હકીકતોથી પરિચિત કોઈ પણ સાક્ષીને કોઈ પ્રલોભન, ધમકી કે વચન આપવું નહીં, જેથી તેને અદાલત અથવા કોઈ પોલીસ અધિકારી સમક્ષ આવી હકીકતો જાહેર કરવાથી રોકવામાં આવે.

૫. અરજદાર પોલીસ તપાસમાં અવરોધ અથવા અડચણ ઉભી કરશે નહીં અને પોલીસ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલા અથવા હજુ સુધી એકત્રિત કરવામાં આવેલા પુરાવા સાથે છેડછાડ નહીં કરે;

૬. અરજદાર સુનાવણી પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી, અદાલતની પૂર્વ પરવાનગી વિના, _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ નો પ્રદેશ છોડશે નહીં;

૭. અરજદારે આ આદેશની તારીખથી છ મહિનાના સમયગાળા માટે _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ વચ્ચે _ _ _ _ _ _ _ _ _ _ પર સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ પોતાની હાજરી નોંધાવવી પડશે;

૮. અરજદાર કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવશે;

૯. અરજદાર, બોન્ડના અમલ સમયે, તેનું સરનામું અને મોબાઇલ નંબર તપાસ અધિકારી અને સંબંધિત અદાલતને રજૂ કરશે અને કેસના અંતિમ નિકાલ સુધી રહેઠાણમાં ફેરફાર કરશે નહીં.

૧૦. અરજદારે એક અઠવાડિયાની અંદર તપાસ અર્ધિકારી સમક્ષ પોતાનો પાસપોટ , જો કોઈ હોય તો, સુપરત કરવો પડશે અને જો તેની પાસે કોઈ પાસપોર્ટ ન હોય, તો તે તપાસ અધિકારી સમક્ષ તે અંગે સોગંદનામું દાખલ કરશે.

૧૧. અરજદાર સુનાવણી દરમિયાન નિયમિતપણે હાજર રહેશે અને ઉપરોક્ત ગુનાઓની સુનાવણી પૂર્ણ કરવા માટે માનનીય અદાલતને સહકાર આપશે.

જો ઉપરોક્ત કોઈપણ શરતોનો ભંગ કરવામાં આવે તો આગોતરા જામીનનો આદેશ રદ કરવામાં આવશે.તપાસ અધિકારી રિમાન્ડ માટે અરજી દાખલ કરી શકશે અને સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટ આગોતરા જામીન આદેશની મંજૂરીથી પ્રભાવિત થયા વિના ગુણદોષના આધારે તેનો નિર્ણય કરશે.

જો કે, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (સુપ્રા) ના કિસ્સામાં, ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (સુપ્રા) માં આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે ચોક્કસ અવલોકનો કર્યા હોવા છતાં કે સામાન્ય નિયમ સમયગાળાના સંબંધમાં આદેશની કામગીરીને મર્યાદિત ન રાખવાનો હોવો જોઈએ, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો યોગ્ય કેસમાં અને કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને અને જે તબક્કે આગોતરા જામીન અરજી કરવામાં આવી હતી, તે તબક્કે સંબંધિત અદાલત આદેશની કામગીરીને મર્યાદિત કરી શકે છે. ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) અને ફકરા ૪૨ અને ૪૩માં કરવામાં આવેલા અવલોકનોથી બિલકુલ વિપરીત, કાયદાની એક સંપૂર્ણ દરખાસ્ત નક્કી કરવામાં આવી છે કે કલમ ૪૩૮, સીઆર. પી. સી. દ્વારા જામીન મંજૂર કરવામાં ઘટાડો કરી શકાતો નથી.સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં બંધારણીય ખંડપીઠે ફકરા ૪૨ અને ૪૩માં સ્પષ્ટ નિરીક્ષણો કર્યા હોવા છતાં, આ અદાલતના ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અવલોકન કર્યું છે અને ચુકાદો આપ્યો છે કે "આગોતરા જામીન" નો આદેશ સમયમર્યાદામાં મર્યાદિત હોવો જરૂરી છે.ઘણા

કિસ્સાઓમાં પછીથી સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (સુપ્રા) ના કેસમાં નિર્ણયને અનુસરવામાં આવ્યો છે, ગુરુબખ્શ સિંહ સિબિયા (સુપ્રા) માં બંધારણીય ખંડપીઠે ફકરા ૪૨ અને ૪૩ માં કરેલા ચોક્કસ અવલોકનો છતાં, જે, જેમ કે, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (સુપ્રા) અને સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (સુપ્રા) ના કેસોમાં અનુગામી નિર્ણયોમાં લેવામાં આવેલા દ્રષ્ટિકોણની વિરુદ્ધ છે.આ તબક્કે, એ નોંધવું જરૂરી છે કે સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, આ અદાલતે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં બંધારણીય બેન્ચના નિર્ણયને બિલકુલ ધ્યાનમાં લીધો ન હતો.તે વિવાદિત ન હોઈ શકે કે ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય બંધારણીય બેન્ચનો નિર્ણય છે જે બંધારણીય બેન્ચ કરતાં મોટી બેન્ચ દ્વારા ઓવરરૂલ ન થાય ત્યાં સુધી બંધનકર્તા છે.તેથી, ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા નિર્ણય અને અહીં ઉપર પુનઃઉત્પાદિત સંબંધિત અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેતા, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયમાં એ મત લેવામાં આવ્યો છે કે કલમ ૪૩૮ Cr.P.C હેઠળના આદેશના સમયગાળાને ઘટાડી શકાતો નથી.સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલતનો નિર્ણય, જે આત્યંતિક દૃષ્ટિકોણ ધરાવે છે કે "આગોતરા જામીન" નો આદેશ સમયમર્યાદામાં મર્યાદિત હોવો જરૂરી છે, તે પણ સારો કાયદો નથી અને તે વિરુદ્ધ છે અને તેની વિપરીત છે.

૭.૫ આમ, ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે કરેલા અવલોકનોને ધ્યાનમાં લેતા, અદાલત, જો આવું કરવા માટે કારણો હોય તો, આદેશ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલી બાબતના સંદર્ભમાં એફ. આઇ. આર. દાખલ કર્યા પછી જ આદેશની કામગીરીને ટૂંકા ગાળા સુધી મર્યાદિત કરી શકે છે અને આવા કિસ્સામાં અરજદારને એફ. આઇ. આર. દાખલ કર્યા પછી વાજબી ટૂંકા ગાળામાં સંહિતાની કલમ ૪૩૭ અથવા ૪૩૯ હેઠળ જામીનનો આદેશ મેળવવાનો નિર્દેશ આપી શકાય છે. બંધારણીય ખંડપીઠે વધુમાં અવલોકન કર્યું છે કે એક અપરિવર્તનીય નિયમ તરીકે તેનું પાલન કરવાની જરૂર નથી.તે આગળ અવલોકન કરવામાં આવે છે અને એવું માનવામાં આવે છે કે સામાન્ય નિયમ સમયગાળાના સંબંધમાં ઓર્ડરની કામગીરીને મર્યાદિત ન કરવો જોઈએ.અમારો અભિપ્રાય છે કે ધરપકડ પૂર્વે જામીનનો આદેશ આપતી વખતે સંબંધિત અદાલત દ્વારા શરતો લાદવામાં આવી શકે છે, જેમાં જો સંજોગો જરૂરી હોય તો સમયગાળાના સંબંધમાં આદેશની કામગીરીને મર્યાદિત કરવાનો સમાવેશ થાય છે, ખાસ કરીને જે તબક્કે "આગોતરા જામીન" અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, એટલે કે, તે એફ. આઇ. આર. દાખલ કરવામાં આવે તે પહેલાંના તબક્કે હોય કે જ્યારે એફ. આઇ. આર. દાખલ કરવામાં આવે અને તપાસ ચાલુ હોય અથવા જ્યારે તપાસ પૂર્ણ થાય અને આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે તે તબક્કે હોય.જો કે, અહીં ઉપર દર્શાવ્યા

મુજબ, સામાન્ય નિયમ સમયગાળાના સંબંધમાં ક્રમને મર્યાદિત કરવાનો ન હોવો જોઈએ.

એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, જજ.

૧ મે ન્યાયમૂર્તિ એમ. આર. શાહના તર્ક અને તારણો ને વાંચ્યા છે.હું તેના ચુકાદા સાથે સંમત છું.જો કે, હું આ અલગ ચુકાદા સાથે ન્યાયમુર્તી શાહ, દ્વારા લેવામાં આવેલા તારણોને પૂરક બનાવી રહ્યો છું કારણ કે મારો મત છે કે આવશ્યક તર્ક પર કોઈ અસંમતિ નથી, તેમ છતાં કેટલાક પાસાઓ પર ચર્ચા કરવાની જરૂર છે.

૨. પાંચ ન્યાયાધીશોની આ મોટી બેન્ચને નીચેના પ્રશ્નો મોકલવામાં આવ્યા છેઃ

(૧) શું કલમ ૪૩૮ સીઆરપીસી હેઠળ વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ રક્ષણ. એક નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત હોવુ જોઈએ જેથી વ્યક્તિ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરી શકે અને નિયમિત જામીન મેળવી શકે.

(૨) શું આગોતરા જામીન નો સમયગાળો તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થવું જોઈએ કે જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીને બોલાવવામાં આવે.

પૃષ્ઠભૂમિ

૩. સૌ। પ્રથમ, પૃષ્ઠભૂમિ.શ્રી ગુરબખ્શ। સિંહ સિબિયા। અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય કેસમાં આ। અદાલતના। પાંચ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે આગોતરા જામીનની જોગવાઈ (ક્રિમિનલ પ્રોસિજર[1] કોડ, ૧૯૭૩ના। કાયદા। સુધી અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવી વિભાવના।) પર ઉપલબ્ધ મંતવ્યોને ધ્યાનમાં લીધા। હતા. સીઅારપીસી "અથવા" કોડ ").કલમ ૪૩૮ અદાલતોના। બે વર્ગોને સક્ષમ બનાવે છે–સેશન્સ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ, જે વ્યક્તિની ધરપકડ ન કરવાના। નિર્દેશો જારી કરે છે, જેની ધરપકડ થવાની અાશંકા। છે.સિબિયાએ જોગવાઈનો ઈતિહાસ, તેના। અમલમાં પરિણામેલી જરૂરિયાત, કાયદા। પંચના। ૪૧મા। અહેવાલના। અવલોકનો અને ટિપ્પણીઓ, જેણે આવી જોગવાઈની રજૂઆત સૂચવી હતી અને પ્રવર્તમાન પ્રથાઓની અસરકારકતા। સાથે વ્યાપક રીતે વ્યવહાર કર્યો હતો.ટૂંકમાં, સિબિયાએ (જેનું આ। અદાલત પછીથી વધુ વિગતવાર વિશ્લેષણ કરશે) એવું માન્યું હતું કે (આગોતરા જામીન આપવાની) સત્તા। વ્યાપક રીતે આપવામાં આવી છે અને તેને સંકુચિત ન્યાયિક અર્થઘટન દ્વારા। હેજિંગ ન કરવી જોઈએ.તે જ સમયે, (પાંચ ન્યાયાધીશોની મોટી ખંડપીઠે, જેણે

1૧૯૮૦ (૨) SCC ૫૬૫

સિબિયાનો નિર્ણય લીધો હતો) ચુકાદો આપ્યો હતો કે વ્યક્તિગત કેસોમાં, અદાલતો સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને યોગ્ય શરતો લાદશે.

૪. આ સંદર્ભ જરૂરી છે, કારણ કે વર્તમાન કેસમાં, ૧૫મી મે ૨૦૧૮ના રોજ ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે જોગવાઈના અર્થઘટન અંગે વિરોધાભાસી મંતવ્યો નોંધ્યા હતા–કલમ ૪૩૮.અદાલતે નોંધ્યું કે, પ્રથમ દૃષ્ટિએ, ચુકાદાઓની એક પંક્તિ (સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય; કે. એલ. વર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય અને અન્ય; સુનીતા દેવી વિરુદ્ધ[2] બિહાર રાજ્ય અને અન્ય; આદ્રી ધરણ દાસ[3] વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય; નિર્મલ જીત કૌર વિરુદ્ધ એમ.[4] પી. રાજ્ય. એચ. ડી. એફ. સી. બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ[5] જે. જે. મન્નાન; સતપાલ સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને નરેશ[6] કુમાર યાદવ વિરુદ્ધ રવિન્દ્ર કુમારે ચુકાદો આપ્યો[7] હતો કે આગોતરા જામીનના આદેશોમાં નિશ્ચિતપણે શરતો હોવી[8] જોઈએ, ક્યાં તો સમયના સંદર્ભમાં, અથવા કોઈ ઘટનાની[9] ઘટના, જેમ કે ફોજદારી કાર્યવાહીમાં આરોપપત્ર દાખલ કરવું, જે તેની કામગીરીનો સમય નિર્ધારિત કરશે, જેના પછી સંબંધિત વ્યક્તિએ કલમ ૪૩૯ સીઆરપીસી હેઠળ નિયમિત જામીન મેળવવો પડશે. અદાલતે એ પણ નોંધ્યું

2 (૧૯૯૬ (૧) SCC ૬૬૭)
3 ૧૯૯૮ (૯) SCC ૩૪૮
4 ૨૦૦૫ (૧) SCC ૬૦૮
5 ૨૦૦૫ (૪) SCC ૩૦૩
6 ૨૦૦૪ (૭) SCC ૫૫૮
7 ૨૦૧૦ (૧) SCC ૬૭૯
8 ૨૦૧૮ SCC Online (SC ૪૧૫
9 ૨૦૦૮ (૧) SCC ૬૩૨

કે, બીજી બાજુ, સિબિયાના અવલોકનો આવા કઠોર અભિગમ સૂચવતા નથી.કેસોની બીજી હરોળમાં સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્યનો સમાવેશ થાય છે અને ભદ્રેશ બિપિનભાઈ શેઠ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય અને અન્યનો સમાવેશ થાય છે; જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે અદાલત દ્વારા કોઈ શરતો લાદવી જોઈએ નહીં, જ્યારે આગોતરા જામીન મંજૂર કરવામાં આવે છે, જે વ્યક્તિને[10] અનિશ્ચિત સમય માટે રક્ષણ આપે છે–ભલે આપેલ ફોજદારી કેસમાં આરોપો ઘડવામાં[11] આવ્યા હોય, જે સુનાવણી તરફ દોરી જાય છે–સુનાવણીના અંત સુધી.

૫. સિબિયાની અદાલતે વિગતવાર પૃષ્ઠભૂમિ સાથે વ્યવહાર કર્યો હતો જેના કારણે આગોતરા જામીન માટેની જોગવાઈ રજૂ કરવામાં આવી હતી.તેણે કાયદા પંચના ૪૧મા અહેવાલની નોંધ લીધી, જેની ભલામણો પર જોગવાઈ રજૂ કરવામાં આવી હતી.સિબિંયાએ ભલામણના તબક્કાથી માંડીને ડ્રાફ્ટ બિલ અને બાદમાં તેના કાયદા સુધી જોગવાઈનો ઈતિહાસ શોધી કાઢ્યો હતો, જેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

> "૪. સીઆરપીસી, ૧૮૯૮માં વર્તમાન કલમ ૪૩૮ને અનુરૂપ કોઈ ચોક્કસ જોગવાઈ નહોતી.જૂની સંહિતા હેઠળ, વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતો વચ્ચે આ પ્રશ્ન પર તીવ્ર મતભેદ હતો કે શું અદાલતોને ધરપકડની

10 ૨૦૧૧ (૧) SCC ૬૯૪
11 ૨૦૧૬ (૧) SCC ૧૫૨

અપેક્ષાએ જામીનનો આદેશ પસાર કરવાની સહજ સત્તા છે કે કેમ, તે દ્રષ્ટિકોણની પ્રાધાન્યતા એ છે કે તેની પાસે આવી સત્તા નથી.સીઆરપીસીમાં વ્યાપક સુધારાઓની જરૂરિયાત લાંબા સમયથી અનુભવાતી હતી અને સંહિતાને વધુ અસરકારક અને વ્યાપક બનાવવા માટે વિવિધ તબક્કાઓમાં વિવિધ સૂચનો કરવામાં આવ્યા હતા.ભારતના કાયદા પંચે ૨૪ સપ્ટેમ્બર, ૧૯૬૯ના રોજ તેના ૪૧મા અહેવાલમાં ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને "આગોતરા જામીન" આપવા માટે સક્ષમ બનાવતી સંહિતામાં જોગવાઈ રજૂ કરવાની જરૂરિયાત તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું.તેણે તેના અહેવાલના ફકરા ૩૯.૯ (ખંડ ૧) માં અવલોકન કર્યું:

૩૯.૯. ધરપકડ પહેલા (સામાન્ય રીતે "આગોતરા જામીન" તરીકે ઓળખાતી) જામીન પર રહેલા વ્યક્તિને મુક્ત કરવાના સૂચન પર અમે કાળજીપૂર્વક વિચાર કર્યો હતો.આગોતરા જામીન આપવાની અદાલતની સત્તા વિશે ન્યાયિક અભિપ્રાયનો વિરોધાભાસ હોવા છતાં, બહુમતીનો મત એ છે કે સંહિતાની હાલની જોગવાઈઓ હેઠળ આવી કોઈ સત્તા નથી.આગોતરા જામીન આપવાની જરૂરિયાત મુખ્યત્વે એટલા માટે ઊભી થાય છે કારણ કે કેટલીકવાર પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓ 'તેમના હરીફોને બદનામ કરવાના હેતુથી અથવા અન્ય

હેતુઓ માટે તેમને કેટલાક દિવસો માટે જેલમાં અટકાયતમાં રાખીને ખોટા કેસોમાં ફસાવવાનો પ્રયાસ કરે છે.તાજેતરના સમયમાં, રાજકીય દુશ્મનાવટના વધારા સાથે, આ વલણ સતત વધવાના સંકેતો દર્શાવે છે.ખોટા કેસો ઉપરાંત, જ્યાં ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ ફરાર થવાની શક્યતા નથી, અથવા જામીન પર હોય ત્યારે તેની સ્વતંત્રતાનો દુરુપયોગ કરે છે તેવા વાજબી આધારો ન હોય, ત્યાં તેને પહેલા કસ્ટડીમાં મોકલવાની, કેટલાક દિવસો સુધી જેલમાં રહેવાની અને પછી જામીન માટે અરજી કરવાની જરૂર હોવાનું કોઈ વાજબી કારણ નથી લાગતું.

અમે આ સૂચનને સ્વીકારવાની ભલામણ કરીએ છીએ.અમારો આગળ એવો મત છે કે આ વિશેષ સત્તા માત્ર ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને જ આપવી જોઈએ, અને આ આદેશ ધરપકડના સમયે અથવા તે પછી અમલમાં આવવો જોઈએ.

આ સૂચનની વિગતોને પતાવટ કરવા માટે, નવા વિભાગનો નીચેનો મુસદ્દો વિચારણા માટે મૂકવામાં આવ્યો છેઃ

‘૪૯૭ અે (૧) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને વાજબી આશંકા હોય કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુનો કરવાના આરોપમાં ધરપકડ કરવામાં આવશે, ત્યારે તે આ કલમ હેઠળ નિર્દેશ માટે ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલતમાં અરજી કરી શકે છે.તે અદાલત, તેના વિવેકબુદ્ધિથી, નિર્દેશ આપી શકે છે કે તેની ધરપકડની સ્થિતિમાં, તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે.

(૨) તે વ્યક્તિ સામેના ગુનાની નોંધ લેતા મેજિસ્ટ્રેટ, કલમ ૨૦૪ (૧) હેઠળ પગલાં લેતી વખતે, પેટા–કલમ (૧) હેઠળ અદાલતના નિર્દેશમાં દર્શાવ્યા મુજબ સમન્સ અથવા જામીનપાત્ર વોરંટ જારી કરશે.

(૩) જો કોઈ વ્યક્તિ કે જેના સંબંધમાં આવો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે, તેની પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા તે અપરાધ કરવાના આરોપમાં વોરંટ વિના ધરપકડ કરવામાં આવે અને તે ધરપકડના સમયે અથવા જામીન આપવા માટે આવા અધિકારીની કસ્ટડીમાં હોય ત્યારે કોઈપણ સમયે તૈયાર કરવામાં આવે, તો આવી વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે. ”

અમે કાયદામાં કેટલીક શરતો નક્કી કરવાના પ્રશ્ન પર કાળજીપૂર્વક વિચાર કર્યો હતો, જેના હેઠળ જ આગોતરા જામીન આપી શકાય.પરંતુ અમને જાણવા મળ્યું કે તે શરતોની સંપૂર્ણ ગણતરી કરવી વ્યવહારુ ન હોઈ શકે; અને વધુમાં, આવી શરતો મૂકવી એ સમગ્ર કેસને પૂર્વગ્રહયુક્ત (આંશિક રીતે કોઈપણ દરે) તરીકે સમજી શકાય છે.તેથી અમે તેને અદાલતની વિવેકબુદ્ધિ પર છોડીશું અને વૈધાનિક જોગવાઈમાં જ આવા વિવેકબુદ્ધિને અવરોધિત કરવાનું પસંદ નહીં કરીએ.ઉચ્ચ અદાલતો, નિઃશંકપણે, તેમની વિવેકબુદ્ધિનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરશે, અને આગોતરા જામીન આપવાના આદેશમાં કોઈ અવલોકનો કરશે નહીં જે આરોપીઓની નિષ્પક્ષ સુનાવણીને પૂર્વગ્રહ કરવાની વૃત્તિ ધરાવે છે.'

૫. કાયદા પંચ દ્વારા કરવામાં આવેલા સૂચનને સૈદ્ધાંતિક રીતે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું, જેણે હાઈકોર્ટ અને સેશન કોર્ટને આગોતરા જામીન આપવા માટે સ્પષ્ટ સત્તા આપવાના દૃષ્ટિકોણથી સીઆરપીસી, ૧૯૭૦ના ડ્રાફ્ટ બિલમાં કલમ ૪૪૭ રજૂ કરી હતી.તે કલમ આ રીતે છેઃ

> '૪૪૭.(૧) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પાસે એવું માનવાનું કારણ હોય કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુનો કરવાના આરોપમાં ધરપકડ કરવામાં આવશે, ત્યારે તે આ કલમ હેઠળ નિર્દેશ માટે ઉચ્ચ અદાલત અથવા

સત્ર અદાલતમાં અરજી કરી શકે છે; અને તે અદાલત, જો યોગ્ય લાગે, તો નિર્દેશ આપી શકે છે કે આવી ધરપકડની સ્થિતિમાં તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે.

(૨) જો પછી આવી વ્યક્તિની આવા આરોપ પર પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા વોરંટ વિના ધરપકડ કરવામાં આવે અને તે ધરપકડના સમયે અથવા જામીન આપવા માટે આવા અધિકારીની કસ્ટડીમાં હોય ત્યારે કોઈપણ સમયે તૈયાર કરવામાં આવે, તો તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે; અને જો આવા ગુનાની નોંધ લેતા મેજિસ્ટ્રેટ નક્કી કરે કે તે વ્યક્તિ સામે પ્રથમ વખત વોરંટ બહાર પાડવું જોઈએ, તો તે પેટા–કલમ (૧) હેઠળ અદાલતના નિર્દેશને અનુરૂપ જામીનપાત્ર વોરંટ બહાર પાડશે.'

૬. કાયદા પંચે તેના ૪૮મા અહેવાલ (૧૯૭૨) ના ફકરા ૩૧માં ઉપરોક્ત કલમ પર નીચેની ટિપ્પણીઓ કરી હતી.

'૩૧.આ બિલમાં આગોતરા જામીન આપવાની જોગવાઈ રજૂ કરવામાં આવી છે.આ નોંધપાત્ર રીતે અગાઉના આયોગ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણને અનુરૂપ છે.અમે સંમત છીએ કે આ એક ઉપયોગી ઉમેરો

હશે, જોકે આપણે ઉમેરવું જોઈએ કે તે ખૂબ જ અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં છે કે આવી શક્તિનો ઉપયોગ થવો જોઈએ.

અમારો આગળ એવો મત છે કે અનૈતિક અરજદારોના કહેવા પર જોગવાઈનો દુરુપયોગ ન થાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે, સરકારી વકીલને નોટિસ આપ્યા પછી જ અંતિમ આદેશ આપવો જોઈએ.પ્રારંભિક ઓર્ડર માત્ર વચગાળાનો હોવો જોઈએ.વધુમાં, સંબંધિત કલમે એ સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે નિર્દેશ માત્ર નોંધવાના કારણો માટે જ જારી કરી શકાય છે, અને જો અદાલતને સંતોષ થાય કે ન્યાયના હિતમાં આવા નિર્દેશ જરૂરી છે.

તે પણ પ્રદાન કરવું અનુકૂળ રહેશે કે વચગાળાના આદેશની સાથે સાથે અંતિમ આદેશોની સૂચના પોલીસ અધિક્ષકને તાત્કાલિક આપવામાં આવશે.'

૧૯૭૦ ના ડ્રાફ્ટ બિલની કલમ ૪૪૭ અમુક ફેરફારો સાથે ઘડવામાં આવી હતી અને તે સીઆરપીસી, ૧૯૭૩ ની કલમ ૪૩૮ બની હતી જે અમે આ ચુકાદાની શરૂઆતમાં બહાર પાડી છે. "

૬. સિબિયાનો સંદર્ભ પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટની ફુલ બેન્ચના નિર્ણયની શુદ્ધતા હતો, જેણે કલમ ૪૩૮નું પ્રતિબંધિત રીતે અર્થઘટન કર્યું હતું અને જણાવ્યું હતું કે કલમ ૪૩૮ હેઠળની સત્તા "અસાધારણ" છે અને તેનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ કેસોમાં જ થવો જોઈએ; કે તે હજુ સુધી ન આચરવામાં આવેલા ગુનાઓ અથવા હજુ સુધી ન લગાવવામાં આવેલા આરોપોના સંદર્ભમાં આગોતરા જામીન આપવાની સત્તા આપતું નથી; કે તે માર્ગદર્શિત સત્તા નથી, પરંતુ કલમ ૪૩૭ની મર્યાદાઓને આધિન છે–જે ગર્ભિત છે અને તેને કલમ ૪૩૮માં વાંચવી જોઈએ.પૂર્ણ ખંડપીઠે એવું પણ માન્યું હતું કે અરજદારે "આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે એક વિશેષ કેસ બનાવવો જોઈએ"; અને વધુમાં કે જ્યાં પોલીસ કસ્ટડીમાં રિમાન્ડ માટે કાયદેસરનો કેસ કરવામાં આવે અથવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ ગુનેગાર પાસેથી પ્રાપ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતી માહિતીમાંથી ગુનાહિત સામગ્રી સુરક્ષિત કરવા માટે વાજબી દાવો કરી શકાય, તો કલમ ૪૩૮ હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ થવો જોઈએ નહીં." પૂર્ણ ખંડપીઠે જણાવ્યું હતું કે કલમ ૪૩૮ નો ઉપયોગ મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાના ગુનાઓના સંદર્ભમાં કરી શકાતો નથી "જ્યાં સુધી તે જ તબક્કે અદાલતને સંતોષ ન થાય કે આવા આરોપ ખોટા અથવા પાયાવિહોણા લાગે." તેવી જ રીતે, વ્યાપક જાહેર હિતમાં અને રાજ્યના હિતમાં કલમ ૪૩૮ નો ઉપયોગ "વહીવટી અને રાજકીય સત્તાના ઉચ્ચ

સ્તરોમાં ખુલ્લેઆમ ભ્રષ્ટાચારને લગતા આર્થિક ગુનાઓ" માં કરી શકાતો નથી અને તે

> "(૮) અરજીમાં દુર્ભાવનાપૂર્ણ હોવાનો સામાન્ય આરોપ અપૂરતો છે.અદાલતને તેની સમક્ષની સામગ્રી પર સંતોષ થવો જોઈએ કે દુર્ભાવનાપૂર્ણ આક્ષેપો નોંધપાત્ર છે અને આરોપ ખોટો અને પાયાવિહોણો લાગે છે. "

૭. સિબિયાએ આ મુદ્દા પર ચર્ચા કરી હતી અને એવું માન્યું હતું કે કલમ ૪૩૮નું સંકુચિત, પ્રતિબંધિત અર્થઘટન યોગ્ય નથી.કોર્ટે પંજાબ હાઈકોર્ટની કુલ બેન્ચના નિર્ણયને નામંજૂર કર્યો; પાંચ ન્યાયાધીશોની બેન્ચે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યોઃ

> "...કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ની જોગવાઈઓએ કલમ ૪૩૮ લાગુ કરતી વખતે વિધાનસભા માટે નકલ કરવા માટે એક અનુકૂળ મોડેલ રજૂ કર્યું હતું.જો તેણે આવું ન કર્યું હોય અને જરૂરી ફેરફારો સાથે સરળતાથી અપનાવી શકાય તેવી પેટર્નથી દૂર થઈ ગયું હોય, તો તે કોઈ ચોક્કસ અથવા ચોક્કસ હેતુ પૂરો કરવાનો ઈરાદો ન હતો એમ ધારીને પ્રસ્થાનને તેની સંપૂર્ણ અસર આપવાનો ઇનકાર કરવો ખોટો

હશે.અમારા મતે, પ્રસ્થાન સલાહપૂર્વક અને હેતુપૂર્વક કરવામાં આવ્યું હતું:સલાહપૂર્વક, ઓછામાં ઓછું આંશિક રીતે, કાયદા પંચના ૪૧મા અહેવાલને કારણે, જેણે ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આગોતરા જામીન આપવા માટે સક્ષમ બનાવતી સંહિતામાં જોગવાઈ રજૂ કરવાની જરૂરિયાત તરફ ધ્યાન દોર્યું હતું, પેરા ૩૯.૯ માં કહ્યું હતું કે તેણે "કાયદામાં કેટલીક શરતો નક્કી કરવાના પ્રશ્ન પર કાળજીપૂર્વક વિચાર કર્યો હતો કે જેના હેઠળ માત્ર આગોતરા જામીન આપી શકાય છે" પરંતુ તે નિષ્કર્ષ પર આવ્યો હતો કે આવા જામીન આપવાનો પ્રશ્ન "અદાલતની વિવેકબુદ્ધિ પર" છોડવો જોઈએ અને તે વૈધાનિક જોગવાઈ દ્વારા જ અવરોધિત થવો જોઈએ નહીં, કારણ કે વિવેકબુદ્ધિ ઉચ્ચ અદાલતોને આપવામાં આવી રહી હતી જે અપેક્ષિત હતી. તેનો ન્યાયી રીતે ઉપયોગ કરવો.વિધાનસભાએ ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આગોતરા જામીન આપવા માટે વ્યાપક વિવેકબુદ્ધિ આપી હતી કારણ કે તેને સ્પષ્ટપણે લાગ્યું હતું કે, પ્રથમ, તે શરતોની ગણતરી કરવી મુશ્કેલ હશે કે જેના હેઠળ આગોતરા જામીન આપવા જોઈએ કે નહીં અને બીજું, કારણ કે તેનો હેતુ ઉચ્ચ અદાલતોને આગોતરા જામીનની પ્રકૃતિમાં રાહત આપવા માટે કંઈક અંશે મુક્ત હાથ આપવાનો હતો.તેથી જ, કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ની શરતોથી અલગ, કલમ ૪૩૮ (૧) એ ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે કે જે ઉચ્ચ

અદાલત અથવા સત્ર અદાલત "જો યોગ્ય લાગે તો" અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.કલમ ૪૩૮ ની પેટા–કલમ (૨) એ આગોતરા જામીન આપવા માટે વ્યાપક વિવેકાધીન સત્તા પ્રદાન કરવાના સમાન કાયદાકીય ઉદ્દેશની વધુ અને સ્પષ્ટ અભિવ્યક્તિ છે.તે જોગવાઈ કરે છે કે ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલત, આગોતરા જામીન મંજૂર કરવા માટે નિર્દેશ જારી કરતી વખતે, પેટા–કલમ (૨) ની કલમ (i) થી (iv) માં દર્શાવેલ શરતો સહિત, "ચોક્કસ કેસની હકીકતોના પ્રકાશમાં આવી શરતો સામેલ કરી શકે છે, જે તેને યોગ્ય લાગે".કાયદાકીય ઉદ્દેશનો પુરાવો વિધાનસભા જે ભાષાનો ઉપયોગ કરે છે તેમાં શ્રેષ્ઠ રીતે મળી શકે છે.અસ્પષ્ટતાઓને નિઃશંકપણે બાહ્ય સહાયનો આશરો લઈને ઉકેલી શકાય છે પરંતુ કલમ ૪૩૮માં ઉપયોગમાં લેવાતા વ્યાપક અને સ્પષ્ટ શબ્દોને તેમની સંપૂર્ણ અસર આપવી જોઈએ, ખાસ કરીને જ્યારે આમ કરવાનો ઇનકાર કરવો તે વ્યક્તિની સ્વતંત્રતામાં અનુચિત ક્ષતિ અને નિર્દોષતાની ધારણામાં પરિણમશે.એ ધ્યાનમાં રાખવું પડશે કે જ્યારે અરજદારે બિનજામીનપાત્ર ગુનો કર્યો હોવાના આરોપ પર માત્ર ધરપકડની આશંકા હોય ત્યારે આગોતરા જામીન માંગવામાં આવે છે.જે વ્યક્તિએ હજુ ધરપકડ કરીને પોતાની આઝાદી ગુમાવી નથી, તે ધરપકડની સ્થિતિમાં આઝાદી માંગે છે.આ તે તબક્કો છે કે જ્યાં સુધી

સંભવ હોય ત્યાં સુધી તેની સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરવું અને તે નિર્દોષ છે તેવી ધારણા અનિવાર્ય છે.હકીકતમાં, જે તબક્કે જો સામાન્ય રીતે આગોતરા જામીનની માંગ કરવામાં આવે તો તે પરિસ્થિતિ સાથે તેની નોંધપાત્ર અસમાનતા લાવે છે જેમાં બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિ જામીન માંગે છે.પછીની પરિસ્થિતિમાં, અદાલતને પૂરતી માહિતી ઉપલબ્ધ છે, અથવા તેના દ્વારા માંગી શકાય છે, જેના પ્રકાશમાં તે રાહત આપી શકે છે અથવા નકારી શકે છે અને તેને આપતી વખતે, કલમ ૪૩૭ માં ઉલ્લેખિત તમામ અથવા કોઈપણ શરતો લાદીને તેમાં ફેરફાર કરી શકે છે.

૧૩. આનો અર્થ એ નથી કે આગોતરા જામીન, જો મંજૂર કરવામાં આવે તો, કોઈપણ શરતો લાદ્યા વિના જ મંજૂર કરવા જોઈએ.તે કલમ ૪૩૮ની શરતોથી સ્પષ્ટ રીતે વિરુદ્ધ હશે.જોકે તે કલમની પેટા–કલમ (૧) કહે છે કે અદાલત "જો તેને યોગ્ય લાગે તો તે જામીન માટે જરૂરી નિર્દેશ જારી કરી શકે છે", પેટા–કલમ (૨) અદાલતને તે પેટા–કલમની કલમ (૧) થી (૪) માં ઉલ્લેખિત શરતો સહિત ચોક્કસ કેસની હકીકતોના પ્રકાશમાં તે યોગ્ય લાગે તેવી શરતોને તે દિશામાં સામેલ કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે.તેથી વિવાદ એ નથી કે કોર્ટ પાસે આગોતરા જામીન આપતી વખતે શરતો લાદવાની સત્તા છે કે કેમ.તેમાં

સ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ રીતે તે શક્તિ છે.સાચો પ્રશ્ન એ છે કે શું બાંધકામની પ્રક્રિયા દ્વારા, ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આગોતરા જામીન આપતી વખતે યોગ્ય લાગે તેવી શરતો લાદવા માટે જે ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ આપવામાં આવે છે, તેને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા વિકસાવવામાં આવેલી અથવા વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ દ્વારા પ્રચાર કરવામાં આવેલી કાયદાકીય શરતોને વાંચીને ઘટાડી નાખવી જોઈએ.આપણો જવાબ, સ્પષ્ટ અને ભારપૂર્વક, નકારાત્મક છે.ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલત કે જેમને આગોતરા જામીન માટેની અરજી કરવામાં આવે છે, તેમને તેમના ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને જામીન આપવા માટે મુક્ત રાખવા જોઈએ, જો તેઓ તેને યોગ્ય માને તો કેસના ચોક્કસ તથ્યો અને સંજોગો પર અને કેસની પરિસ્થિતિની જરૂરીયાત મુજબની શરતો પર.તેવી જ રીતે, કલમ ૪૩૭ માં ઉલ્લેખિત અથવા જે સામાન્ય રીતે સંહિતાની કલમ ૪૩૯ હેઠળ સુસંગત માનવામાં આવે છે તેવી જ વિચારણાઓ પર, કેસની પરિસ્થિતિની જરૂરિયાત મુજબ તેઓ જામીન નકારવા માટે મુક્ત હોવા જોઈએ.

૧૪. વિવેકબુદ્ધિ પર આધારિત બાબતો પરના સામાન્યીકરણ અને જ્યારે હકીકતો દરેક કેસમાં અલગ–અલગ હોય ત્યારે સાર્વત્રિક

ઉપયોગની સૂત્રો શોધવાનો પ્રયાસ વિવેકબુદ્ધિ પ્રદાન કરવાના હેતુને નિરાશ કરે છે.હકીકતો પર કોઈ બે કેસ એકસરખા નથી અને તેથી, જો વિવેકાધીન શક્તિની ફાળવણી અર્થપૂર્ણ બનવી હોય તો અદાલતોને સાંધામાં થોડી સ્વતંત્રતા આપવી પડશે.આગોતરા જામીન આપવા માટે સત્ર અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતને વ્યાપક વિવેકબુદ્ધિ સોંપવામાં કોઈ જોખમ સામેલ નથી કારણ કે, પ્રથમ, આ અનુભવી વ્યક્તિઓ દ્વારા સંચાલિત ઉચ્ચ અદાલતો છે, બીજું, તેમના આદેશો અંતિમ નથી પરંતુ અપીલ અથવા પુનરાવર્તિત તપાસ માટે ખુલ્લા છે અને સૌથી ઉપર કારણ કે, વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ અદાલતો દ્વારા હંમેશા ન્યાયિક રીતે થવો જોઈએ, તરંગી અથવા ફેન્સી અનુસાર નહીં.બીજી બાજુ, એવા કેસોની શ્રેણીઓને બંધ કરવામાં જોખમ રહેલું છે જેમાં આગોતરા જામીનની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે કારણ કે જીવન અણધારી શક્યતાઓ ઉભી કરે છે અને નવા પડકારો રજૂ કરે છે.આ શક્યતાઓને આગળ વધારવા અને આ પડકારોનો સામનો કરવા માટે ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ પૂરતી સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ.સામાન્ય ઉપયોગના નિયમો દ્વારા અવરોધરહિત ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ જાળવવાની જરૂરિયાત સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે.

---

૧૯. ઉચ્ચ અદાલતે તેના દ્વારા ઘડવામાં આવેલી પાંચમી દરખાસ્ત પર ઘણું કહ્યું છે, જે અનુસાર, અન્ય બાબતોની સાથે, કલમ ૪૩૮ હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ નહીં જો તપાસ એજન્સી વાજબી દાવો કરી શકે કે તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ ગુનેગાર પાસેથી પ્રાપ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતી માહિતીમાંથી ગુનાહિત સામગ્રીને સુરક્ષિત કરી શકે છે. ઉચ્ચ ન્યાયાલયના જણાવ્યા અનુસાર, તેમના ધ્યાનમાં લાવવામાં આવેલા ગુનાઓની તપાસ કરવી એ પોલીસનો અધિકાર અને ફરજ છે અને તેથી અદાલતોએ સાવચેત રહેવું જોઈએ કે તેઓ તેમની સત્તાનો ઉપયોગ એવી રીતે ન કરે કે જેનાથી તેમાં દખલગીરી થાય.એ વાત સાચી છે કે ન્યાયતંત્ર અને પોલીસના કાર્યો એક અર્થમાં પૂરક છે અને એકબીજા સાથે જોડાયેલા નથી.અને, રાજા–સમ્રાટ વિ. ખ્વાજા નઝીર અહેમદ [AIR ૧૯૪૫ PC ૧૮] માં પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા અવલોકન મુજબ:(૧૯૪૩–૪૪) ૭૧ આઇએ ૨૦૩:૪૬ ક્રિ એલજે ૪૧૩]:

> "જે રીતે તે જરૂરી છે કે ગુનાના દરેક આરોપીને ન્યાયની અદાલતમાં મુક્ત પ્રવેશ હોવો જોઈએ જેથી જો તે જે ગુના માટે દોષિત સાબિત ન થાય તો તેને યોગ્ય રીતે નિર્દોષ જાહેર કરી

શકાય, તેથી તે અત્યંત મહત્વનું છે કે ન્યાયતંત્રએ તેમના પ્રાંતની અંદરની બાબતોમાં પોલીસમાં દખલ ન કરવી જોઈએ અને જેમાં કાયદો તેમના પર તપાસની ફરજ લાદે છે. ન્યાયતંત્ર અને પોલીસના કાર્યો પૂરક છે, ઓવરલેપિંગ નથી, અને કાયદો અને વ્યવસ્થાના યોગ્ય પાલન સાથે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનું સંયોજન ફક્ત દરેકને તેના પોતાના કાર્યનો ઉપયોગ કરવા માટે છોડી દેવાથી પ્રાપ્ત થાય છે.

પરંતુ આ ટિપ્પણીઓ, યાદ રહે, પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા લાહોર હાઈકોર્ટના એ દ્રષ્ટિકોણને નકારી કાઢતી વખતે કરવામાં આવી હતી કે ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતાની જૂની કલમ ૫૬૧–એ હેઠળ પોલીસ દ્વારા લેવામાં આવેલી તમામ કાર્યવાહીને રદ કરવા માટે તેનો સહજ અધિકારક્ષેત્ર છે.આવી કાર્યવાહીને રદ કરવાનો આદેશ કાર્યવાહીનો અંત અનિવાર્ય પરિણામ સાથે લાવે છે કે આરોપની તમામ તપાસ અટકી જાય છે.તેથી, એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે અદાલત, તેની અંતર્ગત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને, વર્ચ્યુઅલ રીતે નિર્દેશ આપી શકતી નથી કે પોલીસ એફ. આઇ. આર. માં સમાવિષ્ટ આરોપોની તપાસ કરશે નહીં. અમે અહીં એક સંપૂર્ણપણે અલગ પ્રકારની પરિસ્થિતિથી ચિંતિત છીએ.આગોતરા જામીનનો આદેશ કોઈ પણ

રીતે, પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે, પોલીસને જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ સામે કરવામાં આવેલા આરોપોની તપાસ કરવાનો અથવા બનાવવાનો તેમનો અધિકાર છીનવી લેતો નથી.હકીકતમાં, કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશમાં સમાવિષ્ટ બે સામાન્ય શરતો પેટા–કલમ (૨) (i) અને (ii) માં ભલામણ કરવામાં આવી છે, જેમાં અરજદારે પોલીસને સહકાર આપવો જરૂરી છે અને ખાતરી આપવી જરૂરી છે કે તે તપાસ દરમિયાન અને પછી સાક્ષીઓ સાથે ચેડા નહીં કરે.કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહત આપતી વખતે, કલમ ૪૩૮ (૨) હેઠળ યોગ્ય શરતો લાદવામાં આવી શકે છે જેથી અવિરત તપાસ સુનિશ્ચિત થઈ શકે.આવી શરતોમાંની એક એવી પણ હોઈ શકે છે કે પોલીસ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ સંભવિત શોધનો કેસ કરે તેવી સ્થિતિમાં, જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ શોધને સરળ બનાવવા માટે પોલીસ કસ્ટડીમાં લેવા માટે જવાબદાર રહેશે.આ ઉપરાંત, જો અને જ્યારે પ્રસંગ ઊભો થાય, ત્યારે ફરિયાદી પક્ષ માટે યુ. પી. વિ. દેવમાન ઉપાધ્યાય [AIR ૧૯૬૦ SC ૧૧૨૫:(૧૯૬૧) ૧ એસસીઆર ૧૪,૨૬:૧૯૬૦ સી. આર. આઇ. એલ. જે. ૧૫૦૪] માં આ અદાલત દ્વારા જણાવેલા સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરીને જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતીના અનુસરણમાં કરવામાં આવેલી હકીકતોની શોધના

સંદર્ભમાં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ના લાભનો દાવો કરવો શક્ય બની શકે છે. એ અસર માટે કે જ્યારે કસ્ટડીમાં ન હોય તેવી વ્યક્તિ ગુનાની તપાસ કરતા પોલીસ અધિકારીનો સંપર્ક કરે છે અને તેની સામે કરવામાં આવેલા આરોપને અસર કરતી હકીકતની શોધ તરફ દોરી જતી માહિતી આપવાની રજૂઆત કરે છે, ત્યારે તે યોગ્ય રીતે માનવામાં આવી શકે છે જેથી તેણે પોતાને પોલીસ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કર્યું હોય.આ નિયમનો વ્યાપક પાયો એ જણાવવામાં આવ્યો છે કે ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતાની કલમ ૪૬ કોઈ વ્યક્તિને કસ્ટડીમાં લેવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય તે પહેલાં કોઈ પણ ઔપચારિકતાને ધ્યાનમાં લેતી નથી:વ્યક્તિ દ્વારા શબ્દ અથવા ક્રિયા દ્વારા કસ્ટડીને રજૂઆત કરવી પૂરતી છે.સમાન કારણોસર, અમે સંમત થવામાં અસમર્થ છીએ કે જો તપાસ એજન્સી દ્વારા સંહિતાની કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ ગુનેગારને પોલીસ કસ્ટડીમાં મોકલવા માટેનો કાયદેસરનો કેસ બનાવવામાં આવે તો આગોતરા જામીન નકારવા જોઈએ.

---

૨૧. ઉચ્ચ અદાલતે તેની ચોથી દરખાસ્તમાં કહ્યું છે કે કલમ ૪૩૭માં ઉલ્લેખિત મર્યાદાઓ ઉપરાંત, અરજદારે આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે "વિશેષ કેસ" બનાવવો જોઈએ.આ, વર્ચ્યુઅલ રીતે, કલમ ૪૩૮ દ્વારા ડેડ લેટરને આપવામાં આવેલી લાભદાયી શક્તિને ઘટાડે છે.તેની ચિંતામાં, અન્યથા ન્યાયી, એ બતાવવા માટે કે કલમ ૪૩૮ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તા "માર્ગદર્શિત અથવા અનધિકૃત" નથી, ઉચ્ચ અદાલતે તે શક્તિને પ્રતિબંધને આધિન કરી છે જેની અસર સત્તાને સંપૂર્ણપણે માર્ગદર્શિત કરવાની હશે.આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે અરજદારે "વિશેષ કેસ" બનાવવો જ જોઈએ એમ કહેવું એ ખરેખર કશું જ ન કહેવાનો અર્થ છે.અરજદારે નિઃશંકપણે આગોતરા જામીન આપવા માટે કેસ કરવો પડશે.પરંતુ કોઈ આગળ વધીને એમ ન કહી શકે કે તેણે "વિશેષ કેસ" બનાવવો જોઈએ.અમે સમજી શકતા નથી કે કલમ ૪૩૮ ની જોગવાઈઓમાં અસ્થિર અથવા ઉશ્કેરણીજનક કંઈક હોવાની શંકા શા માટે થવી જોઈએ, જેને સૌથી વધુ કાળજી અને સાવચેતી સાથે સંભાળવાની જરૂર છે.ન્યાયિક સત્તાની સમજદારીપૂર્વકની કવાયત અનિવાર્યપણે દુષ્ટ પરિણામોની કાળજી લે છે જે તેના અનિયંત્રિત ઉપયોગમાંથી બહાર આવે તેવી શક્યતા છે.દરેક પ્રકારની ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ, તે બાબતની પ્રકૃતિ ગમે તે હોય

કે જેના સંદર્ભમાં તેનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે, તેનો ઉપયોગ યોગ્ય કાળજી અને સાવધાની સાથે થવો જોઈએ.હકીકતમાં, જે સંદર્ભમાં વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે અને તેના ઉપયોગના વ્યાજબી રીતે અનુમાનિત પરિણામો વિશેની જાગૃતિ એ ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિની વિવેકપૂર્ણ કવાયતની ઓળખ છે.કોઈએ આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાને ગેરમાર્ગે દોરવી જોઈએ નહીં.

_____ _____ _____

૨૨. દરખાસ્ત નંબર ૧ દ્વારા ઉચ્ચ અદાલત કહે છે કે કલમ ૪૩૮ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તા "અસાધારણ સ્વરૂપની છે અને તેનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ થવો જોઈએ".આ સત્તાને અસાધારણ સ્વરૂપ તરીકે વર્ણવવી કદાચ યોગ્ય હોઈ શકે કારણ કે સામાન્ય રીતે કલમ ૪૩૭ અથવા કલમ ૪૩૯ હેઠળ જામીન માટે અરજી કરવામાં આવે છે.આ કલમો પોલીસની કસ્ટડીમાં રહેલી વ્યક્તિને જામીન આપવાની અથવા નકારવાની સત્તા સાથે સંબંધિત છે અને તે સામાન્ય પરિસ્થિતિ છે જેમાં સામાન્ય રીતે જામીન માટે અરજી કરવામાં આવે છે.પરંતુ આ એ નિષ્કર્ષને યોગ્ય ઠેરવતું નથી કે સત્તાનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ થવો જોઈએ,

કારણ કે તે અસાધારણ સ્વરૂપની છે.આપણે ખરેખર ઘણી વાર કહીશું કે તમામ વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ તેની કવાયતને ન્યાયી ઠેરવતા સંજોગો પર આધાર રાખીને કાળજી અને સાવધાની સાથે કરવો પડશે.તેનાથી આગળ વધવુ અને વિધાનસભા દ્વારા આપવામાં આવેલી વ્યાપક સત્તાને સ્વ–લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓની સખત સંહિતાને આધિન કરવી બિનજરૂરી છે.

_____ _____ _____

૨૬. શ્રી તારકુંડેની રજૂઆતમાં આપણને ઘણું તથ્ય જોવા મળે છે કે જામીનનો ઇનકાર એ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનો અભાવ છે, તેથી અદાલતે કલમ ૪૩૮ ના અવકાશ પર બિનજરૂરી પ્રતિબંધો લાદવા સામે ઝુકવું જોઈએ, ખાસ કરીને જ્યારે તે કલમની શરતોમાં વિધાનસભા દ્વારા આવા કોઈ પ્રતિબંધો લાદવામાં આવ્યા નથી.કલમ ૪૩૮ એ એક પ્રક્રિયાગત જોગવાઈ છે જે વ્યક્તિની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા સાથે સંબંધિત છે, જે નિર્દોષતાની ધારણાનો લાભ મેળવવા માટે હકદાર છે, કારણ કે તે આગોતરા જામીન માટેની અરજીની તારીખે તે ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો નથી, જેના સંદર્ભમાં તે જામીન માંગે છે.કલમ ૪૩૮માં ન જોવા મળતા અવરોધો અને શરતોનો વધુ

પડતો ઉદાર ઉપયોગ તેની જોગવાઈઓને બંધારણીય રીતે સંવેદનશીલ બનાવી શકે છે કારણ કે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકારને ગેરવાજબી પ્રતિબંધોના પાલન પર નિર્ભર કરી શકાતો નથી.કલમ ૪૩૮ માં સમાવિષ્ટ લાભદાયી જોગવાઈને સાચવી રાખવી જોઈએ, રદ કરવી નહીં. મેનકા ગાંધી [મેનકા ગાંધી વિરુદ્ધ ભારત સંઘ, (૧૯૭૮) ૧ એસ. સી. સી. ૨૪૮] ના નિર્ણય પછી કોઈ શંકા રહી નથી, કે બંધારણની કલમ ૨૧ ના પડકારને પહોંચી વળવા માટે, વ્યક્તિને તેની સ્વતંત્રતાથી વંચિત રાખવા માટે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા ન્યાયી, ન્યાયી અને વાજબી હોવી જોઈએ.કલમ ૪૩૮, જે સ્વરૂપમાં તેની કલ્પના વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવી છે, તે આ આધાર પર કોઈ અપવાદ માટે ખુલ્લી છે કે તે એવી પ્રક્રિયા સૂચવે છે જે અન્યાયી અથવા અયોગ્ય છે.આપણે, કોઈપણ કિંમતે, તેમાં ન મળતા શબ્દો વાંચીને તેને બંધારણીય પડકાર સામે ખુલ્લા પાડવાનું ટાળવું જોઈએ.

--- --- ---

૩૩. તેથી, અમે ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને તેમની વિવેકબુદ્ધિનો સમજદારીપૂર્વક અને સાવચેતીપૂર્વક ઉપયોગ કરીને

કલમ ૪૩૮ હેઠળ તેમના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે છોડી દેવાનું પસંદ કરીએ છીએ, જે તેમની લાંબી તાલીમ અને અનુભવ દ્વારા, તેઓ કરવા માટે આદર્શ રીતે યોગ્ય છે.આ અદાલતો પર નિરપેક્ષપણે અને વર્ષોથી માન્યતા પ્રાપ્ત જામીનની મંજૂરીને સંચાલિત કરતા સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત રીતે કામ કરવા માટે વિશ્વાસ કરીને ન્યાયના હેતુઓ વધુ સારી રીતે પૂર્ણ થશે, નહી કે તેમને તેમની વિવેકબુદ્ધિથી વંચિત કરીને, જે વિધાનસભાએ , સામાન્ય અરજીના કઠોર નિયમો નિર્ધારિત કરીને તેમને અ ાપી છે.તે રૂઢિગત છે, લગભગ જુની વાત છે, કારણ કે કોઈને તે આધાર પર લાગે છે કે, છેવટે, "વિધાનસભાએ તેના ડહાપણમાં" કોઈ ચોક્કસ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરવો યોગ્ય માન્યું છે.એક પરંપરા ઉપયોગી રીતે વિકસી શકે છે જેમાં ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલત પર તેમની વિવેકપૂર્ણ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે વિશ્વાસ કરી શકાય છે, ખાસ કરીને જ્યારે વિધાનસભા દ્વારા તેમની વિવેકપૂર્ણ સંભાળ માટે વિવેકબુદ્ધિ સોંપવામાં આવે છે.જો તેઓ ભૂલ કરે છે, તો તેઓ સુધારવા માટે જવાબદાર છે.

૩૪. આ બાબતનો અંત હોવો જોઈએ, પરંતુ કેટલાક મુદ્દાઓને સ્પષ્ટ કરવા જરૂરી છે જેણે અમુક શંકાઓને જન્મ આપ્યો છે.

૩૫. સંહિતાની કલમ ૪૩૮ (૧) એક શરત મૂકે છે જે આગોતરા જામીન મંજૂર થાય તે પહેલાં સંતોષવી પડે છે.અરજદારે બતાવવું પડશે કે તેની પાસે એવું માનવાનું કારણ છે કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ થઈ શકે છે."માનવાનું કારણ" અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ દર્શાવે છે કે અરજદારની આ રીતે ધરપકડ થઈ શકે છે તેવી માન્યતા વાજબી આધારો પર આધારિત હોવી જોઈએ.માત્ર 'ભય' એ 'માન્યતા' નથી, આ કારણોસર અરજદાર માટે તે બતાવવું પૂરતું નથી કે તેને કોઈ પ્રકારની અસ્પષ્ટ આશંકા છે કે કોઈ તેની સામે આરોપ મૂકવા જઈ રહ્યું છે, જેના પગલે તેની ધરપકડ થઈ શકે છે.જે આધારો પર અરજદારની માન્યતા છે કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ થઈ શકે છે, તે અદાલત દ્વારા નિરપેક્ષપણે તપાસ કરવામાં સક્ષમ હોવી જોઈએ, કારણ કે તે પછી જ અદાલત નક્કી કરી શકે છે કે શું અરજદાર પાસે એવું માનવાનું કારણ છે કે તેની આવી ધરપકડ થઈ શકે છે.કલમ ૪૩૮ (૧), તેથી, અસ્પષ્ટ અને સામાન્ય આક્ષેપોના આધારે લાગુ કરી શકાતી નથી, જાણે કે સંભવિત ધરપકડ સામે કાયમ માટે પોતાને સજ્જ કરી શકાય.નહિંતર, આગોતરા જામીન માટેની અરજીઓની સંખ્યા, કોઈપણ રીતે, પુખ્ત વસ્તી જેટલી મોટી હશે.આગોતરા જામીન એ વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને સુરક્ષિત કરવા માટેનું એક સાધન છે; તે ન

તો ગુનાઓ કરવા માટેનો પાસપોર્ટ છે અને ન તો કોઈપણ અને તમામ પ્રકારના આરોપો સામે ઢાલ છે, જે સંભવિત અથવા અસંભવિત છે.

૩૬. બીજું, જો ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલતમાં આગોતરા જામીન માટેની અરજી કરવામાં આવે તો તેણે આ પ્રશ્ન પર પોતે વિચારવુ જોઈએ અને નક્કી કરવું જોઈએ કે આવી રાહત આપવા માટે કેસ કરવામાં આવ્યો છે કે કેમ.જ્યારે પણ કોઈ પ્રસંગ ઊભો થાય ત્યારે તે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ હેઠળ સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટના નિર્ણય પર પ્રશ્ન છોડી શકે નહીં.આવો માર્ગ કલમ ૪૩૮ના ઉદ્દેશ્યને જ નિષ્ફળ બનાવશે.

૩૭. ત્રીજું, પ્રથમ માહિતી અહેવાલ દાખલ કરવો એ કલમ ૪૩૮ હેઠળ સત્તાના ઉપયોગની પૂર્વશરત નથી.વાજબી માન્યતા પર આધારિત સંભવિત ધરપકડની નિકટતા અસ્તિત્વમાં હોવાનું દર્શાવી શકાય છે, ભલે હજુ સુધી એફ. આઈ. આર. દાખલ કરવામાં ન આવી હોય.

૩૮. ચોથું, જ્યાં સુધી અરજદારની ધરપકડ કરવામાં ન આવી હોય ત્યાં સુધી એફ. આઇ. આર. દાખલ થયા પછી પણ આગોતરા જામીન આપી શકાય છે.

૩૯. પાંચમું, આરોપીની ધરપકડ પછી કલમ ૪૩૮ની જોગવાઈઓ લાગુ કરી શકાતી નથી.ધરપકડ હેઠળના આરોપીને "આગોતરા જામીન" આપવાની બાબતમાં, જ્યાં સુધી તેની ધરપકડ કરવામાં આવી હોય તેવા ગુના અથવા ગુનાઓની વાત છે, તે સંદર્ભમાં વિરોધાભાસ સામેલ છે.ધરપકડ પછી, આરોપીએ કલમ ૪૩૭ અથવા સંહિતાની કલમ ૪૩૯ હેઠળ તેનો ઉપાય માંગવો જોઈએ, જો તે ગુના અથવા ગુનાઓના સંદર્ભમાં જામીન પર મુક્ત થવા માંગે છે, જેના માટે તેની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.

૪૦. અમે કહ્યું છે કે હાઈકોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલી એક દરખાસ્ત છે જેની સાથે અમે સહમત થવા માટે ઇચ્છુક છીએ.તે દરખાસ્ત (૨) છે.અમે સંમત છીએ કે આગોતરા જામીનનો 'બ્લેન્કેટ ઓર્ડર' સામાન્ય રીતે પસાર થવો જોઈએ નહીં.આ કલમની જ ભાષામાંથી વહે છે, જેમાં ઉપર ચર્ચા કર્યા મુજબ, અરજદારે બતાવવું જરૂરી છે કે તેની પાસે "માનવાનું કારણ" છે કે તેની ધરપકડ થઈ શકે

છે.કોઈ માન્યતા વાજબી આધારો પર આધારિત હોવાનું ત્યારે જ કહી શકાય જ્યારે એવું કંઈક ઠોસ અાધાર હોય જેના આધારે એવું કહી શકાય કે અરજદારની તેની ધરપકડ થઈ શકે તેવી આશંકા વાસ્તવિક છે.તેથી જ, સામાન્ય રીતે, કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ કોઈ નિર્દેશ જારી થવો જોઈએ નહીં કે અરજદારને "જ્યારે પણ ગમે તે ગુના માટે ધરપકડ કરવામાં આવે ત્યારે" જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે.આગોતરા જામીનના 'બ્લેન્કેટ ઓર્ડર' નો અર્થ એ છે કે, એક એવો આદેશ જે કોઈપણ અને દરેક પ્રકારની કથિત ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિને આવરી લેવા અથવા તેનું રક્ષણ કરવા માટે એક ધાબળો તરીકે કામ કરે છે, હકીકતમાં કોઈ પણ ઘટના, સંભવિત અથવા અસંભવિત, જેના વિશે કોઈ નક્કર માહિતી હોઈ શકે નહીં.કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ નિર્દેશનો તર્ક એ અરજદારની એવી માન્યતા છે જે વાજબી આધારો પર આધારિત છે કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ થઈ શકે છે.અરજદાર સિવિલ કેસમાં દલીલની જેમજ તેની અરજી તૈયાર કરે તેવી અપેક્ષા રાખવી અવાસ્તવિક છે અને આવી કલમની આવશ્યકતા નથી.પરંતુ ચોક્કસ ઘટનાઓ અને તથ્યો અરજદાર દ્વારા જાહેર કરવા આવશ્યક છે જેથી અદાલત તેની માન્યતાની વાજબીતાનો ન્યાય કરી શકે, જેનું અસ્તિત્વ કલમ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના ઉપયોગની અનિવાર્યતા છે.

૪૧. કાયદાની ભાષા જ આ રચનાને મજબૂર કરે છે તે હકીકત ઉપરાંત, આ આગ્રહમાં એક મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધાંત સામેલ છે કે હકીકતો, જેના આધારે કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ નિર્દેશ માંગવામાં આવે છે, તે સ્પષ્ટ અને ચોક્કસ હોવા જોઈએ, અસ્પષ્ટ અને સામાન્ય નહીં.તે સિદ્ધાંતના પાલન દ્વારા જ વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાના અધિકાર અને તેમને નોંધાયેલા ગુનાઓની તપાસ કરવાના પોલીસના અધિકાર વચ્ચે સંભવિત સંઘર્ષને ટાળી શકાય છે.આગોતરા જામીનનો સંપૂર્ણ આદેશ તપાસની બાબતમાં પોલીસના અધિકાર અને ફરજ બંનેમાં ગંભીર દખલગીરી કરવા માટે બંધાયેલો છે કારણ કે, અરજદાર દ્વારા કેવા પ્રકારનો ગુનો કરવામાં આવ્યો હોવાનો આરોપ છે અને જ્યારે, જામીનનો આદેશ જે કોઈપણ વર્ણનની કથિત ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિને સમજે છે, ત્યારે પોલીસ અરજદારની ધરપકડ કરવાથી અટકાવશે, પછી ભલે તે લોકોની હાજરીમાં હત્યા કરે.આવો આદેશ પછી અરાજકતાનો ચાર્ટર બની શકે છે અને ગુનાઓની તાત્કાલિક તપાસને રોકવા માટેનું એક હથિયાર બની શકે છે, જે કદાચ જ્યારે આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો ત્યારે આગાહી કરી શકાતી નથી.તેથી, જે અદાલત આગોતરા જામીન આપે છે તેણે તે ગુના અથવા ગુનાઓને સ્પષ્ટ કરવા

માટે કાળજી લેવી જોઈએ કે જેના સંબંધમાં માત્ર આદેશ જ અસરકારક રહેશે.શક્તિનો ઉપયોગ શૂન્યાવકાશમાં થવો જોઈએ નહીં.

૪૨. કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ જામીનના આદેશો પસાર કરવા સંબંધિત કેટલીક નાની પદ્ધતિઓ પર અમારી સામે થોડી ચર્ચા થઈ હતી.શું સરકારી વકીલને નોટિસ આપ્યા વિના આ કલમ હેઠળ જામીનનો આદેશ પસાર કરી શકાય? અાપુ કરી શકાય ?પરંતુ સરકારી વકીલ અથવા સરકારી વકીલને તાત્કાલિક નોટિસ આપવી જોઈએ અને પક્ષકારોની સંબંધિત દલીલોને ધ્યાનમાં રાખીને જામીનના પ્રશ્નનો ફરીથી વિચાર થવુ જોઈએ. વચગાળાનો આદેશ પણ કલમની જરૂરિયાતોને અનુરૂપ હોવો જોઈએ અને તે તબક્કે પણ અરજદાર પર યોગ્ય શરતો લાદવી જોઈએ.શું કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશની કામગીરી સમયની દ્રષ્ટિએ મર્યાદિત હોવી જોઈએ?જરૂરી નથી.અદાલત, જો આવું કરવા માટે કોઈ કારણો હોય, તો આદેશ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલી બાબતના સંદર્ભમાં એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી ટૂંકા ગાળા સુધી આદેશની કામગીરીને મર્યાદિત કરી શકે છે.આવા કિસ્સાઓમાં અરજદારને ઉપરોક્ત એફ. આઈ. આર. દાખલ કર્યા પછી વ્યાજબી ટૂંકા ગાળામાં સંહિતાની કલમ ૪૩૭ અથવા ૪૩૯ હેઠળ જામીનનો આદેશ મેળવવાનો નિર્દેશ આપી

શકાય છે.પરંતુ આને અપરિવર્તનીય નિયમ તરીકે અનુસરવાની જરૂર નથી.સામાન્ય નિયમ એ હોવો જોઈએ કે સમયગાળાના સંબંધમાં ઓર્ડરની કામગીરીને મર્યાદિત ન કરવી.

૪૩. છેલ્લા બે વર્ષ દરમિયાન આ અદાલતે વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો સામેની અપીલ પર કાર્યવાહી કરતી વખતે કલમ ૪૩૮ (૨) (i), (ii) અને (iii) માં નિર્ધારિત શરતો લાદીને ઘણા લોકોને આગોતરા જામીન આપ્યા છે.વધુમાં, અદાલતે મોટાભાગના કેસોમાં નિર્દેશ આપ્યો છે કે (એ) જો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ કોઈ શોધ કરવાની હોય તો અરજદારે ટૂંકા ગાળા માટે પોલીસ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરવું જોઈએ અથવા જો આવી શોધ કરવાની હોય તો તેણે આત્મસમર્પણ કર્યું હોવાનું માનવું જોઈએ.કેટલાક અપવાદરૂપ કેસોમાં, અદાલતે તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને નિર્દેશ આપ્યો છે કે આગોતરા જામીનનો આદેશ આદેશમાં આવરી લેવામાં આવેલી બાબતોના સંદર્ભમાં એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી માત્ર એક અઠવાડિયા કે તેથી વધુ સમય સુધી અમલમાં રહેશે.એકંદરે, આ આદેશોએ સંતોષકારક રીતે કામ કર્યું છે, જેનાથી સંબંધિત વ્યક્તિઓને ઓછામાં ઓછી અસુવિધા થઈ છે અને પોલીસના તપાસના અધિકારોમાં

ઓછામાં ઓછી દખલગીરી થઈ છે.અદાલતે તે આદેશો દ્વારા વ્યક્તિના વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકાર અને પોલીસના તપાસના અધિકારો વચ્ચે સંતુલન જાળવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.વિવિધ અદાલતો દ્વારા આગોતરા જામીન નકારી કાઢવામાં આવેલા અપીલકર્તાઓને લાંબા સમયથી આ અદાલત દ્વારા સંહિતાની કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ મુક્ત કરવામાં આવ્યા છે. ”

૮. સિબિયાના ચુકાદાને સમજી લેવામાં આવ્યો હતો અને આગામી દોઢ દાયકામાં આગોતરા જામીનના આદેશોના સમયગાળા વિશે કોઈ આશંકાઓ પ્રતિબિંબિત થઈ ન હતી.આમ હોવા છતાં, સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વી. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, (૧૯૯૬) ૧ એસ. સી. સી. ૬૬૭ માં પ્રથમ વખત એક વિસંગત નોંધ નોંધવામાં આવી હોવાનું જણાય છે.સલાઉદ્દીન (ઉપરોક્ત) માં કહેવામાં આવ્યું હતું કે આગોતરા જામીન આપવાનો અર્થ એ ન હોવો જોઈએ કે ગુનેગાર પર કેસ ચલાવવાની નિયમિત અદાલતને "બાયપાસ" કરવામાં આવશે.આ અદાલતે હાઈકોર્ટના અભિગમને મંજૂરી આપી હતી, જેણે જામીન ચાલુ રાખવા માટે બાહ્ય તારીખ નક્કી કરી હતી અને વધુમાં નિર્દેશ આપ્યો હતો કે અરજદારે, મુદત પૂરી થયા પછી, જામીનની નિયમિત અદાલતમાં જવું જોઈએ. સલાઉદ્દીનને વધુમાં ઠરાવ્યુ હતું કે ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા અનુસરવામાં આવેલી પ્રક્રિયા સાચી હતી, કારણ કેઃ

"એ સમજવું આવશ્યક છે કે જ્યારે સત્ર અદાલત અથવા ઉચ્ચ અદાલત આગોતરા જામીન આપે છે, ત્યારે તે એવા તબક્કે આપવામાં આવે છે જ્યારે તપાસ અધૂરી હોય અને તેથી, તેને કથિત ગુનેગાર સામેના પુરાવાના પ્રકાર વિશે જાણ કરવામાં આવતી નથી.તેથી, તે જરૂરી છે કે આવા આગોતરા જામીનના આદેશો માત્ર મર્યાદિત સમયગાળાના હોવા જોઈએ અને સામાન્ય રીતે તે સમયગાળો અથવા વિસ્તૃત સમયગાળાની સમાપ્તિ પર આગોતરા જામીન આપતી અદાલતે તપાસની પ્રગતિ થયા પછી અથવા આરોપપત્ર રજૂ થયા પછી તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા પુરાવા ના મુલ્યાંકન પર આ બાબતને સંભાળવા માટે તેને નિયમિત અદાલત પર છોડી દેવુ જોઈએ. "

૯. સલાઉદ્દીનના કેસમાનો અભિગમ અને તર્ક આ અદાલત દ્વારા કે. એલ. વર્મા વિરુદ્ધ રાજ્ય કેસમાં લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો[12] અને પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યો હતો.તે નિર્ણય (કે. એલ. વર્મા) એ આ જોગવાઈનો વ્યાપ વધુ સમજાવ્યો હતો કે જ્યાં સુધી કલમ ૪૩૮ હેઠળ રક્ષણનો આનંદ માણી રહેલા આરોપીની નિયમિત જામીન અરજી નિયમિત અદાલતમાં પડતર ન હોય ત્યાં સુધી તેણે આત્મસમર્પણ કરવાની જરૂર નથી અને જ્યાં સુધી કલમ ૪૩૭ અથવા

12૧૯૯૮ (૯) SCC ૩૪૮

કલમ ૪૩૯ હેઠળ નિયમિત જામીન અરજીનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી તેનું રક્ષણ ચાલુ રહેશે, અને તેણે અથવા તેણે અદાલત દ્વારા નિર્દેશિત ચોક્કસ સમયગાળાની સમાપ્તિ પછી અથવા આરોપપત્ર રજુ થતા (નિયમિત જામીન માટે) અરજી દાખલ કરવી પડશે કારણ કે નિયમિત અદાલતોને અવગણી શકાય નહી.કે. એલ. વર્મામાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કેઃ

> "૩.....આ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે આગોતરા જામીન બિન–જામીનપાત્ર કેસોમાં ધરપકડની આશંકાએ આપવામાં આવે છે, પરંતુ તેનો અર્થ એ નથી કે નિયમિત અદાલત, જે ગુનેગાર પર કેસ ચલાવવા માટે છે, તેને બાયપાસ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે, કોર્ટ જે અભિવ્યક્ત કરવા માંગતી હતી તે એ હતું કે આગોતરા જામીનનો આદેશ સુનાવણીના અંત સુધી સુનિશ્ચિત થતો નથી પરંતુ તે મર્યાદિત સમયગાળાનો હોવો જોઈએ કારણ કે નિયમિત અદાલતને અવગણી શકાતી નથી.મર્યાદિત સમયગાળો કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી થવો જોઈએ અને આરોપીને જામીન માટે નિયમિત અદાલતમાં જવા માટે પૂરતો સમય આપવાની જરૂર છે અને નિયમિત અદાલતને જામીન અરજી નક્કી કરવા માટે પૂરતો સમય આપવો જોઈએ.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જ્યાં સુધી જામીન અરજીનો કોઈ ને કોઈ રીતે નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી અદાલત

આરોપીઓને આગોતરા જામીન પર રહેવાની મંજૂરી આપી શકે છે. .....આ નિર્ણયનો ઈરાદો એ જણાવવાનો નહોતો કે આરોપી વ્યક્તિઓને નિયમિત અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવે તે બાબતે જ આગોતરા જામીન સમાપ્ત થઈ જાય છે, ભલે અદાલતે ગુણદોષ પર જામીનના પ્રશ્નનો નિર્ણય લેવાનો હજી બાકી હોય.સલાઉદ્દીન કેસ [(૧૯૯૬) ૧ એસ. સી. સી. ૬૬૭] ના નિર્ણયને આ રીતે સમજવો પડશે. ”

૧૦. ફરીથી, સુનીતા દેવી; નિર્મલ જીત કૌર અને આદ્રી ધરણ દાસ (ઉપરોક્ત) એ પછીના ત્રણ નિર્ણયો છે જ્યાં આ અદાલતે સલાઉદ્દીનમાં ગુણોત્તર લાગુ કર્યો હતો અને ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી કે કલમ ૪૩૮ ની "રક્ષણાત્મક છત્ર" ને અગાઉના કેસમાં (સલાઉદ્દીન) દર્શાવેલ સમયગાળાની બહાર અથવા જ્યાં સુધી અરજદાર ઉચ્ચ અદાલતો સુધી ઉપાયનો લાભ ન લે ત્યાં સુધી લંબાવી શકાતી નથી અને આમ કરવાનો અર્થ એ થશે કે નિયમિત અદાલતને અવગણવામાં આવશે.અદાલતે પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે જો અરજદારને કલમ ૪૩૮ હેઠળ આદેશનો લાભ આપવામાં આવે, જ્યાં સુધી તે ઉચ્ચ અદાલતો સુધી નિયમિત જામીનનો ઉપાય ન મેળવે ત્યાં સુધી કલમ ૪૩૯ને મૃત પત્ર તરીકે રજૂ કરવામાં આવશે.એચડીએફસી બેંક લિમિટેડમાં વિ.જે. જે. મન્નાન, આ અદાલતે સલાઉદ્દીનના તર્કને અનુસર્યો અને તે[13] હદ

13 ૨૦૧૦ (૧) SCC ૬૭૯

સુધી લાગુ કર્યો કે આગોતરા જામીન આપતી વખતે કેટલીક મર્યાદાઓ લાદવી જ જોઇએ.એક નવો સિદ્ધાંત પણ ઉમેરવામાં આવ્યો હતો, કે જો પોલીસે અરજદાર સામે કેસ "બનાવ્યો" હોય અને તેનું નામ "આરોપપત્રમાં આરોપી" તરીકે સામેલ કરવામાં આવ્યું હોય, તો આરોપીએ અદાલતની કસ્ટડીમાં આત્મસમર્પણ કરવું પડશે અને નિયમિત જામીન માટે અરજ કરવી પડશે.આગોતરા જામીન આપવાના આદેશના આધારે, જેની સામે આરોપ ઘડવામાં આવ્યો હોય તે આરોપી ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવાનું ટાળી શકતો નથી.

> “૧૯. કલમ ૪૩૮ સી. આર. પી. સી. નો ઉદ્દેશ આ અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા વારંવાર સમજાવવામાં આવ્યો છે કે ફરિયાદીની દ્વેષ અથવા વ્યક્તિગત બદલો સંતોષવા માટે કોઇ વ્યક્તિને હેરાન અથવા અપમાનિત ન કરવી જોઈએ.પરંતુ તે જ સમયે કલમ ૪૩૮ સીઆરપીસીની જોગવાઈઓને તપાસ પૂર્ણ થયા પછી અને તેની સામે આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે તો આરોપીને અદાલતમાં આત્મસમર્પણ કરવાથી મુક્તિ આપવા માટે પણ લાગુ કરી શકાતી નથી.આવા અર્થઘટન કલમ ૪૩૮ સીઆરપીસીની જોગવાઈઓ ના ભંગ સમાન હશે, કારણ કે ભલે આરોપી સામે આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે અને તેની સામે આરોપ ઘડવામાં આવે, તેમ છતાં તે સુનાવણી દરમિયાન પણ અદાલતમાં હાજર ન થઈ શકે.

૨૦. કલમ ૪૩૮ સીઆરપીસી તપાસના તબક્કે ધરપકડની વિચારણા કરે છે અને તપાસના સમયગાળા દરમિયાન આરોપીની ધરપકડ કરવામાં આવે તો તેને જામીન પર મુક્ત કરવાની વ્યવસ્થા પૂરી પાડે છે.એકવાર તપાસ તેની સામે કેસ બનાવે છે અને તેને આરોપપત્રમાં આરોપી તરીકે સામેલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે આરોપીએ અદાલતની કસ્ટડીમાં આત્મસમર્પણ કરવું પડે છે અને નિયમિત જામીન માટે અરજ કરવી પડે છે.આગોતરા જામીન આપવાના આદેશના આધારે, જેની સામે આરોપ ઘડવામાં આવ્યો હોય તે આરોપી ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થવાનું ટાળી શકતો નથી. ”

૧૧. આ નિર્ણયોના પ્રકાશમાં, જેણે કલમ ૪૩૮ હેઠળ અવકાશ અને અધિકારક્ષેત્રને સંકુચિત કર્યું હતું, મેત્રેના ચુકાદામાં નોંધ્યું હતું કે સિબિયાનો ચુકાદો પાંચ ન્યાયાધીશોની બેન્ચ દ્વારા અ ાપવામાં અ ાવ્યો હતો, જે સૂચવે છે કે આગોતરા જામીન આપવા માટે પ્રતિબંધો લાદવાની હંમેશા જરૂર હોતી નથી.મેત્રેમાં અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“..... તે આદેશો સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદા દ્વારા નિર્ધારિત કાયદાની વિરુદ્ધ છે.રાષ્ટ્રીય પોલીસ

આયોગના અહેવાલ અનુસાર, ધરપકડ કરવાની શક્તિનો ઘોર દુરુપયોગ કરવામાં આવે છે અને બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ સ્થાપિત લોકોની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનું સ્પષ્ટપણે ઉલ્લંઘન થાય છે, તો પછી અદાલતોએ તેની ગંભીર નોંધ લેવાની જરૂર છે.જ્યારે દોષિત ઠેરવવાનો દર ૧૦ ટકાથી ઓછો છે, ત્યારે પોલીસે આરોપીની ધરપકડ કરવામાં ધીમી ગતિએ કામ કરવું જોઈએ.જામીન અરજી પર વિચારણા કરતી અદાલતોએ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંતનું પાલન કરતી વખતે સામાજિક હિત અને વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા વચ્ચે સારું સંતુલન જાળવવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ કે જ્યાં સુધી આરોપી સક્ષમ અદાલત દ્વારા દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવે છે.

૯૪. ફરિયાદીએ અગાઉના પ્રસંગે ખોટી કે તુચ્છ ફરિયાદ દાખલ કરી છે કે કેમ તે પાસા સહિત આરોપી સામે દાખલ કરવામાં આવેલી ફરિયાદની સંપૂર્ણ તપાસ કરવાની જરૂર છે.કોર્ટે એ હકીકતની પણ તપાસ કરવી જોઈએ કે આરોપી અને ફરિયાદી વચ્ચે કોઈ પારિવારિક વિવાદ છે કે કેમ અને ફરિયાદીને સ્પષ્ટપણે જણાવવું જોઈએ કે જો ફરિયાદ ખોટી અથવા તુચ્છ હોવાનું જણાય તો તેની સામે કાયદા અનુસાર કડક કાર્યવાહી કરવામાં આવશે.જો ફરિયાદી અને તપાસ

અધિકારી વચ્ચે સાંઠગાંઠ સ્થાપિત થાય તો તપાસ અધિકારી સામે કાયદા અનુસાર કાર્યવાહી કરવામાં આવે.

૯૫. આરોપની ગંભીરતા અને આરોપીની ચોક્કસ ભૂમિકાને યોગ્ય રીતે સમજવી જોઈએ.ધરપકડ કરતા પહેલા, ધરપકડ કરનાર અધિકારીએ કેસ ડાયરીમાં માન્ય કારણો નોંધવા જોઈએ જેના કારણે આરોપીની ધરપકડ થઈ છે.અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં ધરપકડ પછી તરત જ કારણો રેકોર્ડ કરી શકાય છે, જેથી જામીન અરજી સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, ધરપકડ અધિકારીની ટિપ્પણીઓ અને અવલોકનો પણ અદાલત દ્વારા યોગ્ય રીતે મૂલ્યાંકન કરી શકાય છે.

૯૬. અદાલતોએ કાળજીપૂર્વક અને ઝીણવટપૂર્વક કેસની હકીકતનું મૂલ્યાંકન કરવું અનિવાર્ય છે.વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ ઉપલબ્ધ સામગ્રી અને ચોક્કસ કેસની હકીકતોના આધારે થવો જોઈએ.એવા કિસ્સાઓમાં કે જ્યાં અદાલતનો મત છે કે આરોપી તપાસમાં જોડાયો છે અને તે તપાસ એજન્સીને સંપૂર્ણ સહકાર આપી રહ્યો છે અને ફરાર થવાની સંભાવના નથી, તે ઘટનામાં કસ્ટોડિયલ પૂછપરછ ટાળવી જોઈએ.

૯૭. ધરપકડ સાથે એક મોટી બદનામી, અપમાન અને અપમાન જોડાયેલું છે.ધરપકડ માત્ર આરોપી માટે જ નહીં પરંતુ સમગ્ર પરિવાર માટે અને કેટલીકવાર સમગ્ર સમુદાય માટે ઘણા ગંભીર પરિણામો તરફ દોરી જાય છે.મોટાભાગના લોકો દોષિત ઠેરવવાના પૂર્વ તબક્કે અથવા દોષિત ઠેરવ્યા પછીની ધરપકડ વચ્ચે કોઈ તફાવત કરતા નથી.શું કલમ ૪૩૮ Cr.P.C હેઠળની સત્તાઓ કલમ ૪૩૭ Cr.P.C ની મર્યાદાને આધિન છે?

૯૮. વિચારણા માટે જે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે તે એ છે કે શું કલમ ૪૩૮ Cr.P.C હેઠળની સત્તાઓ માર્ગદર્શિત નથી અથવા અમાન્ય છે અથવા કલમ ૪૩૭ Cr.P.C ની તમામ મર્યાદાઓને આધિન છે.સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) બંધારણીય ખંડપીઠે સ્પષ્ટપણે અવલોકન કર્યું છે કે કલમ ૪૩૮ Cr.P.C અને કલમ ૪૩૭ Cr.P.C માં ઉલ્લેખિત મર્યાદાઓને વાંચવાનું કોઈ વાજબીપણું નથી. કોર્ટે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે કલમની વિપુલતાને તેની સંપૂર્ણ ભૂમિકા આપવી જોઈએ.બંધારણીય ખંડપીઠે એવું પણ નિરીક્ષણ કર્યું છે કે ઉચ્ચ અદાલતે એવું નિરીક્ષણ કરવું યોગ્ય નથી કે આરોપીએ આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે "વિશેષ કેસ" બનાવવો જોઈએ.આ વર્ચ્યુઅલ રીતે, કલમ ૪૩૮ Cr.P.C દ્વારા

આપવામાં આવેલી લાભદાયી શક્તિને મૃત પત્રમાં બદલી નાંખે છે.કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે "કલમ ૪૩૮ Cr.P.C ની જોગવાઈઓમાં અસ્થિર અથવા ઉશ્કેરણીજનક કંઈક હોવાની શંકા શા માટે થવી જોઈએ તે આપણે સમજી શકતા નથી, જેને સૌથી વધુ કાળજી અને સાવચેતી સાથે સંભાળવાની જરૂર છે. ”

૯૯. સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) યોગ્ય રીતે અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે ન્યાયિક સત્તાનો સમજદારીપૂર્વક ઉપયોગ અનિવાર્યપણે દુષ્ટ પરિણામોની કાળજી લે છે જે તેના અસંયમી ઉપયોગમાંથી ઉત્પન્ન થવાની શક્યતા છે.દરેક પ્રકારની ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિ, તે બાબતની પ્રકૃતિ ગમે તે હોય કે જેના સંદર્ભમાં તેનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે, તેનો ઉપયોગ યોગ્ય કાળજી અને સાવધાની સાથે થવો જોઈએ.હકીકતમાં, જે સંદર્ભમાં વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જરૂરી છે અને તેના ઉપયોગના વ્યાજબી રીતે અનુમાનિત પરિણામો વિશેની જાગૃતિ એ ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિની વિવેકપૂર્ણ કવાયતની ઓળખ છે.કોઈએ આગોતરા જામીન આપવાની સત્તાને ગેરમાર્ગે દોરવી જોઈએ નહીં.

૧૦૦. આ જ ચુકાદામાં બંધારણીય ખંડપીઠે એવું પણ નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે આગોતરા જામીન માંગતી વ્યક્તિ હજુ પણ નિર્દોષતાની ધારણાનો હકદાર મુક્ત વ્યક્તિ છે.તે તેની સ્વતંત્રતા પરના નિયંત્રણો અને શરતોને સ્વીકારવા તૈયાર છે, જે શરતો અદાલત લાદવા માટે યોગ્ય માની શકે છે, તે ખાતરીને ધ્યાનમાં રાખીને કે જો તેની ધરપકડ કરવામાં આવે તો તે જામીન પર છૂટશે.

૧૦૧. કાર્યવાહીનો યોગ્ય માર્ગ એ હોવો જોઈએ કે રેકોર્ડ પર ઉપલબ્ધ દાવાઓ અને આરોપોનું મૂલ્યાંકન કર્યા પછી જો અદાલત આગોતરા જામીન આપવા માટે ઈચ્છુક હોય તો વચગાળાના જામીન મંજૂર કરવામાં આવે અને સરકારી વકીલને નોટિસ જારી કરવામાં આવે.સરકારી વકીલને સાંભળ્યા પછી અદાલત કાં તો જામીન અરજીને નકારી શકે છે અથવા જામીન આપવાના પ્રારંભિક આદેશની પુષ્ટિ કરી શકે છે.અદાલત ચોક્કસપણે જામીન આપવા માટે શરતો લાદવાનો હકદાર રહેશે.જો અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલી સ્વતંત્રતાનો દુરુપયોગ કરવામાં આવે તો સરકારી વકીલ અથવા ફરિયાદી કોઈપણ સમયે જામીનની શરતોને રદ કરવા અથવા તેમાં ફેરફાર કરવા માટે તે જ અદાલતમાં જઈ શકે છે.અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલ જામીન સામાન્ય રીતે કેસની સુનાવણી સુધી ચાલુ રાખવા જોઈએ.

૧૦૨. મર્યાદિત સમયગાળા માટે આગોતરા જામીન આપવાનો આદેશ અને ત્યારબાદ આરોપીઓને આત્મસમર્પણ કરવાનો અને નિયમિત જામીન પહેલાં અરજી કરવાનો નિર્દેશ આપવો એ કાયદાકીય હેતુ અને સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) બંધારણીય ખંડપીઠનાં ચુકાદાની વિરુદ્ધ છે.

૧૦૩. તે એક સ્થાયી કાનૂની સ્થિતિ છે કે જે અદાલત જામીન આપે છે તે પણ તેને રદ કરવાની સત્તા ધરાવે છે.જામીન મંજૂર કરવા અથવા રદ કરવાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કોઈપણ સમયે નવી સામગ્રી અથવા સંજોગો જાણવા મળતા આરોપી, સરકારી વકીલ અથવા ફરિયાદીના કહેવા પર કોઈપણ સમયે કરી શકાય છે.

૧૦૪. વિધાનસભાનો ઈરાદો એકદમ સ્પષ્ટ છે કે જામીન આપવાની અથવા નકારવાની સત્તા સંપૂર્ણપણે વિવેકાધીન છે.સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) બંધારણીય ખંડપીઠે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે જામીન અાપવા કે ન અાપવા એ વિવેકાધીન છે અને તે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હોવું જોઈએ.ઉપરોક્ત કેસમાં બંધારણીય ખંડપીઠે યોગ્ય રીતે અવલોકન

કર્યું છે કે આપણે ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આ સત્તા સોંપતા વિધાનમંડળના વિવેકને માન આપવું જોઈએ.બંધારણીય ખંડપીઠે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

"તેથી, અમે ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને તેમની વિવેકબુદ્ધિનો સમજદારીપૂર્વક અને સાવચેતીપૂર્વક ઉપયોગ કરીને કલમ ૪૩૮ હેઠળ તેમના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા માટે છોડી દેવાનું પસંદ કરીએ છીએ, જે તેમની લાંબી તાલીમ અને અનુભવ દ્વારા, તેઓ કરવા માટે આદર્શ રીતે યોગ્ય છે.આ અદાલતો પર નિરપેક્ષપણે અને વર્ષોથી માન્યતા પ્રાપ્ત જામીનની મંજૂરીને સંચાલિત કરતા સિદ્ધાંતો સાથે સુસંગત રીતે કામ કરવા માટે વિશ્વાસ કરીને ન્યાયના હેતુઓ વધુ સારી રીતે પૂર્ણ થશે, નહી કે તેમને તેમની વિવેકબુદ્ધિથી વંચિત કરીને, જે વિધાનસભાએ સામાન્ય અરજીના કઠોર નિયમો નિર્ધારિત કરીને તેમને અાપી છે.તે રૂઢિગત છે, લગભગ જુની વાત છે, કારણ કે કોઈને તે આ આધાર પર લાગે છે કે, છેવટે "વિધાનસભાએ તેના ડહાપણમાં" કોઈ ચોક્કસ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરવો યોગ્ય માન્યું છે.એક પરંપરા ઉપયોગી રીતે વિકસી શકે છે જેમાં ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલત પર તેમની વિવેકપૂર્ણ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે

વિશ્વાસ કરી શકાય છે, ખાસ કરીને જ્યારે વિધાનસભા દ્વારા તેમની વિવેકપૂર્ણ સંભાળ માટે વિવેકબુદ્ધિ સોંપવામાં આવે છે.જો તેઓ ભૂલ કરે છે, તો તેઓ સુધારવા માટે જવાબદાર છે. ”

મર્યાદિત સમય માટે જામીનની મંજૂરી બંધારણની બેન્ચ દ્વારા જાહેર કરાયેલ કાયદાકીય હેતુ અને કાયદા સાથે વિરોધાભાસી છેઃ

૧૦૫. જે અદાલત જામીન આપે છે તેને સામાન્ય કલમ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અનુસાર જામીન રદ કરવાનો અધિકાર છે પરંતુ સામાન્ય રીતે સરકારી વકીલને સાંભળ્યા પછી જ્યારે જામીન આદેશની પુષ્ટિ થાય છે ત્યારે જામીન આપવાનો લાભ તે કેસની સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રહેવો જોઈએ.

૧૦૬. સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ (ઉપરોક્ત) નો ચુકાદો કાયદાકીય ઉદ્દેશ અને આગોતરા જામીનની જ જોગવાઈઓની ભાવનાથી વિપરીત છે અને કાયદાકીય હેતુથી વિપરીત કાયદાના અવકાશ પર કૃત્રિમ અને ગેરવાજબી પ્રતિબંધમાં પરિણમ્યો છે.

૧૦૭. કલમ ૪૩૮ Cr.P.C હેઠળ આગોતરા જામીનની જોગવાઈ પર પ્રતિબંધ બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ આપવામાં આવેલી આરોપીની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને મર્યાદિત કરે છે.ઉમેરાયેલ નિરીક્ષણ કાયદામાં ક્યાંય જોવા મળતું નથી અને કાયદામાં ન જોવા મળતા પ્રતિબંધો લાવવા એ ફરીથી ગેરવાજબી પ્રતિબંધ છે.તે નિષ્પક્ષતા અને વાજબીતાની કસોટીમાં ટકી શકશે નહીં, જે મેનકા ગાંધીના કેસ (ઉપરોક્ત) માં નિર્ણય પછી બંધારણની કલમ ૨૧માં નિહિત છે, જેમાં કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે બંધારણની કલમ ૨૧ના પડકારને પહોંચી વળવા માટે વ્યક્તિને તેની સ્વતંત્રતાથી વંચિત રાખવા માટે કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા ન્યાયી, ન્યાયી અને વાજબી હોવી જોઈએ.

૧૦૮. કલમ ૪૩૮ Cr.P.C. ધરપકડના કિસ્સામાં જામીન પર મુક્ત થવાનો નિર્દેશ કયા સમયગાળા સુધી આપી શકાય તે વિશે કંઈપણ ઉલ્લેખ કરતું નથી.આગોતરા જામીન આપવાનો આદેશ એ ખાસ કરીને આરોપીની ધરપકડની સ્થિતિમાં તેને જામીન પર મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ છે.એકવાર આરોપી દ્વારા આગોતરા જામીનનો આ પ્રકારનો નિર્દેશ અમલમાં મૂકવામાં આવે અને તેને જામીન પર મુક્ત

કરવામાં આવે, તો સંબંધિત અદાલત તપાસમાં જોડાવાના નિર્દેશ સહિત શરતો લાદવામાં સંપૂર્ણપણે ન્યાયી ગણાશે.

૧૦૯. અદાલત 'આગોતરા જામીન' અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરતી નથી પરંતુ તે ધરપકડની સ્થિતિમાં હાઈકોર્ટ અથવા સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા જામીન પર મુક્ત થવા માટે નિર્દેશ જારી કરવાની જોગવાઈ કરે છે.સલાઉદ્દીનના કેસના ઉપરોક્ત ચુકાદા અનુસાર, આરોપીએ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરવું પડે છે અને તે પછી જ તે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા જામીન આપવા માટે વિનંતી કરી શકે છે.ટ્રાયલ કોર્ટ આરોપીએ આત્મસમર્પણ કર્યા પછી જ તેને મુક્ત કરશે.

૧૧૦. સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટના આદેશને અનુસરીને, એકવાર ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આરોપીને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે, તો પછી આરોપીને ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરવા માટે દબાણ કરવું અને ફરીથી નિયમિત જામીન માટે અરજી કરવી ગેરવાજબી રહેશે.

૧૧૧. અદાલતે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ઘણી વખતે અરજદાર બિનજામીનપાત્ર ગુનો કરવાના આરોપમાં ધરપકડ થવાની માત્ર

આશંકા પર આગોતરા જામીન માટે અદાલતનો સંપર્ક કરે છે.હકીકતમાં, તપાસકર્તા અથવા સંબંધિત એજન્સી અન્યથા તે અરજદારની ધરપકડ કરી શકશે નહીં કે જેણે આગોતરા જામીન માટે અરજી કરી છે, પરંતુ માત્ર એટલા માટે કે તે અદાલત સમક્ષ અરજી કરી છે અને મર્યાદિત સમયગાળા માટે અદાલતમાંથી રાહત મેળવી છે અને ત્યારબાદ તેણે ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરવાનુ છે અને તે પછી જ તેની જામીન અરજી પર વિચાર કરી શકાય છે અને આગોતરા જામીનનો સમયગાળો સમાપ્ત થઇ જાય છે.આ વિનાશક અને કમનસીબ પરિણામો તરફ દોરી શકે છે.જે અરજદારે અન્યથા તેની સ્વતંત્રતા ગુમાવી ન હોય તે તેને ગુમાવે છે કારણ કે તેણે બિનજામીનપાત્ર ગુનો કરવાના આરોપમાં ધરપકડ થવાની માત્ર આશંકા પર આગોતરા જામીનની અરજી દાખલ કરવાનું પસંદ કર્યું હતું.કોઈ ધરપકડ થવી જોઈએ નહીં કારણ કે પોલીસ અધિકારી માટે આવું કરવું કાયદેસર છે.ધરપકડ કરવાની સત્તાનું અસ્તિત્વ એક બાબત છે અને તેની કવાયત માટેનું સમર્થન તદ્દન અલગ છે.પોલીસ અધિકારી તેની ધરપકડ કરવાની સત્તા ઉપરાંત તેને ન્યાયી ઠેરવવા માટે સક્ષમ હોવા જોઈએ.ઉપરોક્ત ચુકાદાનું આ તારણ કાયદાકીય હેતુ અને કાયદાની વિરુદ્ધ છે જે આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠે સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) જાહેર કર્યું છે.

૧૧૨. સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા લાદવામાં આવેલા પ્રતિબંધોની માન્યતા, એટલે કે, આગોતરા જામીન પર મુક્ત થયેલા આરોપીએ પોતાની જાતને કસ્ટડીમાં રજૂ કરવી પડશે અને તે પછી જ નિયમિત જામીન માટે અરજી કરી શકે છે.આ કલમ ૪૩૮ Cr.P.C ના મૂળભૂત હેતુ અને ભાવનાની વિરુદ્ધ છે. તે બંધારણની કલમ ૨૧ની પણ વિરુદ્ધ છે.નિષ્પક્ષતા અને વાજબીતાની કસોટી ભારતના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ ગર્ભિત છે.આરોપીને મર્યાદિત સમયગાળા પછી કસ્ટડીમાં આત્મસમર્પણ કરવાનો નિર્દેશ આપવો એ તેની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતામાંથી વંચિત કરવા સમાન છે.

૧૧૩. સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) આ અદાલતની બંધારણીય બેન્ચ દ્વારા સ્પષ્ટ કરાયેલી તે એક સ્થાયી કાનૂની સ્થિતિ છે કે અદાલતોએ કલમ ૪૩૮ Cr.P.C ની મર્યાદા અને અવકાશ પર પ્રતિબંધો લાદવા જોઈએ નહીં. જેની કલ્પના વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવી નથી.અદાલત કાયદાના અર્થઘટનની આડમાં તેની જોગવાઈને ફરીથી લખી શકતી નથી.

૧૧૪. આ કલમ હેઠળ આદેશ આપી શકાય તે સમયગાળાને મર્યાદિત કરીને આવા વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવા માટે કડક, કઠોર અને કડક નિયમો નિર્ધારિત કરવા ગેરવાજબી છે.અમે સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) આ અદાલતના બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાના કેટલાક અવલોકનોને ફરીથી રજૂ કરવાનું યોગ્ય માનીએ છીએ.

********** **********

૧૨૧. આગોતરા જામીનની મંજૂરી અથવા અસ્વીકાર માટે કોઈ કઠોર માર્ગદર્શિકા અથવા સ્ટ્રેટજેકેટ ફોર્મ્યુલા પ્રદાન કરી શકાતી નથી.અમારો સ્પષ્ટ મત છે કે આ સંબંધમાં કડક અને કઠોર માર્ગદર્શિકા પ્રદાન કરવાનો કોઈ પ્રયાસ થવો જોઈએ નહીં કારણ કે ભવિષ્યના તમામ સંજોગો અને પરિસ્થિતિઓને આગોતરા જામીન આપવા અથવા નકારવા માટે સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકાતી નથી.કાયદાકીય હેતુને અનુરૂપ આગોતરા જામીનની મંજૂરી અથવા અસ્વીકાર દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હોવો જોઈએ.સિબિયાના કેસમાં (ઉપરોક્ત) બંધારણીય ખંડપીઠે આપેલા નિર્ણયમાં યોગ્ય રીતે અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલતે

કલમ ૪૩૮ હેઠળ તેમના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ તેમની વિવેકબુદ્ધિનો સમજદારીપૂર્વક અને સાવચેતીપૂર્વક ઉપયોગ કરીને કરવો, જે તેમની લાંબી તાલીમ અને અનુભવ દ્વારા તેઓ કરવા માટે આદર્શ રીતે યોગ્ય છે.કોઈ પણ સંજોગોમાં, આ કાયદાકીય આદેશ છે જેને આપણે આદર અને સન્માન આપવા માટે બંધાયેલા છીએ.

૧૨૨. આગોતરા જામીન સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે નીચેના પરિબળો અને પરિમાણોને ધ્યાનમાં લઈ શકાય છેઃ

i. ધરપકડ કરવામાં આવે તે પહેલાં આરોપની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા અને આરોપીની ચોક્કસ ભૂમિકાને યોગ્ય રીતે સમજવી આવશ્યક છે.

ii. આરોપીએ અગાઉ કોઈ પણ સંજ્ઞેય ગુનાના સંદર્ભમાં અદાલત દ્વારા દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા પછી કેદની સજા ભોગવી છે કે કેમ તે હકીકત સહિત અરજદારની પૃષ્ઠભૂમિ;

iii.અરજદાર ન્યાયથી ભાગી જવાની શક્યતા;

iv. આરોપીના સમાન અથવા અન્ય ગુનાઓનું પુનરાવર્તન થવાની સંભાવના.

v. જ્યાં આરોપ માત્ર અરજદારની ધરપકડ કરીને તેને ઈજા પહોંચાડવા અથવા અપમાનિત કરવાના હેતુથી કરવામાં આવ્યા હોય.

vi.ખાસ કરીને મોટી સંખ્યામાં લોકોને અસર કરતા મોટા કદના કેસોમાં આગોતરા જામીનની મંજૂરીની અસર.

vii.અદાલતોએ આરોપી સામે ઉપલબ્ધ તમામ સામગ્રીનું ખૂબ જ કાળજીપૂર્વક મૂલ્યાંકન કરવું જોઈએ.અદાલતે આ કેસમાં આરોપીની ચોક્કસ ભૂમિકાને પણ સ્પષ્ટ રીતે સમજવી જોઈએ.જે કેસોમાં આરોપીઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૪ અને ૧૪૯ની મદદથી ફસાવવામાં આવે છે, કોર્ટે વધુ કાળજી અને સાવધાની સાથે વિચારણા કરવી જોઈએ કારણ કે કેસોમાં વધુ પડતી અસર એ સામાન્ય જ્ઞાન અને ચિંતાનો વિષય છે.

viii.આગોતરા જામીનની મંજૂરી માટેની વિનંતી પર વિચાર કરતી વખતે, બે પરિબળો વચ્ચે સંતુલન જાળવવું પડશે, એટલે કે મુક્ત,

નિષ્પક્ષ અને સંપૂર્ણ તપાસ માટે કોઈ પૂર્વગ્રહ ન હોવો જોઈએ અને આરોપીઓની સતામણી, અપમાન અને અન્યાયી અટકાયત અટકાવવી જોઈએ.

ix.અદાલત સાક્ષી સાથે ચેડા થવાની વાજબી આશંકા અથવા ફરિયાદીને ધમકીની આશંકા પર વિચાર કરશે;

x. કાર્યવાહીમાં તુચ્છતાને હંમેશા ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ અને જામીન મંજૂર કરવાની બાબતમાં માત્ર પ્રામાણિકતાના તત્વને જ ધ્યાનમાં લેવું પડશે અને કાર્યવાહીની વાસ્તવિકતા અંગે કોઈ શંકા હોય તો, સામાન્ય ઘટનાઓમાં, આરોપી જામીનના આદેશનો હકદાર છે.

૧૨૩. ધરપકડ એ છેલ્લો વિકલ્પ હોવો જોઈએ અને તે એવા અપવાદરૂપ કેસો સુધી મર્યાદિત હોવો જોઈએ જ્યાં તે કેસની હકીકતો અને સંજોગોમાં આરોપીની ધરપકડ કરવી અનિવાર્ય છે.

૧૨૪. અદાલતે સમગ્ર ઉપલબ્ધ રેકોર્ડની કાળજીપૂર્વક તપાસ કરવી જોઈએ અને ખાસ કરીને એવા આક્ષેપો કે જે સીધા આરોપીઓ

ઉપર મુકવામાં અ ાવે છે અને આ આક્ષેપો રેકોર્ડ પરની અન્ય સામગ્રી અને સંજોગો દ્વારા સમર્થન આપે છે.

૧૨૫. આગોતરા જામીન અરજીઓ નક્કી કરતી વખતે આ કેટલાક પરિબળો ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.આ પરિબળો કોઈ પણ રીતે સંપૂર્ણ નથી પરંતુ તે પ્રકૃતિમાં માત્ર દૃષ્ટાંતરૂપ છે કારણ કે તે તમામ પરિસ્થિતિઓ અને સંજોગોને સ્પષ્ટ રીતે કલ્પના કરવી મુશ્કેલ છે જેમાં વ્યક્તિ આગોતરા જામીન માટે અરજ કરી શકે છે.જો સંબંધિત ન્યાયાધીશ દ્વારા વિવેકપૂર્ણ વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામાં આવે, તો રેકોર્ડ પરની સંપૂર્ણ સામગ્રીની વિચારણા કર્યા પછી જામીન આપવાની અથવા નકારવાની તરફેણમાં મોટાભાગની ફરિયાદોનું ધ્યાન રાખવામાં આવશે.વિધાનસભાએ તેના વિવેકબુદ્ધિથી આ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા માત્ર ઉચ્ચ અદાલતોના ન્યાયાધીશોને સોંપી છે.કાયદાકીય ઈરાદાને અનુરૂપ આપણે એ હકીકત સ્વીકારવી જોઈએ કે વિવેકબુદ્ધિનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવશે.કોઈ પણ સંજોગોમાં, સેશન્સ કોર્ટ અથવા હાઈકોર્ટ સામે સર્વોચ્ચ અદાલતનો સંપર્ક કરવાનો વિકલ્પ હંમેશા ઉપલબ્ધ હોય છે. ”

૧૨. પૂર્વવર્તીઓની બે અલગ રેખાઓમાંથી ઉદ્ભવતા તર્કના આ અસંગત તારો, કલમ ૪૩૮ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના અવકાશમાં અલગ અલગ અભિગમોએ આ મોટી બેન્ચનો સંદર્ભ પ્રેરિત કર્યો છે.

જોગવાઈઓ

૧૩. સંપૂર્ણતા માટે, સંબંધિત જોગવાઈઓ નક્કી કરવી જરૂરી છે:દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૪ની કલમ ૪૩૭,૪૩૮ અને ૪૩૯ (જેને અાગળ "Cr.PC" અને "સંહિતા" ના નામથછ અોળખવામાં અાવશે).તેને નીચેની ફૂટનોટમાં પુનઃ રજુ કરવામાં આવ્યા છે. [14]

14"**૪૩૭. જ્યારે બિન–જામીનપાત્ર ગુનાના કિસ્સામાં જામીન લેવામાં આવી શકે છે.**

(૧) જ્યારે કોઈ પણ બિન–જામીનપાત્ર ગુનાના આરોપી અથવા શંકાસ્પદ વ્યક્તિની પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અધિકારી દ્વારા વોરંટ વિના ધરપકડ કરવામાં આવે છે અથવા અટકાયત કરવામાં આવે છે અથવા હાઈકોર્ટ સિવાયની કોઈ અન્ય કોર્ટમાં હાજર થાય છે અથવા તેને રજૂ કરવામાં આવે છે. સેશન કોર્ટ, તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવી શકે છે, પરંતુ–

(i) આવી વ્યક્તિને એવી રીતે મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં જો તે માનવા માટે વાજબી કારણો દેખાય કે તે મૃત્યુ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુના માટે દોષિત છે;

(ii) જો આવો ગુનો નોંધનીય ગુનો હોય અને તે અગાઉ મૃત્યુદંડ, આજીવન કેદ અથવા સાત વર્ષ કે તેથી વધુ કેદની સજાને પાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠર્યો હોય અથવા તે અગાઉ બે કે તેથી વધુ કેદની સજા માટે દોષિત ઠર્યો હોય તો આવી વ્યક્તિને મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં. નોંધનીય ગુનાના વધુ પ્રસંગો જે ત્રણ વર્ષ કે તેથી વધુ પરંતુ સાત વર્ષથી ઓછી નહીં હોય.

જો એવી વ્યક્તિ સોળ વર્ષથી ઓછી ઉંમરની હોય અથવા સ્ત્રી હોય અથવા બીમાર હોય અથવા અશક્ત હોય તો અદાલત કલમ (i) અથવા કલમ (ii)માં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.

વધુમાં, કોર્ટ એવો નિર્દેશ પણ આપી શકે છે કે કલમ (ii) માં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે જો તે સંતુષ્ટ હોય કે અન્ય કોઈ ખાસ કારણસર આવું કરવું ન્યાયી અને યોગ્ય છે.

જો કે તે અન્યથા જામીન પર મુક્ત થવા માટે હકદાર હોય અને બાંહેધરી આપે કે તે આવા નિયમોનું પાલન કરશે, તો તે પણ પૂરી પાડવામાં આવે છે કે આરોપી વ્યક્તિને તપાસ દરમિંયાન સાક્ષીઓ દ્વારા ઓળખવામા આવે તે માટે જરૂરી હોઈ શકે તે હકીકત જામીન આપવાનો ઈનકાર કરવા માટે પૂરતું કારણ નથી. કોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવી શકે તેવા નિર્દેશો.

જો કોઈ વ્યક્તિ તેના દ્વારા આચરવામાં આવ્યો હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય તો તેને આજીવન કેદની સજા અથવા સાત વર્ષ કે તેથી વધુ કેદની સજાને પાત્ર હોય તો તેને આ પેટા કલમ હેઠળ કોર્ટ દ્વારા જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં. સરકારી વકીલ.

(૨) જો કેસની તપાસ, પૂછપરછ અથવા ટ્રાયલના કોઈપણ તબક્કે આવા અધિકારી અથવા કોર્ટને એવું જણાય કે, આરોપીએ બિન–જામીનપાત્ર ગુનો કર્યો છે તેવું માનવા માટે વાજબી કારણો નથી, પરંતુ ત્યાં કલમ ૪૪૬ A ની જોગવાઈઓને આધીન અને આવી પૂછપરછ બાકી હોય તેવા આરોપીને તેના અપરાધની વધુ તપાસ માટે પૂરતા આધારો છે, તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે અથવા આવા અધિકારીની વિવેકબુદ્ધિથી અથવા કોર્ટ, તેના દ્વારા તેના દેખાવ માટે જામીન વગરના બોન્ડની અમલવારી પર, તે પછીથી પૂરી પાડવામાં આવેલ છે.

(૩) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ સાત વર્ષ કે તેથી વધુ કેદની સજાને પાત્ર અથવા ભારતીય દંડ સંહિતા (૧૮૬૦ ના ૪૫) ના પ્રકરણ VI, પ્રકરણ XVI અથવા પ્રકરણ XVII હેઠળના ગુના માટે દોષિત અથવા શંકાસ્પદ છે. પેટા–કલમ (૧) હેઠળ આવા કોઈપણ ગુના માટે ઉશ્કેરણી, અથવા કાવતરું અથવા કરવાનો પ્રયાસ, જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે છે, કોર્ટે શરતો લાદશે–

(a) કે આવી વ્યક્તિ આ પ્રકરણ હેઠળ અમલમાં મુકાયેલા બોન્ડની શરતો અનુસાર હાજરી આપશે, અથવા

(b) કે આવી વ્યક્તિએ જે ગુનાનો આરોપ મૂક્યો હોય અથવા તેના પર શંકા હોય તેવા અપરાધ જેવો ગુનો આચરવો નહીં, અને

૧૪. અરજદાર વતી શ્રી અભય કુમારે દલીલ કરી હતી કે સિબિયા કેસના પેરા ૪૨ ને વાંચીને આગોતરા જામીનના આદેશના સમયગાળા ઉપર કોઈ મર્યાદા મુકવી યોગ્ય નથી; અને આગોતરા જામીન નો સમયગાળો ફોજદારી કેસના સમયગાળા સાથે પુરો થાય છે, પછી ભલે ફોજદારી કેસ સુનાવણીના

(c) આવી વ્યક્તિ કેસની હકીકતોથી વાકેફ કોઈપણ વ્યક્તિને પ્રત્યક્ષ કે આડકતરી રીતે કોઈ પ્રલોભન, ધમકી અથવા વચન આપશે નહીં કે જેથી તેને કોર્ટ અથવા કોઈપણ પોલીસ અધિકારીને આવી હકીકતો જાહેર કરવા માટે ના પાડી શકાય અથવા પુરાવા સાથે છેડછાડ કરી શકાય. ,અને ન્યાયના હિતમાં તે જરૂરી જણાય તેવી અન્ય શરતો પણ લાદી શકે છે.

(૪) પેટા–કલમ (૧) અથવા પેટા–કલમ (૨) હેઠળ કોઈ પણ વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરનાર અધિકારી અથવા અદાલતે તેના અથવા તેના કારણો અથવા આમ કરવા માટેના ખાસ કારણો લેખિતમાં નોંધવા જોઈએ.

(૫) કોઈપણ અદાલત કે જેણે કોઈ વ્યક્તિને પેટા–કલમ (૧) અથવા પેટા–કલમ (૨) હેઠળ જામીન પર મુક્ત કર્યો હોય, તો, જો તે આવું કરવાનું જરૂરી સમજે તો, આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરીને તેને કસ્ટડીમાં મોકલવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.

(૬) જો, મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ટ્રાયલ કરી શકાય તેવા કોઈ કેસમાં, કોઈપણ બિન–જામીનપાત્ર ગુનાના આરોપી વ્યક્તિની સુનાવણી કેસમાં પુરાવા લેવા માટે નિર્ધારિત પ્રથમ તારીખથી ૬૦ દિવસના સમયગાળામાં પૂર્ણ ન થાય, તો આવી વ્યક્તિ, જો તે આખા સમયગાળા દરમિયાન કસ્ટડીમાં હોય, તો મેજિસ્ટ્રેટના સંતુષ્ટિ માટે જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે, સિવાય કે લેખિતમાં નોંધવાના કારણો હોય, મેજિસ્ટ્રેટ અન્યથા નિર્દેશન કરે છે.

(૭) જો, કોઈ પણ સમયે બિન–જામીનપાત્ર ગુનાના આરોપી વ્યક્તિની ટ્રાયલ સમાપ્ત થયા પછી અને ચુકાદો આપવામાં આવે તે પહેલાં, કોર્ટનો અભિપ્રાય છે કે આરોપી કોઈ દોષિત નથી તેવું માનવા માટે વાજબી કારણો છે. આવા ગુનામાં, તે આરોપીને, જો તે કસ્ટડીમાં હોય, તો તેના દ્વારા આપવામાં આવેલ ચુકાદો સાંભળવા માટે તેના દેખાવની જામીન વિના બોન્ડના અમલ પર મુક્ત કરશે.

૪૩૮. ધરપકડની ધરપકડ કરનાર વ્યક્તિને જામીન આપવાનો નિર્દેશ.

(૧) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પાસે એવું માનવાનું કારણ હોય કે તેને બિન–જામીનપાત્ર અપરાધ કરવાના આરોપમાં ધરપકડ કરવામાં આવી શકે છે, ત્યારે તે આ કલમ હેઠળના નિર્દેશ માટે હાઈકોર્ટ અથવા કોર્ટ ઓફ સેશનમાં અરજી કરી શકે છે; અને તે કોર્ટ, જો તેને યોગ્ય લાગે, તો નિર્દેશ આપી શકે છે કે આવી ધરપકડના કિસ્સામાં, તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે.*

તબક્કે અથવા તે પહેલાં સમાપ્ત થાય, .તેમણે વધુમાં વિનંતી કરી હતી કે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા એ એક પોષિત સ્વતંત્રતા છે, જે બંધારણ હેઠળ આપવામાં આવેલી અન્ય સ્વતંત્રતાઓ કરતાં પણ વધુ મહત્વપૂર્ણ છે.તેથી બંધારણના ઘડવૈયાઓએ બંધારણની કલમ ૨૨માં વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા લાગુ કરેલ જેથી , જે અન્યથા કલમ ૨૧ની કસોટીમાં પાસ થઈ શકે છે.

*** સુધારા દ્વારા, ૨૦૦૫ માં કરવામાં આવેલ, પેટાકલમ (૧) ને નીચે પ્રમાણે બદલવામાં આવ્યો છે (સુધારેલ ભાગ કૌંસ છે; સુધારો હજુ સુધી અમલમાં આવ્યો નથી):**

["(૧) જ્યાં કોઈ પણ વ્યક્તિ પાસે એવું માનવા માટેનું કારણ હોય કે તેને બિન–જામીનપાત્ર ગુનો કર્યા હોવાના આરોપસર ધરપકડ કરવામાં આવી શકે છે, તો તે આ કલમ હેઠળના નિર્દેશ માટે હાઈકોર્ટ અથવા સેશન કોર્ટમાં અરજી કરી શકે છે; કે આવી ધરપકડની ઘટનામાં, તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે અને કોર્ટ નીચેના પરિબળોને ધ્યાનમાં લીધા પછી.

(I)આરોપની પ્રકૃતિ અને ગુરુત્વાકર્ષણ

(ii) અરજદારનો પૂર્વવર્તી એ હકીકત સહિત કે તેણે અગાઉ કોઈપણ કોગ્નિઝેબલ ગુનાના સંદર્ભમાં કોર્ટ દ્વારા દોષિત ઠરાવી કેદની સજા ભોગવી છે કે કેમ

(iii) અરજદારની ન્યાયથી ભાગી જવાની શક્યતા અને

(iv) જ્યાં અરજદારની આટલી ધરપકડ કરીને તેને ઈજા પહોંચાડવાના અથવા અપમાનિત કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય, તો કાં તો અરજીને તાત્કાલિક નકારી કાઢો અથવા આગોતરા જામીન આપવા માટે વચગાળાનો આદેશ જારી કરો.

જો કે જ્યાં હાઈકોર્ટે અથવા કેસ હોય તેમ સેશન કોર્ટે આ પેટાકલમ હેઠળ કોઈ વચગાળાનો આદેશ પસાર કર્યો નથી અથવા આગોતરા જામીન મંજૂર કરવા માટેની અરજી ફગાવી દીધી છે તે પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અધિકારી માટે ખુલ્લી રહેશે. આવી અરજીમાં પકડાયેલા આરોપના આધારે અરજદારની વોરંટ વગર ધરપકડ

(IA) જ્યાં અદાલતો પેટા–કલમ (૧) હેઠળ વચગાળાનો આદેશ આપે છે, તે તરત જ જાહેર વકીલ અને અધિક્ષકને આવા હુકમની નકલ સાથે, સાત દિવસથી ઓછી ન હોય તેવી

૧૫. તેથી એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના મૂળ બંધારણીય અધિકારને ન્યાયી, ન્યાયી અને વાજબી કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા અનુસાર જ નકારી શકાય છે અથવા ઘટાડી શકાય છે.ફોજદારી કેસમાં આરોપીઓને જામીન આપવાના સંદર્ભમાં, અન્ય ઉપરાંત, તે નોંધપાત્ર અધિકાર

નોટિસનું કારણ બનશે. પોલીસ, પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરને સુનાવણીની વાજબી તક આપવાના હેતુથી જ્યારે અરજીને અંતે કોર્ટ દ્વારા સુનાવણી કરવામાં આવશે.

(IB) આગોતરા જામીન માગતા અરજદારની હાજરી અરજીની અંતિમ સુનાવણી સમયે અને કોર્ટ દ્વારા આખરી આદેશ પસાર કરતી વખતે ફરજિયાત રહેશે, જો સરકારી વકીલ દ્વારા તેને કરવામાં આવેલી અરજી પર, કોર્ટ આવી હાજરીને જરૂરી માને છે. ન્યાયના હિતમાં.]

બિનસંશોધિત ભાગ– કલમ ૪૩૮ (૨) અને (૩), અને નવી રજૂ કરાયેલ પેટા–વિભાગ (૪) નીચે મુજબ વાંચે છે:

(૨) જ્યારે હાઈકોર્ટ અથવા સેશન કોર્ટ પેટા–કલમ (૧) હેઠળ કોઈ નિર્દેશ આપે છે, ત્યારે તે ચોક્કસ કેસના તથ્યોના પ્રકાશમાં આવા નિર્દેશોમાં આવી શરતોનો સમાવેશ કરી શકે છે, કારણ કે તે યોગ્ય લાગે, જેમાં શામેલ છે–

(i) એવી શરત કે વ્યક્તિએ જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે પોલીસ અધિકારી દ્વારા પૂછપરછ માટે પોતાની જાતને ઉપલબ્ધ કરાવવી;

(ii) એવી શરત કે વ્યક્તિ, પ્રત્યક્ષ કે આડકતરી રીતે, કેસની હકીકતોથી વાકેફ કોઈપણ વ્યક્તિને કોઈ પ્રલોભન, ધમકી અથવા વચન આપી શકશે નહીં જેથી તેને કોર્ટ અથવા કોઈપણ પોલીસ અધિકારીને આવી હકીકતો જાહેર કરવાથી મનાઈ કરી શકાય;

(iii) એવી શરત કે વ્યક્તિ કોર્ટની અગાઉની પરવાનગી વિના ભારત છોડશે નહીં;

પ્રક્રિયાગત રીતે લાગુ કરવામાં આવે છે.સંહિતાના પ્રકરણ XXXIII માં જામીન આપવા સંબંધિત વિસ્તૃત જોગવાઈઓ છે.જે વ્યક્તિની બિનજામીનપાત્ર ગુનામાં ધરપકડ કરવામાં આવે અથવા ટ્રાયલ પછી ગુના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવે તેને જામીન આપવામાં આવે છે.જામીન આપવાની અસર એ છે કે આરોપીને નજરકેદમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે છે, જો કે અદાલત જામીનદારો દ્વારા તેના પર

(iv) કલમ ૪૩૭ ની પેટા–કલમ (૩) હેઠળ લાદવામાં આવી શકે તેવી અન્ય શરત, જાણે કે તે કલમ હેઠળ જામીન આપવામાં આવ્યા હોય.

(૩) જો આવી વ્યક્તિ ત્યારપછી આવા આરોપસર પોલીસ સ્ટેશનના ઇન્ચાર્જ અધિકારી દ્વારા વોરંટ વિના ધરપકડ કરવામાં આવે અને તે જામીન આપવા માટે ધરપકડ સમયે અથવા કોઈપણ સમયે આવા અધિકારીની કસ્ટડીમાં હોય ત્યારે તૈયાર હોય, તો તેણે જામીન પર મુક્ત થવું; અને જો આવા ગુનાની સંજ્ઞાન લેતા મેજિસ્ટ્રેટ નક્કી કરે કે તે વ્યક્તિ સામે પ્રથમ કિસ્સામાં વોરંટ જારી કરવું જોઈએ તો તેણે પેટા–કલમ (૧) હેઠળ કોર્ટના નિર્દેશને અનુરૂપ જામીનપાત્ર વોરંટ જારી કરવું જોઈએ.

(૪) કલમ ૩૭૬ ની પેટા–કલમ (૩) અથવા કલમ ૩૭૬ AB અથવા કલમ ૩૭૬ DA અથવા કલમ ૩૭૬ DB હેઠળ ગુનો કર્યાના આરોપમાં કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ સાથે સંકળાયેલા કોઈપણ કેસને આ કલમમાં કંઈપણ લાગુ પડતું નથી. દંડ સંહિતા, (૧૮૬૦ નો ૪૫).

૪૩૯. જામીન અંગે હાઇકોર્ટ અથવા કોર્ટ ઓફ સેશનની વિશેષ સત્તાઓ.

(૧) હાઇકોર્ટ અથવા સેશન કોર્ટ નિર્દેશ આપી શકે છે–

(a) ગુનાનો આરોપી અને કસ્ટડીમાં હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે અને જો ગુનો કલમ ૪૩૭ ની પેટાકલમ (૩) માં ઉલ્લેખિત પ્રકૃતિનો હોય, તો તેમાં ઉલ્લેખિત હેતુઓ માટે તે જરૂરી માનતી કોઈપણ શરત લાદી શકે છે. પેટા વિભાગ;

રચનાત્મક નિયંત્રણ જાળવી રાખશે.જો આરોપી પોતાના બોન્ડ પર મુક્ત થાય છે, તો આવા રચનાત્મક નિયંત્રણનો ઉપયોગ હજુ પણ તેની પાસેથી મેળવેલા બોન્ડની શરતો દ્વારા થઈ શકે છે."જામીન "નો શાબ્દિક અર્થ જામીનગીરી થાય છે.

(b) કોઈ વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરતી વખતે મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા લાદવામાં આવેલી કોઈપણ શરતને બાજુ પર રાખવામાં આવશે અથવા તેમાં ફેરફાર કરવામાં આવશે:

જો કે, હાઈકોર્ટ અથવા સેશનની અદાલત, એવા ગુનાનો આરોપી હોય કે જે ફક્ત સેશન કોર્ટ દ્વારા જ ટ્રાયબલ હોય અથવા જે આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ન હોવા છતાં, તેને જામીન આપતાં પહેલાં, નોટિસ આપવી જોઈએ. સરકારી વકીલને જામીન માટેની અરજી સિવાય, લેખિતમાં નોંધવાના કારણોસર, આવી નોટિસ આપવી તે વ્યવહારુ નથી.

વધુમાં જો કે હાઈકોર્ટ અથવા સેશન કોર્ટ કલમ ૩૭૬ અથવા કલમ ૩૭૬ એબી અથવા કલમ ૩૭૬ ડીએ અથવા કલમ ૩૭૬ ડીબીની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ ગુનાનો આરોપી હોય તેવા વ્યક્તિને જામીન આપતા પહેલા ભારતીય દંડ સંહિતા (૧૮૬૦ નો ૪૫) પંદર દિવસના સમયગાળામાં સરકારી વકીલને જામીન માટેની અરજીની સૂચના આપે છે આવી અરજીની સૂચના મળ્યાની તારીખથી.

(IA) કલમ ૩૭૬ અથવા કલમ ૩૭૬ AB અથવા કલમ ૩૭૬ DA અથવા કલમ ૩૭૬ ની પેટા-કલમ (૩) હેઠળ વ્યક્તિની જામીન માટેની અરજીની સુનાવણી સમયે માહિતી આપનાર અથવા તેના દ્વારા અધિકૃત કોઈપણ વ્યક્તિની હાજરી ફરજિયાત રહેશે. ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ DB (૧૮૬૦ નો ૪૫)

(૨). હાઈકોર્ટ અથવા સેશન કોર્ટ નિર્દેશ આપી શકે છે કે આ પ્રકરણ હેઠળ જામીન પર છૂટેલા કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરવામાં આવે અને તેને કસ્ટડીમાં સોંપવામાં આવે.

૧૬. "જામીન" શબ્દનો શાબ્દિક અર્થ જામીન છે.કાઉન્સેલે હેલ્સબરીના ઇંગ્લેન્ડના કાયદાઓ (હેલ્સબરીના ઇંગ્લેન્ડના કાયદાઓ, ચોથી આવૃત્તિ, વોલ્યુમ ૧૧, પેરા ૧૬૬) માં "જામીન" ના અર્થનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.અને રજૂઆત કરી કે તેનો હેતુ આરોપીઓને તેના જામીનદારોની કસ્ટડીમાં મૂકવાનો છે, જેઓ તેને તેની સુનાવણીમાં હાજર થવા માટે રજૂ કરવા માટે બંધાયેલા છે.જામીન મંજૂર થયા પછી, આરોપીએ જરૂરી વિગતો આપીને સંહિતાના[15] અનુસૂચિ ૨ ના ફોર્મ નંબર ૪૫ ના નિર્ધારિત સ્વરૂપની દ્રષ્ટિએ પોલીસ સ્ટેશન અથવા અદાલતના પ્રભારી અધિકારી સમક્ષ હાજરી આપવા માટે બોન્ડ અને જામીન–બોન્ડ રજૂ કરવાનું ફરજિયાત છે.જામીન, તે પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યું હતું, કોઈપણ તબક્કે આપી શકાય છેઃસુનાવણી પૂર્વે, સુનાવણી દરમિયાન અને સુનાવણી પૂર્ણ થયા પછી પણ.વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે સી. આર. પી. સી. ના પ્રકરણ XXXII (કલમ ૪૩૬–૪૫૦) ની જોગવાઈઓ ઉપરાંત, આ મુદ્દા પર સંબંધિત અન્ય જોગવાઈઓ છે, એટલે કે કલમ ૩૬૦ (સારા વર્તનની પ્રોબેશન પર અથવા ચેતવણી પછી મુક્ત કરવાનો આદેશ, દોષિત ઠેરવ્યા પછીનો તબક્કો અને કલમ ૩૮૯ (અપીલ બાકી રહે ત્યાં સુધી સજાનું સસ્પેન્શન અને જામીન પર

15 ઇંગ્લેન્ડના હેલ્સબરીના કાયદા (૪થી એડ., વોલ્યુમ ૧૧, પેરા ૧૬૬): "જામીન આપવાની અસર પ્રતિવાદી (આરોપી)ને સ્વતંત્ર કરવાનો નથી પરંતુ તેને કાયદાની કસ્ટડીમાંથી મુક્ત કરવા અને તેને જામીનદારની કસ્ટડીમાં સોંપવાનો છે. તેના જામીનની કસ્ટડી કે જેઓ તેને નિર્દિષ્ટ સમય અને સ્થળે તેની સુનાવણીમાં હાજર થવા માટે રજૂ કરવા માટે બંધાયેલા છે. જામીન કોઈપણ સમયે તેમના પ્રિન્સિપાલને જપ્ત કરી શકે છે અને તેને કાયદાના કસ્ટડીમાં સોંપીને પોતાને છૂટા કરી શકે છે અને તે પછી તેને જેલમાં ધકેલી દેવામાં આવશે."

અપીલકર્તાને મુક્ત કરવો–દોષિત ઠેરવ્યા પછી અને અપીલની પેન્ડન્સી દરમિયાન).કલમ ૪૩૮ સ્વતંત્રતાના સિદ્ધાંતને પ્રગટ કરે છે.

૧૭. વકીલે પ્રકાશ પાડ્યો હતો કે આગોતરા જામીન એ ખોટા કેસમાં ધરપકડની આશંકા માટે રામબાણ છે.આગોતરા જામીન નિર્દોષ વ્યક્તિની ધરપકડના આઘાત અને કલંકથી રક્ષણ આપે છે (મોટાભાગના કિસ્સાઓમાં, વિવિધ જવાબદારીઓથી ભરપૂર અને તેના/તેના પરિવારના સભ્યોની એકમાત્ર રોજી કમાવનાર પણ હોય છે), પરિણામે ઉપરોક્ત આરોપી પર નિર્ભર રહીને રિવર્સ પીડિત બનાવવા પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રની પ્રાથમિક ધારણા નિર્દોષતાની ધારણા છે, જેનો અર્થ થાય છે કે જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિ દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવે છે.જો કે, આપણા ફોજદારી કાયદામાં એવા ઉદાહરણો છે કે જ્યાં કેટલાક ચોક્કસ ગુનાઓના સંદર્ભમાં આરોપી પર વિપરીત જવાબદારી મૂકવામાં આવે છે પરંતુ તે બીજી બાબત છે અને અન્ય ગુનાઓના સંદર્ભમાં મૂળભૂત પૂર્વધારણાથી દૂર થતી નથી.આપણા ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનું બીજું મહત્વનું પાસું એ છે કે જામીનની મંજૂરી એ સામાન્ય નિયમ છે અને વ્યક્તિને જેલમાં અથવા જેલમાં અથવા સુધારણા ગૃહમાં મૂકવો (જે પણ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરવા માંગે છે) એક અપવાદ છે.વકીલે દતારામ સિંહ વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય (૨૦૧૮) ૩ એસ. સી. સી. ૨૨) પર આધાર રાખ્યો હતો.

૧૮. વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે સંહિતાની કલમ ૪૩૯ (૨) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૮ની જોગવાઈમાં સ્પષ્ટ માર્ગદર્શિકા અને મર્યાદાઓ છે.એ બાબત પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હતો કે શરતો લાદવાની (અથવા લાદવાની નહીં) વિવેકબુદ્ધિ સંબંધિત અદાલત પર છોડી દેવામાં આવી છે અને તેથી તપાસ દરમિયાન આરોપપત્ર દાખલ ન થાય અથવા કથિત નવી સામગ્રી મળી ન આવે ત્યાં સુધી તેની મુદતમાં ઘટાડો કરવા માટે સંહિતાનું અર્થઘટન કરી શકાતું નથી.એવી રજૂઆત કરવામાં અ ાવી છે કે યોગ્ય કેસમાં આગોતરા જામીનનો સમયગાળો ઘટાડવાની અથવા ઘટાડવાની સત્તા સંહિતાની કલમ ૪૩૯ (૨) દ્વારા તે જ રીતે સંચાલિત થાય છે જે સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (જે ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલત સિવાયની અદાલતને લાગુ પડે છે) માં દર્શાવવામાં આવી છે.વકીલે વિનંતી કરી હતી કે અદાલતો દ્વારા આદેશો પસાર કરવાના ઉદાહરણો છે, જેમાં આ અદાલતના કેટલાક આદેશો/ચુકાદાઓનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં આગોતરા જામીનનો ઇનકાર કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ આરોપીઓને આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.વકીલે પ્રકાશ પાડ્યો હતો કે, આ કોઈ નક્કર તર્ક પર આધારિત નથી.

૧૯. વિદ્વાન વકીલ શ્રી સી. એસ. એન. મોહન રાવે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે આરોપીની ધરપકડ સંહિતાની કલમ ૪૧–૪૬ દ્વારા સંચાલિત થાય

છે.તપાસ દરમિયાન કેસનું સત્ય બહાર લાવવા માટે (તપાસ એજન્સીની પસંદગી) અને સુનાવણી દરમિયાન આરોપીની હાજરી સુરક્ષિત કરવા માટે, સાક્ષીઓને પ્રભાવિત કરવાની કોઈપણ સંભાવનાને બાકાત રાખવા/પુરાવા સાથે ચેડા કરવા અથવા ફરાર (ટ્રાયલ કોર્ટનો વિશેષાધિકાર) અથવા અન્ય કોઈ જાણીતા અથવા અજ્ઞાત માધ્યમો અથવા પદ્ધતિ દ્વારા સુનાવણીને રદ કરવા સહિત મુક્ત અને નિષ્પક્ષ સુનાવણી માટે આરોપીની ધરપકડ, જો જરૂરી હોય તો, જરૂરી છે.તેથી, શું આરોપીની ધરપકડ કરવી પડે છે અને તેને કસ્ટડીમાં રાખવી પડે છે અને તે શારીરિક કેદની સ્થિતિમાં રહે છે, આદર્શ રીતે તે ફરિયાદી એજન્સી અને/અથવા ટ્રાયલ કોર્ટનું કાર્યક્ષેત્ર હોવું જોઈએ.ફરિયાદકર્તા/પીડિત સહિત ફરિયાદી એજન્સી અને સંબંધિત અદાલત બંને દ્વારા આ હેતુ સુનિશ્ચિત કરવા માટે સંહિતામાં પૂરતી પદ્ધતિઓ સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવી છે–પ્રથમ દ્વારા જામીન રદ કરવાની અરજી દાખલ કરીને અને પછીના દ્વારા જામીનપાત્ર અને બિનજામીનપાત્ર વોરંટ જારી કરીને.વકીલે દલીલ કરી હતી કે કોઈ પણ સંજોગોમાં, આગોતરા જામીન માટેની અરજીનો અસ્વીકાર, પ્રથમ વખત, આરોપી માટે આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે આપમેળે દુષ્ટ પરિણામોને જન્મ આપતો નથી.અનુગામી આગોતરા જામીન દાખલ કરવા અને યોગ્ય કેસમાં સક્ષમ અદાલત દ્વારા રાહતની મંજૂરી, આરોપીની તરફેણમાં સંજોગોમાં યોગ્ય અને પ્રેરણાદાયક અનુગામી તક દર્શાવવા પર, એ દરખાસ્તનું પૂરતું સૂચક પરિબળ છે કે આગોતરા અસ્વીકારથી આરોપી માટે આત્મસમર્પણ

કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે કોઈ સ્વચાલિત વોરંટ પેદા થશે નહીં.જો અનુગામી અને ભૌતિક પરિવર્તન અથવા સંજોગો જામીન રદ કરવા માટે વાજબી કારણ હોઈ શકે છે, તો ચોક્કસપણે, આરોપીના મૂલ્યવાન અધિકારને ધ્યાનમાં રાખીને, યોગ્ય કેસમાં આગોતરા જામીન માટે નવી અરજી કરવા માટે સમાન કારણ હોઈ શકે છે.આ તમામ પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખીને, વકીલે આ અદાલતને મેત્રેના તર્કને સમર્થન આપવા વિનંતી કરી હતી, જે તેમના મતે સિબિયામાં મોટી ખંડપીઠે આપેલા ચુકાદાને અનુરૂપ છે અને સંહિતામાં કઠોરતાને સમાવી લે છે.

૨૦. શ્રી રાવે ગુરચરણ સિંહ વિરુદ્ધ રાજ્ય (દિલ્હી વહીવટીતંત્ર) ના અવલોકનો પર આધાર[16] રાખીને કહ્યું હતું કે તથ્યો ના અાધારે આગોતરા

16 ૧૯૭૮ (૧) SCC ૧૧૮. અવલોકનો નીચે મુજબ છે:

"નવી સંહિતાની કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ હાઈકોર્ટ પ્રકરણ XXXIII હેઠળ જામીન પર મુક્ત થયેલી વ્યક્તિને સેશન કોર્ટ સહિત કોઈપણ કોર્ટ દ્વારા કસ્ટડીમાં મોકલી શકે છે, જો તે તેમ કરવાનું યોગ્ય લાગે. જો કે, તે સ્પષ્ટ કરવું આવશ્યક છે કે સત્રની અદાલત હાઈકોર્ટ દ્વારા પહેલેથી જ મંજૂર કરેલ જામીન રદ કરી શકતી નથી સિવાય કે કોઈ આરોપી વ્યક્તિને હાઈકોર્ટ દ્વારા જામીન માટે સ્વીકારવામાં આવ્યા પછી ટ્રાયલની પ્રગતિ દરમિયાન નવા સંજોગો ઊભા ન થાય. જો, જો કે, સેશન કોર્ટે આરોપી વ્યક્તિને જામીન આપવા માટે સ્વીકાર્યું હોય, તો રાજ્ય પાસે બે વિકલ્પો છે. તે સેશન્સ જજને ખસેડી શકે છે જો અમુક નવા સંજોગો ઉભા થયા હોય જે અગાઉ રાજ્યને જાણતા ન હતા અને તેથી તે કોર્ટમાં જરૂરી છે. રાજ્ય કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ આરોપીને કસ્ટડીમાં મોકલવા માટે ઉચ્ચ અદાલત હોવાના કારણે ઉચ્ચ ન્યાયાલયનો પણ સંપર્ક કરી શકે છે. જો કે, જ્યારે રાજ્ય સેશન્સ જજના જામીન આપવાના આદેશથી નારાજ છે અને ત્યાં પહેલાથી અસ્તિત્વમાં છે તે સિવાયના કોઈ નવા સંજોગો નથી કે જે નકલ છોડી દેવામાં આવે, ત્યારે રાજ્ય માટે સેશન્સ જજને ફરીથી ખસેડવું નિરર્થક છે અને તે કાયદામાં સક્ષમ છે. જામીન રદ કરવા માટે હાઈકોર્ટમાં જશે. આ સ્થિતિ હાઇકોર્ટની સામે સેશન કોર્ટની ગૌણ સ્થિતિને અનુસરે છે."

જામીન રદ કરવા અેજ, તે જવાબ છે જ્યાં હકીકતની સ્થિતિમાં આગોતરા જામીનના આદેશને મર્યાદિત કરવાને બદલે અરજદાર (જે કલમ ૪૩૮ સીઆરપીસી હેઠળ આદેશનો લાભાર્થી છે) ની જરૂર પડે છે.તેમણે ગુરચરણ સિંહ (ઉપરોક્ત) ના અવલોકનો તરફ પણ ધ્યાન દોર્યું હતું જેમાં કહેવામાં આવ્યું હતું કે વૈધાનિક જામીન (એટલે કે જ્યાં ૬૦ કે ૯૦ દિવસના નિર્ધારિત સમયગાળાની અંદર કોઈ કેસમાં આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં ન આવે, જે સંહિતાની કલમ ૧૬૭

(૨) ના અમલીકરણ દ્વારા મુક્ત થવા[17] તરફ દોરી જાય છે) સંહિતાના પ્રકરણ XXXIII હેઠળ જામીન માનવામાં આવે છેઃ

"કલમ ૧૬૭ (૨) ની પ્રથમ પરંતુક હેઠળ કોઈ મેજિસ્ટ્રેટ તે કલમ હેઠળ કસ્ટડીમાં આરોપીની કુલ ૬૦ દિવસથી વધુ સમયગાળા માટે અટકાયતને અધિકૃત કરશે નહીં, જેની મુદત પૂરી થયા પછી આરોપી જામીન પર મુક્ત થશે જો તે રજૂ કરવા તૈયાર હોય તો–પરંતુક હેઠળ

17 કલમ ૧૬૭ (૨) CrPC નીચે મુજબ વાંચે છે:

"(૨) મેજિસ્ટ્રેટ કે જેમની પાસે આ કલમ હેઠળ આરોપી વ્યક્તિને મોકલવામાં આવે છે, પછી ભલે તેની પાસે કેસ ચલાવવાનું અધિકારક્ષેત્ર હોય કે ન હોય, સમય સમય પર, આવા મેજિસ્ટ્રેટને યોગ્ય લાગે તે રીતે આરોપીની અટકાયત કરવાની અધિકૃતતા આપી શકે છે, સમગ્ર પંદર દિવસથી વધુ ન હોય તેવી મુદત માટે; અને જો તેની પાસે કેસ ચલાવવા અથવા તેને ટ્રાયલ માટે સોંપવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર ન હોય, અને વધુ અટકાયતને બિનજરૂરી માનતા હોય, તો તે આરોપીને આવા અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવાનો આદેશ આપી શકે છે: જો કે–

(a) મેજિસ્ટ્રેટ આરોપી વ્યક્તિની અટકાયતને અધિકૃત કરી શકે છે, અન્યથા પોલીસની કસ્ટડીમાં, પંદર દિવસના સમયગાળા ઉપરાંત; જો તે સંતુષ્ટ હોય કે આમ કરવા માટે પર્યાપ્ત આધારો અસ્તિત્વમાં છે, પરંતુ કોઈ પણ મેજિસ્ટ્રેટ આ ફકરા હેઠળ કુલ મુદતથી વધુ સમય માટે આરોપી વ્યક્તિને કસ્ટડીમાં રાખવા માટે અધિકૃત કરશે નહીં, –

(i) નેવું દિવસ, જ્યાં તપાસ મૃત્યુ, આજીવન કેદ અથવા દસ વર્ષથી ઓછી ન હોય તેવી મુદતની કેદની સજાને પાત્ર ગુના સાથે સંબંધિત છે;

(ii) સાઠ દિવસ, જ્યાં તપાસ અન્ય કોઈ ગુનાને લગતી હોય, અને, નેવું દિવસની મુદતની મુદત પૂરી થવા પર, અથવા સાઈઠ દિવસ, જેમ કે કેસ હોય, આરોપી વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે જો તે તૈયાર હોય. જામીન આપે છે અને આપે છે, અને **આ પેટા–કલમ હેઠળ જામીન પર મુક્ત થયેલ દરેક વ્યક્તિને તે પ્રકરણના હેતુઓ માટે પ્રકરણ XXXIII ની જોગવાઈઓ હેઠળ મુક્ત કરવામાં આવી હોવાનું માનવામાં આવશે;..."**

આ પ્રકારની મુક્તિ જામીન સંબંધિત પ્રકરણ XXXIII ની જોગવાઈઓ હેઠળ મુક્તિ માનવામાં આવશે. ”

૨૧. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે અસલમ બાબાલાલ દેસાઈ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યનો નિર્ણય[18] એ દરખાસ્ત માટે એક સત્તા છે કે માત્ર પછીથી આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ આપવામાં આવેલા અથવા મંજૂર કરવામાં આવે તેવું માનવામાં આવતા જામીન રદ કરી શકાતા નથી.અદાલતે આ સંદર્ભમાં અસલમ બાબાલાલ દેસાઈ (ઉપરોક્ત) માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“આમ જોવામાં આવશે કે એકવાર આરોપી વ્યક્તિને કલમ ૧૬૭ (૨) ની જોગવાઈના અાધારે જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે છે, તો માત્ર એ હકીકત કે તેની મુક્તિ પછી ચલણ દાખલ કરવામાં આવ્યું છે તે તેના જામીન રદ કરવા માટે પૂરતું નથી.આવી સ્થિતિમાં તેના જામીન ત્યારે જ રદ કરી શકાય છે જ્યારે કલમ ૪૩૭ (૫) હેઠળ અથવા તે બાબત માટે કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ જામીન રદ કરવાની વિચારણા અસ્તિત્વમાં હોય.તેનું કારણ એ છે કે કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ વ્યક્તિની મુક્તિ સંહિતાના પ્રકરણ XXXIII હેઠળ તેની મુક્તિ સમાન છે. ”

18 ૧૯૯૨ (૪) SCC ૨૩૨

એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે, માત્ર આરોપપત્ર દાખલ કરવું એ એવી ઘટના ન હોઈ શકે જે આગોતરા જામીનનો લાભ મેળવનાર આરોપીને આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે મજબૂર કરે.જામીન રદ કરવાના આધારો અલગથી તૈયાર કરવાના છે.

૨૨. શ્રી કે. વી. વિશ્વનાથન, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા સમાન છે. પરિણામે, કલમ ૪૩૮ હેઠળ ધરપકડની અપેક્ષાએ આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન, તેમની રજૂઆતમાં, જામીનના અન્ય કોઈપણ આદેશની જેમ કામ કરે છે, એટલે કે જ્યાં સુધી વ્યક્તિઓની ધરપકડ કરવા માટે દોષિત ઠરાવવામાં આવે અથવા હકારાત્મક નિર્દેશ આપવામાં ન આવે ત્યાં સુધી, કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ કરવામાં આવે છે.શ્રી વિશ્વનાથને પ્રકાશ પાડ્યો હતો કે કલમ ૪૩૮નો કલમ ૨૧ સાથે આંતરિક સંબંધ છે, કારણ કે તે નાગરિકોના વ્યક્તિગત અધિકારો અને સ્વતંત્રતાનું રક્ષણ કરવાની તેની ફરજ સાથે ગુનાની તપાસ કરવાની રાજ્યની સત્તા અને જવાબદારીને સંતુલિત કરવા માંગે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૨૧ અન્ય આરોપીઓની તરફેણમાં નિર્દોષતાની ધારણાને ઉઠાવે છે; પરિણામે, આ દંડાત્મક કાયદાઓ અને તેમના અર્થઘટનની દરેક વિચારણાના કેન્દ્રમાં હોવું જોઈએ.

૨૩. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૪૩૮ કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયાનો ભાગ હોવાથી તેનો ન્યાયી, ન્યાયી અને વાજબી રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવે.વિદ્વાન વકીલે પુનરાવર્તન કર્યું કે કોર્ટે સિબિયામાં આ વાત પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો.શ્રી વિશ્વનાથને કલમ ૪૩૮ની પૃષ્ઠભૂમિની રૂપરેખા આપ્યા પછી–૪૧મા કાયદા પંચના અહેવાલના અવલોકનોના સંદર્ભમાં રજૂઆત કરી હતી કે તે ટિપ્પણીઓને ડૉ. જસ્ટિસ વી. એસ. મલિમથ દ્વારા ક્રિમિનલ જસ્ટિસ સિસ્ટમના સુધારા પરની સમિતિના અહેવાલમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનોના પ્રકાશમાં પણ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.પેરા ૭/૨૬/૩ પર અ ાધાર રાખ્યા.[19]

૨૪. એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે પોલીસ પાસે ધરપકડ કરવાની સત્તા સીઆરપીસીની કલમ ૪૧ હેઠળ છે. આ જોગવાઈ બે ભાગમાં છે.એક, એવા ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે જેમાં મહત્તમ સજા સાત વર્ષની કેદ સુધી લંબાવી શકાય છે.બીજું, એવા ગુનાઓ કે જેમાં મહત્તમ સજા સાત વર્ષથી વધુ કેદ અથવા મૃત્યુદંડ સુધીની હોઈ શકે છે.તેમની શરતો અને મર્યાદાઓ અલગ હોવા છતાં, બંને કિસ્સાઓમાં કલમના એકદમ વાંચનથી તે સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૧૫૪ Cr.PC હેઠળ નોંધાયેલી કોઈપણ એફ. આઈ. આર. માં ધરપકડ કરવાની શક્તિનો

19 અહેવાલમાં ટિપ્પણી કરવામાં આવી છે – રાષ્ટ્રીય પોલીસ કમિશનના ૩ અહેવાલને ધ્યાનમાં લીધા પછી કે "ધરપકડની શક્તિ પોલીસમાં ભ્રષ્ટાચારના મુખ્ય સ્ત્રોતોમાંનું એક હતું. અહેવાલમાં સૂચવવામાં આવ્યું છે કે મોટાભાગે લગભગ ૬૦% ધરપકડો બિનજરૂરી અથવા ગેરવાજબી હતી અને આવી ગેરવાજબી પોલીસ કાર્યવાહી જેલ વિભાગના ખર્ચના ૪૩.૨% હિસ્સો ધરાવે છે."

ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. આ સત્તા આ વિભાગમાં નિર્ધારિત શરતો દ્વારા મર્યાદિત છે.વધુમાં, આ સિદ્ધાંત કે દરેક કેસમાં ધરપકડ કરવાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર નથી, તેને જોગિંદર કુમાર વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય; લલિતા કુમારી વિરુદ્ધ યુ. પી. રાજ્ય; અને અર્નેશ કુમાર વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્યના કેસમાં માન્યતા આપવામાં આવી હતી.એમ. સી. અબ્રાહમ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય કેસમાં આ અદાલતે[20] ચુકાદો આપ્યો હતો કે પોલીસ માટે કોઈ[21] વ્યક્તિની ધરપકડ કરવી ફરજિયાત નથી ફક્ત અેવા કારણોસર કે[22] તેના આગોતરા જામીન નામંજૂર કરવામાં આવ્યા છે.વધુમાં જણાવવામાં આવ્યું હતું[23] કે ધરપકડ કરવાની સત્તા પછી કલમ ૪૩૮ દ્વારા વધુ મર્યાદિત કરવામાં આવે છે.કાયદા પંચ દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવી છે તેમ, એવા કિસ્સાઓ છે કે જ્યાં ધરપકડની શક્તિની જરૂર નથી અથવા તેનો ઉપયોગ કરવાની મંજૂરી નથી.આવા કિસ્સાઓમાં ધરપકડ કરવાની શક્તિનો ઉપયોગ કરવો એ વ્યક્તિના અધિકાર અને સ્વતંત્રતાનું ગંભીર ઉલ્લંઘન હશે.સત્તાનો આ પ્રકારનો ઉપયોગ કલમ ૪૧નો દુરુપયોગ સમાન હશે.કલમ ૪૩૭ અથવા ૪૩૯ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ ધરપકડ અને કસ્ટડીની સત્તા પરની તપાસ મર્યાદિત છે કારણ કે તપાસ માત્ર પોસ્ટ ફેક્ટો છે.ત્યાં સુધીમાં ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિ પહેલેથી જ ધરપકડનો આઘાત અને અપમાન સહન કરી ચૂક્યો છે.

---

20 ૧૯૯૪ (૪) SCC ૨૬૦

21 ૨૦૧૪ (૨) SCC ૧

22 ૨૨ ૨૦૧૪ (૮) SCC ૨૩૩

23 ૨૩ ૨૦૦૩ (૨) SCC ૬૪૯

૨૫. વકીલે રજુઅાત કરી છે કે ધરપકડની સત્તા અને આરોપીના અધિકારો વચ્ચે વધુ સંતુલન જાળવવા માટે , કલમ ૪૩૮ હેઠળની સત્તા ખાસ કરીને સત્ર અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતને આપવામાં આવી છે જેથી આ ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ મેજિસ્ટ્રેટ સ્તરે નહીં પણ સુપરવાઇઝરી સ્તરે કરવામાં આવે તેની ખાતરી કરી શકાય.આ સંદર્ભમાં જ વર્તમાન સંદર્ભમાં ઉઠાવવામાં આવેલા બે પ્રશ્નો પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે.એવી વિનંતી કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૪૩૮નું ખાલી વાંચન દર્શાવે છે કે કલમની ભાષામાં એવું કંઈ નથી જે દર્શાવે કે આ કલમ હેઠળ આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન સમયબદ્ધ હોવા જોઈએ.આ સ્થિતિ કલમ ૪૩૭ અને ૪૩૯ જેવી જ છે.વકીલે કલમ ૪૩૮ (૩) તરફ ધ્યાન દોર્યું અને રજૂઆત કરી કે આ જોગવાઈના બે મહત્વપૂર્ણ પાસાઓ સંહિતાની યોજનાની સમજણને પ્રકાશિત કરે છેઃ

> એ) જે વ્યક્તિની તરફેણમાં કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીનનો આદેશ આપવામાં આવ્યો છે, તેની પહેલા ધરપકડ કરવી પડશે.આવી વ્યક્તિને ધરપકડ પૂર્વેના જામીન આદેશના આધારે જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે છે.આવી મુક્તિ માટે વ્યક્તિએ બોન્ડ અથવા જામીન આપવાની કલમ ૪૪૧ની જરૂરિયાતનું પાલન કરવું પડશે; અને

બી) જ્યાં કલમ ૨૦૪ હેઠળ સંજ્ઞાન લેતા મેજિસ્ટ્રેટનો મત છે કે પ્રથમ વખતમાં વોરંટ જારી કરવું જરૂરી છે, ત્યાં આવા મેજિસ્ટ્રેટને માત્ર જામીનપાત્ર વોરંટ જારી કરવાની સત્તા છે, બિનજામીનપાત્ર વોરંટ નહીં.

૨૬. મેજિસ્ટ્રેટની સત્તામાં આ ઘટાડો સ્પષ્ટપણે સંસદીય ઇરાદો દર્શાવે છે કે જેને કલમ ૪૩૮ હેઠળ રાહત આપવામાં આવી છે તેને ઉપરોક્ત આગોતરા જામીન આદેશને કારણે સંજ્ઞાનના તબક્કે ધરપકડ થવી જોઈએ નહીં.આ સ્પષ્ટ જોગવાઈને ધ્યાનમાં લેતા, ઉપરોક્ત વિભાગને અન્ય કોઈ અર્થઘટન આપી શકાતું નથી.અહીં ઉલ્લેખિત બીજો પ્રશ્ન આ પેટા–કલમ દ્વારા સંપૂર્ણપણે આવરી લેવામાં આવ્યો છે.કલમ ૪૩૮ હેઠળ પસાર કરાયેલો આ આદેશ, ધરપકડ પૂર્વેનો નિર્દેશ છે (ધરપકડની સ્થિતિમાં જામીન પર મુક્ત થવાનો), જે કલમ ૪૩૯ (૨) સીઆરપી હેઠળ કોર્ટ ઓફ સેશન્સ અને હાઈકોર્ટને આપવામાં આવેલી સત્તાને આધિન છે. પી. સી. એ જોગવાઈ પરથી સ્પષ્ટ છે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ મંજૂર કરાયેલ જામીન કલમ ૪૩૯ (૨) દ્વારા સંચાલિત થાય છે જે સત્ર અદાલત અથવા ઉચ્ચ અદાલતને કોઈપણ સમયે આરોપીની ધરપકડનો નિર્દેશ આપવાની સત્તા આપે છે.આ સુનિશ્ચિત કરે છે કે ન્યાયિક હસ્તક્ષેપ દ્વારા જો જરૂર પડે તો બે સ્પર્ધાત્મક સિદ્ધાંતો વચ્ચેના સંતુલનની ફરી સમીક્ષા કરી શકાય છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સંજોગોમાં કોઈપણ સંબંધિત ફેરફારને ધ્યાનમાં

રાખીને ફરિયાદી પક્ષ આરોપીની ધરપકડ કરી શકે છે.માત્ર એટલો જ તફાવત છે કે આ કેસોમાં ધરપકડ કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ ન્યાયિક તપાસ પછી જ કરવામા આવે છે.આ જોગવાઈ એવી કલ્પના કરે છે કે સંહિતા ધારે છે કે કલમ ૪૩૮ અને ૪૩૯ હેઠળ એકવાર પસાર કરવામાં આવેલા આદેશો કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ વિપરીત આદેશ પસાર ન થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રહેશે.કલમ ૪૩૮ અથવા ૪૩૯ હેઠળ પસાર કરાયેલ આદેશ કામચલાઉ અથવા સમયબદ્ધ નથી.તેથી, આ કલમો હેઠળ આદેશોનો લાભ મેળવનાર વ્યક્તિને ત્યારે જ કસ્ટડીમાં લઈ શકાય છે જ્યારે કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ ચોક્કસ નિર્દેશ પસાર કરવામાં આવે.કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ ધરપકડ માટેનો આ નિર્દેશ જામીન રદ કરવાની માંગ કરતાં અલગ છે.

૨૭. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે નિઃશંકપણે કલમ ૪૩૮ હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશમાં લાદવામાં આવેલી શરતનું ઉલ્લંઘન કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ ધરપકડના નિર્દેશ તરફ દોરી શકે છે.જોકે, કલમ ૪૩૯ (૨) નો વ્યાપ માત્ર જામીન રદ કરવા સુધી મર્યાદિત નથી.વકીલે જણાવ્યું હતું કે કાયદાની આ દરખાસ્તને આ અદાલત દ્વારા પ્રદીપ રામ વિરુદ્ધ ઝારખંડ રાજ્યમાં ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી.આ કેસમાં, આ અદાલતે[24] મીઠાભાઈ પાશાભાઈ પટેલ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્ય કેસમાં અગાઉના ચુકાદાને ધ્યાનમાં લેતા એવું માન્યું હતું

24 ૨૦૧૯ SCC Online (SC) ૮૨૫

કે કલમ ૪૩૭ (૫) અને[25] ૪૩૯ (૨) ના આધારે, વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવા છતાં તેને કસ્ટડીમાં લેવાનો નિર્દેશ અગાઉના આદેશ દ્વારા પસાર કરી શકાય છે.અદાલતે એવું માન્યું હતું કે કલમ ૪૩૭ (૫) અને ૪૩૯ (૨) હેઠળ વ્યક્તિને તેના અગાઉના જામીન રદ કર્યા વિના કસ્ટડીમાં લેવાનો નિર્દેશ આપી શકાય છે.જામીન રદ કરવા અને કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ વ્યક્તિને કસ્ટડીમાં લેવાના નિર્દેશ વચ્ચેના તફાવતને માન્યતા આપવામાં આવી હતી.આ કેસમાં એવું પણ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જો વ્યક્તિને જામીન મળ્યા પછી એફ. આઇ. આર. અથવા કેસમાં ગંભીર ગુનો ઉમેરવામાં આવે, તો આવા વ્યક્તિની ફરીથી ધરપકડ કરી શકાય તે પહેલાં કલમ ૪૩૯ (૨) અથવા ૪૩૭ (૫) હેઠળ નિર્દેશ જરૂરી છે.તેથી, આ અદાલતે જામીન મંજૂર થયા પછી અદાલતની દેખરેખની જરૂરિયાતને સ્વીકારી હતી.

૨૮. વિદ્વાન ન્યાયમિત્ર શ્રી હરિન રાવલે પ્રકાશ પાડ્યો હતો કે જ્યારે સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં એવા માર્ગો છે, જે અરજદારોની દલીલોને ટેકો આપે છે, ત્યારે કલમ ૪૩૮ હેઠળના આદેશો બિનશરતી હોઈ શકે છે અને સમય દ્વારા મર્યાદિત ન હોઈ શકે, કોર્ટે સમાન રીતે સાવચેતીની નોંધ લીધી હતી અને અદાલતને આગોતરા જામીનનો આદેશ આપતી વખતે સાવચેતી રાખવાની

25 ૨૦૦૯ (૬) SCC ૩૩૨,

ઇચ્છા વ્યક્ત કરી હતી.આ સંબંધમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે સિબિયાના નિર્ણયોના ફકરા ૪૨ અને ૪૩ પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો.

૨૯. તેમની રજૂઆતો પર વિસ્તૃત રીતે જણાવતા, ન્યાયમિત્રએ રજૂઆત કરી હતી કે કોઈ પણ શરતો લાદવી કે સમયાંતરે આગોતરા જામીનના આદેશને મર્યાદિત કરવો તે નિઃશંકપણે અરજીને જપ્ત કરેલી અદાલતની વિવેકબુદ્ધિમાં આવે છે.જોકે તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે આ વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ સાવધાની અને સાવધાની સાથે થવો જોઈએ.વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે જ્યારે આગોતરા જામીન અરજીઓ પર વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે ત્રણ પરિસ્થિતિઓ હોઈ શકે છેઃએક, જ્યારે ધરપકડની અ ાશંકાએ અરજી દાખલ કરવામાં આવે, ત્યારે એફ. આઇ. આર. દાખલ કરતા પહેલા; બે, એફ. આઇ. આર. દાખલ કર્યા પછી, પરંતુ આરોપપત્ર દાખલ કરતા પહેલા; અને ત્રણ, આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સલાઉદ્દીન, કે. એલ. વર્મા, આદ્રી ધરણ દાસ અને તેમના તર્કને અપનાવતા નિર્ણયોમાં સમજદારીની બાબત તરીકે અને સારા કારણોસર, આગોતરા જામીનના આદેશોના સમયગાળા માટે સમય મર્યાદા લાદવી એ અદાલતો માટે હિતકારી અને જાહેર હિતમાં રહેશે.વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે જો એફ. આઇ. આર. દાખલ કરતા પહેલા આગોતરા જામીન માંગવામાં આવે તો અદાલતોએ એફ. આઇ. આર. દાખલ થાય ત્યાં સુધી મર્યાદિત રાહત આપવી જોઈએ.બીજી પરિસ્થિતિમાં, એટલે કે એફ. આઇ. આર.

દાખલ થયા પછી, અદાલત આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરી શકે છે. ત્રીજી પરિસ્થિતિમાં, જો અરજી આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી કરવામાં આવે છે, તો આરોપની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં રાખીને તેને મંજૂરી આપવી કે નકારી કાઢવી તે અદાલત પર નિર્ભર છે.તેવી જ રીતે, જો ધરપકડ કરવામાં આવે, તો અદાલતે આ બાબતને સંપૂર્ણપણે વિવેકાધીન રીતે ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ અને યોગ્ય લાગે તેવી શરતો લાદવી જોઈએ.

૩૦. શ્રી રાવલે રજૂઆત કરી હતી કે દરેક આકસ્મિકતામાં, આગોતરા જામીનનો આદેશ આપ્યા પછી અદાલત શક્તિહીન નથી; જો આ મુદ્દા સાથે સંબંધિત નવી સામગ્રી મળી આવે અને તેને તેની સમક્ષ રેકોર્ડ પર મૂકવામાં આવે તો તે આ બાબતની સમીક્ષા કરવાની વિવેકબુદ્ધિ જાળવી રાખે છે.તેમણે કલમ ૪૩૯ (૨) પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો અને દલીલ કરી હતી કે તે જોગવાઈ તેના અગાઉના અભિગમમાં ફેરફાર કરવાની અને આગોતરા જામીન આપવાના અગાઉના આદેશને સંપૂર્ણપણે રદ કરવાની અદાલતની સત્તાનું ઉદાહરણ છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે સંહિતાની કલમ ૩૬૨ (ફોજદારી અદાલત દ્વારા આદેશની સમીક્ષા સામે) હેઠળનો પ્રતિબંધ કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ સત્તાની પ્રકૃતિ અને સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને આગોતરા જામીનની બાબતોમાં લાગુ પડતો નથી.

૩૧. શ્રી રાવલે એ પણ રજૂઆત કરી હતી કે કલમ ૪૩૮ હેઠળની શક્તિનો ઉપયોગ કોઈ પણ ગુનાહિત તપાસને નબળી પાડવા માટે કરી શકાતો નથી.તેમણે એ ચિંતા પર પ્રકાશ પાડ્યો હતો કે આગોતરા જામીનનો બિનશરતી આદેશ, સંપૂર્ણ રીતે પ્રતિરક્ષાનો દાવો કરવા માટે દુરુપયોગ કરવામાં સક્ષમ હશે, જે સંસદનો ક્યારેય ઇરાદો નહોતો.વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે આ ઉપરાંત, આગોતરા જામીન આપવા માટે સશક્ત અદાલતોની વિવેકબુદ્ધિને નિષ્પક્ષ અને ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ તપાસમાં સ્વતંત્રતાના અધિકાર અને જાહેર હિતમાં સંતુલન તરીકે સમજવી જોઈએ.તેથી, આવા આદેશો એવી રીતે ઘડવા જોઈએ કે જેથી આરોપી વ્યક્તિઓ તપાસ દરમિયાન સહકાર આપે અને શંકાસ્પદ અથવા ગુનાહિત સામગ્રીની વસૂલાતની પ્રક્રિયામાં મદદ કરે, જે તેઓ પોલીસને શોધવા અથવા પુનઃપ્રાપ્ત કરવા તરફ દોરી શકે અને જે સુનાવણી દરમિયાન સ્વીકાર્ય છે, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ મુજબ. તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે જો આ ચિંતાઓને ધ્યાનમાં લેવામાં આવે તો, મેત્રેમાં કાયદાની ઘોષણા–ખાસ કરીને પરિચ્છેદ ૧૨૨ અને ૧૨૩માં કે કોર્ટ દ્વારા આગોતરા જામીન માટેની અરજીઓના સંદર્ભમાં કોઈ શરત લાદવામાં નહીં આવે, તે ખોટી છે; તે સિબિયાના કેસમાં કાયદાની ઘોષણાના પરિચ્છેદ ૪૨ અને ૪૩ની વિરુદ્ધ છે.એ વાત પર ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતો કે સલાઉદ્દીનના નિર્ણય અને તેના પછીના અન્ય ચુકાદાઓ પછીથી, અદાલતોની પ્રથા સામાન્ય રીતે આગોતરા જામીન આપતી વખતે શરતો

લાદવાની હતી:ખાસ કરીને એવી શરતો કે જેમાં અરજદાર/આરોપીએ ૯૦ દિવસ પછી જામીન માટે અરજી કરવી પડે અથવા એકવાર આરોપપત્ર દાખલ થયા પછી આત્મસમર્પણ કરવું પડે અને નિયમિત જામીન માટે અરજી કરવી પડે.વકીલે કલમ ૪૩૭ (૩) પર આધાર રાખીને કહ્યું હતું કે કલમ ૪૩૮ (૨) ના આધારે આગોતરા જામીન આપતી વખતે તે જોગવાઈમાં દર્શાવેલી શરતોને ધ્યાનમાં લેવાની છે.

૩૨. શ્રી તુષાર મહેતા, વિદ્વાન સોલિસિટર જનરલ અને શ્રી વિક્રમજીત બેનર્જી, વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલે રજૂઆત કરી હતી કે મેત્રે (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય ખોટો છે અને તેને નકારી કાઢવો જોઈએ.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૪૩૮ અગાઉથી આગોતરા જામીન આપવા માટે શરતો લાદવાની ધારણા કરતી નથી, તેમ છતાં, કલમ ૪૩૮ (૨) અને કલમ ૪૩૭ (૩) ને ધ્યાનમાં રાખીને, વિવિધ પરિબળોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.આગોતરા જામીનની પ્રકૃતિમાં નિર્દેશ આપવાની (અથવા નકારવાની) સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, અદાલત વ્યક્તિના વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકાર અને પોલીસના તપાસના અધિકાર વચ્ચે સંતુલન જાળવવા માટે બંધાયેલી હોય છે.આ હેતુ માટે, કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહત આપવામાં, કલમ ૪૩૮ (૨) હેઠળ અવિરત તપાસ સુનિશ્ચિત કરવા માટે યોગ્ય શરતો લાદવામાં આવી શકે છે.શરતો લાદવાનો ઉદ્દેશ વ્યક્તિ અથવા આરોપીની તપાસમાં

અવરોધ લાવવાની શક્યતાને ટાળવાનો છે.આમ, કોઈપણ શરત, જેમાં તપાસ અથવા સુનાવણીની નિષ્પક્ષતા અથવા ઔચિત્યનો કોઈ સંદર્ભ નથી, તેને કાયદા હેઠળ સ્વીકાર્ય તરીકે સ્વીકારી શકાતી નથી.પરિણામે, અદાલતોએ કાળજી અને સંયમ સાથે શરતો લાદવામાં તેમની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૩૩. જ્યાં સુધી તેનો દોષ સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી કાયદો આરોપીને નિર્દોષ માને છે.એક સંભવિત નિર્દોષ વ્યક્તિ તરીકે, તે બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ બાંયધરીકૃત સ્વતંત્રતાના અધિકાર સહિત તમામ મૂળભૂત અધિકારોનો હકદાર છે.વકીલે જણાવ્યું હતું કે તે જ સમયે, આગોતરા જામીન આપતી વખતે, અદાલતોએ આરોપની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા, અરજદારની પૃષ્ઠભૂમિ, એટલે કે, આવા ગુનામાં તેની અગાઉની સંડોવણી અને અરજદારની સંભાવનાને ધ્યાનમાં રાખવાની અને ધ્યાનમાં રાખવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે.તેની ધરપકડ કરીને તેને ઈજા પહોંચાડવા અથવા અપમાનિત કરવાના હેતુથી આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે કે કેમ તે જાણવાની પણ અદાલતની ફરજ છે.તે ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી કે અદાલતો સંહિતાની કલમ ૪૩૮ (૨) હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી યોગ્ય શરતો લાદવા માટે બંધાયેલી છે.

૩૪. વકીલે દલીલ કરી હતી કે જામીન મંજૂર કરતી વખતે અથવા નકારતી વખતે કેસ ના મુલ્યાંકન અંગે સંહિતાની કલમ ૪૩૮ અને ૪૩૯ વચ્ચે કોઈ નોંધપાત્ર તફાવત નથી.જોકે, નિયમની બાબત તરીકે આગોતરા જામીન કે નિયમિત જામીન આપી શકાતા નથી.એક અસાધારણ વિશેષાધિકાર હોવાથી, તે માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ આપવો જોઈએ.તે આગોતરા જામીન આપવા માટે યોગ્ય કેસ છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે અદાલતને આપવામાં આવેલી ન્યાયિક વિવેકબુદ્ધિનો યોગ્ય રીતે ઉપયોગ કરવો જોઈએ.આ સંબંધમાં વકીલે જય પ્રકાશ સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય પર આધાર રાખ્યો હતો.વકીલે એમ. પી. અને અન્ય વિરુદ્ધ રામ કિશના બલોથિયા અને અન્ય રાજ્ય પર આધાર[26] રાખ્યો હતો જ્યાં આ અદાલતે આગોતરા જામીનના અધિકારની પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લીધી હતી અને અવલોકન કર્યું હતું કેઃ [27]

> "અમને એ દલીલ સ્વીકારવી મુશ્કેલ લાગે છે કે દંડ પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૩૮ એ કલમ ૨૧નો અભિન્ન ભાગ છે. સૌ પ્રથમ , જૂની ક્રિમિનલ માં કલમ ૪૩૮ જેવી કોઈ જોગવાઈ નહોતી કે તે અધિકારની બાબત તરીકે આપી શકે નહીં.તે અનિવાર્યપણે બંધારણના અમલમાં આવ્યાના લાંબા સમય પછી આપવામાં આવેલો વૈધાનિક અધિકાર છે.તેને બંધારણની કલમ ૨૧નો આવશ્યક ઘટક ન ગણી શકાય.અને

26 ૨૦૧૨ (૪) SCC ૩૨૫
27 ૧૯૯૫ Supp (૩)SCC ૪૧૯

ચોક્કસ વિશેષ શ્રેણીના ગુનાઓમાં તેનો ઉપયોગ ન થવુ તે કલમ ૨૧નું ઉલ્લંઘન ગણી શકાય નહીં. "

૩૫. સાવિત્રી અગ્રવાલ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, અને સિબિયાના નિર્ણયોને એવી[28] દલીલ કરવા માટે સંદર્ભિત કરવામાં આવ્યા હતા કે આગોતરા જામીનનો આદેશ આપતા પહેલા, અદાલતને સંતોષ થવો જોઈએ કે તેની માંગ કરનાર અરજદાર પાસે એવું માનવાનું કારણ છે કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ થવાની સંભાવના છે અને તે માન્યતા વાજબી આધારો પર સ્થાપિત થવી જોઈએ.માત્ર "ભય" એ માન્યતા નથી; અરજદાર માટે તે બતાવવું અપૂરતું છે કે તેને અમુક પ્રકારની અસ્પષ્ટ આશંકા છે કે કોઈ તેના પર આરોપ મૂકવા જઈ રહ્યું છે, જે ગુના માટે તેની ધરપકડ થઈ શકે છે.અરજદારના આધારો કે જેના પર તે માને છે કે તેની બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે ધરપકડ થઈ શકે છે, તે અદાલત દ્વારા નિરપેક્ષપણે તપાસ કરવામાં સક્ષમ હોવા જોઈએ.ચોક્કસ ઘટનાઓ અને તથ્યો જાહેર કરવા જોઈએ જેથી કોર્ટ તેની માન્યતાની વાજબીતાનો ન્યાય કરી શકે, જેનું અસ્તિત્વ કલમ દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાના ઉપયોગની અનિવાર્યતા છે.એવું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું હતું કે આરોપીની ધરપકડ પછી કલમ ૪૩૮ની જોગવાઈઓ લાગુ કરી શકાતી નથી.ધરપકડ પછી, આરોપીએ કલમ ૪૩૭ અથવા સંહિતાની કલમ ૪૩૯ હેઠળ તેનો ઉપાય માંગવો જોઈએ, જો તે ગુના અથવા ગુનાઓના સંદર્ભમાં જામીન પર

28 ૨૦૦૯ (૮) SCC ૩૨૫

મુક્ત થવા માંગે છે, જેના માટે તેની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.સાવિત્રી અગ્રવાલ (ઉપરોક્ત) માં નીચેના પેરા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો હતોઃ

> "૨૪. કલમના અવકાશ પર બિનજરૂરી પ્રતિબંધો લાદવા સામે ચેતવણી આપતી વખતે, કારણ કે, તેના મતે, સંહિતાની કલમ ૪૩૮ માં ન જોવા મળતા અવરોધો અને શરતોનો અતિશય પ્રવાહ, જોગવાઈને બંધારણીય રીતે સંવેદનશીલ બનાવી શકે છે, કારણ કે બંધારણની કલમ ૨૧ માં સમાવિષ્ટ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકારને ગેરવાજબી પ્રતિબંધોના પાલન પર નિર્ભર કરી શકાતો નથી, બંધારણીય ખંડપીઠે નીચેની માર્ગદર્શિકાઓ નિર્ધારિત કરી છે, જે અદાલતોએ આગોતરા જામીનની મંજૂરી માટેની અરજી સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છેઃ
>
> ********** **********

(iv) જામીનનો કોઈ વ્યાપક આદેશ પસાર થવો જોઈએ નહીં અને જે અદાલત આગોતરા જામીન આપે છે તેણે ગુના અથવા ગુનાઓને સ્પષ્ટ કરવા માટે કાળજી લેવી જોઈએ કે જેના સંબંધમાં માત્ર આદેશ જ અસરકારક રહેશે.સંહિતાની કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહત આપતી

વખતે, કલમ ૪૩૮ (૨) હેઠળ યોગ્ય શરતો લાદવામાં આવી શકે છે જેથી અવિરત તપાસ સુનિશ્ચિત થઈ શકે.આવી એક શરત એ પણ હોઈ શકે છે કે જો પોલીસ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ સંભવિત શોધનો કેસ બનાવે છે, તો જામીન પર મુક્ત થયેલ વ્યક્તિ વસૂલાતને સરળ બનાવવા માટે પોલીસ કસ્ટડીમાં લેવા માટે જવાબદાર રહેશે.નહિંતર, આ પ્રકારનો આદેશ અરાજકતાનો ચાર્ટર બની શકે છે અને એવા ગુનાઓની તાત્કાલિક તપાસને રોકવા માટેનું એક હથિયાર બની શકે છે, જેની આગાહી જ્યારે આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો ત્યારે શક્ય ન હતું.

********** **********

(ix) જોકે તે જરૂરી નથી કે સંહિતાની કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશની કામગીરી સમયના સંદર્ભમાં મર્યાદિત હોય, પરંતુ અદાલત, જો આવું કરવા માટે કારણો હોય, તો આદેશની કામગીરીને મર્યાદિત કરી શકે છે.આવા કિસ્સાઓમાં અરજદારને એફ. આઈ. આર. દાખલ કર્યા પછી વાજબી ટૂંકા ગાળામાં સંહિતાની કલમ ૪૩૭ અથવા ૪૩૯ હેઠળ જામીનનો આદેશ મેળવવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવી શકે છે.

૩૬. એન. સી. ટી. સરકાર અને સંઘ વતી એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી હતી કે આ અદાલતે વારંવાર ગંભીર ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી કે જો આરોપી અથવા આગોતરા જામીન માંગનારા અરજદારો પોલીસ દ્વારા પૂછપરછ કરવામાં આવે તે પહેલાં બિનશરતી આદેશ આપવામાં આવશે તો તે તપાસને ભારે નુકસાન પહોંચાડશે અને ષડયંત્રમાં સામેલ તમામ હકીકતો બહાર લાવવાની સંભાવનાઓને અવરોધશે.પરિણામે જાહેર હિતને પણ નુકસાન થશે.આ સંદર્ભમાં એ. પી. રાજ્ય વિ બિમલ કૃષ્ણ કુંડુનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો..તેવી જ રીતે, અદાલતનું ધ્યાન મુરલીધરણ વિરુદ્ધ કેરળ રાજ્ય તરફ[29] દોરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે "આવા આરોપીની કસ્ટોડિયલ પૂછપરછ તપાસ એજન્સી માટે[30] અનિવાર્યપણે જરૂરી છે જેથી તે વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુનાહિત કાવતરામાં સામેલ તમામ જોડાણોનો પર્દાફાશ કરી શકાય, જેના કારણે આ મોટી દુર્ઘટના ઘટી." તે વાત ઉપર ભાર મુકવામાં આવ્યું હતું કે કસ્ટોડિયલ પૂછપરછ દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદનો અન્યથા કરવામાં આવેલા નિવેદનો માટે ગુણાત્મક રીતે વધુ સુસંગત છે.તેથી આગોતરા જામીનનો બિનશરતી આદેશ આપવાથી સંપૂર્ણ અને ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ તપાસ નિષ્ફળ જશે.

---

29 ૧૯૯૭ (૮) SCC ૧૦૪

30 ૨૦૦૧ (૪) SCC ૬૩૮

૩૭. વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલ શ્રી અમન લેખીએ વિનંતી કરી હતી કે સિબિયામાં તર્કનો સામાન્ય પ્રવાહ શરતોના સામાન્ય લાદવાની તરફેણમાં નથી–ક્યાં તો સમયગાળા (સમયની દ્રષ્ટિએ, અથવા કોઈ ચોક્કસ ઘટનાના સંદર્ભમાં, જેમ કે આરોપપત્ર દાખલ કરવું) આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરે છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે કલમ ૪૩૯ (૨) નો લખાણ તમામ પ્રકારના આદેશોને લાગુ પડે છે–જેમાં અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરવાનો આદેશ અથવા નિર્દેશ (એટલે કે આગોતરા જામીનની મંજૂરી), કોર્ટના સંતોષ પર કે આવું કરવું જરૂરી છે.આવા આદેશ (કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ રદ કરવાનો અથવા ધરપકડનો નિર્દેશ) ત્યાં થઈ શકે છે જ્યાં રાહત આપતી વખતે લાગુ કરવામાં આવેલી શરતોનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવે અથવા તેનું પાલન કરવામાં ન આવે અથવા જ્યાં નિષ્પક્ષ તપાસના મોટા હિતો માટે તેની જરૂર હોય.

વિશ્લેષણ અને તારણો

ફેર મુદ્દા નંબર ૧: શું કલમ ૪૩૮ સીઅારપીસી હેઠળ વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ રક્ષણ, એક નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ જેથી વ્યક્તિ ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરી શકે અને નિયમિત જામીન મેળવી શકે.

૩૮. જામીનનો ખ્યાલ, એટલે કે ગુનો કરનાર અારોપી નાગરિકની સ્વતંત્રતાની જાળવણી કરવી– પરંતુ શરતોને આધીન, પ્રાચીનકાળથી ચાલતી અાવે છે.જસ્ટિનિયન પહેલાએ તેમના સમયમાં પ્રચલિત કાયદાઓ અને અર્થઘટનોના સંગ્રહમાં, કોડેક્સ જસ્ટિનિયનસ (અથવા 'કોડ જુસ') પુસ્તક ૯માં શીર્ષક ૩ (૨) શીર્ષકમાં નિયત કર્યું છે કે "કોઈ પણ આરોપી વ્યક્તિને કોઈ પણ સંજોગોમાં, તેને દોષિત ઠેરવવામાં આવે તે પહેલાં જેલમાં કેદ કરવામાં આવશે નહીં".દૂરના ભૂતકાળના ધોરણનું બીજું ઉદાહરણ મેગ્ના કાર્ટા છે જેણે કલમ ૪૪ દ્વારા કાયદો ઘડ્યો હતો કે "જે લોકો જંગલની બહાર રહે છે તેમને ભવિષ્યમાં સામાન્ય સમન્સના જવાબમાં જંગલના શાહી ન્યાયાધીશો સમક્ષ હાજર થવાની જરૂર નથી સિવાય કે તેઓ ખરેખર કાર્યવાહીમાં સામેલ હોય અથવા જંગલના ગુના માટે જપ્ત કરવામાં આવેલી વ્યક્તિ માટે જામીનદાર હોય." જામીનની સ્પષ્ટ સંસદીય માન્યતાએ યુ. કે. માં પછીના કાયદાઓમાં હેબિયસ કોર્પસ એક્ટ ૧૬૭૭ અને ઇંગ્લિશ બિલ ઓફ રાઇટ્સ, ૧૬૮૯ દ્વારા આકાર લીધો હતો, જેમાં સૂચવવામાં આવ્યું હતું કે "અતિશય જામીનની જરૂર ન હોવી જોઈએ, ન તો વધુ પડતો દંડ લાદવો જોઈએ, ન તો ક્રૂર અને અસામાન્ય સજાઓ આપવી જોઈએ".

૩૯. કોડ હેઠળ જામીન ઇપ્સો ફેક્ટોની વ્યાખ્યા કરવામાં આવી નથી.હવે તેને વ્યાપકપણે એક ધોરણ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે જેમાં વહીવટી સિદ્ધાંતોનો સમાવેશ થાય છે જે આરોપી વ્યક્તિને સલામતીના આધીન

સ્વતંત્રતા પર સ્થાપિત કરવા સક્ષમ બનાવે છે, જ્યારે પણ જરૂર પડે ત્યારે તે હાજર રહે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે જરૂરી છે.જામીન માટે વાજબીપણું એ છે કે જે વ્યક્તિ કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે પરંતુ તેના માટે દોષિત ઠેરવવામાં આવતી નથી, તેને અટકાયતની કઠોરતાથી સુરક્ષિત રાખે છે.

૪૦. Cr.PC ની કલમ ૪૩૮ ધરપકડની આશંકા ધરાવતી વ્યક્તિને જામીન આપવા માટે નિર્દેશો જારી કરવાની જોગવાઈ કરે છે.૧૯૭૩ના Cr.PC એ ૧૮૯૮ના જૂના કોડને બદલી નાખ્યો.જૂની સંહિતામાં ૧૯૭૩ની સંહિતાની કલમ ૪૩૮ને અનુરૂપ કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી ન હતી.જૂની સંહિતા હેઠળ, વિવિધ ઉચ્ચ અદાલતો વચ્ચે આ પ્રશ્ન પર તીવ્ર મતભેદ હતો કે શું અદાલતોને ધરપકડની અાશંકાએ જામીનનો આદેશ પસાર કરવાની સહજ સત્તા છે કે કેમ.મુખ્ય સ્થિતિ એ હતી કે અદાલતો પાસે આવી સત્તા નહોતી.ત્યારબાદ, સંહિતાને વધુ વ્યાપક બનાવવા માટે વિવિધ સુધારાઓની જરૂરિયાતને પરિણામે ૧૯૭૩માં ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતા લાગુ કરવામાં આવી હતી.રસપ્રદ વાત એ છે કે કલમ ૪૩૮ સ્પષ્ટપણે "આગોતરા જામીન" શબ્દનો ઉપયોગ કરતી નથી; તેની ભાષા સંબંધિત અદાલતને જામીન આપવા માટે નિર્દેશો જારી કરવાની સત્તા આપે છે.

૪૧. ભારતના કાયદા પંચે ૧૯૬૯ના તેના ૪૧મા અહેવાલમાં નોંધ્યું હતું કે આગોતરા જામીન આપવાની જરૂરિયાત મુખ્યત્વે પ્રભાવશાળી વ્યક્તિઓએ તેમના હરીફોને ખોટા કેસોમાં ફસાવવાનો પ્રયાસ કરવા અથવા તેમને જેલમાં કેદ કરીને બદનામ કરવાને કારણે ઊભી થાય છે.અહેવાલમાં વધુમાં નોંધવામાં આવ્યું છે કે ખોટા કેસો સિવાય, જ્યાં ગુનાનો આરોપી વ્યક્તિ ફરાર થવાની સંભાવના નથી, અથવા જામીન પર હોય ત્યારે તેની સ્વતંત્રતાનો દુરુપયોગ નહી કરે તેવા વાજબી આધારો હોય, ત્યાં તેને પહેલા કસ્ટડીમાં મોકલવાની, કેટલાક દિવસો સુધી જેલમાં રહેવાની અને પછી જામીન માટે અરજી કરવાની જરૂર હોવાનું કોઈ વાજબી કારણ નથી.અહેવાલમાં ભલામણ કરવામાં આવી હતી કે આવા કેસોમાં જામીન આપવાના નિર્દેશ માટે જોગવાઈનો સમાવેશ કરવામાં આવે અને આ સત્તા માત્ર ઉચ્ચ અદાલતો અને સત્ર અદાલતોમાં નિહિત હોવી જોઇએ.જોકે, અહેવાલમાં જોગવાઈ માટે સૂચવેલ ભાષામાં આગોતરા જામીન આપવા માટેની શરતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી. જોકે કેટલીક શરતો કે જેનો અદાલતો સમાવેશ કરી શકે છે, તેને Cr.PC, ૧૯૭૩ની કલમ ૪૩૮ તરીકે ઘડવામાં આવેલ જોગવાઇમાં સામેલ કરવામાં આવી.

૪૨. 'આગોતરા જામીન' શબ્દને Cr.PC માં કોઈ સ્થાન નથી મળતું પરંતુ તેનો ઉપયોગ ભારતના કાયદા પંચ દ્વારા તેના ૪૧મા અહેવાલમાં કરવામાં આવ્યો હતો.આ શબ્દનો ઉપયોગ એ જણાવવા માટે કરવામાં આવ્યો હતો કે તે

ધરપકડની અાશંકાએ જામીન માટેની અરજી હતી, એટલે કે, ધરપકડ કરવામાં આવે તે પહેલાં.વોર્ટન લો લેક્સિકોન અનુસાર, અને સિબિયા (સુપ્રા) માં નોંધ્યા મુજબ, જામીનની મંજૂરીનો અર્થ થાય છે "ધરપકડ કરાયેલ અથવા કેદ કરાયેલ વ્યક્તિને તેની હાજરી માટે સુરક્ષા પર મુક્ત કરવો".સિબિયાએ આ રીતે અવલોકન કર્યું:

> “જામીનનો સામાન્ય આદેશ અને આગોતરા જામીનનો આદેશ વચ્ચેનો તફાવત એ છે કે જ્યારે અેક બાજુ જામીન ધરપકડ પછી આપવામાં આવે છે અને તેથી તેનો અર્થ પોલીસની કસ્ટડીમાંથી મુક્તિ થાય છે, જ્યારે બીજી બાજુ અાગોતરા જામીન ધરપકડની અાશંકાએ આપવામાં આવે છે અને તેથી તે ધરપકડના સમયે જ અસરકારક છે.પોલીસ કસ્ટડી એ બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓ માટે ધરપકડની અનિવાર્ય સુસંગતતા છે.આગોતરા જામીનનો આદેશ, એટલે કે, ગુના અથવા ગુનાઓ માટે ધરપકડ બાદ પોલીસ કસ્ટડી સામે વીમાની રચના કરે છે, જેના સંદર્ભમાં આદેશ જારી કરવામાં આવે છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ધરપકડ પછીના જામીનના આદેશથી વિપરીત, તે એક પૂર્વ–ધરપકડ કાનૂની પ્રક્રિયા છે જે નિર્દેશ આપે છે કે જે વ્યક્તિની તરફેણમાં તે જારી કરવામાં આવે છે તે વ્યક્તિની ત્યારબાદ જે આરોપના સંદર્ભમાં નિર્દેશ જારી કરવામાં આવે છે તેના

આધારે ધરપકડ કરવામાં આવે તો તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે.સી. આર. પી. સી. ની કલમ ૪૬ (૧) જે ધરપકડ કેવી રીતે કરવાની છે તેની સાથે સંબંધિત છે, તે જોગવાઈ કરે છે કે ધરપકડ કરતી વખતે, પોલીસ અધિકારી અથવા ધરપકડ કરતી અન્ય વ્યક્તિ "વાસ્તવમાં ધરપકડ કરવા માટે વ્યક્તિના શરીરને સ્પર્શ કરશે અથવા મર્યાદિત કરશે, સિવાય કે શબ્દ અથવા કાર્યવાહી દ્વારા કસ્ટડીમાં રજૂઆત કરવામાં આવે".કલમ ૪૩૮ હેઠળના નિર્દેશનો હેતુ આ 'સ્પર્શ' અથવા કેદમાંથી શરતી પ્રતિરક્ષા આપવાનો છે.

૪૩. સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે ચોક્કસ પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો હતો કે શું કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીન આપવાની સત્તા આકસ્મિકતાઓ સુધી મર્યાદિત છે જેમ કે પોલીસ તેમની તપાસ સત્તાનો ઉપયોગ ધરપકડ કરવા માંગતી વ્યક્તિને અપમાનિત કરવા માટે કરી શકે છે, અથવા ન્યાયના માર્ગને વિકૃત કરી શકે છે અને તેમની તપાસની સત્તાનો દુરુપયોગ કરી શકે છે.સિબિયા અને વર્તમાન કેસમાં ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલોમાંની એક દલીલ એ હતી કે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગોને આધારે આગોતરા જામીન આપવાની સત્તા સંબંધિત અદાલતની વિવેકબુદ્ધિ પર છોડવી જોઈએ.બીજી બાજુ, રાજ્યએ દલીલ કરી હતી કે આગોતરા જામીનની મંજૂરી ઓછામાં ઓછી

જામીન અરજદાર પર શરતી હોવી જોઈએ જે દર્શાવે છે કે તેની ધરપકડ કોઈ ખોટા હેતુ માટે થવાની સંભાવના છે–કે પ્રસ્તાવિત આરોપો પાયાવિહોણા છે અથવા દુર્ભાવનાથી પ્રેરિત છે.રાજ્યએ એવી પણ દલીલ કરી હતી કે આગોતરા જામીન એ એક અસાધારણ ઉપાય છે અને તેથી, જ્યારે પણ એવું લાગે છે કે સૂચિત આરોપો પ્રથમ દૃષ્ટિએ વાજબી છે, ત્યારે અરજદારની ધરપકડ કર્યા પછી કલમ ૪૩૭ અથવા Cr.PC ની કલમ ૪૩૯ હેઠળ જામીન માટે અરજી કરવાના સામાન્ય ઉપાય પર છોડી દેવું જોઈએ.

૪૪. બીજી બાજુ સિબિયામાં અપીલકર્તાઓના વકીલે દલીલ કરી હતી કે જામીનનો ઇનકાર એ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનો અભાવ છે, તેથી અદાલતોએ કલમ ૪૩૮ ના અવકાશ પર બિનજરૂરી પ્રતિબંધો લાદવા સામે ઝુકવું જોઈએ, જ્યારે તે જોગવાઈ હેઠળ વિધાનસભા દ્વારા આવા કોઈ પ્રતિબંધો સૂચવવામાં આવ્યા નથી.અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે કલમ ૪૩૮ (૧) વ્યાપક અને અયોગ્ય શરતોમાં જોડાયેલી છે અને તેનો અભિપ્રાય હતો કે આવી વ્યાપક ભાષામાં એવા નિયંત્રણો અને શરતો ન હોવી જોઈએ જે વિધાનસભા પોતે યોગ્ય અથવા લાદવા માટે જરૂરી માનતી ન હોય.અદાલતે ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં નિર્દોષતાની ધારણાની પ્રાધાન્યતા પર ભાર મૂક્યો હતો અને અવલોકન કર્યું હતું કે કલમ ૪૩૮ ને યોગ્ય રીતે લાગુ કરવામાં આવી ન હતી, પરંતુ કલમ ૪૩૭ (બિનજામીનપાત્ર કેસોમાં જામીન આપવા માટે સત્ર અદાલત અને ઉચ્ચ

અદાલત સિવાયની અદાલતોની સત્તા સાથે વ્યવહાર કરતી) અને કલમ ૪૩૯ (જે જામીન અંગે ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતની "વિશેષ સત્તાઓ" સાથે વ્યવહાર કરે છે) ના સંદર્ભમાં લાગુ કરવામાં આવી હતી.સિબિયાના સંબંધિત અવતરણોના પ્રકાશમાં, હવે આ મુદ્દા પર સંબંધિત અવલોકનોનું પુનરાવર્તન કરવું યોગ્ય રહેશે.સિબિયાની ચર્ચા અને તારણોનો સારાંશ નીચે મુજબ છેઃ

૪૫. (i) બિનશરતી આગોતરા જામીનનો આદેશ આપવો એ કલમ ૪૩૮ની શરતોથી સ્પષ્ટ રીતે વિરુદ્ધ હશે." કલમ ૪૩૮ (૧) ની શરતો વિવેકબુદ્ધિ પ્રદાન કરે છે, તેમ છતાં કલમ ૪૩૮ (૨) અદાલતને તે પેટા–કલમની કલમો (i) થી (iv) માં ઉલ્લેખિત શરતો સહિત ચોક્કસ કેસની હકીકતોના પ્રકાશમાં યોગ્ય લાગે તેવી શરતોને દિશામાં સામેલ કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે. "

(ii) કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ આદેશ આપવાથી ગુનાની તપાસમાં અવરોધ આવતો નથી; કલમ ૪૩૮ (૧) (i) અને (ii) આદેશ આપે છે કે આરોપી/અરજદારે તપાસમાં સહકાર આપવો જોઈએ.સિબિયા (સુપ્રા) એ એમ પણ જણાવ્યું હતું કે અદાલતો જામીનને સંચાલિત કરતી યોગ્ય શરતો પણ ઘડી શકે છે.એક શરત એ હોઈ શકે છે કે જો પોલીસ કલમ ૨૭ (પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨) હેઠળ વસ્તુઓની સંભવિત વસૂલાત અથવા તથ્યોની શોધનો કેસ

બનાવે છે, તો આરોપીઓને કસ્ટડીમાં લઈ શકાય છે.જો કોઈ નિવેદન (પોલીસને) દરમિયાન વસૂલાત કરવામાં આવે અને હકીકત સ્વયંસેવી આરોપી અનુસાર કરવામાં આવે તો સંહિતાની કલમ ૪૬ દ્વારા નિર્ધારિત કોઈ ઔપચારિક પદ્ધતિ નથી, તે "માનવામાં આવેલી ધરપકડ" (સિબિયાના પેરા ૧૯) દરમિયાન વસૂલાતનો કેસ હશે.

(iii) આરોપી આગોતરા જામીન આપવા માટે વિશેષ કેસ બનાવવા માટે બંધાયેલો નથી; અન્યથા વ્યાપક સત્તા વાંચવાથી અદાલતની વિવેકબુદ્ધિમાં અવરોધ ઊભો થશે.જ્યારે પણ કોઈ અરજી (કલમ ૪૩૮ હેઠળ રાહત માટે) દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે દરેક કેસની હકીકતોને ધ્યાનમાં રાખીને વિવેકબુદ્ધિનો હંમેશા વિવેકપૂર્ણ અને સાવધાનીપૂર્વક ઉપયોગ કરવો પડે છે. (પેરા ૨૧, સિબિયા).

(iv) જ્યારે આગોતરા જામીન આપવાની સત્તા સામાન્ય નથી, તે જ સમયે, તેનો ઉપયોગ અપવાદરૂપ કેસો સુધી મર્યાદિત નથી (પેરા ૨૨, સિબિયા).

(v) અદાલતોને માત્ર આરોપી દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા વિશેષ કેસોમાં જ આગોતરા જામીન આપવાની જરૂર હોય તે વાજબી નથી, કારણ કે

સત્તા અસાધારણ છે, અથવા કલમ ૪૩૭ માં દર્શાવેલ કેટલીક વિચારણાઓ અથવા અન્ય વિચારણાઓને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ.(પેરા ૨૪–૨૫, સિબિયા).

(vi) આગોતરા જામીન આપવાની સત્તા પરના અવરોધોની અતિશય રજૂઆત (અથવા તેમાં વાંચન) તેને બંધારણીય રીતે નબળુ બનાવશે.વાજબી પ્રક્રિયા એ કલમ ૨૧નો ભાગ હોવાથી, અદાલતે જોગવાઈ (એટલે કે કલમ ૪૩૮) ને તેમાં ન મળતા શબ્દો વાંચીને પડકારવા માટે ખુલ્લી ન રાખવી જોઈએ." (પરિચ્છેદ ૨૬).

(vii) એવો કોઈ " અનિવાર્ય નિયમ" નથી કે જ્યાં સુધી અરજદાર દુર્ભાવનાપૂર્ણ ન હોય ત્યાં સુધી આગોતરા જામીન આપી શકાતા નથી.આગોતરા જામીન આપવા કે નકારી કાઢવા તે અંગે વિચારણા કરતી વખતે અદાલત દ્વારા ધ્યાનમાં લેવા માટે ઘણી સુસંગત બાબતો છે.સૂચિત આરોપોની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા, આરોપો બનાવવા તરફ દોરી જવાની સંભવિત ઘટનાઓનો સંદર્ભ, સુનાવણી દરમિયાન આરોપીની હાજરી સુરક્ષિત ન હોવાની વાજબી સંભાવના; સાક્ષીઓ સાથે ચેડા થઈ શકે તેવી વાજબી આશંકા અને "જનતા અથવા રાજ્યના વ્યાપક હિતો" એ કેટલીક વિચારણાઓ છે.રાહત (આગોતરા જામીન) માંગતી વ્યક્તિ નિર્દોષ હોવાનું માનવામાં આવતો માણસ છે.(પેરા ૩૧, સિબિયા).

(viii) એવી કોઈ ધારણા ન હોઈ શકે કે આરોપીઓનો કોઈ પણ વર્ગ– એટલે કે ચોક્કસ ગુનાઓના આરોપી અથવા ગરીબ વર્ગના લોકો ફરાર થવાની સંભાવના છે.(પેરા ૩૨, સિબિયા).

(ix) અદાલતોએ આગોતરા જામીન માટેની અરજીઓ પર વિચારણા કરતી વખતે તેમની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ (જેમ તેઓ જામીનના કિસ્સામાં કરે છે)."સામાન્ય ઉપયોગના કઠોર નિયમો" નિર્ધારિત કરીને તેમની વિવેકબુદ્ધિનું વિભાજન કરવું અથવા તેને મર્યાદિત કરવું મૂર્ખામીભર્યું રહેશે.". (પેરા ૩૩, સિબિયા).

(x) આગોતરા જામીન (તેની નિકટવર્તી અથવા સંભવિત ધરપકડ વિશે) માંગનાર અરજદારની આશંકા વાજબી આધારો પર આધારિત હોવી જોઈએ, અને અદાલત દ્વારા તપાસ અને મૂલ્યાંકન કરવા માટે સક્ષમ વસ્તુનિષ્ઠ તથ્યો અથવા સામગ્રી પર આધારિત હોવી જોઈએ, અને અસ્પષ્ટ આશંકાઓ પર આધારિત ન હોવી જોઈએ.(પેરા ૩૫, સિબિયા).

(xi) આગોતરા જામીન મેળવવા માટેના આધારોની ઉચ્ચ અદાલત અથવા સત્ર અદાલત દ્વારા તપાસ થવી જોઈએ, તથા અા પ્રશ્નને સંબંધિત મેજિસ્ટ્રેટના નિર્ણય માટે છોડી દેવો જોઈએ નહીં.(પેરા ૩૬, સિબિયા).

(xii) કલમ ૪૩૮ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે એફ. આઇ. આર. દાખલ કરવી એ પૂર્વવર્તી શરત નથી; તે (અરજદારની) નિકટવર્તી ધરપકડની વાજબી માન્યતા દર્શાવવા પર કરી શકાય છે.(પેરા ૩૭, સિબિયા).

(xiii) જ્યાં સુધી અરજદારની ધરપકડ ન થાય ત્યાં સુધી એફઆઇઆર દાખલ કર્યા પછી પણ આગોતરા જામીન આપી શકાય છે.જો કે, ધરપકડ પછી, આગોતરા જામીન માટેની અરજી સ્વીકારવાપાત્ર નથી.(પેરા ૩૮–૩૯, સિબિયા).

(xiv) કલમ ૪૩૮ હેઠળ એક વ્યાપક આદેશ, જેમાં પોલીસને અરજદારની ધરપકડ ન કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે, "જ્યાં પણ ધરપકડ કરવામાં આવે અને ગમે તે ગુના માટે" જારી થવો જોઈએ નહીં.ચોક્કસ હકીકતોને લગતી વાજબી આશંકા પર આધારિત આદેશ (જોકે ચોક્કસતા સાથે વર્ણવેલ નથી) કરી શકાય છે.એક વ્યાપક આદેશ કાયદાનો અમલ કરવા અને

ભવિષ્યમાં ગુનાઓ થતા અટકાવવા માટે પોલીસની ફરજોમાં ગંભીર દખલ કરશે. (પેરા ૪૦–૪૧, સિબિયા).

(xv) કલમ ૪૩૮ હેઠળ અરજી પર વિચાર કર્યા પછી સરકારી વકીલને નોટિસ જારી કરવી જોઈએ; વચગાળાનો આદેશ આપી શકાય છે.પક્ષકારોની સંબંધિત દલીલોને ધ્યાનમાં રાખીને અરજીની ફરીથી તપાસ થવી જોઈએ." વચગાળાનો આદેશ પણ કલમની જરૂરિયાતોને અનુરૂપ હોવો જોઈએ અને તે તબક્કે પણ અરજદાર પર યોગ્ય શરતો લાદવી જોઈએ."શું કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ પસાર કરાયેલા આદેશની કામગીરી સમયની દ્રષ્ટિએ મર્યાદિત હોવી જોઈએ?જરૂરી નથી.અદાલત, જો આવું કરવા માટે કોઈ કારણો હોય, તો આદેશ દ્વારા આવરી લેવામાં આવેલી બાબતના સંદર્ભમાં એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી ટૂંકા ગાળા સુધી આદેશની કામગીરીને મર્યાદિત કરી શકે છે.આવા કિસ્સાઓમાં અરજદારને ઉપરોક્ત એફ. આઈ. આર. દાખલ કર્યા પછી વ્યાજબી ટૂંકા ગાળામાં સંહિતાની કલમ ૪૩૭ અથવા ૪૩૯ હેઠળ જામીનનો આદેશ મેળવવાનો નિર્દેશ આપી શકાય છે.પરંતુ આને અપરિવર્તનીય નિયમ તરીકે અનુસરવાની જરૂર નથી.સામાન્ય નિયમ એ હોવો જોઈએ કે સમયગાળાના સંબંધમાં ઓર્ડરની કામગીરીને મર્યાદિત ન કરવી જોઈએ." (પેરા ૪૨, સિબિયા).

૪૬. તેથી, તે તદ્દન સ્પષ્ટ છે કે સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં મોટી બંધારણીય બેન્ચની પૂર્વ–પ્રબળ વિચારસરણી એ હતી કે બંધારણ અને કલમ ૨૧ દ્વારા સ્વતંત્રતા પર મૂકવામાં આવેલી સર્વોચ્ચતા અને મૂલ્યને ધ્યાનમાં રાખીને–અને તે જોતાં કે સતામણીનું વલણ નોંધાયું હતું–કેટલીકવાર અયોગ્ય ધરપકડ દ્વારા, આગોતરા જામીન માટેની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. તેમાં કોઈ પણ શરતો અથવા મર્યાદાઓ ની જોગવાઇ ન હતી–ક્યાં તો તેના સમયગાળા માટે, અથવા અરજદાર પર કયા પ્રકારનાં કથિત ગુનાઓ કરવાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો.અદાલતો પાસે આવી મર્યાદાઓ લાદવાની વિવેકબુદ્ધિ હતી (જેમ કે તપાસ સાથે સહકાર, પુરાવા સાથે ચેડા ન કરવી, દેશ ન છોડવો વગેરે) જે આપેલ કેસના વિશિષ્ટ સંજોગોમાં વાજબી અને જરૂરી હતી.જો કે, એવો કોઈ અપરિવર્તનીય અથવા કઠોર નિયમ ન હતો કે અરજદારે કોઈ વિશેષ કેસ બનાવવો પડે, અથવા રાહત મર્યાદિત સમયગાળાની હોવી જોઈએ, અથવા કોઈ ચોક્કસ વર્ગના ગુનાઓ માટે ઉપલબ્ધ ન હોવી જોઈએ.

૪૭. આ તબક્કે, કલમ ૪૩૮ એ કલમ ૨૧નું આવશ્યક તત્વ છે કે કેમ તે અંગે પછીના કેટલાક કિસ્સાઓમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો પર સ્પષ્ટતા કરવી જરૂરી રહેશે.કેટલાક ચુકાદાઓ, ખાસ કરીને રામ કિશના બાલોથિયા અને અન્ય (ઉપરોક્ત) અને જય પ્રકાશ સિંહ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્યએ એવું માન્યું હતું કે આગોતરા જામીન માટેની જોગવાઈ[31] એ કલમ ૨૧નો આવશ્યક ઘટક નથી,

31 ૨૦૧૨ (૪) SCC ૩૭૯

ખાસ કરીને આગોતરા જામીન આપતી વખતે અદાલતોની વિવેકબુદ્ધિ પર મર્યાદાઓ લાદવાના સંદર્ભમાં, કાં તો સમયની મર્યાદામાં રાહત મર્યાદિત કરવાના સંદર્ભમાં, અથવા ગુનાની પ્રકૃતિના સંદર્ભમાં અથવા કોઈ ઘટના બનવાના સંદર્ભમાં કોઇ અન્ય પ્રતિબંધ લગાવવા, આવા અવલોકનો સિબિયા (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે જાહેર કરેલી સત્તાની વ્યાપક શરતોની વિરુદ્ધ છે.મોટી ખંડપીઠે ખાસ કરીને એવું માન્યું હતું કે "કલમ ૪૩૮માં ન જોવા મળતા અવરોધો અને શરતોનો વધુ પડતો ઉદાર ઉપયોગ તેની જોગવાઈઓને બંધારણીય રીતે સંવેદનશીલ બનાવી શકે છે કારણ કે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના અધિકારને ગેરવાજબી પ્રતિબંધોના પાલન પર નિર્ભર કરી શકાતો નથી. ”

૪૮. ગુડીકાંતી નરસિમ્હુલુ વિરુદ્ધ સરકારી વકીલ કેસમાં[32] આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે

> “.... જ્યારે જામીન નકારી કાઢવામાં આવે ત્યારે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાથી વંચિત રહેવું એ આપણી બંધારણીય પ્રણાલીનું ખૂબ જ મૂલ્યવાન મૂલ્ય છે, જેને કલમ ૨૧ હેઠળ માન્યતા આપવામાં આવી છે કે તેને નકારી કાઢવાની આકસ્મિક શક્તિ એ એક મહાન વિશ્વાસ છે, જેનો ઉપયોગ આકસ્મિક રીતે નહીં પરંતુ ન્યાયિક રીતે વ્યક્તિ

32 ૧૯૭૮ (૧) SCC ૨૪૦

અને સમુદાયની કિંમત માટે જીવંત ચિંતા સાથે કરી શકાય છે, પ્રભાવવાદી આદેશોને વિવેકાધીન તરીકે આકર્ષક બનાવવા માટે, પ્રસંગોએ, મુકદ્દમાનો જુગાર મૂળભૂત અધિકારને નિર્ણાયક બનાવી શકે છે.છેવટે, આરોપી અથવા દોષિતની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા મૂળભૂત છે, જે ફક્ત "કાયદા દ્વારા સ્થાપિત પ્રક્રિયા" ની દ્રષ્ટિએ કાયદેસર ગ્રહણ ભોગવે છે.

૪૯. સંહિતામાં કલમ ૪૩૮ લાગુ કરવાનું કારણ સ્વતંત્ર અને લોકશાહી દેશમાં વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાના નિર્ણાયક આધારની સંસદીય સ્વીકૃતિ હતી.સંસદ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા માટે આદર વધારવા અને ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંતને પ્રાધાન્ય આપવા ઈચ્છતી હતી, કે જ્યાં સુધી તે અથવા તેણી દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી દરેકને નિર્દોષ માનવામાં આવે.જીવન અને સ્વતંત્રતા એ દરેક વ્યક્તિના પ્રિય ગુણો છે.સ્વતંત્રતાની ઝંખના દરેક મનુષ્ય માટે સ્વાભાવિક છે.કલમ ૪૩૮ એ દરેક વ્યક્તિની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા સાથે સંબંધિત એક પ્રક્રિયાગત જોગવાઈ છે, જે નિર્દોષતાની ધારણાના લાભ માટે હકદાર છે.જામીનનો ઇનકાર એ વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાને વંચિત કરવા સમાન હોવાથી, અદાલતે કલમ ૪૩૮ ના અવકાશ પર બિનજરૂરી પ્રતિબંધો લાદવા સામે ઝુકવું જોઈએ, ખાસ કરીને જ્યારે વિધાનસભા દ્વારા લાદવામાં ન આવે.સિબિયામાં એવું જોવા મળ્યું હતું કેઃ

"આગોતરા જામીન એ વ્યક્તિની સ્વતંત્રતાને સુરક્ષિત કરવા માટેનું એક સાધન છે; તે ન તો ગુનાઓ કરવા માટેનો પાસપોર્ટ છે અને ન તો કોઈપણ અને તમામ પ્રકારના આરોપો સામે ઢાલ છે, જે સંભવિત અથવા અસંભવિત છે. "

૫૦. કલમ ૪૩૮ નું અર્થઘટન–કે તે કલમ ૨૧ ને સમાવિષ્ટ કરતું નથી, તે ભૂલભરેલું છે.આ અદાલતનો અભિપ્રાય છે કે કલમ ૪૩૮ એ કલમ ૨૧નું આંતરિક તત્વ છે કે કેમ તે મુદ્દો નથી:તેના બદલે તે જોગવાઇ વાજબી પ્રક્રિયાનો ભાગ છે કે કેમ.તે અંગે, તેમાં કોઈ શંકા ન હોઈ શકે કે આગોતરા જામીન માટેની જોગવાઈ આઝાદી તરફી છે અને ધરપકડની અપેક્ષા રાખનાર વ્યક્તિને સક્ષમ બનાવે છે, તેની ધરપકડ ન થાય તે નિર્દેશ માટે અદાલતનો સંપર્ક કરવાની સુવિધા; તે ખાસ કરીને પોલીસ દ્વારા મનસ્વી ધરપકડ અને અપમાન સામે રક્ષણના પગલા તરીકે ઘડવામાં આવી હતી, જેને સંસદ પોતે પોલીસ તરફથી વ્યાપક કુપ્રથા તરીકે માન્યતા અાપી હતી.

૫૧. કાયદા પંચના એકતાલીસ અને અડતાલીસ અહેવાલોની આ અદાલતે સિબિયા (સુપ્રા) માં નોંધ લીધી હતી.ત્યારબાદ, કાયદા પંચને તેના ૧૫૪મા અહેવાલમાં આ વિષય સાથે વ્યવહાર કરવાની તક મળી હતી; તેણે

કલમ ૪૩૮માં પ્રક્રિયાગત ઉમેરાઓ સિવાય કોઈ નોંધપાત્ર ફેરફારની ભલામણ કરી ન હતી અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

> "૧૮. વિવિધ કાર્યશાળાઓમાં આગોતરા જામીનની જોગવાઈને જાળવી રાખવા અથવા દૂર કરવા અંગે વિવિધ મંતવ્યો વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા હતા.એક મત એ છે કે સમાજમાં આરોપીઓના સમૃદ્ધ અને પ્રભાવશાળી વર્ગો દ્વારા તેનો દુરુપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે અને તેથી તેને સંહિતામાંથી દૂર કરવામાં આવે.બીજો મત એ છે કે તે વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાની સુરક્ષા માટે એક હિતકારી જોગવાઈ છે અને તેથી તેને જાળવી રાખવામાં આવે .કેટલાક કિસ્સાઓમાં તેનો દુરુપયોગ પોતે જ તેને દૂર કરવા માટેનો આધાર ન હોઈ શકે.જો કે, આવા દુરૂપયોગને ઘટાડવા માટે કેટલાક નિયંત્રણો લાદવામાં આવી શકે છે.જો કે, અમારો અભિપ્રાય છે કે આગોતરા જામીન સંબંધિત કલમ ૪૩૮ હેઠળની જોગવાઈ સંહિતામાં રહેવી જોઈએ પરંતુ ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતા (સુધારા) બિલ, ૧૯૯૪ની કલમ ૪૩માં સૂચવવામાં આવેલા સુધારાઓને આધિન હોવી જોઈએ જે પૂરતા સલામતીની જોગવાઈ કરે છે. "[33]

---

33 સૂચિત ૧૯૯૪ સુધારાની કલમ ૪૩ નો સંબંધિત અર્ક નીચે પ્રમાણે વાંચવામાં આવ્યો છે:

"પેટા માટે મુખ્ય કાયદાની કલમ ૪૩૮ માં. (૧), નીચેના પેટા–વિભાગોને બદલવામાં આવશે, એટલે કે:

રસપ્રદ વાત એ છે કે કાયદા પંચના ૧૭૭મા અહેવાલમાં ખેદ વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો કે ધરપકડ કરવાની શક્તિનો પોલીસ દ્વારા વ્યાપક રીતે દુરુપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે.[34]

---

(૧) જ્યાં કોઈ વ્યક્તિ પાસે એવું માનવાનું કારણ હોય કે બિનજામીનપાત્ર ગુનો કર્યા હોવાના આરોપમાં તેની ધરપકડ થઈ શકે છે, તો તે આ કલમ હેઠળના નિર્દેશ માટે હાઈકોર્ટ અથવા સેશન કોર્ટમાં અરજી કરી શકે છે કે આવી ઘટનામાં ધરપકડ, તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે; અને તે કોર્ટ, અન્ય બાબતોની સાથે, નીચેના પરિબળોને ધ્યાનમાં લીધા પછી, એટલે કે:

(i) આરોપની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા;

(ii) અરજદારની પૂર્વવર્તી હકીકતો સહિત કે તેણે અગાઉ કોઈપણ કોગ્નિઝેબલ ગુનાના સંદર્ભમાં કોર્ટ દ્વારા દોષિત ઠરાવી કેદની સજા ભોગવી છે કે કેમ;

(iii) અરજદારની ન્યાયથી ભાગી જવાની શક્યતા; અને

(iv) જ્યાં અરજદારની આટલી ધરપકડ કરીને તેને ઈજા પહોંચાડવા અથવા અપમાનિત કરવાના વાંધો સાથે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય, તો ક્યાં તો અરજીને તાત્કાલિક નકારી કાઢો અથવા આગોતરા જામીન આપવા માટે વચગાળાનો આદેશ જારી કરો:

જો કે, જ્યાં હાઈકોર્ટે અથવા, જેમ બને તેમ, સત્રની અદાલતે, આ પેટા-કલમ હેઠળ કોઈ વચગાળાનો આદેશ પસાર કર્યો નથી અથવા આગોતરા જામીન મંજૂર કરવાની અરજી ફગાવી દિધેલ છે, ત્યારે જો આવી ધરપકડ માટે વાજબી કારણો હોય તો અરજદારની વોરંટ વગર ધરપકડ કરવા માટે પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અધિકારીને સત્તા રહેશે.

(૧-A) જ્યાં કોર્ટ પેટા-કલમ (૧) હેઠળ વચગાળાનો આદેશ આપે છે, ત્યાં તે તરત જ સાત દિવસની નોટિસ કરતાં ઓછી ન હોય તેવી નોટિસ કાઢશે, સાથે સાથે આવા આદેશની નકલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર તથા પોલીસ અધિક્ષકને આપવામાં આવશે. જેથી જ્યારે અરજીને અંતે કોર્ટ દ્વારા સુનાવણી કરવામાં આ◌ાવે ત્યારે સરકારી વકીલને સુનાવણીની વાજબી તક મળી રહે.

૫૨. અરનેશ કુમાર (સુપ્રા) કેસમાં આ અદાલતે બિનજરૂરી ધરપકડની ઘટનાઓની આકરી ટીકા કરી હતી અને કહ્યું હતું કે આઝાદીના છ દાયકા છતાં પોલીસનો અભિગમ વસાહતી રહ્યો હતો, કે ધરપકડ કરવાની સત્તા છે

(૧–B) આગોતરા જામીન માગતા અરજદારની હાજરી અરજીની અંતિમ સુનાવણી સમયે અને કોર્ટ દ્વારા આખરી હુકમ પસાર કરતી વખતે ફરજિયાત રહેશે, જો સરકારી વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર, કોર્ટ ધ્યાનમાં લે કે ન્યાયના હિતમાં હાજરી જરૂરી છે."

34 ડિસેમ્બર ૨૦૦૧માં સબમિટ કરાયેલ એકસો સિત્તેરમો [૧૭૭મો] અહેવાલ (ભારતના કાયદા પંચ, ૧૭૭મો અહેવાલ, પરિશિષ્ટ–III પેરા૧.૮એ જણાવ્યું કે:

"ધરપકડની સત્તાનો દુરુપયોગ:– ફોજદારી કાર્યવાહીની સંહિતા અને ઉપરોક્ત બંધારણમાં સમાવિષ્ટ રક્ષકો હોવા છતાં, હકીકત એ છે કે ધરપકડની સત્તાનો સમગ્ર દેશમાં મોટી સંખ્યામાં કેસોમાં ખોટી રીતે અને ગેરકાયદેસર રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. ઘણી વાર આ શક્તિનો ઉપયોગ પૈસા અને અન્ય મૂલ્યવાન સંપત્તિની ઉચાપત કરવા અથવા ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિના દુશ્મનના કિસ્સામાં કરવામાં આવે છે. નાગરિક વિવાદના કિસ્સામાં પણ, આ સત્તાનો ઉપયોગ તેના વિરોધીના કહેવા પર નાગરિક વિવાદના પક્ષ સામે ખોટા આરોપના આધારે કરવામાં આવે છે. જામીનપાત્ર ગુનાના કિસ્સામાં પણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા માટે CrPC દ્વારા આપવામાં આવેલ વિશાળ વિવેકબુદ્ધિ (માત્ર જ્યાં જામીનપાત્ર ગુનો કોગ્નિઝેબલ હોય ત્યાં જ નહીં પણ જ્યાં તે નોન–કોગ્નિઝેબલ હોય) અને નિવારક ધરપકડ કરવાની વધુ સત્તા (દા.ત. CrPC ની કલમ ૧૫૧ અને કેટલાક શહેર પોલીસ અધિનિયમો હેઠળ), પોલીસને અસાધારણ શક્તિથી સજ્જ કરે છે જેનો સરળતાથી દુરુપયોગ કરી શકાય છે. આવા દુરુપયોગ અથવા દુરુપયોગને રોકવા માટે પોલીસ વિભાગમાં ન તો કોઈ આંતરિક વ્યવસ્થા છે કે ન તો કેટલાક અપવાદરૂપ કિસ્સાઓ સિવાય ઉચ્ચ પોલીસ અધિકારીઓને આવા દુરુપયોગ અથવા દુરુપયોગની ફરિયાદ ફળ આપે છે. આપણે પુનરાવર્તિત કરવું જોઈએ કે અમો સેવાના સભ્યોની વિશાળ વિવેકાધીન શક્તિઓ ની વાત કરી રહ્યા નથી જેઅોને અગ્નિ હથિયારો પ્રદાન કરવામાં અાવ્યા છે, જે દરેક પસાર થતા દિવસ સાથે વધુને વધુ અત્યાધુનિક બની રહી છે (જેને તકનીકી રીતે સેવા ન્યાયતંત્ર તરીકે નાગરિક સેવા કહેવામાં અાવ્યો છે.) અને જેની ક્રિયાઓ આ દેશના નાગરિકોની સ્વતંત્રતા અને સ્વતંત્રતાને સ્પર્શે છે અને માત્ર તેમના હક અને મિલકતોને જ નહીં.

"...તેને મોટાભાગે સતામણી, દમનના સાધન તરીકે ગણવામાં આવે છે અને ચોક્કસપણે તેને જાહેર જનતાનો મિત્ર માનવામાં આવતો નથી.ધરપકડની સખત સત્તાનો ઉપયોગ કરવામાં સાવચેતી રાખવાની જરૂરિયાત પર અદાલતો દ્વારા વારંવાર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે પરંતુ તે ઇચ્છિત પરિણામ આપી શક્યું નથી.ધરપકડ કરવાની સત્તા તેના ઘમંડમાં મોટો ફાળો આપે છે અને મેજિસ્ટ્રેટસી પણ તેને રોકવામાં નિષ્ફળ જાય છે.એટલું જ નહીં, ધરપકડ કરવાની સત્તા એ પોલીસ ભ્રષ્ટાચારના આકર્ષક સ્રોતોમાંથી એક છે.પહેલા ધરપકડ કરવાનું અને ત્યારબાદ પછીની પ્રક્રિયા કરવાનું વલણ ધિક્કારપાત્ર છે.જે પોલીસ અધિકારીઓમાં સંવેદનશીલતાનો અભાવ હોય અથવા પરોક્ષ હેતુ સાથે કામ કરતા હોય તેમના માટે તે હાથનું સાધન બની ગયું છે. "

કાયદા પંચના તાજેતરના અહેવાલમાં નોંધવામાં આવ્યું છે[35] કે "જેલની ૬૭ ટકા વસ્તી ભારતમાં સુનાવણીની રાહ જોઈ રહી છે".તેથી, આગોતરા જામીનની ખાતરી કરવા માટેની જોગવાઈની જરૂરિયાત એટલી જ નિર્ણાયક છે, જેટલી તેની રજૂઆત સમયે હતી, અને તે સમયે સિબિયા (સુપ્રા) નો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.

35 ૨૬૮ th Report, ૨૦૧૩.

૫૩. સલાઉદ્દીન (સુપ્રા) થી શરૂ કરીને સિબિયા (સુપ્રા) પછી આપવામાં આવેલા ચુકાદાઓમાં આપવામાં આવેલા વિવિધ કારણોએ પ્રકાશ પાડ્યો છે કે આગોતરા જામીનના આદેશો શરતો દ્વારા મર્યાદિત હોવા જોઈએ, ખાસ કરીને સમય (એટલે કે ત્રણ મહિના, વગેરે) ના સંદર્ભમાં અથવા કોઈ ચોક્કસ ઘટના બને ત્યાં સુધી.આગોતરા જામીન મંજૂર કરવાના સમયગાળાને મર્યાદિત કરતા કારણો અને અવલોકનો નીચે દર્શાવેલ છેઃ

> (૧) “આવા આગોતરા જામીનના આદેશો માત્ર મર્યાદિત સમયગાળાના હોવા જોઈએ અને સામાન્ય રીતે તે સમયગાળો અથવા વિસ્તૃત સમયગાળાની સમાપ્તિ પર આગોતરા જામીન આપતી અદાલતે તપાસની પ્રગતિ થયા પછી અથવા આરોપપત્ર રજૂ થયા પછી તેની સમક્ષ મૂકવામાં આવેલા પુરાવા ના મુલ્યાંકન પર આ બાબતને સંભાળવા માટે તેને નિયમિત અદાલત પર છોડી દેવુ જોઈએ.(સલુદ્દીન અને કે. એલ. વર્મા, સુપ્રા).
>
> (૨) "ઉદાહરણ તરીકે હત્યા તરીકે ગંભીર પ્રકૃતિ" ના કેસોમાં આગોતરા જામીનનો આદેશ આપી શકાય છે.પરિણામે, તેનો સમયગાળો મર્યાદિત હોવો જોઈએ અને સામાન્ય રીતે આગોતરા

જામીન આપતી અદાલતે મૂળ અદાલતનો વિકલ્પ ન લેવો જોઈએ જે ગુના સાથે વ્યવહાર કરે ." (સલાઉદ્દીન [ઉપર])

(૩) ગુનાહિત કાવતરામાં સમાવિષ્ટ સામગ્રીનો પર્દાફાશ કરવા માટે "તપાસ એજન્સી માટે આરોપીની કસ્ટોડિયલ પૂછપરછ અનિવાર્યપણે જરૂરી છે" (ગુનાહિત કાવતરામાં સામેલ તમામ કડીઓનો પર્દાફાશ કરવા માટે સંદર્ભ) (બિમલ કૃષ્ણ કુંડુ અને મુરલીધરન, [સુપ્રા])

(૪) સમય મર્યાદા લાદવાથી (એફ. આઈ. આર. દાખલ થાય ત્યાં સુધી, અથવા આરોપપત્ર દાખલ થાય ત્યાં સુધી) મુખ્ય કેસનો કબજો ધરાવતી અને તેની દેખરેખ રાખતી અદાલતને ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાને ધ્યાનમાં લેવા માટે સક્ષમ બનાવશે, જેમાં મળી આવેલી નવી સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને અને કાર્યવાહીના પુરાવા તરીકે સામેલ કરવામાં આવશે.તેથી, તે હિતકારી રહેશે અને જાહેર હિતમાં અદાલતોને આગોતરા જામીનના આદેશોના સમયગાળા માટે સમય મર્યાદા લાદવાની જરૂર પડશે–એફ. આઈ. આર. અથવા આરોપપત્ર દાખલ કરવાની ઘટના, કલમ ૪૩૮ હેઠળ આદેશના આવશ્યક ઘટકો છે.(સલાઉદ્દીન, કે. એલ. વર્મા અને આદ્રી ધરણ દાસ).કેટલાક નિર્ણયોએ એ વાત પર પણ ભાર મૂક્યો છે કે આર્થિક ગુનાઓને અલગ

અભિગમની જરૂર છે અને તેથી આગોતરા જામીન સહેલાઈથી ન આપવા જોઈએ.[36]

૫૪. અગાઉ ટાંકવામાં આવેલા વિવિધ નિર્ણયોની સંપૂર્ણ વિચારણા, ખાસ કરીને જે આગોતરા જામીનના આદેશના સમયગાળાને મર્યાદિત કરવાની જરૂરિયાત પર ભાર મૂકે છે, તે સમજણ પર આધારિત છે કે જામીનનો બિનશરતી આદેશ આપવાથી તપાસ નિષ્ફળ જશે. સૌ પ્રથમ , આ આધાર પાયાવિહોણો છે, કારણ કે સિબિયા (ઉપરોક્ત) એ (પેરા ૧૩, એસ. સી. સી. અહેવાલમાં)

---

36 પી. ચિદમ્બરમ વિ. ડિરેક્ટોરેટ ઑફ એન્ફોર્સમેન્ટ, (૨૦૧૯) ૯ SCC ૨૪ માં તે નીચે મુજબ યોજવામાં આવ્યું હતું:

"જો કે, કોર્ટે એ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે ફોજદારી ગુનો એ માત્ર વ્યક્તિ સામેનો ગુનો નથી, બલ્કે મોટા સામાજિક હિત જોખમમાં છે. તેથી, બે અધિકારો વચ્ચે એક નાજુક સંતુલન સ્થાપિત કરવું જરૂરી છે – વ્યક્તિની વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતા અને સામાજિક હિતની સુરક્ષા.....

૮૩. તપાસના તબક્કે આગોતરા જામીન આપવાથી તપાસ એજન્સીને આરોપીની પૂછપરછ કરવામાં અને ઉપયોગી માહિતી એકત્ર કરવામાં અને જે સામગ્રી છુપાવવામાં આવી હશે તે પણ નિરાશ થઈ શકે છે. જો આરોપીને ખબર હોય કે તે કોર્ટના આદેશથી સુરક્ષિત છે, તો આવી પૂછપરછમાં સફળતા જતી રહેશે. આગોતરા જામીનની મંજૂરી, ખાસ કરીને આર્થિક ગુનાઓમાં અસરકારક તપાસને ચોક્કસપણે અવરોધે છે. પ્રતિવાદી એન્ફોર્સમેન્ટ ડિરેક્ટોરેટ દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી સામગ્રીના સંદર્ભમાં અને તપાસના તબક્કાને ધ્યાનમાં લેતા, અમારું માનવું છે કે આગોતરા જામીન આપવા માટે તે યોગ્ય કેસ નથી."

કોર્ટે અન્ય અગાઉના નિર્ણયો ટાંક્યા, એટલે કે રાજ્ય વિ. અનિલ શર્મા (૧૯૯૭) ૭ SCC ૧૮૭; સુધીર વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય ૨૦૧૬ (૧) SCC ૧૪૬; અને ડિરેક્ટોરેટ ઓફ એન્ફોર્સમેન્ટ વિ. હસન અલી ખાન (૨૦૧૧) ૧૨ SCC ૬૮૪.

જણાવ્યું હતું કે આવો આદેશ કલમ ૪૩૮ની શરતોની વિરુદ્ધ હશે; અને વધુમાં, કલમ ૪૩૮ (૨) માં ઉલ્લેખિત શરતો આગોતરા જામીન આપતી વખતે લાદવામાં આવી શકે છે.અહીં, વ્યક્તિ એ હકીકતથી વાકેફ છે કે શરતો લાદવાની જરૂરિયાત અનિવાર્ય નથી ("મે" શબ્દના ઉપયોગની નોંધ લેવી જે શરતો લાદવાની જરૂરિયાત પહેલા આવે છે).તેમ છતાં, કલમ ૪૩૮ (૨) માં ઉલ્લેખિત શરતો લાગુ ન કરવાના આદેશના અર્થમાં બિનશરતી આદેશ તપાસમાં અવરોધ અથવા અવરોધ લાવી શકે છે, સિબિયા (સુપ્રા) એ જણાવ્યું હતું કે તે જોગવાઈમાં ઉલ્લેખિત શરતો લાદવી જોઈએ.રાહત આપતી વખતે આ જરૂરિયાત વધુ વિવેકબુદ્ધિની બાબત છે.

૫૫. આ અદાલત એ હકીકતની અવગણના ન કરી શકે કે કાયદા પંચના ૪૧મા અને ૪૮મા અહેવાલમાં અકે વિશેષ સમસ્યા અેટલે કે બિનજરૂરી ધરપકડનો સામનો કરવા માટે નિવારક અથવા ઉપચારાત્મક પગલા તરીકે (આગોતરા જામીન માટે) જોગવાઈ રજૂ કરવાની જરૂરિયાત પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવામાં આવ્યું હતું, સિબિયા (સુપ્રા) એ આ હકીકતની નોંધ લીધી, અને એ પણ કે નોંધપાત્ર રીતે, કલમ ૪૩૮ શરતો લાદવાની અદાલતની સત્તા પર કોઈ જવાબદારી સાથે હેજ્ડ નથી.તે સ્થિતિ યથાવત રહે છે:જોગવાઈ અપરિવર્તિત રહે છે–ઓછામાં ઓછું નોંધપાત્ર રીતે (૨૦૦૫ માં થયેલા સુધારાને બાદ કરતાં, જેમાં આગોતરા જામીન માટે કોઈ આદેશ જારી કરતા પહેલા સરકારી વકીલને

નોટિસ જારી કરવાની[37] ફરજ પડી હતી).કાયદા પંચ નો ૨૦૩ નો અહેવાલ, જેમાં આ વિષય પરના સમગ્ર કાયદાની સમીક્ષા કરવામાં આવી હતી અને સલાઉદ્દીન, અદારી નારાયણ દાસ વગેરે જેવા પછીના નિર્ણયોની નોંધ લેવામાં આવી હતી, તેમાં શરતો સંબંધિત આ પાસા પર કાયદામાં કોઈ ફેરફાર ન કરવાની

---

37 સુધારો, એટલે કે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ (સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૦૫ – જે અત્યાર સુધી અમલમાં આવ્યો નથી, તે નીચે મુજબ વાંચે છે:

["(૧) જ્યાં કોઈ પણ વ્યક્તિ પાસે એવું માનવા માટેનું કારણ હોય કે તેને બિન–જામીનપાત્ર ગુનો કર્યા હોવાના આરોપસર ધરપકડ કરવામાં આવી શકે છે, તો તે આ કલમ હેઠળના નિર્દેશ માટે હાઈકોર્ટ અથવા સેશન કોર્ટમાં અરજી કરી શકે છે; કે આવી ધરપકડની ઘટનામાં, તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે અને કોર્ટ નીચેના પરિબળોને ધ્યાનમાં લીધા પછી.

(i) આરોપની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા

(ii) અરજદારનો પૂર્વવર્તી એ હકીકત સહિત કે તેણે અગાઉ કોઈપણ કોગ્નિઝેબલ ગુનાના સંદર્ભમાં કોર્ટ દ્વારા દોષિત ઠરાવી કેદની સજા ભોગવી છે કે કેમ

(iii) અરજદારની ન્યાયથી ભાગી જવાની શક્યતા અને

(iv) જ્યાં અરજદારની આટલી ધરપકડ કરીને તેને ઈજા પહોંચાડવા અથવા અપમાનિત કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય,

કાં તો અરજીને તાત્કાલિક નકારી કાઢો અથવા આગોતરા જામીન આપવા માટે વચગાળાનો આદેશ જારી કરો.

જો કે જ્યાં હાઈકોર્ટે અથવા કેસ હોય તેમ સેશન કોર્ટે આ પેટાકલમ હેઠળ કોઈ વચગાળાનો આદેશ પસાર કર્યો નથી અથવા આગોતરા જામીન મંજૂર કરવા માટેની અરજી ફગાવી દિધેલ છે ત્યારે પોલીસ સ્ટેશનના ઈન્ચાર્જ અધિકારી આવી અરજીમાં જણાવેલ આરોપના આધારે અરજદારની વોરંટ વગર ધરપકડ કરી શકે છે.

ભલામણ કરવામાં આવી હતી.આ પૃષ્ઠભૂમિમાં, એ નોંધવું અગત્યનું છે કે સંસદ દ્વારા સત્તાના ઉપયોગ (આગોતરા જામીન આપવા) પર લાદવામાં આવેલ એકમાત્ર પ્રતિબંધ હકારાત્મક પ્રતિબંધ છે, એટલે કે એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં આરોપીઓએ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ (૩) અથવા કલમ ૩૭૬એબી અથવા કલમ ૩૭૬ડીએ અથવા કલમ ૩૭૬ડીબી હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનાઓ કર્યા હોવાનો આરોપ છે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સંસદે હવે અદાલતો (એટલે કે સત્ર અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતો) ના અધિકારક્ષેત્રને આવા ગુનાઓના આરોપીઓને આગોતરા જામીન આપવાનો ઇનકાર કર્યો છે.કલમ ૪૩૮ (૪) રજૂ કરાયેલ સુધારો (દંડ પ્રક્રિયા સુધારા અધિનિયમ, ૨૦૧૮) નીચે મુજબ છેઃ

> "(૪) કલમ ૩૭૬ની પેટા–કલમ (૩) અથવા કલમ ૩૭૬એબી અથવા કલમ ૩૭૬ડીએ અથવા ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૭૬ડીબી હેઠળ ગુનો કરવાના આરોપમાં કોઈ પણ વ્યક્તિની ધરપકડ સાથે સંકળાયેલા કોઈ પણ કેસને આ કલમ લાગુ પડશે નહીં.

(IA) જ્યાં અદાલતો પેટા–કલમ (૧) હેઠળ વચગાળાનો આદેશ આપે છે, તે તરત જ સરકારી વકીલ અને પોલીસ અધિક્ષકને આવા હુકમની નકલ સાથે, સાત દિવસથી ઓછી ન હોય તેવી નોટિસ કાઢશે. જેથી પોલીસ, સરકારી વકીલને જ્યારે અરજીને અંતે કોર્ટ દ્વારા સુનાવણી કરવામાં અ ાવે ત્યારે સુનાવણીની વાજબી તક મળી રહે.

(IB) આગોતરા જામીન માગતા અરજદારની હાજરી અરજીની અંતિમ સુનાવણી સમયે અને કોર્ટ દ્વારા આખરી આદેશ પસાર કરતી વખતે ફરજિયાત રહેશે, જો સરકારી વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજી પર, કોર્ટ આવી હાજરીને ન્યાયના હિતમાં જરૂરી માને .]

૫૬. સ્પષ્ટપણે, તેથી, જ્યાં સંસદ સંહિતાની કલમ ૪૩૮ હેઠળ અદાલતોની સત્તાને બાકાત અથવા પ્રતિબંધિત કરવા માંગતી હતી, ત્યાં તેણે સ્પષ્ટ શબ્દોમાં આમ કર્યું હતું.આગોતરા જામીન મેળવવાના અધિકારથી અન્ય ગુનાઓના આરોપી નાગરિકોના અધિકારને પ્રતિબંધિત કરવાની સંસદની ભૂલ, આવશ્યકપણે એવું માનવા તરફ દોરી જાય છે કે ન તો આ અદાલત દ્વારા સંપૂર્ણ પ્રતિબંધને વાંચી શકાય છે, ન તો વિવેકબુદ્ધિની કવાયતમાં કઠોર માર્ગદર્શિકા પર ભાર મૂકી શકાય છે–જે ન્યાયિક કાયદા સમાન હશે.

૫૭. અાપણે હવે સલાઉદ્દીન, કે. એલ. વર્મા, સુનીતા દેવી નિર્મલ જીત કૌર અને અદ્રી ધરણ દાસ, એચ. ડી. એફ. સી. બેંક, જે. જે. મનન (ઉપરોક્ત) અને અન્ય નિર્ણયોમાં અા અદાલતને પ્રેરિત કરનારી વિવિધ ચિંતાઅો તરફ વળીઅે છીઅે જેમાં ફરિયાદી એજન્સી અથવા પોલીસ દ્વારા સામનો કરવામાં આવતી વિવિધ ચિંતાઓ અને સમસ્યાઓની રૂપરેખા આપવામાં આવી હતી, અથવા તે કે સક્ષમ અદાલતોને દેખરેખથી વંચિત રાખવામાં અાવશે, આમ, નિર્દેશો તરફ દોરી જાય છે કે અદાલતોએ સમય પ્રતિબંધો લાદવા જોઈએ, અથવા કામચલાઉ અથવા મર્યાદિત જામીન (દા. ત. આરોપપત્ર દાખલ કરવું વગેરે) આપવા જોઈએ.), આ અદાલત હવે પછી આવા તર્ક સાથે વ્યવહાર કરવાની દરખાસ્ત કરે છે.

૫૮. અગાઉ નોંધાયેલા નિર્ણયો દ્વારા પ્રતિબંધો અથવા મર્યાદાઓ લાદવા તરફ દોરી ગયેલા વિવિધ કારણો, જેમ કે પરિબળો પર આધાર રાખે છેઃઆગોતરા જામીન મંજૂર થયા પછી અરજદારે કરેલા ગંભીર ગુનાઓનો ઉમેરો; ગંભીર ગુનાઓમાં તેની સંડોવણી જાહેર કરતી હકીકતો મળી આવવી, ઉદાહરણ તરીકે, કાવતરાખોર અથવા મુખ્ય કાવતરાખોર; તપાસ દરમિયાન આરોપીનો અસહયોગ, (ઉદાહરણ તરીકે, તેના વ્યક્તિને સુરક્ષિત કરવામાં મુશ્કેલી, તેના દ્વારા કરચોરી, તપાસ દરમિયાન પ્રશ્નોના જવાબ આપવા માટે અનિચ્છા અથવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ની દ્રષ્ટિએ વસ્તુઓની વસૂલાતના હેતુઓ માટે નિવેદનો આપવા); હત્યા, અપહરણ, અસામાન્ય સંજોગો અને ગુનાઓમાં મૃત્યુ જેવા ખૂબ જ ગંભીર અથવા ગંભીર ગુનાઓમાં સંડોવણી. જે અર્થતંત્રને નબળુ પાડે છે; ગુનામાં મોટા પાયે છેતરપિંડી અને અનેક વ્યક્તિઓ અથવા પીડિતો સામેલ છે તેવી માહિતી જાહેર કરવી, અને આરોપપત્ર દાખલ કરવું.અદાલતના મતે, તેમાંથી દરેક અથવા બધાને એકસાથે મૂકીએ તો, ન તો દુર્ગમ સમસ્યા છે, ન તો અણધારી પરિસ્થિતિઓ છે અથવા સિબિયા (સુપ્રા) માં અપેક્ષિત નથી.

૫૯. કલમ ૪૩૮ (૨) હેઠળ નિયંત્રિત અભિવ્યક્તિઓ ત્રણ અલગ અલગ શરતો દર્શાવે છે, જેને આગોતરા જામીન આપતી અદાલત નિર્દેશો તરીકે સામેલ કરી શકે છે.આ છે–કે અરજદાર જ્યારે અને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે પોલીસ અધિકારી દ્વારા પૂછપરછ માટે પોતાને ઉપલબ્ધ કરાવે છે; કે આવા અરજદારે

પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે કેસની હકીકતોથી પરિચિત કોઈપણ વ્યક્તિને કોઈ પ્રલોભન, ધમકી અથવા વચન આપવું જોઈએ નહીં જેથી તેને અદાલતમાં અથવા કોઈપણ પોલીસ અધિકારીને આવી હકીકતો જાહેર કરવાથી રોકવામાં આવે; એવી શરત કે વ્યક્તિએ અદાલતની પરવાનગી વિના ભારત છોડવું જોઈએ નહીં.કલમ ૪૩૭ (૩) હેઠળ કોર્ટ દ્વારા જરૂરી ગણી શકાય તેવી વધુ શરતો પણ લાદવામાં આવી શકે છે.સિબિયા (સુપ્રા) માં કોર્ટ તેના ચુકાદાના પેરા ૧૩ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે તેમ શરતો લાદવાની જરૂરિયાત માટે જાગૃત હતી.અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે કાયદામાં એવું કંઈ નથી કે જેમાં કહેવામાં આવ્યું હોય કે જ્યારે પણ આગોતરા જામીન આપવામાં આવે, ત્યારે તે તેમાંથી કોઈ પણ શરતો લાદ્યા વિના હોવા જોઈએ.સિબિયા (સુપ્રા) જણાવે છે કે આવા બિનશરતી આદેશો કલમ ૪૩૮ની શરતોથી સ્પષ્ટ રીતે વિરુદ્ધ હશે.અદાલતે એ પણ નોંધ્યું હતું કે વિવેકાધીન શરતોમાં હોવા છતાં, જેનો અર્થ છે કે અદાલતો તે શરતો લાદી શકે છે, કદાચ વ્યવહારિક રીતે જોવામાં આવે તો, તેઓએ આમ કરવું જોઈએ.સિબિયા (સુપ્રા) માં આ અદાલત જેની સાથે સંબંધિત હતી અને અન્ય અદાલતોને ચેતવણી આપી હતી તે એ હતું કે બાંધકામ અને અર્થઘટનની પ્રક્રિયાએ અદાલતોને "કાયદાકીય શરતોને વાંચીને કાપવા માટે દબાણ ન કરવું જોઈએ જે તેમાં જોવા મળતી નથી. ”

૬૦. સિબિયા (ઉપરોક્ત) એ જે સંદર્ભ અને પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લીધી હતી તે એ છે કે પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટની કુલ બેન્ચના ચુકાદા દ્વારા વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ થવો જોઈએ, જેમાં ચેતવણી આપવામાં આવી હતી કે આગોતરા જામીન આપવાની શક્તિનો ઉપયોગ સાવચેતીપૂર્વક અને અપવાદરૂપ કેસોમાં થવો જોઈએ અને કલમ ૪૩૭ હેઠળની તમામ શરતોને કલમ ૪૩૮માં વાંચવી જોઈએ.વધુમાં, ઉચ્ચ અદાલતે જરૂરી કર્યું હતું કે અરજદારે આગોતરા જામીન આપવા માટે વિશેષ કેસ બનાવવો જોઈએ; એવું પણ કહેવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં પણ રિમાન્ડની માંગ કરવામાં આવી હોય, અથવા પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ની દ્રષ્ટિએ ગુનાહિત સામગ્રી મેળવવા માટે વાજબી કારણ બહાર આવી શકે, ત્યાં આગોતરા જામીન મંજૂર થવો જોઈએ નહીં અને જ્યાં સુધી અદાલતને સંતોષ ન થાય કે આરોપ ખોટો અથવા પાયાવિહોણો છે ત્યાં સુધી મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજા પામેલા ગુનાઓના સંદર્ભમાં તે મંજૂર કરી શકાતો નથી.સિબિયા (સુપ્રા) ની અદાલતે અર્થઘટન કર્યા પછી આવા નિયમો લાદવા પર નારાજગી વ્યક્ત કરી હતી અને ચુકાદા દરમિયાન એવું માન્યું હતું કે આગોતરા જામીન આપવાની સત્તા વ્યાપક છે અને ઉચ્ચ અદાલતે સૂચવ્યું છે તે રીતે વિવેકબુદ્ધિ મર્યાદિત નથી.તે જ સમયે, આ અદાલતે એ વાત પર પણ ભાર મૂક્યો હતો કે આપેલ કેસોમાં યોગ્ય રીતે અને ન્યાયી રીતે મંજૂરી આપતી વખતે અથવા આપવાનો ઇનકાર કરતી વખતે વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૬૧. કલમ ૪૩૭ (૩) ના સંદર્ભમાં કલમ ૪૩૮ (૨) હેઠળ શરતો લાદવી, આ અદાલતના અભિપ્રાયમાં, પોલીસ અને અન્ય તપાસ એજન્સીઓ સહિત સત્તાવાળાઓ માટે પૂરતી સુરક્ષા છે, જેમણે આવી રાહત મેળવવા માંગતા અરજદારોની સંભવિત સંડોવણી ની તપાસ કરવી પડે છે.દરેક ચિંતાને ધ્યાનમાં રાખીને, એટલે કે. વધુ ગંભીર ગુનાઓનો ઉમેરો; મોટી સંખ્યામાં વ્યક્તિઓ અથવા ફરિયાદકર્તાઓની હાજરી; અસહકારની સંભાવના– અથવા તપાસ દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદનો દરમિયાન લેખો અને ગુનાહિત લેખોની વસૂલાતમાં મદદ કરવા માટે આરોપીના નિવેદનની જરૂરિયાત–તે નોંધપાત્ર છે, મહત્વપૂર્ણ રીતે આમાંના દરેકને એક શરત તરીકે માનવામાં આવે છે અને આગોતરા જામીન આપતા દરેક આદેશમાં નિશ્ચિતપણે તેનો સમાવેશ થાય છે.આના ઉલ્લંઘન અથવા કથિત ઉલ્લંઘનની સ્થિતિમાં, સંબંધિત અધિકારી ઉપાયહિન નથી; કલમ ૪૩૭ (૩) સાથે વાંચીને કલમ ૪૩૮ (૨) નો આશ્રય લઈ શકાય છે.આ શરતોનું કોઈપણ ઉલ્લંઘન તેની ધરપકડ કરવાના નિર્દેશને આકર્ષિત કરશે.ધરપકડ કરવાની આ સત્તા અથવા નિર્દેશ કલમ ૪૩૭ (૫) માં જોવા મળે છે.જો કે, તે જોગવાઈમાં કલમ ૪૩૯ હેઠળ સેશન્સ કોર્ટ અથવા ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા આપવામાં આવેલા નિયમિત જામીન અથવા ધરપકડ ન કરવાના નિર્દેશો, એટલે કે કલમ ૪૩૮ હેઠળ આગોતરા જામીનનો આદેશ માટે કોઈ

લેખિત અરજી નથી.બીજું, કલમ ૪૩૯ (૨) જે વ્યાપક શબ્દોમાં વર્ણવવામાં આવે છે, તે એવી પરિસ્થિતિઓને પર્યાપ્ત રીતે આવરી લે છે જ્યારે કોઈ આરોપી તપાસ દરમિયાન સહકાર આપતો નથી અથવા સાક્ષીને ધમકી આપે છે અથવા ડરાવે છે અથવા અન્ય પુરાવા સાથે ચેડા કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

૬૨. અહીં એ નોંધવું અગત્યનું છે કે કલમ ૪૩૮ની જોગવાઈઓમાં એવું કંઈ નથી જે સૂચવે છે કે સંસદ સમયગાળાના સંદર્ભમાં અથવા જે ગુનાઓના સંદર્ભમાં અરજદારને જામીન આપવાનો ઇનકાર કરવો પડ્યો હતો અથવા કયા વિશેષ વિચારણાઓ લાગુ કરવાની હતી તેના સંદર્ભમાં તેની કામગીરીને પ્રતિબંધિત કરવાનો ઇરાદો ધરાવે છે.આ સંદર્ભમાં, એ યાદ રાખવું સુસંગત છે કે અદાલત સ્પષ્ટ અથવા સ્પષ્ટ વાહિયાતતાની ગેરહાજરીમાં કોઈ પણ જોગવાઈમાં પ્રતિબંધો અથવા શરતો લાદવાનું ટાળશે જે કાયદાના સાદા અને શાબ્દીક અર્થઘટનમાંથી ઉતપન્ન થતી હોય.(સંદર્ભ ચંદ્ર મોહન વિરુદ્ધ ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય[38]).રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા વિ. પીયરલેસ જનરલ ફાઇનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કંપની લિમિટેડ એન્ડ ઓઆરએસ[39]માં, લખાણ અને સંદર્ભની સુસંગતતા પર નીચેની શરતોમાં ભાર મૂકવામાં આવ્યો હતોઃ.

38 ૧૯૬૩ (૧) SCR ૭૭
39 ૧૯૮૭ (૧) SCC ૪૨૪

“અર્થઘટન લખાણ અને સંદર્ભ પર આધારિત હોવું જોઈએ.તેઓ અર્થઘટનના પાયા છે.કોઈ સારી રીતે કહી શકે છે કે જો લખાણ રચના છે, તો સંદર્ભ તે છે જે રંગ આપે છે.તેની પણ અવગણના કરી શકાય નહીં.બન્ને મહત્ત્વનાં છે.તે અર્થઘટન શ્રેષ્ઠ છે જે શાબ્દિક અર્થઘટનને સંદર્ભિત સાથે મેળ ખાય છે.કાયદાનું શ્રેષ્ઠ અર્થઘટન ત્યારે થાય છે જ્યારે આપણે જાણીએ કે તે શા માટે ઘડવામાં આવ્યું હતું.આ જ્ઞાન સાથે, કાનૂનને પહેલા સંપૂર્ણ રીતે અને પછી વિભાગ દ્વારા વિભાગ, કલમ દ્વારા કલમ, શબ્દસમૂહ દ્વારા શબ્દસમૂહ અને શબ્દ દ્વારા શબ્દ વાંચવો આવશ્યક છે.જો કોઈ કાયદાને તેના કાયદાના સંદર્ભમાં, કાયદા–નિર્માતાના ચશ્મા સાથે, આવા સંદર્ભ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવે, તો તેની યોજના, વિભાગો, કલમો, શબ્દસમૂહો અને શબ્દો રંગ લઈ શકે છે અને જ્યારે કાયદાને સંદર્ભ દ્વારા પ્રદાન કરેલા ચશ્મા વિના જોવામાં આવે તો તેના કરતા અલગ દેખાઈ શકે છે.આ ચશ્માની મદદથી આપણે સમગ્ર કાયદાને જોવો જોઈએ અને દરેક વિભાગ, દરેક કલમ, દરેક શબ્દસમૂહ અને દરેક શબ્દનો અર્થ શું છે અને તે આખા કાયદાની યોજનામાં ફિટ થાય તે રીતે રચાયેલ છે તે શોધવું જોઈએ. કાયદાના કોઈ પણ ભાગ અને કાયદાના કોઈ પણ શબ્દને અલગથી સમજી શકાતો નથી.કાયદાનું અર્થઘટન એવુ કરવું પડશે કે દરેક શબ્દને સ્થાન મળે અને દરેક વસ્તુ તેની જગ્યાએ હોય.

૬૩. તેવી જ રીતે, ડિરેક્ટોરેટ ઓફ એન્ફોર્સમેન્ટ વિરુદ્ધ[40] દીપક મહાજનમાં આ અદાલતે કાયદાના અર્થઘટન, દસમી આવૃત્તિ પર મેક્સવેલનો ઉલ્લેખ કર્યો હતો કે, જો સામાન્ય અર્થ અને વ્યાકરણની રચના, "કાયદાના સ્પષ્ટ હેતુના સ્પષ્ટ વિરોધાભાસ તરફ દોરી જાય છે, અથવા કેટલીક અસુવિધા અથવા વાહિયાતતા, મુશ્કેલી અથવા અન્યાય તરફ દોરી જાય છે, જેનો સંભવતઃ ઈરાદો નથી, તો તેના પર એવી રચના કરી શકાય છે જે શબ્દોના અર્થમાં ફેરફાર કરે છે".

૬૪. આ અદાલત, લાંબા સમય પહેલા, હરિયાણા રાજ્યમાં અને ઓઆરએસ. વિ.સમ્પુરન સિંહ અને અન્ય લોકોએ[41] અવલોકન કર્યું હતું કે કોઈ પણ કલ્પના દ્વારા ન્યાયાધીશ વિધાનસભાના કથિત હેતુ દ્વારા કાયદામાં જે છે તેના કરતાં વધુ કંઈક ઉમેરવાનો હકદાર નથી.કાયદાના નિર્માણનો મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે કાયદાનો સાચો અથવા કાનૂની અર્થ કોઈ પણ સ્પષ્ટ હેતુ અથવા હેતુના પ્રકાશમાં કાયદામાં વપરાયેલા શબ્દોના અર્થને ધ્યાનમાં લઈને લેવામાં આવે છે જે તોફાન અને તેના ઉપાયને સમજે છે જેના માટે કાયદો નિર્દેશિત કરવામાં આવે છે.તેથી એ નોંધવું પૂરતું છે કે જ્યારે કલમ ૪૩૮–આજે અસ્તિત્વમાં છે તે સ્વરૂપમાં (જે પેટા–કલમ (૪) દાખલ કરવા સિવાય, જ્યારે સિબિયાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો ત્યારે જે લખાણ રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું તેનાથી નોંધપાત્ર રીતે

40 ૧૯૯૪ (૩) SCC ૪૪૦
41 ૧૯૭૫ (૨) SCC ૮૧૦

અલગ નથી) ઘડવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે સંસદ વસ્તુનિષ્ઠ સંજોગો અને પ્રવર્તમાન તથ્યોથી વાકેફ હતી, જેણે તેને તે જોગવાઈ રજૂ કરવા માટે પ્રેરિત કરી હતી, તે પ્રકારની શરતો વિના કે જે રાજ્ય તેના હેઠળ દરેક ક્રમમાં આંતરિક રીતે લાદવાની હિમાયત કરે છે.

૬૫. અદાલતના અભિપ્રાયમાં, તપાસ અને તપાસના તબક્કાઓ અને ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતાને લગતી ચિંતાઓને પ્રકાશિત કરતા સલાઉદ્દીન (ઉપરોક્ત) થી શરૂ થતા નિર્ણયોની હરોળમાં આ અદાલત દ્વારા પસંદ કરાયેલ સંકુચિત અર્થઘટન, અદાલતમાં અન્યથા ઉપલબ્ધ વ્યાપ અને સત્તા અને વિવેકબુદ્ધિમાં ઘટાડો કરવા તરફ દોરી ન જવું જોઈએ.મર્યાદાઓ નિર્ધારિત કરતી આ અદાલતનું જોખમ એ છે કે તે અવિચલ નિયમો અથવા વિચલન માટે અસમર્થ આદેશો બની જાય છે.તેના બદલે, એવું કહેવું વધુ સુરક્ષિત રહેશે કે જ્યાં એવા સંજોગો અથવા તથ્યો હોય કે જે કોઈ ગુનાની ગંભીરતા તરફ ધ્યાન દોરે છે અથવા જટિલતાઓ ઉભી કરે છે, જેમાં આરોપી ફસાયેલો હોય, તો તે હંમેશા અદાલતો (જેને કલમ ૪૩૮ હેઠળની અરજીઓ સાથે વ્યવહાર કરવો પડે છે) માટે જરૂરી પ્રતિબંધો લાદવા માટે સ્વતંત્ર છે–તે સમયે અથવા તપાસ અથવા તપાસના તબક્કે હોય.આ દરેક વિશિષ્ટ શરતો કોઈપણ કેસના આપેલ સંજોગોમાં લાદવામાં આવી શકે છે, જેમાં તે વિશિષ્ટ અથવા વિશેષ લાક્ષણિકતાઓ હોય છે.પરંતુ તેઓ હંમેશા તમામ કિસ્સાઓમાં નિશ્ચિતપણે

લાદવામાં આવવી જોઈએ નહીં.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો આ અદાલત કલમ ૪૩૮ લાદવા અને તેમાં વાંચવા માટેની શરતો વણશે જે સ્પષ્ટ રીતે પૂરી પાડવામાં આવી નથી, તો જોખમ એ હશે કે ઘણા અરજદારો કે જેઓ અન્યથા રાહત મેળવવા માટે હકદાર હોઈ શકે છે, તેમને સંપૂર્ણપણે નકારી કાઢવામાં આવશે.ઉદાહરણ તરીકે, જ્યાં અદાલતોએ રાહત આપવી જોઈએ નહીં ત્યાં વિશેષ સારવારની ઈચ્છા ધરાવતા ગુના અથવા ગુનાઓની શ્રેણીના વર્ગીકરણનો અર્થ એ થશે કે આરોપીની ભૂમિકા અને દર્શાવવામાં આવેલી સામગ્રીની પ્રકૃતિ (ભલે તે પર્યાપ્ત હોય કે ન હોય) ને ધ્યાનમાં લીધા વિના, અદાલતોને શક્તિહીન બનાવવામાં આવશે અને કાયદા દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ વિવેકબુદ્ધિની અન્યથા વ્યાપકતાને નકારી કાઢવામાં આવશે.

૬૬. રાજ્ય અને સંઘ વતી વ્યક્ત કરવામાં આવેલી ચિંતાના સંદર્ભમાં–કે બિનશરતી આદેશો (એટલે કે ચોક્કસ સમયમર્યાદા સાથે અસંબંધિત) આરોપીના, તપાસ અધિકારી અથવા સત્તા સાથે બિન–સહકારમાં પરિણમશે, અથવા ફરિયાદી પક્ષને નિવેદનો આપવા માટે અનિચ્છા હશે, જે આરોપીઓને દોષિત ઠેરવતા લેખોની વસૂલાતમાં મદદ કરશે (અને તેથી તેનો ઉપયોગ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ થઈ શકે છે), આ અદાલત આવા મંતવ્યોને અસ્પષ્ટ અને દેખીતી રીતે પૂર્વ–કલ્પના પર આધારિત માને છે.જો તપાસ

દરમિયાન કોઈ આરોપી દ્વારા અસહયોગ કરવામાં આવે તો અદાલતની મદદ લેવાનો ઉપાય અસ્તિત્વમાં છે.વધુમાં, આ પાસા પર પણ સિબિયાએ પરિસ્થિતિની કલ્પના કરી હતી; અદાલતે યુ. પી. વિ. દેવમાન ઉપાધ્યાય રાજ્યનો હવાલો આપ્યો હતો, જ્યાં આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: [42]

> "જ્યારે કસ્ટડીમાં ન હોય તેવી વ્યક્તિ ગુનાની તપાસ કરતા પોલીસ અધિકારીનો સંપર્ક કરે છે અને હકીકતની શોધ તરફ દોરી જતી માહિતી આપવાની રજૂઆત કરે છે, જે તેની સામે કરવામાં આવેલા આરોપ પર અસર કરે છે, ત્યારે તેણે યોગ્ય રીતે પોતાને પોલીસ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કર્યું હોવાનું માનવામાં આવી શકે છે.ફોજદારી કાર્યરિતી સંહિતાની કલમ ૪૬ કોઈ વ્યક્તિને કસ્ટડીમાં લેવામાં આવી હોવાનું કહી શકાય તે પહેલાં કોઈ ઔપચારિકતાને ધ્યાનમાં લેતી નથી:પર્યાપ્ત વ્યક્તિ દ્વારા શબ્દ અથવા ક્રિયા દ્વારા કસ્ટડીને રજૂઆત.જે વ્યક્તિ પોલીસ અધિકારીને મૌખિક રીતે સીધી માહિતી આપે છે જેનો ઉપયોગ તેની વિરુદ્ધ પુરાવા તરીકે થઈ શકે છે, તેણે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ના અર્થમાં પોલીસ અધિકારીની "કસ્ટડી" માં પોતાને રજૂ કરી હોવાનું માનવામાં આવી શકે છે:કાનૂની રીમેમ્બ્રાન્સર વિરુદ્ધ લલિત મોહન સિંહ ((૧૯૨૧) આઇ. એલ. આર. ૪૯ <આઇ.

42 ૧૯૬૧ (૧) SCR ૧૪

ડી. ૨>), સંતોખી બેલદાર વિરુદ્ધ રાજા સમ્રાટ ((૧૯૩૩) આઇ. એલ. આર. ૧૨ <આઇ. ડી. ૧>).અપવાદરૂપ કિસ્સાઓની ચોક્કસપણે કલ્પના કરી શકાય છે જેમાં કોઈ વ્યક્તિ ગુનાની તપાસ કરી રહેલા પોલીસ અધિકારી સમક્ષ પોતાને રજૂ કર્યા વિના માહિતી આપી શકે છે.દાખલા તરીકે, તે પત્ર લખી શકે છે અને આવી માહિતી આપી શકે છે અથવા પોલીસ અધિકારીને ટેલિફોનિક અથવા અન્ય સંદેશ મોકલી શકે છે. ”

આ દ્રષ્ટિકોણ વલ્લભદાસ લીલાધર વિરુદ્ધ અ◌ાસીસટન્ટ કસ્ટમ કલેકટરમાં પુનરાવર્તિત અને લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો.સિબિયા (સુપ્રા) માં[43] અવલોકનો સુસંગત છે, અને સંદર્ભની સુવિધા માટે ફરીથી પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છેઃ

“આવી શરતોમાંની એક એવી પણ હોઈ શકે છે કે પોલીસ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ સંભવિત શોધનો કેસ કરે તેવી સ્થિતિમાં, જામીન પર મુક્ત થયેલી વ્યક્તિ શોધને સરળ બનાવવા માટે પોલીસ કસ્ટડીમાં લેવા માટે જવાબદાર રહેશે.આ ઉપરાંત, જો અને જ્યારે પ્રસંગ ઊભો થાય, ત્યારે ફરિયાદી પક્ષ માટે યુ. પી. વિ. દેવમાન ઉપાધ્યાયના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા જણાવેલા સિદ્ધાંતનો

43 ૧૯૬૫ (૩) SCR ૮૫૪

ઉપયોગ કરીને જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતીના અનુસરણમાં કરવામાં આવેલી હકીકતોની શોધના સંદર્ભમાં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ના લાભનો દાવો કરવો શક્ય બની શકે છે. ”

તેથી, તપાસ અધિકારીની જરૂરિયાતોને સરળ બનાવવા માટે "મર્યાદિત કસ્ટડી" અથવા "ડીમ્ડ કસ્ટડી", કલમ ૨૭ ની જોગવાઈઓને પૂર્ણ કરવાના હેતુ માટે પૂરતી હશે, કોઈ વસ્તુની પુનઃપ્રાપ્તિ અથવા કોઇ હકીકતની શોધની સ્થિતિમાં, જે આવી ઘટના દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદન (એટલે કે ડીમ્ડ કસ્ટડી) સાથે સંબંધિત છે.આવી સ્થિતિમાં, આરોપીઓને અલગથી આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે કહેવાનો કોઈ પ્રશ્ન (અથવા આવશ્યકતા) નથી.

૬૭. હવે, કેટલાક નિર્ણયોમાં અ ાપવામાં અ ાવેલ સૂચના પર આવીએ કે આરોપી સામેલ નથી તેના સંતોષ પર આગોતરા જામીન ન આપવા જોઈએ, અથવા કડક શરતો સાથે મંજૂર ન કરવા જોઈએ, સિબિયાએ આવા પ્રતિબંધો લાદવાની, અથવા અમુક ગુનાઓને નકારી કાઢવાની અથવા સાવધ અથવા વિશેષ અભિગમ અપનાવવાની સ્પષ્ટ ના પાડી.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કેઃ

“હાઈકોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલી આઠ મુદ્દાની સંહિતાના કેટલાક નિયમો પર નજીકથી નજર નાખવાથી જાણવા મળશે કે તેમને વ્યવહારમાં લાગુ કરવું કેટલું મુશ્કેલ છે.સાતમી દરખાસ્ત કહે છેઃ

"જનતા અને રાજ્યના વ્યાપક હિતની માંગ છે કે વહીવટી અને રાજકીય સત્તાના ઉચ્ચ સ્તરોમાં ખુલ્લેઆમ ભ્રષ્ટાચારને સંડોવતા આર્થિક ગુનાઓ જેવા ગંભીર કેસોમાં, સંહિતાની કલમ ૪૩૮ હેઠળ વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ થવો જોઈએ નહીં.

કોર્ટ, ભલે તેની ત્રીજી આંખ હોય, આગોતરા જામીનના તબક્કે ભ્રષ્ટાચારની નિખાલસતાનું મૂલ્યાંકન કેવી રીતે કરી શકે?અને શું એવું કહેવું સાચું હશે કે જામીન નામંજૂર કરવા માટે આરોપની નિખાલસતા પૂરતી હશે, ભલે અરજદારનું વર્તન સાચું પડવા માટે ખૂબ જ અસ્પષ્ટ રંગોમાં રંગવામાં આવ્યું હોય?હાઈકોર્ટ દ્વારા ઘડવામાં આવેલ આઠમો પ્રસ્તાવ નિયમ કહે છેઃ

"અરજીમાં દુર્ભાવનાપૂર્ણ સામાન્ય આક્ષેપો અપૂરતા છે.અદાલતને તેની સમક્ષની સામગ્રી પર સંતોષ થવો જોઈએ કે દુર્ભાવનાપૂર્ણ

આક્ષેપો નોંધપાત્ર છે અને આરોપ ખોટા અને પાયાવિહોણા લાગે છે.

શું આ નિયમનો અર્થ એ છે અને તે વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર–જનરલની દલીલ છે કે, જ્યાં સુધી સૂચિત આરોપો દુર્ભાવનાપૂર્ણ છે (અને સ્વાભાવિક રીતે, તે પણ બતાવવામાં આવે છે, કારણ કે માત્ર આરોપ ક્યારેય પૂરતો નથી) ત્યાં સુધી આગોતરા જામીન મંજૂર કરી શકાતા નથી?તે સમજી શકાય છે કે જો દુર્ભાવના દર્શાવવામાં આવે તો કેસોની સામાન્યતામાં આગોતરા જામીન મંજૂર કરવા જોઈએ.પરંતુ જ્યાં સુધી આરોપ દુર્ભાવનાપૂર્ણ ન હોય ત્યાં સુધી આગોતરા જામીન માટેની અરજી કેમ નકારી કાઢવી જોઈએ તે સમજવું સરળ નથી.આ, ખરેખર, ન્યાયિક રચના દ્વારા નિયમો ઘડવામાં સામેલ જોખમ છે.તેથી વિવેકબુદ્ધિને વિવેકબુદ્ધિના ક્ષેત્રમાં રહેવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ, જેનો ઉપયોગ નિરપેક્ષપણે થવો જોઈએ અને ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા સુધારણા માટે સ્વતંત્ર હોવી જોઈએ.વિવેકાધીન શક્તિની સલામતી આ બેવડા રક્ષણમાં રહેલી છે જે તેના દુરુપયોગ સામે રક્ષણ પૂરું પાડે છે.

ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા ઘડવામાં આવેલી છઠ્ઠી દરખાસ્ત અનુસાર, કલમ ૪૩૮ હેઠળની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનાઓના સંદર્ભમાં કરી શકાતો નથી, સિવાય કે, આગોતરા જામીન આપવાના તબક્કે અદાલતને સંતોષ થાય કે આવા આરોપ ખોટા અથવા પાયાવિહોણા લાગે.હવે, કલમ ૪૩૮ ઉચ્ચ અદાલત અને સત્ર અદાલતને આગોતરા જામીન આપવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે જો અરજદાર પાસે એવું માનવાનું કારણ હોય કે તેની "બિનજામીનપાત્ર ગુનો" કરવાના આરોપમાં ધરપકડ થઈ શકે છે.સંહિતાની કલમ ૪૩૭ (૧) હેઠળ જામીન આપી શકાય તેવી શરતોને આ જોગવાઈમાં વાંચવા માટે અમને કોઈ જરૂર જણાતી નથી.તે કલમ, બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓના કેસોમાં જામીન આપવાની સત્તા આપતી વખતે, અપવાદ તરીકે જોગવાઈ કરે છે કે બિનજામીનપાત્ર ગુના માટે આરોપી અથવા શંકાસ્પદ વ્યક્તિને "આમ મુક્ત કરવામાં આવશે નહીં" જો તે માનવા માટે વાજબી આધારો હોય કે તે મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનામાં દોષિત છે.જો તેનો ઈરાદો હતો કે કલમ ૪૩૭ (૧) માં સમાવિષ્ટ અપવાદ કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહતની મંજૂરીને સંચાલિત કરે, તો પછીની કલમમાં સમાન જોગવાઈ દાખલ કરવા સિવાય

વિધાનસભા માટે કંઈ સરળ ન હોત.અમે પહેલેથી જ આ બે કલમો વચ્ચેના મૂળભૂત તફાવત તરફ ધ્યાન દોર્યું છે.કલમ ૪૩૭ ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ, જેના પર બિનજામીનપાત્ર ગુનો કરવાનો આરોપ છે, તેની ધરપકડ કરવામાં આવે છે અથવા વોરંટ વિના અટકાયત કરવામાં આવે છે અથવા અદાલતમાં હાજર થાય છે અથવા લાવવામાં આવે છે.કલમ ૪૩૮ ધરપકડ કરવામાં આવે તે પહેલાં લાગુ પડે છે અને હકીકતમાં, તેની અરજીની પૂર્વ–શરતોમાંની એક એ છે કે જે વ્યક્તિ તેના હેઠળ રાહત માટે અરજી કરે છે, તે બતાવવા માટે સક્ષમ હોવી જોઈએ કે તેની પાસે એવું માનવાનું કારણ છે કે "તેની ધરપકડ થઈ શકે છે", જેનો સ્પષ્ટ અર્થ છે કે તેની હજુ સુધી ધરપકડ કરવામાં આવી નથી.જામીનની મંજૂરી અથવા અસ્વીકાર સાથે આ તફાવત જોડાયેલુ છે તે એ છે કે કલમ ૪૩૭ હેઠળ આવતા કેસોમાં, કેટલાક નક્કર ડેટા છે જેના આધારે તે બતાવવું શક્ય છે કે અરજદાર મૃત્યુદંડ અથવા આજીવન કેદની સજાને પાત્ર ગુનામાં દોષિત હોવાનું માનવા માટે વાજબી આધારો હોવાનું જણાય છે.કલમ ૪૩૮ હેઠળ આવતા કેસોમાં તે તબક્કો હજી આવવાનો બાકી છે અને તે હેઠળના કેસોની સામાન્યતામાં, એવું માનવા માટે વાજબી આધારો છે કે નહીં તે આગાહી કરવી અકાળ અને ખરેખર મુશ્કેલ હશે.કલમ ૪૩૭ (૧)

માં જણાવેલી માન્યતાનો પાયો, જેના કારણે અદાલત અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરી શકતી નથી, તે સામાન્ય રીતે, પ્રથમ માહિતી અહેવાલમાં સમાવિષ્ટ આક્ષેપોની વિશ્વસનીયતા છે. "

૬૮. ઉપરોક્ત કારણોસર, આ બેન્ચને કરવામાં આવેલા સંદર્ભમાં પ્રથમ પ્રશ્નનો જવાબ એ છે કે કલમ ૪૩૮ (૪) માં ઉલ્લેખિત ગુનાઓ સિવાય, કલમ ૪૩૮ ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી બાકાત રહેલો કોઈ ગુનો નથી.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તમામ ગુનાઓના સંદર્ભમાં તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને આગોતરા જામીન આપી શકાય છે.તે જ સમયે, જો કોઈ વિશેષ કાયદો અથવા કાનૂનમાં એવા સંકેતો છે, જે કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહતને બાકાત રાખે છે, તો તેમને યોગ્ય રીતે ધ્યાનમાં લેવા પડશે.ઉપરાંત, કોઈ પણ કેસની આપેલી હકીકતો અને સંજોગોમાં, જ્યાં અમુક વિશેષ શરતો સાથે ગંભીર પ્રકૃતિના ગુનાઓ કરવા સંબંધિત આક્ષેપો, ગુનાની પ્રકૃતિ, બતાવેલ તથ્યો, અરજદારની પૃષ્ઠભૂમિ, તેના ન્યાયથી ભાગી જવાની સંભાવના (અથવા ન્યાયથી ભાગી ન જવાની), તપાસ એજન્સી અથવા પોલીસ સાથે સહકાર અથવા બિન–સહકારની સંભાવના વગેરેને ધ્યાનમાં રાખીને વિવેકબુદ્ધિની બાબત છે, ત્યાં આગોતરા ગુનાઓ મંજૂર કરવા જોઈએ કે કેમ. એવી કોઈ કઠોર સમયમર્યાદા ન હોઈ શકે કે જેના માટે આગોતરા જામીનનો આદેશ ચાલુ રાખી શકાય.

૬૯. તેથી, આ અદાલત એવું માને છે કે સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ, કે. એલ. વર્મા, નિર્મલ જીત કૌર, સતપાલ સિંહ, અદ્રી ધરણ દાસ, એચ. ડી. એફ. સી. બેંક, જે. જે. મનન અને નરેશ કુમાર યાદવ (સુપ્રા) માં કોર્ટ ઓફ સેશન્સ અથવા હાઈકોર્ટ વિશે વ્યક્ત કરવામાં આવેલો મત, મર્યાદિત સમયગાળા માટે આગોતરા જામીન આપવા અથવા તપાસની રાહ જોવા માટે બંધાયેલો છે, જેથી "સામાન્ય અદાલત" ને "બાય પાસ" ન કરવામાં આવે અથવા અમુક પ્રકારના ગંભીર ગુનાઓમાં સામાન્ય રીતે આગોતરા જામીન ન આપવા જોઈએ– જેમાં આર્થિક ગુનાઓ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. સારો કાયદો નથી.અવલોકનો– જે સૂચવે છે કે આવા સમય સંબંધિત અથવા તપાસની ઘટના સંબંધિત શરતો, આગોતરા જામીન મંજૂર કરતી વખતે નિશ્ચિતપણે લાદવી જોઈએ, તેથી તેને નકારી કાઢવામાં આવે છે.તેવી જ રીતે, મેત્રેમાં અવલોકનો છે કે "અદાલતોએ કલમ ૪૩૮ Cr.P.C ની મર્યાદા અને અવકાશ પર પ્રતિબંધો લાદવા જોઈએ નહીં. જેની કલ્પના વિધાનસભા દ્વારા કરવામાં આવી નથી.અદાલત કાયદાની જોગવાઈને અર્થઘટનની આડમાં ફરીથી લખી શકતી નથી "તે ખૂબ વ્યાપક છે અને તેને સારો કાયદો ગણી શકાય નહીં.તે કહેવું એક બાબત છે કે કાયદાની બાબત તરીકે, સામાન્ય રીતે વિશેષ શરતો (કલમ ૪૩૭ (૩) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૮ (૨) માં ઉલ્લેખિત નથી) લાદવી જોઈએ નહીં; તે કહેવું સંપૂર્ણપણે અલગ બાબત છે કે ખાસ કિસ્સાઓમાં, ગુનાની પ્રકૃતિ, આરોપીની

ભૂમિકા અથવા અમુક વિશિષ્ટ લક્ષણને ધ્યાનમાં રાખીને, વિશેષ શરતો લાદવી જોઈએ નહીં.સિબિયામાં ચુકાદો પોતે જ એક સત્તા છે કે આવી શરતો લાદવામાં આવી શકે છે, પરંતુ નિયમિત અથવા સામાન્ય રીતે નહીં અને આવી શરતો પછી એક કઠોર "સૂત્ર" બની જાય છે જેનું અદાલતોએ પાલન કરવું પડશે.તેથી, અદાલતો અને વિશેષ શરતો લાદવા માટે, ગુના, વિશિષ્ટ તથ્યો, ગુનેગારની ભૂમિકા, તેને લગતા સંજોગો, ન્યાયને બગાડવાની તેની સંભાવના (અથવા ન્યાયી તપાસ), ન્યાયથી બચવાની અથવા ભાગી જવાની સંભાવનાને ધ્યાનમાં રાખીને, તેમની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરી શકે છે.આવી શરતો લાદવી, કેસ–ટુ–કેસ આધારે હોવી જોઈએ, અને કલમ ૪૩૮ હેઠળ અરજી જમ્મ કરાયેલ અદાલત દ્વારા વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો પડશે.નિષ્કર્ષમાં, એવું માનવામાં આવે છે કે જામીન આપતી વખતે કલમ ૪૩૭ (૨) માં જણાવેલી શરતો લાદવી સામાન્ય છે; સમાન રીતે, એવી શરત કે પોલીસ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ સંભવિત શોધનો કેસ કરે તો, જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ શોધને સરળ બનાવવા માટે પોલીસ કસ્ટડીમાં લેવા માટે જવાબદાર રહેશે.અન્ય શરતો, જે પ્રતિબંધાત્મક છે, તે ફરજિયાત નથી; ન તો એવો કોઈ અપરિવર્તનીય નિયમ છે કે તે જરૂરી રીતે લાદવો જોઈએ અથવા આગોતરા જામીનનો આદેશ અમુક સમય માટે હશે, અથવા એફ. આઇ. આર. દાખલ થાય ત્યાં સુધી માન્ય રહેશે, અથવા કલમ ૧૬૧, સી. આર.પી.સી હેઠળ કોઈ નિવેદન નોંધવામાં આવશે. . જો કેસની હકીકતો ખાતરી આપે તો અન્ય શરતો લાદવામાં આવી શકે છે.

ફેર પ્રશ્ન નંબર ૨: શું આગોતરા જામીન નો સમયગાળો તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થવું જોઈએ કે જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીને બોલાવવામાં આવે.

૭૦. અહીં પ્રશ્ન એ છે કે શું કાયદામાં એવું કંઈ છે કે જે અદાલત દ્વારા આરોપપત્ર દાખલ કરવા અથવા આરોપીને સમન્સ પાઠવવા માટે જરૂરી છે– (અથવા તો આરોપપત્રમાં કોઈ ગુનો ઉમેરવામાં આવે, જેમાં જામીન પર રહેલા અરજદાર પર નવો આરોપ મૂકવામાં આવે છે), તેની સ્વતંત્રતા જપ્ત થવી જોઈએ અને તેને આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન માટે અરજી કરવા માટે કહેવામાં આવવું જોઈએ.પ્રથમ પ્રશ્નના જવાબમાં કલમ ૪૩૮ હેઠળ શક્તિની પહોળાઈ અને કંપનવિસ્તાર વિશેના અવલોકનો અહીં પણ સમાન રીતે સુસંગત છે.વર્તમાન સંદર્ભમાં, અ ા સિવાય, કલમ ૧૬૭ (૨) ના અર્થઘટનમાં આ અદાલતના ચુકાદા અને અવલોકનો જણાવે છે.તે ગુરશરણ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું, કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ આરોપીના જામીન મંજૂર કરીને મુક્ત થવું એ "માનવામાં આવેલ જામીન" સમાન છે.આને કલમ ૧૬૭ (૨) દ્વારા સમર્થન આપવામાં આવ્યું છે જે જણાવે છે કે તેની જોગવાઈ હેઠળ જામીન પર મુક્ત કરાયેલ કોઈપણ વ્યક્તિને "તે પ્રકરણના હેતુઓ માટે પ્રકરણ XXXIII ની જોગવાઈઓ હેઠળ મુક્ત કરવામાં આવ્યો હોવાનું માનવામાં આવશે."

અસલમ બાબાલાલ દેસાઈ (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદામાં સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે કે જ્યારે કોઈ આરોપીને કલમ ૧૬૭ (૨) ની કાર્યવાહી દ્વારા મુક્ત કરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તેના જામીન રદ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નથી.આ સંજોગોમાં, માત્ર હકીકત એ છે કે આરોપીને કલમ ૪૩૮ હેઠળ એક તબક્કે રાહત આપવામાં આવે છે, તેનો અર્થ એ નથી કે આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી, તેણે આત્મસમર્પણ કરવું અથવા/અને નિયમિત જામીન માટે અરજી કરવી જરૂરી છે.આગોતરા જામીન સાથે કલમ ૧૬૭ (૨) હેઠળ 'ડીમ્ડ બેલ' ની સામ્યતા આ અદાલતને એવા નિષ્કર્ષ પર લઈ જાય છે કે આરોપપત્ર દાખલ કરવાની માત્ર અનુગામી ઘટના આરોપીઓને આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે મજબૂર કરી શકતી નથી.હકીકતમાં, રસપ્રદ વાત એ છે કે, જો ખરેખર, આરોપી આગોતરા જામીન પર હોય ત્યાં આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે, તો સામાન્ય સૂચિતાર્થ એ હશે કે તપાસ એજન્સી અથવા પોલીસ માટે તેની કસ્ટડીની જરૂર પડવાનો કોઈ પ્રસંગ ન હતો, કારણ કે તેના વર્તનમાં આવા પગલાંની જરૂર ન હોત.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આરોપી, જેને આગોતરા જામીન આપવામાં આવે છે, તે જ્યારે આરોપપત્ર દાખલ કરવામાં આવે ત્યારે મુક્ત રહે છે, સ્વાભાવિક સૂચિતાર્થ એ છે કે અદાલત દ્વારા તેની ધરપકડ કરવાના નિર્દેશ માટે કોઈ પ્રસંગ નથી અને વધુમાં તેણે તપાસમાં સહકાર આપ્યો હતો.તે જ સમયે, જોકે, તપાસ દરમિયાન કોઈપણ સમયે કલમ ૪૩૮ (૨) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૭ (૩) હેઠળ લાદવામાં આવેલી

કોઈપણ શરતોનું ઉલ્લંઘન કરવા અથવા કેસના આપેલા તથ્યોમાં લાદવામાં આવેલી અન્ય કોઈપણ શરતોનું ઉલ્લંઘન કરવા માટે અદાલતના હસ્તક્ષેપની માંગ કરવા માટે કોઈ પણ પ્રસંગ ઊભો થાય છે, તો કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ હંમેશા આશ્રય લઈ શકાય છે.

૭૧. કલમ ૪૩૮ (૩) જણાવે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને આગોતરા જામીન આપવામાં આવે છે, પછીથી "આવા આરોપ પર" પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારી દ્વારા વોરંટ વિના ધરપકડ કરવામાં આવે છે, અને જામીન આપવા તૈયાર હોય છે, ત્યારે "તેને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવશે; અને જો આવા ગુનાની નોંધ લેતા મેજિસ્ટ્રેટ નક્કી કરે કે તે વ્યક્તિ સામે પ્રથમ વખતમાં વોરંટ બહાર પાડવું જોઈએ તો તે પેટા–કલમ (૧) હેઠળ કોર્ટના નિર્દેશને અનુરૂપ જામીનપાત્ર વોરંટ બહાર પાડશે".આગોતરા જામીન આપવાનો આદેશ પણ–અગાઉ નોંધ્યું છે તેમ, અને અગાઉના કેટલાક નિર્ણયોમાં, આ કલમ ૪૩૮ હેઠળ "નિર્દેશ" છે કે આવી ધરપકડની સ્થિતિમાં "અરજદારને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવે.તેથી, જ્યારે હકીકતમાં કોઈ આરોપીને જામીન આપવામાં આવે છે, અને કલમ ૪૩૮ (૨) માં દર્શાવેલ શરતો ધરપકડની સ્થિતિમાં તેને "મુક્ત" કરવાના નિર્દેશના ભાગ રૂપે શામેલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે તમામ જરૂરી શરતો અસ્તિત્વમાં છે જેનું તે પાલન કરવા માટે બંધાયેલો છે.કલમ ૪૩૮ (૩) કલમ ૪૩૮ (૧) હેઠળ રાહત આપવામાં આવેલી વ્યક્તિની ધરપકડની

સ્થિતિમાં લેવા માટેના પગલાંની રૂપરેખા આપે છે.અદાલત, સંબંધિત એજન્સી અથવા પોલીસ દ્વારા લાદવામાં આવેલી કોઈપણ અથવા તમામ શરતોનું પાલન ન કરવાની સ્થિતિમાં, કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ અદાલત પાસેથી નિર્દેશ માંગી શકાય છે.

૭૨. આરોપીની ધરપકડ કરવાના નિર્દેશ માટે અરજી કરવાના ફરિયાદી પક્ષના વિકલ્પ વિશે આ અદાલત જે અભિપ્રાય વ્યક્ત કરે છે, તેને પ્રદીપ રામ (ઉપરોક્ત) માં સમર્થન મળે છે જ્યાં આ અદાલતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતોઃ

> "૨૧. કલમ ૪૩૭ (૫) અને ૪૩૯ (૨) બંને અદાલતને આરોપીની ધરપકડ કરવાની અને તેને કસ્ટડીમાં મોકલવાની સત્તા આપે છે, જેને પ્રકરણ XXXIII હેઠળ જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવ્યો છે. ૪૩૭ (૫) અને ૪૩૯ (૨) હેઠળ સત્તાના ઉપયોગ માટે સંખ્યાબંધ આધારો હોઈ શકે છે.જામીન રદ કરવાના સિદ્ધાંતો અને આધારો સારી રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યા છે, પરંતુ વર્તમાન કેસમાં, અમે મામલાના માત્ર એક જ પાસા સાથે સંબંધિત છીએ, એટલે કે, એક કેસ જેમાં આરોપીને જામીન આપવામાં આવ્યા પછી, નવા અને ગંભીર ગુનાઓ ઉમેરવામાં આવે છે.જે વ્યક્તિ સામે ગંભીર ગુનાઓ ઉમેરવામાં આવ્યા છે, જે

પહેલેથી જ જામીન પર છે, તેને ૪૩૭ (૫) અને ૪૩૯ (૨) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને અદાલત દ્વારા ધરપકડ કરવા અને કસ્ટડીમાં મોકલવાનો નિર્દેશ આપી શકાય છે.આરોપીના જામીન રદ કરવા અને તેને ધરપકડ કરવા અને કસ્ટડીમાં લેવાનો નિર્દેશ આપવો એ કાર્યવાહીનો એક માર્ગ હોઈ શકે છે, જે ૪૩૭ (૫) અને ૪૩૯ (૨) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે અપનાવી શકાય છે, પરંતુ એવા કિસ્સાઓ હોઈ શકે છે કે જેમાં આરોપીના જામીન રદ કર્યા વિના, સંબંધિત વિચારણા પર, કોર્ટ આરોપીની ધરપકડ કરવાનો અને કસ્ટડીમાં લેવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.ગંભીર ગુનાઓનો ઉમેરો એ એવા સંજોગોમાંથી એક છે, જેમાં અદાલત આરોપીની ધરપકડ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે અને જામીન મંજૂર કરવામાં આવ્યા તે સમયે તેના પર જે ગુનાઓનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો તેના સંદર્ભમાં જામીન મંજૂર કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં તેને કસ્ટડીમાં મોકલી શકે છે.

******** ******** ********

૨૫. આપણે ફરીથી Cr.P.C ની કલમ ૪૩૭ (૫) અને ૪૩૯ (૨) ની જોગવાઈઓ પર ધ્યાન આપવું પડશે. Cr.P.C ની કલમ ૪૩૭ ની

પેટા–કલમ (૫) એ અભિવ્યક્તિનો ઉપયોગ કરે છે કે 'જો તેને આવું કરવું જરૂરી લાગે, તો નિર્દેશ આપો કે આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરવામાં આવે અને તેને કસ્ટડીમાં લેવામાં આવે'.તેવી જ રીતે, Cr.P.C ની કલમ ૪૩૯ ની પેટા–કલમ (૨) પૂરી પાડે છે:'આ પ્રકરણ હેઠળ જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવેલી કોઈપણ વ્યક્તિની ધરપકડ કરવામાં આવે અને તેને કસ્ટડીમાં સોંપવામાં આવે તેવો નિર્દેશ આપી શકે છે.ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનું સાદું વાંચન સૂચવે છે કે જોગવાઈ ફરજિયાતપણે એવી જોગવાઈ કરતી નથી કે અદાલત આવા આરોપીની ધરપકડનો નિર્દેશ આપતા પહેલા, જેને પહેલેથી જ જામીન આપવામાં આવ્યા છે, તેણે તેના અગાઉના જામીન રદ કરવા જરૂરી છે.અદાલતને વિવેકબુદ્ધિ આપવામાં આવી છે કે આવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરવા અને તેને કસ્ટડીમાં મોકલવા માટે આવા આદેશો પસાર કરવામાં આવે, જે અગાઉના જામીન રદ કરવાના આદેશ સાથે અથવા ગંભીર અને બિન–સંજ્ઞેય ગુનાઓના ઉમેરાને કારણે આવા આરોપીઓની ધરપકડ કરવાની પરવાનગી સાથે હોઈ શકે છે.મીઠાભાઈ પાશાભાઈ પટેલ (ઉપરોક્ત) માં બે જજ બેન્ચના ચુકાદામાં ચુકાદાના ફકરા ૧૮માં 'સામાન્ય રીતે' શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે જેનો અર્થ અેવો ન કરી શકાય કે આરોપીઓને

અગાઉ આપવામાં આવેલા ફરજિયાત જામીનને તપાસ અધિકારી સમક્ષ રદ કરવા પડે છે જેથી તેની ધરપકડ કરી શકાય.

********* ******** ********

૨૭. ઉપરોક્ત આદેશ પર આધાર રાખીને, અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે રજુઆત કરી છે કે પ્રતિવાદી રાજ્યએ અપીલકર્તાની કસ્ટડી માંગતા પહેલા અપીલકર્તાને જામીન આપતો ૧૦/૦૩/૨૦૧૬ તારીખનો આદેશ રદ કરાવવો જોઈએ.તે સાચું હોઈ શકે છે કે ફોજદારી કેસમાં માત્ર ગુનાનો ઉમેરો કરીને, જેમાં આરોપીને જામીન પર મુક્ત કરવામાં આવેલ છે, તપાસ અધિકારીઓ પોતે આરોપીની ધરપકડ કરવા માટે આગળ વધી શકતા નથી અને અદાલત પાસેથી આદેશ મેળવવાની જરૂર છે, જેણે આરોપીને જામીન પર મુક્ત કર્યો છે.તે આરોપી માટે પણ ખુલ્લું છે, જે પહેલેથી જ જામીન પર છે અને જેમના સંબંધમાં નવા ઉમેરાયેલા ગુનાઓના સંબંધમાં જામીન માટે અરજી કરવા માટે ગંભીર ગુનાઓ ઉમેરવામાં આવ્યા છે અને કોર્ટ વિચાર કર્યા પછી કાં તો જામીન આપવાનો ઇનકાર કરી શકે છે અથવા નવા ગુનાઓના સંબંધમાં જામીન આપી શકે છે. કોઇ કેસમાં, નવા ઉમેરાયેલા ગુનાઓ માટે આરોપીની જામીન અરજી કરી દેવામાં આવે

છે, આરોપીની ધરપકડ કરી શકાય છે.તમામ કેસોમાં, જ્યાં કોર્ટના આદેશો હેઠળ આરોપીઓને જામીન આપવામાં આવે છે અને ગંભીર પ્રકારના ગુનાઓ સહિત નવા ગુનાઓ ઉમેરવામાં આવે છે, તે જરૂરી નથી કે તમામ કેસોમાં નવા ગુનાઓના આધારે આરોપીની ધરપકડ કરવાની મંજૂરી આપતા પહેલા અદાલત દ્વારા અગાઉના જામીન રદ કરવા જોઈએ.કલમ ૪૩૭ (૫) અને ૪૩૯ (૨) હેઠળની સત્તાઓ વિધાનસભા દ્વારા અદાલતને આપવામાં આવેલી વ્યાપક સત્તાઓ છે, જે હેઠળ અદાલત આરોપીની ધરપકડ કરવાની મંજૂરી આપી શકે છે અને અગાઉના ગુનાઓના સંદર્ભમાં જામીન રદ કર્યા વિના તેને કસ્ટડીમાં મોકલી શકે છે.કલમ ૪૩૭ (૫) અને ૪૩૯ (૨) ને પ્રતિબંધિત રીતે વાંચી શકાતી નથી કે આરોપીની ધરપકડ કરવાનો અને તેને કસ્ટડીમાં મોકલવાનો આદેશ અગાઉના જામીન રદ કર્યા પછી જ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરી શકાય છે.

૨૮. વર્તમાન કેસ પર પાછા આવીએ તો, અપીલકર્તા અન્ય એક કેસના સંદર્ભમાં પહેલેથી જ જેલ કસ્ટડીમાં હતો અને તપાસ એજન્સીએ વિશેષ ન્યાયાધીશ, એન. આઇ. એ. કોર્ટ સમક્ષ અરજી કરી હતી કે આરોપીઓને કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરવા માટે પ્રોડક્શન વોરંટ આપવામાં આવે.વિશેષ ન્યાયાધીશે પ્રોડકશન વોરંટની મંજૂરીની

વિનંતી સ્વીકારી લીધા પછી, આરોપીને ૨૬/૦૬/૨૦૧૮ પર અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો અને તેને કસ્ટડીમાં મોકલી દેવામાં આવ્યો હતો.આમ, વર્તમાન કેસમાં, આરોપીને અદાલતની પરવાનગી સાથે રજુ કરવામાં અ ાવ્યો હતો.આમ, વર્તમાન એવો કેસ નથી કે જ્યાં તપાસ એજન્સીએ પોતે નવા ગુનાઓ ઉમેર્યા પછી અપીલકર્તાને કસ્ટડીમાં લીધો હોય, પરંતુ તપાસ એજન્સી દ્વારા કોર્ટમાંથી મેળવેલા પ્રોડક્શન વોરંટના અ ાધારે આરોપીને કોર્ટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.આમ, અદાલત સમક્ષ અપીલકર્તાને રજૂ કરવાના સંબંધમાં વિશેષ ન્યાયાધીશ, એન. આઇ. એ. અદાલત દ્વારા અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયામાં અમને કોઈ ભૂલ દેખાતી નથી.વર્તમાન કેસની હકીકતોમાં, વિશેષ ન્યાયાધીશે આરોપી અપીલકર્તાને તેની સમક્ષ રજૂ કરવાની અથવા તેને ન્યાયિક કસ્ટડીમાં મોકલવાની મંજૂરી આપતા પહેલા અપીલકર્તાને આપવામાં આવેલા જામીન રદ કરવાનો આદેશ પસાર કરવો જરૂરી ન હતો.

૨૯. ઉપરોક્ત ચર્ચાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે એવા સંજોગોના સંદર્ભમાં નીચેના તારણો પર પહોંચીએ છીએ કે જ્યાં આરોપીને જામીન આપ્યા પછી, વધુ સંજ્ઞેય અને બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓ ઉમેરવામાં આવે છેઃ–

(i) આરોપી આત્મસમર્પણ કરી શકે છે અને નવા ઉમેરાયેલા સંજ્ઞેય અને બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓ માટે જામીન માટે અરજી કરી શકે છે.જામીન ન આપવાની સ્થિતિમાં આરોપીની ચોક્કસપણે ધરપકડ થઈ શકે છે.

(ii) તપાસ એજન્સી આરોપીની ધરપકડ અને તેની કસ્ટડી માટે કલમ ૪૩૭ (૫) અથવા ૪૩૯ (૨) હેઠળ અદાલત પાસેથી આદેશ માંગી શકે છે.

(iii) અદાલત, કલમ ૪૩૭ (૫) અથવા ૪૩૯ (૨) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને, આરોપીની કસ્ટડીમાં લેવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે, જેને તેના જામીન રદ થયા પછી પહેલેથી જ જામીન આપવામાં આવ્યા છે.કોર્ટ કલમ ૪૩૭ (૫) તેમજ ૪૩૯ (૨) હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને જે વ્યક્તિને પહેલેથી જ જામીન આપવામાં આવ્યા છે તેની ધરપકડ કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે અને તેને ગંભીર અને બિન–સંજ્ઞેય ગુનાઓ ઉમેરવા પર કસ્ટડીમાં મોકલી શકે છે જે હંમેશા અગાઉના જામીન રદ કરવાના આદેશ સાથે જરૂરી ન પણ હોય.

(iv) જે કેસમાં આરોપીને પહેલેથી જ જામીન આપવામાં આવ્યા હોય તેવા કેસમાં, ગુના અથવા ગુનાઓ ઉમેરવા પર તપાસ અધિકારી આરોપીની ધરપકડ કરવા માટે આગળ વધી શકશે નહીં, પરંતુ આવા ગુના અથવા ગુનાઓ ઉમેરવા પર આરોપીની ધરપકડ કરવા માટે તે અદાલતમાંથી આરોપીની ધરપકડ કરવાનો આદેશ મેળવવાની જરૂર છે જેણે જામીન આપ્યા હતા. "

૭૩. અગાઉ, દોલત રામ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય તરીકે નોંધાયેલા નિર્ણયમાં આ અદાલતે[44] અવલોકન કર્યું હતું કે

"એકવાર મંજૂર થયા પછી જામીન યાંત્રિક રીતે રદ થવી જોઈએ નહીં, તે ધ્યાનમાં લીધા વિના કે શું કોઈ સુપરવેનિંગ સંજોગોએ તેને ન્યાયી સુનાવણી માટે અનુકૂળ બનાવ્યું છે કે કેમ જેથી આરોપી સુનાવણી દરમિયાન જામીનની છૂટનો આનંદ માણી તેની સ્વતંત્રતા જાળવી શકે. "

૭૪. હઝારી લાલ દાસ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્યમાં આ નિર્ણયને અનુસરવામાં આવ્યો હતો અને તેનો માપદંડ લાગુ કરવામાં[45] આવ્યો

44 ૧૯૯૫ (૧) SCC ૩૪૯
45 ૨૦૦૯ (૧૦) SCC ૬૫૨

હતો. ભદ્રેશ બિપિનભાઇ શેઠ વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્યના નિર્ણયમાં, મેત્રેના સિદ્ધાંતોને[46] જુદા કર્યા પછી, નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:

> " ૨૫.૬.તે એક સ્થાયી કાનૂની સ્થિતિ છે કે જે અદાલત જામીન આપે છે તે તેને રદ કરવાની સત્તા ધરાવે છે.જામીન મંજૂર કરવા અથવા રદ કરવાની વિવેકબુદ્ધિનો ઉપયોગ આરોપી, સરકારી વકીલ અથવા ફરિયાદીના કહેવા પર, કોઈપણ સમયે નવી સામગ્રી અથવા સંજોગો શોધવા પર કરી શકાય છે.
>
> ૨૫.૭.સત્ર અદાલત અથવા ઉચ્ચ અદાલતના આદેશના અાધારે, એકવાર આરોપી ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આગોતરા જામીન પર મુક્ત થઈ જાય, તો પછી આરોપીને ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ આત્મસમર્પણ કરવા માટે દબાણ કરવું અને ફરીથી નિયમિત જામીન માટે અરજી કરવી ગેરવાજબી રહેશે.
>
> ૨૫.૮.તમામ બાબતોમાં અદાલતમાં નિહિત વિવેકનો ઉપયોગ તેની કવાયતને ન્યાયી ઠેરવતા તથ્યો અને સંજોગોના આધારે કાળજી અને સાવધાની સાથે થવો જોઈએ.તેવી જ રીતે, કલમ ૪૩૮ સી. આર. પી. સી. હેઠળ અદાલતમાં નિહિત વિવેકબુદ્ધિનો પણ સાવધાની અને

46 ૨૦૧૬ (૧) SCC ૧૫૨

વિવેકબુદ્ધિ સાથે ઉપયોગ કરવો જોઈએ.તેનાથી આગળ વધવુ બિનજરૂરી છે અને વિધાનસભા દ્વારા આપવામાં આવેલી વ્યાપક સત્તા અને વિવેકબુદ્ધિને સ્વ–લાદવામાં આવેલી મર્યાદાઓની સખત સંહિતાને આધિન કરવુ અનાવશ્યક છે.

૨૫.૯.આગોતરા જામીનની મંજૂરી અથવા અસ્વીકાર માટે કોઈ કઠોર માર્ગદર્શિકા અથવા સ્ટ્રેઇટજેકેટ ફોર્મ્યુલા પ્રદાન કરી શકાતી નથી કારણ કે આગોતરા જામીનની મંજૂરી અથવા અસ્વીકાર માટે ભવિષ્યના તમામ સંજોગો અને પરિસ્થિતિઓને સ્પષ્ટ રીતે જોઈ શકાતી નથી.કાયદાકીય ઇરાદાને અનુરૂપ, આગોતરા જામીનની મંજૂરી અથવા અસ્વીકાર દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર આધારિત હોવો જોઈએ. ”

૭૫. સુધીર વિ. મહારાષ્ટ્રના ત્રણ ન્યાયાધીશોએ બિપિન[47] ભદ્રેશ શેઠ (ઉપરોક્ત) ના નિર્ણયની નોંધ લીધી હતી અને તેને નામંજૂર કર્યો ન હતો.જો કે, કોર્ટે રાહત આપી ન હતી, કારણ કે શરૂઆતમાં આગોતરા જામીન નામંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા અને હાઈકોર્ટમાં અરજી પાછી ખેંચી લેવામાં આવી હતી, ત્યારબાદ બીજા આગોતરા જામીન મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા.ઉચ્ચ અદાલતે રાહતની મંજૂરી રદ કરી હતી.આ અદાલતે હાઈકોર્ટના અભિપ્રાયને સમર્થન આપ્યું

47 ૨૦૧૬ (૧) SCC ૧૪૬

હતું.તે ચુકાદામાં, કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ સત્તાના અવકાશને ધ્યાનમાં લેતી વખતે બિપિન ભદ્રેશ શેઠની નોંધ લેવામાં આવી હતી.અન્ય એક નિર્ણયમાં, અરવિંદ તિવારી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્યનો મુદ્દો એ હતો કે શું અગાઉ[48] કેટલીક શરતોને આધિન આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન, જે આ અદાલત દ્વારા ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા, તેને રદ કરી શકાય છે કે કેમ.શરતોમાં, અન્ય બાબતોની સાથે, રકમ બેંક ગેરંટી દ્વારા સુરક્ષિત રાખવાની હતી.અસંતુષ્ટ નિગમે નિર્દેશ આપ્યો હતો કે દરેક આરોપીના સંદર્ભમાં નિર્દિષ્ટ "ડિફેલ્કેટેડ રકમ" આવી બાંયધરી દ્વારા સુરક્ષિત થવી જોઈએ.તે માંગનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા પર, રદ કરવાનો આદેશ માંગવામાં આવ્યો હતો.આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે અરજદારો દોષિત છે એવી ધારણા પર રદ કરવાનો આશરો લઈ શકાતો નથી.તેવી જ રીતે, મહાંત ચંદ યોગી વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય, પદ્માકર તુકામ ભવનગરે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, X વિરુદ્ધ તેલંગાણા રાજ્ય અને[49] અન્ય કેટલાક ચુકાદાઓમાં સમાન મંતવ્યો વ્યક્ત કરવામાં આવ્યા[50] હતા. [51]

૭૬. તેથી, જ્યાં સુધી વિપરીત સંજોગો ન હોયઃઆરોપીના ન્યાયથી ભાગી જવાના, અથવા અદાલતની સત્તા અથવા અધિકારક્ષેત્રને ટાળવા, અથવા તેના સાક્ષીઓને ડરાવવા, અથવા તેમને ડરાવવાનો પ્રયાસ કરવા, અથવા આગોતરા

48 ૨૦૧૮ (૮) SCC ૪૭૫
49 ૨૦૦૩ (૧) SCC ૨૩૬
50 ૨૦૧૨ (૧૩) SCC ૭૨૦
51 (૨૦૧૮) ૧૬ SCC ૫૧૧

જામીન આપતી વખતે લાદવામાં આવેલી કોઈપણ શરતનો ભંગ કરવાના વર્તનના સ્વરૂપમાં, કાયદામાં વ્યક્તિને તેના પર સુનાવણી માટે સમન્સ આપવામાં આવે ત્યારે અદાલતમાં આત્મસમર્પણ કરવાની જરૂર નથી.લાદવામાં આવેલી શરતોનું પાલન કરવાને આધીન, વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન, સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રહી શકે છે.આ વર્તમાન બેન્ચને સંદર્ભિત પ્રશ્ન નંબર ૨ નો જવાબ છે.

તારણો

૭૭. આ અદાલત સંદર્ભનો જવાબ નીચેની રીતે આપે છેઃ

(૧) પ્રશ્ન નંબર ૧ અંગે એવું માનવામાં આવે છે કે કલમ ૪૩૮ સીઆરપીસી હેઠળ રક્ષણ આપવામાં આવ્યું છે. હંમેશા અથવા સામાન્ય રીતે નિશ્ચિત સમયગાળા સુધી મર્યાદિત ન હોવી જોઈએ; તે સમયના કોઈ પણ પ્રતિબંધ વિના આરોપીની તરફેણમાં હોવું જોઈએ.કલમ ૪૩૮ (૨) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૭ (૩) હેઠળ સામાન્ય અથવા પ્રમાણભૂત શરતો લાદવી જોઈએ; જો કોઈ ગુના અથવા ગુના (જેમ કે ગંભીરતા અથવા ગંભીરતા વગેરે) ના સંબંધમાં વિશિષ્ટ લક્ષણો હોય, તો અદાલત કોઈપણ યોગ્ય શરત

(રાહતની નિશ્ચિત પ્રકૃતિ, અથવા તેને કોઈ ઘટના અથવા સમયબદ્ધ સાથે જોડવા સહિત) વગેરે લાદી શકે છે.

(૨) આ અદાલતને મોકલવામાં આવેલા બીજા પ્રશ્નનો જવાબ એ માનીને આપવામાં આવે છે કે આગોતરા જામીન નો સમયગાળો સામાન્ય રીતે તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થતું નથી જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીઓને બોલાવવામાં આવે છે, અથવા આરોપો ઘડવામાં આવે છે, પરંતુ તે સુનાવણીના અંત સુધી પણ ચાલુ રહી શકે છે.જો કે, જો કોઈ વિશેષ અથવા વિશિષ્ટ લક્ષણો હોય જે અદાલતને આગોતરા જામીનની મુદતને મર્યાદિત કરવાની જરૂર હોય, તો તે આવું કરી શકે છે.

૭૮. ઉપરોક્ત ચર્ચાને ધ્યાનમાં રાખીને, સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે છે કે કોર્ટે કલમ ૪૩૮, સી. આર. પી. સી. હેઠળની અરજીઓ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે નીચેના મુદ્દાઓને માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો તરીકે રાખવા જોઈએઃ

(એ) સિબિયામાં જણાવ્યા મુજબ, જ્યારે કોઈ વ્યક્તિની ધરપકડ થાય છે અને તે આગોતરા જામીન માટે અદાલતનો સંપર્ક કરે છે, ત્યારે તેની (ધરપકડની) આશંકા, ચોક્કસ ગુના અથવા ચોક્કસ ગુનાઓ

સાથે સંબંધિત નક્કર તથ્યો (અને અસ્પષ્ટ અથવા સામાન્ય આક્ષેપો નહીં) પર આધારિત હોવી જોઈએ.આગોતરા જામીન માટેની અરજીઓમાં ગુનાને લગતી સ્પષ્ટ અને આવશ્યક હકીકતો હોવી જોઈએ, અને અરજદાર તેની અથવા તેણીની ધરપકડને વાજબી રીતે શા માટે સ્વીકારે છે, તેમજ હકીકતોની તેની આવૃત્તિ હોવી જોઈએ.આ અદાલત માટે મહત્વપૂર્ણ છે જે અરજીને ધ્યાનમાં રાખીને, ધમકી અથવા આશંકાની હદ અને વાજબીતા, તેની ગંભીરતા અથવા ગંભીરતા અને લાદવાની જરૂર પડી શકે તેવી કોઈપણ સ્થિતિની યોગ્યતાને ધ્યાનમાં લે છે.તે જરૂરી શરત નથી કે એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી જ અરજી દાખલ કરવી જોઈએ; જ્યાં સુધી હકીકતો સ્પષ્ટ હોય અને ધરપકડની આશંકા માટે વાજબી આધાર હોય ત્યાં સુધી તેને અગાઉ પણ કરી શકાય છે.

(બી) જે અદાલત સમક્ષ કલમ ૪૩૮ હેઠળ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, તે ચેતવણીના પગલા તરીકે ધમકી (ધરપકડ) ની ગંભીરતાને આધારે, મર્યાદિત વચગાળાના આગોતરા જામીન આપતી વખતે સરકારી વકીલને નોટિસ જારી કરી શકે છે અને તથ્યો પણ મેળવી શકે છે.

(સી) કલમ ૪૩૮. સી.અાર.પી. સી. અદાલતોને તપાસ અથવા પૂછપરછ વગેરે દરમિયાન પોલીસ દ્વારા સમયની દ્રષ્ટિએ, અથવા એફ. આઇ. આર. દાખલ કરવા પર, અથવા કોઈપણ સાક્ષીનું નિવેદન નોંધવા પર રાહત મર્યાદિત કરવા શરતો લાદવા માટે દબાણ અથવા ફરજ પાડતું નથી. (આગોતરા જામીન આપવા માટે) અરજી પર વિચાર કરતી વખતે અને વિચારણા કરતી વખતે અદાલતે ગુનાની પ્રકૃતિ, વ્યક્તિની ભૂમિકા, તપાસના માર્ગને પ્રભાવિત કરવાની અથવા પુરાવા સાથે ચેડા કરવાની સંભાવના (સાક્ષીઓને ડરાવવા સહિત), ન્યાયથી ભાગી જવાની સંભાવના (જેમ કે દેશ છોડવા) વગેરે પર વિચાર કરવો પડે છે. અદાલતો ન્યાયી ગણાશે–અને કલમ ૪૩૭ (૩), સી. આર. પી. સી. [કલમ ૪૩૮ (૨) ના આધારે] માં વર્ણવેલ શરતો લાદવી જોઈએ.અન્ય પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવાની જરૂરિયાતને કેસ–દર–કેસના આધારે અને રાજ્ય અથવા તપાસ એજન્સી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે તોલવું પડશે.આવી વિશેષ અથવા અન્ય પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવામાં આવી શકે છે જો કેસ અથવા કેસોની જરૂર હોય, પરંતુ તમામ કિસ્સાઓમાં નિયમિત રીતે લાદવી જોઈએ નહીં.તેવી જ રીતે, આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરતી શરતો આપવામાં આવી

શકે છે, જો તે કોઈ પણ કેસ અથવા કેસોની હકીકતોમાં જરૂરી હોય તો; જો કે, આવી મર્યાદિત શરતો નિશ્ચિતપણે લાદવામાં નહીં આવે.

(ડી) અદાલતોએ સામાન્ય રીતે આગોતરા જામીન આપવા કે નકારી કાઢવા કે નહીં તેનું મૂલ્યાંકન કરતી વખતે ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા, અરજદારની ભૂમિકા અને કેસની હકીકતો જેવી વિચારણાઓ દ્વારા માર્ગદર્શન આપવું જોઈએ.મંજૂરી આપવી કે નહીં તે વિવેકબુદ્ધિની બાબત છે; સમાન રીતે, અને જો એમ હોય તો, કેવા પ્રકારની વિશેષ શરતો લાદવામાં આવશે (કે લાદવામાં નહીં આવે) તે કેસની હકીકતો પર આધારિત છે, અને તે અદાલતની વિવેકબુદ્ધિને આધિન છે.

(ઇ) મંજૂર કરાયેલ આગોતરા જામીન, આરોપીના વર્તન અને વર્તનને આધારે, આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રાખી શકે છે.આગોતરા જામીનનો આદેશ એ અર્થમાં " સર્વવ્યાપી" ન હોવો જોઈએ કે તે આરોપીઓને વધુ ગુનાઓ કરવા અને રાહતનો દાવો કરવા માટે સક્ષમ ન બનાવવો જોઈએ.તે ગુના અથવા ઘટના સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ, જેના માટે કોઈ ચોક્કસ ઘટનાના સંબંધમાં

ધરપકડની આશંકા માંગવામાં આવે છે.તે ભવિષ્યની ઘટનાના સંદર્ભમાં કામ કરી શકતું નથી જેમાં ગુનો કરવાનુ સામેલ હોય.

(એફ) આગોતરા જામીનના આદેશો કોઈ પણ રીતે પોલીસ અથવા તપાસ એજન્સીના અધિકારો અથવા ફરજોને મર્યાદિત અથવા પ્રતિબંધિત કરતા નથી, જે વ્યક્તિ સામેના આરોપોની તપાસ કરે છે અને જેને આગોતરા જામીન આપવામાં આવે છે.

(જી) તપાસ અધિકારીની જરૂરિયાતોને સરળ બનાવવા માટે "મર્યાદિત કસ્ટડી" અથવા "ડીમ્ડ કસ્ટડી" સંબંધિત સિબિયામાં અવલોકનો, કલમ ૨૭ ની જોગવાઈઓને પરિપૂર્ણ કરવાના હેતુ માટે પૂરતા હશે, કોઈ વસ્તુની વસૂલાતની સ્થિતિમાં, અથવા કોઈ હકીકતની શોધ, જે આવી ઘટના દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદન (એટલે કે ડીમ્ડ કસ્ટડી) સાથે સંબંધિત છે.આવી સ્થિતિમાં, આરોપીઓને અલગથી આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે કહેવાનો કોઈ પ્રશ્ન (અથવા આવશ્યકતા) નથી.સિબિયા (સુપ્રા) એ અવલોકન કર્યું હતું કે "જો અને જ્યારે પ્રસંગ ઊભો થાય છે, ત્યારે ફરિયાદી પક્ષ માટે યુ. પી. વિરુદ્ધ દેવમાન ઉપાધ્યાયના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા જણાવેલા સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ

કરીને જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતીના અનુસરણમાં કરવામાં આવેલી હકીકતોની શોધના સંદર્ભમાં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ના લાભનો દાવો કરવો શક્ય બની શકે છે. ″

(એચ) પોલીસ અથવા તપાસ એજન્સી સંબંધિત અદાલતમાં જવા માટે તૈયાર છે, જેણે પ્રથમ વખત, કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ આરોપીની ધરપકડ કરવાના નિર્દેશ માટે આગોતરા જામીન આપ્યા હતા, જેમ કે ફરાર થવું, તપાસ દરમિયાન સહકાર ન આપવો, તપાસ અથવા સુનાવણીના પરિણામને પ્રભાવિત કરવાના દૃષ્ટિકોણથી સાક્ષીઓને ચોરી, ધાકધમકી અથવા પ્રલોભન વગેરે. અદાલત–આ સંદર્ભમાં તે અદાલત છે જે પ્રવર્તમાન સત્તાવાળાઓ અનુસાર પ્રથમ વખત આગોતરા જામીન આપે છે.

(આઇ) જામીન આપવાના આદેશની ચોકસાઇ, રાજ્ય અથવા તપાસ એજન્સીના કહેવા પર અપીલ અથવા ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા વિચારણા કરી શકાય છે, અને તે આધાર પર રદ કરી શકાય છે કે તેને મંજૂર કરતી અદાલતે ભૌતિક તથ્યો અથવા નિર્ણાયક સંજોગોને ધ્યાનમાં લીધા નથી.(પ્રકાશ કદમ અને વગેરે વિરુદ્ધ રામપ્રસાદ વિશ્વનાથ

ગુપ્તા અને અન્ય; જય પ્રકાશ સિંહ (ઉપરોક્ત) રાજય વતી સી.[52] બી. આઇ. વિરુદ્ધ અમરમણી ત્રિપાઠી).આ કલમ ૪૩૯ (૨), સી. આર. પી.[53] સી. ની દ્રષ્ટિએ "રદ" કરવા સમાન નથી.

(જે) મેત્રે (અને અન્ય સમાન નિર્ણયો) માં ચુકાદો પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવામાં ન આવી શકે, આગોતરા જામીન આપતી વખતે આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે.તેવી જ રીતે, સલાઉદ્દીનનો નિર્ણય અને તેના પછીના નિર્ણયો (કે. એલ. વર્મા, નિર્મલ જીત કૌર સહિત) જે જણાવે છે કે આવી પ્રતિબંધાત્મક શરતો, અથવા આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરતી શરતો, આથી રદ કરવામાં આવે છે.

૭૯. અંતે, અે યાદ અપાવવું ઉપયોગી થશે કે નાગરિકો જે અધિકારોને ખૂબ જ મહત્વ આપે છે, તે મૂળભૂત છે–તે પ્રતિબંધો નથી જે મૂળભૂત છે.મહાન ન્યાયશાસ્ત્રી અને યુ. એસ. સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશ જોસેફ સ્ટોરીએ ટિપ્પણી કરી હતી કે "વ્યક્તિગત સુરક્ષા અને ખાનગી સંપત્તિ સંપૂર્ણપણે ન્યાયની અદાલતોની વિવેકબુદ્ધિ, સ્થિરતા અને અખંડિતતા પર આધારિત છે".

52 (૨૦૧૧) ૬ SCC ૧૮૯
53 (૨૦૦૫) ૮ SCC ૨૧

૮૦. આપણા પ્રજાસત્તાકનો ઈતિહાસ–અને ખરેખર, સ્વતંત્રતા ચળવળે બતાવ્યું છે કે કેવી રીતે મનસ્વી ધરપકડ અને અનિશ્ચિત અટકાયતની સંભાવના અને સલામતીના અભાવે લોકોને સ્વતંત્રતાની માંગ કરવા માટે એકત્ર કરવામાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવી હતી.રોલેટ એક્ટ, તેની વિરુદ્ધ રાષ્ટ્રવ્યાપી વિરોધ, જલિયાંવાલા બાગ હત્યાકાંડ અને અન્ય ઘણી ઘટનાઓ જુઓ, જ્યાં સામાન્ય લોકો વિરોધ કરવાના તેમના અધિકારનો ઉપયોગ કરી રહ્યા હતા પરંતુ નિર્દયતાથી દબાવી દેવામાં આવ્યા હતા અને આખરે તેમને લાંબા સમય સુધી જેલમાં ધકેલી દેવામાં આવ્યા હતા.મનસ્વી અને ભારે હાથે ધરપકડનો ભયઃઘણી વાર, નાગરિકોને હેરાન કરવા અને અપમાનિત કરવા માટે, અને ઘણી વખત, શક્તિશાળી વ્યક્તિઓના હિતમાં (અને ગુનાઓની કોઈ અર્થપૂર્ણ તપાસને આગળ વધારવા માટે નહીં) કલમ ૪૩૮ લાગુ કરવામાં આવી હતી.કાયદા પંચના અનેક અહેવાલો અને અનેક સમિતિઓ અને આયોગોની ભલામણો છતાં, મનસ્વી અને પાયાવિહોણી ધરપકડ એક વ્યાપક ઘટના તરીકે ચાલુ છે.સંસદે ખાસ કરીને સમયગાળાના સંબંધમાં, અથવા આરોપપત્ર દાખલ થાય ત્યાં સુધી, અથવા ગંભીર ગુનાઓમાં, ધરપકડ પૂર્વે અથવા આગોતરા જામીન આપવા માટે અદાલતોની સત્તા અથવા વિવેકબુદ્ધિને ઘટાડવાનું યોગ્ય માન્યું નથી,.તેથી, જો અદાલત, ન્યાયિક અર્થઘટન દ્વારા, તે સત્તાના ઉપયોગને મર્યાદિત કરે તો તે સમાજના વ્યાપક હિતમાં નહીં હોયઃઆવી કવાયતનું જોખમ એ હશે કે , ધીમે ધીમે, વિવેકબુદ્ધિ, જેને વ્યાપક રાખવામાં આવેલ છે, તે ખૂબ જ સાંકડી અને

અજાણ્યા નાના ભાગમાં સંકોચાઈ જશે, જેનાથી જોગવાઈ પાછળના ઉદ્દેશ્ય વિફળ થઈ જશે, જે અા ૪૬ વર્ષ સમયની કસોટી પર ખરૂ ઉતરયુ છે, આ ૪૬ વર્ષ.

૮૧. સંદર્ભનો જવાબ આથી ઉપરોક્ત શરતોમાં આપવામાં આવ્યો છે.

અરુણ મિશ્રા, ઈન્દિરા બેનર્જી અને વાઈન સરન, જજ.

અમે ન્યાયમૂર્તિ એમ. આર. શાહ અને ન્યાયમૂર્તિ એસ. રવિન્દ્ર ભટનો મુસદ્દો જોયો છે અને તેમની સાથે સંમત છીએ.બંને વચ્ચે કોઈ મતભેદ ન હોવાથી, અમે ન્યાયમૂર્તિ એમ. આર. શાહ અને ન્યાયમૂર્તિ એસ. રવિન્દ્ર ભટના એ તર્ક સાથે સંમત છીએ કે શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય ૧૯૮૦ (૨) એસસીસી ૫૬૫ના તારણોને પુનરાવર્તિત કરવાની જરૂર છે અને વધુમાં કે સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય ૧૯૯૬ (૧) એસસીસી ૬૬૭માં Cr.PC ની કલમ ૪૩૮નું જે પ્રતિબંધાત્મક રીતે અર્થઘટન કરવામાં આવ્યું છે તે ખોટું છે.તેથી, અમે સંમત છીએ કે સલાઉદ્દીન (ઉપરોક્ત) અને તેના પછીના અન્ય કેસોને નકારી કાઢવાની જરૂર છે.તેવી જ રીતે, સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય૨૦૧૧ (૧) એસ. સી. સી. ૬૯૪ માં વ્યાપક અર્થઘટન કરવામાં અાવ્યુ છે, એટલે કે

આગોતરા જામીનનો આદેશ આપતી વખતે કોઈ શરતો લાદવામાં આવી શકે નહીં, તે ખોટું છે.તે હદ સુધી મેત્રે (સુપ્રા) અને તેના પછીના અન્ય ચુકાદાઓ તે મુજબ નકારી કાઢવામાં આવે છે.

ઉપરોક્ત તારણોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે મોટી બેન્ચને આપવામાં આવેલા સંદર્ભના જવાબો સાથે સંમત છીએ.

અરુણ મિશ્રા, ઈન્દિરા બેનર્જી, વાઇન સરન, એમ. આર. શાહ અને એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, જજ.

<u>અંતિમ નિર્ણયોઃ</u>

ન્યાયમૂર્તિ એમ. આર. શાહ અને ન્યાયમૂર્તિ એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટના ન્યાયમૂર્તિ અરુણ મિશ્રા, ન્યાયમૂર્તિ ઈન્દિરા બેનર્જી અને ન્યાયમૂર્તિ વિનીત સરન સાથે સંમત થયેલા ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, સંદર્ભના નીચેના જવાબો આપવામાં આવ્યા છેઃ

(૧) પ્રશ્ન નંબર ૧ અંગે, આ અદાલત માને છે કે કલમ ૪૩૮ સીઆરપીસી હેઠળ વ્યક્તિને આપવામાં આવેલ રક્ષણ. નિશ્ચિત સમયગાળા

સુધી મર્યાદિત ન હોવી જોઈએ; તે સમય પર કોઈ પ્રતિબંધ વિના આરોપીની તરફેણમાં હોવું જોઈએ.કલમ ૪૩૮ (૨) સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૪૩૭ (૩) હેઠળ સામાન્ય શરતો લાદવી જોઈએ; જો કોઈ ગુનાના સંદર્ભમાં ચોક્કસ તથ્યો અથવા લક્ષણો હોય, તો અદાલત કોઈપણ યોગ્ય શરત (રાહતની નિશ્ચિત પ્રકૃતિ અથવા તેને કોઈ ઘટના સાથે જોડવા સહિત) વગેરે લાદી શકે છે.

(૨) આ અદાલતમાં ઉલ્લેખિત બીજા પ્રશ્નના સંદર્ભમાં, એવું માનવામાં આવે છે કે આગોતરા જામીન હુકમ નો સમયગાળો અથવા સમયગાળો સામાન્ય રીતે તે સમયે અને તબક્કે સમાપ્ત થતો નથી જ્યારે અદાલત દ્વારા આરોપીઓને બોલાવવામાં આવે છે, અથવા જ્યારે આરોપો ઘડવામાં આવે છે, પરંતુ સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રહી શકે છે.ફરીથી, જો કોઈ વિશેષ અથવા વિશિષ્ટ લક્ષણો હોય જે અદાલતને આગોતરા જામીનની મુદતને મર્યાદિત કરવાની જરૂર હોય, તો તે આવું કરી શકે છે.

સુશીલા અગ્રવાલ વિ. સ્ટેટ (દિલ્હી NCT) [અરુણ મિશ્રા, ઈન્દિરા બેનર્જી, વાઈન સારણ, એમ. આર. શાહ અને એસ. રવિન્દ્ર ભટ્ટ, જેજે.]

૧. આ અદાલત, બે ચુકાદાઓમાં ઉપરોક્ત ચર્ચાના પ્રકાશમાં અને સંદર્ભના જવાબોના પ્રકાશમાં, આથી સ્પષ્ટ કરે છે કે કલમ ૪૩૮, સીઆરપીસી

હેઠળની અરજીઓ સાથે વ્યવહાર કરતી અદાલતો દ્વારા નીચેની બાબતોને ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છેઃ

(૧) શ્રી ગુરબખ્શ સિંહ સિબિયા અને અન્યો વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્યના ચુકાદા સાથે સુસંગત, જ્યારે કોઈ[54] વ્યક્તિ ધરપકડની આશંકાની ફરિયાદ કરે છે અને આદેશ માટે સંપર્ક કરે છે, ત્યારે અરજી એક અથવા અન્ય ચોક્કસ ગુના સાથે સંબંધિત નક્કર તથ્યો (અને અસ્પષ્ટ અથવા સામાન્ય આક્ષેપો નહીં) પર આધારિત હોવી જોઈએ.આગોતરા જામીન માંગતી અરજીમાં ગુનાને લગતી ફકત આવશ્યક હકીકતો હોવી જોઈએ, અને અરજદારને શા માટે વાજબી રીતે ધરપકડની અ ાશંકા છે, તેમજ વાર્તાનો તેનો પક્ષ હોવો જોઈએ.આ અદાલત માટે જરૂરી છે કે તેની અરજી પર વિચાર કરશે, જેથી ધમકી અથવા આશંકા, તેની ગંભીરતા અથવા ગંભીરતા અને લાદવાની જરૂર પડી શકે તેવી કોઈપણ સ્થિતિની યોગ્યતાનું મૂલ્યાંકન કરી શકાય.એ જરૂરી નથી કે એફ. આઈ. આર. દાખલ થયા પછી જ અરજી દાખલ થવી જોઈએ; જ્યાં સુધી હકીકતો સ્પષ્ટ હોય અને ધરપકડની આશંકા માટે વાજબી આધાર હોય ત્યાં સુધી તેને અગાઉ પણ રજુ કરી શકાય છે.

(૨) મર્યાદિત વચગાળાના આગોતરા જામીન આપતી વખતે પણ સરકારી વકીલને નોટિસ જારી કરવી અને તથ્યો મેળવવાની ધમકી (ધરપકડ)

54 ૧૯૮૦ (૨) SCC ૫૬૫

ની ગંભીરતાને આધારે કલમ ૪૩૮ હેઠળ અરજી નો નિર્ણય કરનાર અદાલત માટે સલાહભર્યું હોઈ શકે છે.

(૩) કલમ ૪૩૮ સી. આર. પી. સી. માં કંઈપણ અેવુ નથી કે, અદાલતોને તપાસ અથવા પૂછપરછ વગેરે દરમિયાન પોલીસ દ્વારા સમયની દ્રષ્ટિએ, અથવા એફ. આઇ. આર. દાખલ કરવા અથવા કોઈપણ સાક્ષીનું નિવેદન નોંધવા પર રાહત મર્યાદિત કરવા શરતો લાદવા માટે દબાણ અથવા ફરજ પાડે. (આગોતરા જામીન આપવા માટે) અરજી પર વિચારણા કરતી વખતે અદાલતે ગુનાની પ્રકૃતિ, વ્યક્તિની ભૂમિકા, તપાસના માર્ગને પ્રભાવિત કરવાની અથવા પુરાવા સાથે ચેડા કરવાની સંભાવના (સાક્ષીઓને ડરાવવા સહિત), ન્યાયથી ભાગી જવાની સંભાવના (જેમ કે દેશ છોડવો) વગેરે પર વિચાર કરવો પડે છે. અદાલતો ન્યાયી ગણાશે–અને કલમ ૪૩૭ (૩), સીઆરપીમાં વર્ણવેલ શરતો લાદવી જોઈએ. પી. સી. [કલમ ૪૩૮ (૨) ના આધારે].અન્ય પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવાની જરૂરિયાત, કેસ–દર–કેસના આધારે અને રાજ્ય અથવા તપાસ એજન્સી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે નક્કી કરવી પડશે.આવી વિશેષ અથવા અન્ય પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવામાં આવી શકે છે જો કેસ અથવા કેસોની જરૂર હોય, પરંતુ તમામ કિસ્સાઓમાં નિયમિત રીતે લાદવી જોઈએ નહીં.તેવી જ રીતે, આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરતી શરતો આપવામાં આવી શકે છે, જો તે કોઈ પણ કેસ અથવા કેસોની

હકીકતોમાં જરૂરી હોય તો; જો કે, આવી મર્યાદિત શરતો નિશ્ચિતપણે લાદી શકાય નહી.

(૪) આગોતરા જામીન આપવા કે નકારી કાઢવા તે અંગે વિચારણા કરતી વખતે અદાલતોને સામાન્ય રીતે ગુનાની પ્રકૃતિ અને ગંભીરતા, અરજદારની ભૂમિકા અને કેસની હકીકતો જેવી વિચારણાઓ દ્વારા નિર્દેશીત હોવુ જોઈએ.મંજૂરી આપવી કે નહીં તે વિવેકબુદ્ધિની બાબત છે; સમાન રીતે, શું અને જો એમ હોય તો, કેવા પ્રકારની વિશેષ શરતો લાદવામાં આવશે (કે લાદવામાં નહીં આવે) તે કેસની હકીકતો પર આધારિત છે, અને તે અદાલતની વિવેકબુદ્ધિને આધિન છે.

(૫) આરોપીના વર્તન અને વર્તનને આધારે આપવામાં આવેલ આગોતરા જામીન, આરોપપત્ર દાખલ કર્યા પછી સુનાવણીના અંત સુધી ચાલુ રહી શકે છે.

(૬) આગોતરા જામીનનો આદેશ એ અર્થમાં " સર્વવ્યાપી" ન હોવો જોઈએ કે તે આરોપીઓને વધુ ગુનાઓ કરવા માટે સક્ષમ બનાવશે નહીં અને ધરપકડથી અનિશ્ચિત રક્ષણની રાહતનો દાવો કરશે નહીં.તે ગુના અથવા ઘટના સુધી મર્યાદિત હોવું જોઈએ, જેના માટે કોઈ ચોક્કસ ઘટનાના સંબંધમાં

ધરપકડની આશંકા માંગવામાં આવે છે.તે ભવિષ્યની ઘટનાના સંદર્ભમાં કામ કરી શકતું નથી જેમાં ગુનો કરવાનુ સામેલ હોય.

(૭) આગોતરા જામીનનો આદેશ કોઈ પણ રીતે પોલીસ અથવા તપાસ એજન્સીના અધિકારો અથવા ફરજોને મર્યાદિત અથવા પ્રતિબંધિત કરતું નથી, જે વ્યક્તિ સામેના આરોપોની તપાસ કરે છે અને જેને આગોતરા જામીન આપવામાં આવે છે.

(૮) તપાસ અધિકારીની જરૂરિયાતોને સરળ બનાવવા માટે "મર્યાદિત કસ્ટડી" અથવા "ડીમ્ડ કસ્ટડી" સંબંધિત સિબિયામાં અવલોકનો, કલમ ૨૭ ની જોગવાઈઓને પરિપૂર્ણ કરવાના હેતુ માટે પૂરતા હશે, કોઈ વસ્તુની વસૂલાતની સ્થિતિમાં, અથવા કોઈ હકીકતની શોધ, જે આવી ઘટના દરમિયાન કરવામાં આવેલા નિવેદન (એટલે કે ડીમ્ડ કસ્ટડી) સાથે સંબંધિત છે.આવી સ્થિતિમાં, આરોપીઓને અલગથી આત્મસમર્પણ કરવા અને નિયમિત જામીન મેળવવા માટે કહેવાનો કોઈ પ્રશ્ન (અથવા આવશ્યકતા) નથી.સિબિયા (સુપ્રા) એ અવલોકન કર્યું હતું કે "જો અને જ્યારે પ્રસંગ ઊભો થાય છે, ત્યારે ફરિયાદી પક્ષ માટે યુ. પી. વિરુદ્ધ દેવમાન ઉપાધ્યાયના કેસમાં આ અદાલત દ્વારા જણાવેલા સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરીને જામીન પર મુક્ત કરાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં

આવેલી માહિતીના અનુસરણમાં કરવામાં આવેલી હકીકતોની શોધના સંદર્ભમાં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ ના લાભનો દાવો કરવો શક્ય બની શકે છે. "

(૯) પોલીસ અથવા તપાસ એજન્સી માટે તે સ્વતંત્રતા છે કે તે સંબંધિત અદાલતમાં જાય, જે આગોતરા જામીન આપે છે, કલમ ૪૩૯ (૨) હેઠળ આરોપીની ધરપકડ કરવા માટેના નિર્દેશ માટે, કોઈ પણ મુદતના ઉલ્લંઘનની સ્થિતિમાં, જેમ કે ફરાર, તપાસ દરમિયાન સહકાર ન આપવો, તપાસ અથવા સુનાવણીના પરિણામને પ્રભાવિત કરવાના દૃષ્ટિકોણથી સાક્ષીઓને ચોરી, ધાકધમકી અથવા પ્રલોભન વગેરે.

(૧૦) ઉપરના પેરા (૯) માં ઉલ્લેખિત અદાલત એ અદાલત છે જે પ્રવર્તમાન સત્તાવાળાઓ અનુસાર પ્રથમ વખત આગોતરા જામીન આપે છે.

(૧૧) જામીન આપવાના આદેશની ચોકસાઈ, રાજ્ય અથવા તપાસ એજન્સીના કહેવા પર અપીલ અથવા ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા ધ્યાનમાં લઈ શકાય છે, અને આ આધાર પર રદ કરી શકાય છે કે તેને મંજૂર કરતી અદાલતે ભૌતિક તથ્યો અથવા નિર્ણાયક સંજોગોને ધ્યાનમાં લીધા નથી.(પ્રકાશ કદમ અને વગેરે જુઓ. વગેરે વિરુદ્ધ રામપ્રસાદ વિશ્વનાથ ગુપ્તા અને અનર[55]; જય પ્રકાશ સિંહ

55 (૨૦૧૧) ૬ SCC ૧૮૯

(ઉપરોક્ત) સી.બી. આઇ. વિરુદ્ધ રાજ્યઅમરમણી ત્રિપાઠી[56]).આ સી.આર.પી.સી. કલમ ૪૩૯ (૨), ના સંદર્ભમાં "૨૬" કરવા સમાન નથી.

(૧૨) સિદ્ધરામ સતલિંગપ્પા મેત્રે વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય[57] (અને અન્ય સમાન ચુકાદાઓ) ના અવલોકનો કે આગોતરા જામીન આપતી વખતે કોઈ પણ પ્રતિબંધાત્મક શરતો લાદવામાં આવી શકે નહીં તે આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે, સલાઉદ્દીન અબ્દુલસમદ શેખ વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્યનો[58] નિર્ણય અને તેના પછીના નિર્ણયો (કે. એલ. વર્મા વિરુદ્ધ[59] રાજ્ય અને અન્ય; સુનીતા દેવી વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય અને[60] અન્ય; આદ્રી ધરણ દાસ વિરુદ્ધ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય; નિર્મલ[61] જીત કૌર વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય. એચ. ડી. એફ. સી.[62] બેંક લિમિટેડ વિરુદ્ધ જે. જે. મન્નાન; સતપાલ[63] સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય અને નરેશ કુમાર યાદવ[64] વિરુદ્ધ રવિન્દ્ર કુમાર સહિત). જે આવી પ્રતિબંધાત્મક શરતો[65] અથવા આગોતરા જામીનની મંજૂરીને મર્યાદિત કરતી શરતોને અમુક સમય માટે નિર્ધારિત કરે છે, તેને આથી નકારી કાઢવામાં આવે છે.

---

56 (૨૦૦૫) ૮ SCC ૨૧
57 ૨૦૧૧ (૧) SCC ૬૯૪
58 (૧૯૯૬ (૧) SCC ૬૬૭)
59 ૧૯૯૮ (૯) SCC ૩૪૮
60 ૨૦૦૫ (૧) SCC ૬૦૮
61 ૨૦૦૫ (૪) SCC ૩૦૩
62 ૨૦૦૪ (૭) SCC ૫૫૮
63 ૨૦૧૦ (૧) SCC ૬૭૯
64 ૨૦૧૮ SCC Online (SC ૪૧૫
65 ૨૦૦૮ (૧) SCC ૬૩૨

૨. સંદર્ભનો જવાબ આથી ઉપરોક્ત શરતોમાં આપવામાં આવ્યો છે.

સંદર્ભનો જવાબ આપ્યો.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.